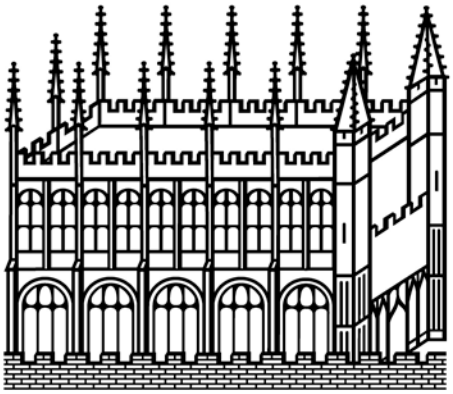

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

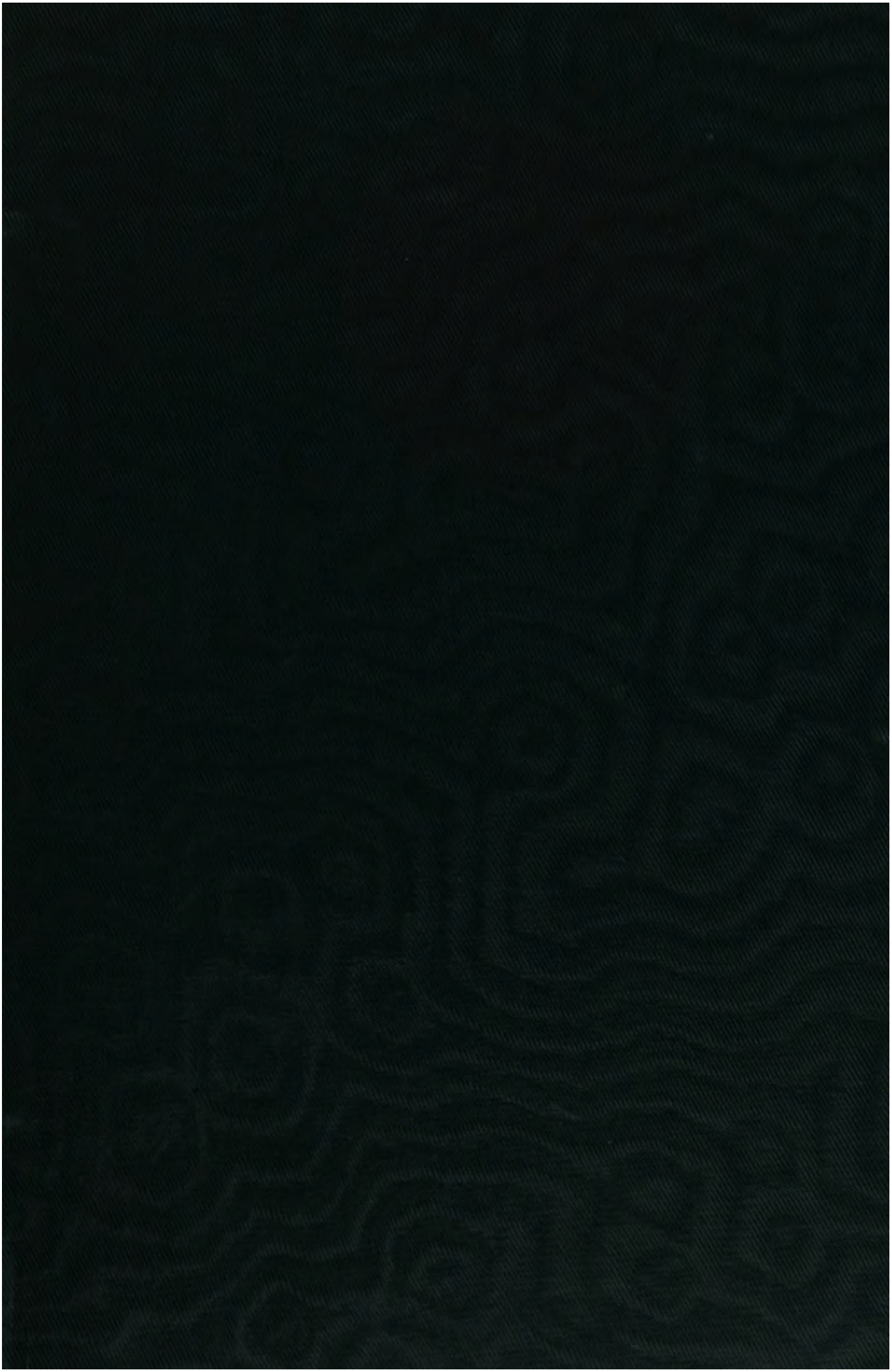
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

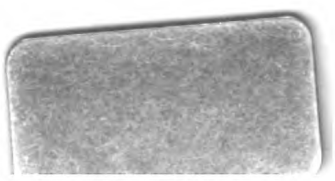
For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

اشتہار

ترجمہ جذب القلوب بزبان اردو

اس متبرک و عام پسند نسخی کا ترجمہ بھی اردو زبان مین نہایت عمدہ چھپکر فروخت
کے لیے موجود ہے اور اس عمدہ ترجمے کو سلاست زبان و لطافت بیان کے
لحاظ سے اہل دانش و حضرات تواریخ پسند نے کمال توقیر سے نہایت پسند
کیا ہے یہ ایک ایسی مذہبی تاریخ ہے جسے اہل اسلام حرز جان بنائین گے
کہین کہین اور بھی فائدے برّہاے گئے ہین

اس ترجمہ کے بانی مبانی مولوی **عبدالواحد** صاحب تاجر کتب کلکتہ ہین اور اونہی نے
اس مطبع نے حق تالیف حاصل کیا ہے

قیمت اس ترجمہ کی فی الحال عہ ہے لیکن عموماً تاجرانہ خریداری کے لیے رعایت مخصوص ہوگی فقط

العبد
شیو پرشاد منیجر مطبع منشی نولکشور

۱۶ نومبر ۱۸۶۱ع

صفحہ سطر

۱۲۱ ۸ در بعضے نسخ بعد صادق ست اینقدر زائدست زیرا کہ تاسیس ہر دو از اول روز بنا بر تقوا ست

۱۲۸ ۹ در بعضے نسخ بجای منع کرد و اجابت نکرد این عبارت ست منع کرد تا این راز جناب وے خواست نکنم و فرمود

۱۳۱ ۵ در بعضے نسخ بعد لفظ در ینہا این عبارتست و غالباً از نسخ دیگر ساقط شدہ باشد پس اصلے بطریق اولی داخل باشد آلی ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت ست

۱۴۹ ۱ براکہ غبط برایکہ غلیط

۲۳۲ ۱۲ در بعضے نسخ بعد لفظ الصوفی مضمون و عبارت زیرین زائدست و حضرت شیخی و سیدی و سندی شیخ عبد الوہاب متقی رحمۃ اللہ علیہ و لنعنا برکاتہ و برکات علومہ میفرمودند کہ باید در یافت در حین خواندن صلوۃ در کدام بحار فضل و رحمت خوض میفرمائید اللہم کہ گفتید در دریاے رحمت الٰہی در آمدید و چون صل علی محمد گفتید در بحر فضل حضرت رسالت پناہی خوض نمودید و بعلے آلہ و اصحابہ در بحار فضائل و کمالات ایشان افتادید آخر بعد از خوض و غوص درین بحار نا متناہی محروم و مایوس بر آمدن صورت ندارد و میفرمودند چندان بخوانید کہ بدان رطب اللسان شوید و بر نگ وی مصبغ گردید

بسبب نہ بودن این عبارات در اکثر کتب بگمان الحاق آن داخل کتاب نشد

خاتمۃ الطبع

الحمد للہ والمنہ کہ کتاب لاجواب موسوم بہ جذب القلوب در اوائل ماہ شعبان المعظم سنہ ۱۲۸۶ھ مطابق ماہ نومبر سنہ ۱۸۶۹ع بمطبع منشی نول کشور واقعہ لکھنؤ بقالب طبع در آمدہ نو نہالان چشم مشتاقان گشتہ ہا ہا

ویا خیر الناصرین ویا ارحم الراحمین ویا اکرم الاکرمین ویا غیاث المستغیثین الی یوم الدین من ازل الازال الی ابد الابدین برحمتک یا ارحم الراحمین وآخر دعونهم ان الحمد لله رب العالمین جل کلمات این درود بعضی زیارات حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوات والتسلیمات بعضے از غربا بلبنان تضرع وانکسار در حضور فائز النور آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بسبیل ارتجال انشا نموده وخوانده امید که مسموع سمع رضای آنحضرت شده باشد باحصول تواجد وغلبه حال وحضور واشتمال واین از غنائم سفر حج این فقیر است والحمد لله سبحان ربک رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین +

ذکر اختلافات نسخ

صفحه	سطر		
۷	۱۱	آئینے	آئینے
"	"	سمهودی	سمهودی

ذکر لفظ سمهودی در نام مصنف کتاب وفاء الوفا باخبار دار المصطفی که ماخذ این کتاب ست درین کتاب اکثر واقع شده ودر هر یکی از کتب باختلاف یافته شد در بعضے سمهودی ودر بعضے سمهنودی ودر بعضے سمهنودی وتحقیق اصل آن باوصف تجسس نشد

۴۳	۴	در بعضے نسخ بعد تقبل رسانید این عبارت زائدست وهمدرین سال ابو رافع ماحرجا کرشمه رشد
۸۹	۳	کسوت کرد بجامه قبطیه پوشید
۹۶	۴	در بعضے نسخ بعد لفظ آورد اینقدر زائدست خرمائی خوب نصیب او
۱۱۴	۳	در بعضے نسخ بعد لفظ بس است بضمیمه روایت مسلم

لازم آید

کل حادثۃ اجازنی بعض المشائخ المحدثین ومنہا اللہم صل وسلم علی سیدنا ومولانا وشفیعنا وملاذنا و
وملجانا محمد وعلی آلہ واصحابہ واولادہ وذریتہ وازواجہ واہل بیتہ واتباعہ واشیاعہ صلوۃ باقیۃ
من معدن السر الذی بینک وبینہ ولا یعرفہ احد الا انت او ہو وبارک وکرم وشرف وعظم ومجد حسب
قربہ ودرجتہ عندک ومقدار اکرامک ومحبتک لہ وصل وسلم علیہ وعلی آلہ عدد کل علم علمتہ ایاہ و
کل فضل خصصتہ بہ وکل نعمۃ انعمتہا علیہ صلوۃ جامعۃ لجمیع المراتب وشاملۃ لکل الدرجات وعامۃ
لکل الخیرات ما یمکن ان یتصور وما لا یتصور وما لا یظہر علی احد ولا یظہر اللہم صل وسلم علی سیدنا محمد عبدک
ورسولک ونبیک وحبیبک وخلیلک وصفیک ونجیک وذخیرتک وخیرتک وخیر خلقک الذی ارسلتہ رحمۃ للعالمین وہادیا
للضالین وشفیعا للمذنبین ودلیلا للمتحیرین وطریقا للعارفین واماما للمتقین ونورا للمستبصرین وراحما علی
المساکین وبشیرا للمطیعین ونذیرا للعاصین ورؤفا رحیما بالمومنین الذی نورت قلبہ وشرحت صدرہ ورفعت
ذکرہ وعظمت قدرہ واعلیت کلمتہ وایدت دینہ واتیت یقینہ ورحمت امتہ ونعمت برکتہ اللہم صل
وسلم علیہ صلوۃ تنور بہا القلوب وتغفر الذنوب وتستر العیوب وتکشف الکروب وتفرج الہموم وتزیل الغموم وتدفع
البلاء وتنزل الشفاء وتسہل الامور وتشرح الصدور وتوسع القبور وتیسر الحساب وتعلم الکتاب وتثقل المیزان
وتہئ الجنان وتعد للقاء وتتم النعماء صلوۃ تصلح الاحوال وتفرغ البال وتصفی الوقت وتجنب المقت
صلوۃ تعم برکاتہا وتحیط کراماتہا وتشیع انوارہا وتظہر اسرارہا موجبۃ للسداد وباعثۃ علی الرشاد وناہیۃ
عن الضلال ودافعۃ للاختلال ومحصلۃ للکمال صلوۃ لا تدع خیرا من خیرات الدنیا والآخرۃ الا حصلتہا
ولا تترک کمالا من کمالات الظاہر والباطن الا اتمتہا واکملتہا صلوۃ دائمۃ متصلۃ باقیۃ غیر منقطعۃ
واقعۃ بلسان الحال والمقال مودیۃ جمیع الحقوق فی جمیع الاحوال صلوۃ راضیۃ مرضیۃ کاملۃ مکملۃ تامۃ
متممۃ نامیۃ منمیۃ مقبولۃ مشمولۃ جلیلۃ جزیلۃ نورا سرورا بہاء ضیاء سناء شفاء غنا علما وعملا حالا وقالا
اولا وآخرا ظاہرا وباطنا برحمتک وفضلک وجودک وغنائک ورعایتک وکلایتک وحمایتک یا الٰہ العالمین

جمیع الاہوال والآفات وتقضی لنا بہا جمیع الحاجات وتطہرنا بہا من جمیع السیئات وترفعنا بہا عندک
اعلی الدرجات وتبلغنا بہا اقصی الغایات من جمیع الخیرات فی الحیوۃ وبعد الممات واحیانا این درود کلمہ
بعد از وتطہرنا بہا من جمیع السیئات خواندہ میشود وتغفر لنا بہا جمیع الزلات وتکفر عنا بہا جمیع الخطیات
خواندن این درود کافل جمیع مہمات ومقاصد دنیا وآخرت ست وقطب قضای حاجات ومہمات کاتب
حروف ست وخواندن آن از جہت نجات از آفات کشتے ودریا مقبول ومجرب ست واقل آن سیصد بار
ست آوردہ اند کہ مردی بخواندن این صیغہ ہزار بار برائے امری کہ داشت ما مور گشت سیصد بار خواندہ بود
کہ آن مہم مقضی گشت بعد ازان وظیفہ درخواندن سیصد بار تعین یافت کذا ذکرہ بعض العلماء ومنہا
اللہم صل علی سیدنا محمد النبی الامی الطاہر الزکی صلوۃ تحل بہا العقد وتفک بہا الکرب صلوۃ تکون
لک رضا ولحقہ ادا وعلی آلہ وصحبہ وبارک وسلم وخواندن این درود دل را روشن وسینہ را کشادہ وحاجات را
مقضی گرداند وہموم وکروب را رفع کند وآنرا از حضرت غوث الثقلین رضی اللہ عنہ نقل کردہ اند ومنہا
اللہم صل وسلم وبارک وکرم علی سیدنا ونبینا محمد عبدک ونبیک ورسولک النبی الامی نبی الرحمۃ وشفیع
الامۃ الذی ارسلتہ رحمۃ للعالمین وعلی آلہ واصحابہ واولادہ وذریتہ واہل بیتہ الطیبین الطاہرین وعلی
ازواجہ الطاہرات امہات المومنین افضل صلوتک وازکی سلامک والمی برکاتک عدد ما فی علمک وزنۃ ما فی علمک
علمک مداد کلماتک وسبغ رضاک وصل وسلم وبارک وکرم کذلک کلہ افضل صلوتک وازکی سلامک والمی
برکاتک علی جمیع الانبیاء والمرسلین وعلی آل وازواج واصحاب کل منہم والتابعین ومن تبعہم باحسان الی یوم الدین
وعلی سیدنا الشیخ محی الدین عبد القادر المکین الامین وعلی کل ولی اللہ غنی العالمین وسائر المومنین من الاولین
والاخرین عدد ما علم اللہ وملاء ما علم اللہ وزنۃ ما علم اللہ وارحمنا الہنا بحرمتہم اجمعین واشفعنا وعافنا
من کل آفۃ وعاہۃ واعف عنا وعافنا بلطفک الجمیل ولا تسلط علینا بذنوبنا من لا یرحمنا برحمتک
یا ارحم الراحمین آمین آمین آمین روی عن بعض الصالحین ان من واظب علیہا نجاہ اللہ من کل نازلۃ وحماہ من

وعلی آلِ محمدٍ باختلاف الملوان وتعاقب العصران وکر الجدیدان واستقبل الفرقدان واضاء القمران
وبلغ روحه وارواح اهل بیته منا التحیة والسلام بعدازین این دعا کرده میشود که اللهم ان الملائکة السیاحین
الذین خلقتهم لتبلیغ ہدایا الصلوة من الامة الی حضرة نبیک وحبیبک ان یبلغوا ہذه الہدیة من ہذا الحقیر
ویقولوا یا رسول الله قد بلغها الیک العبد الفقیر المسکین عبد الحق ابن سیف الدین الساکن ببلدة دہلی
العبد المذنب العاصی الذی لاملجاء له ولامنجاء الا جنابک وما یناسب ہذا المقام من العبارات منها
اللهم صل علی محمدٍ بعدد اوراق الاشجار وبعدد قطرات الامطار وبعدد دواب البر والبحار وعلی آله
صحبه وسلم وگاہی گفته میشود وبعدد کل قطرة قطرت من سمائک الی ارضک من حین خلقت الدنیا الی
یوم القیمة وکذلک اوراق الاشجار ودواب البر والبحار ومنها اللهم صل علی سیدنا محمد بعدد کل وزة الف
الف مرة وعلی آله وصحبه وسلم فضیلت این درود از اکابر منقول ست ومنها اللهم صل علی محمد وعلی آله
وصحبه وسلم عدد کل شی وصل علی محمد وعلی آله وصحبه وسلم زنة کل شی اللهم صل علی محمدٍ وآله وصحبه
وسلم عدد خلقک ورضا نفسک وزنة عرشک ومداد کلماتک ومنتهی علمک ومبلغ رضاک ومنها اللهم صل
علی محمد وعلی آلِ محمدٍ بعدد اسمائک الحسنی وبعدد کل معلوم لک ومنها اللهم صل علی محمد عدد کل ما خلقت
وذرأت وبرأت وعدد کل قطرة قطرت من سمواتک الی ارضک من حین خلقت الدنیا الی
یوم القیمة کل یوم الف مرة وعلی آله وصحبه وسلم ومنها اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد صلوة
تکون لک رضا ولحقه اداء واعطه الوسیلة والفضیلة والدرجة الرفیعة وابعثه مقاما محمودا واجزه عنا
افضل ما جزیت نبیا عن امته وصل علی جمیع اخوانه من النبیین والصدیقین والشہداء والصالحین وعلی
جمیع الاولیاء والمتقین وعلی سیدنا الشیخ محی الدین عبد القادر المکین الامین وعلی جمیع ملائکتک من اہل
السمٰوٰت والارضین وعلی جمیع عبادک الصالحین وعلینا معهم یا ارحم الراحمین قرأت این صلوت بعد از
نماز صبح وکتب مشائخ آمده ست ومنها اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد صلوة تحیینا بها من

وملائکتہ یصلون علی النبی یا ایہا الذین امنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما ومنہا صلوۃ اللہ البر الرحیم والملائکۃ
المقربین والنبیین والصدیقین والشہداء والصالحین وما سبح لک من شئی فی الارض والسماء یارب
العالمین علی محمد بن عبد اللہ بن عبد المطلب خاتم النبیین وسید المرسلین وامام المتقین الشاہد البشیر الداعی
الیک باذنک السراج المنیر وسلامہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ اجمعین ہذہ الصیغۃ مروی عن علی مرتضی
رضی اللہ عنہ ذکرہ فی الشفاء ودر نمازیکہ بر آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بعد از فوت کہ یا امیر المومنین رضہ
خواندند این بود ومنہا اللہم اجعل صلواتک وبرکاتک ورحمتک علی سید المرسلین وامام المتقین و
خاتم النبیین محمد عبدک ورسولک امام الخیر ورسول الرحمۃ اللہم ابعثہ مقاما محمودا یغبطہ فیہ الاولون والآخرون
اللہم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید اللہم بارک علی محمد وعلی آل
محمد کما بارکت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید مروی عن عبد اللہ بن مسعود رضہ ومنہا اللہم تقبل شفاعتہ
محمد الکبری وارفع درجتہ العلیا وآتہ سؤلہ فی الاخرۃ والاولی کما آتیتا ابراہیم وموسی رواہ طاؤس عن ابن
عباس رضہ ومنہا اللہم اعط محمدا افضل ما سالک لنفسہ واعط محمدا افضل ما سالک لاحد من خلقک واعط محمدا
افضل ما انت مسئول لہ الی یوم القیمۃ مروی عن وہب بن الورد ومنہا اللہم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا
محمد النبی الامی الذی ارسلتہ رحمۃ للعالمین واصطفیتہ علی الخلائق اجمعین عدد ما فی علمک ملاما فی
علمک وزنۃ ما فی علمک وعدد خلقک وعدد کل ذرۃ اضعافا مضاعفۃ فی ذلک الف مرۃ فی الف مرۃ
فی کل نفس ولمحۃ ولحظۃ وطرفۃ یطرف بہا اہل السموات والارض وعلی آلہ وصحبہ وسلم ومنہا اللہم صل علی محمد
عبدک ورسولک السید الکامل الفاتح الخاتم بنور المبین ورسولک الصادق الامین آت سیدنا محمدا الوسیلۃ
والفضیلۃ والدرجۃ الرفیعۃ وابعثہ المقام المحمود الذی وعدتہ الشفیع المرتضی ورسولک الجبی اللہم
صل علیہ وعلی آلہ کما صلیت علی ابراہیم وبارک علیہ وعلی آلہ کما بارکت علی ابراہیم فی العالمین انک حمید مجید
عدد خلقک ورضا نفسک وسلم تسلیما کثیرا کثیرا طیبا مبارکا برحمتک یا ارحم الراحمین ومنہا اللہم صل علی محمد

اجمعین منہا صلے اللہ علی محمد وآلہ وسلم صلوۃ ہوالہا بخواندن این درود وقت صبح امر واقع شدہ است
منہا اللہم صل علی محمد وعلی آلِ محمدٍ صلوۃ انت الہا اہل وہو لہا اہل وبارک وسلم این درود بجہت قبول
وغفران مخصوص گشتہ ولہذا اجابت رسیدہ ہست آوردہ اند کہ یکی از زایران کہ مقبول درگاہ بود
باتحاف تحف این صلوۃ اقامت داشت وچون خواست کہ سفر کند فرمودہ اند کہ چند گاہ دیگر باش کہ
ما راین درود تو خوش آمدہ ہست ومنہا اللہم صل علی محمد معدن الجود والکرم ومنبع العلم والحکم وعلی آلہ
واصحابہ وسلم واین صیغہ در مشائخ این سلسلہ شریفہ متعارف ومشہور ست منہا اللہم صل وسلم علی حبیبک
وقریبک ولبیبک مظہر ربوبیتک ومثال حضرتک وتمثال قدرتک روح القدس معطی الحیوۃ والفضیلۃ
بامرک بکشر العوالم مفیض نواطق النفوس صاحب لطفک والتفاتک شموس نورک این کلمات میگویند کہ از منشآت
حضرت غوث الثقلین ست رضی اللہ عنہ چنانکہ بعضے از مشائخ این سلسلہ نقل کردہ اند وحضرت سید
وسندی وشیخی قبلہ گاہی سمی کلیم الہی قدس اللہ روحہ العلی در رسالہ اوراد خود ذکر کردہ اند واللہ اعلم
منہا اللہم صل وسلم علی روح محمدٍ فی الارواح وصل وسلم علی جسدہ فی الاجساد وصل وسلم علی قبرہ فی القبور
سخاوی از زندمنتظم نسبی نقل کردہ کہ چنین وارد شدہ ہست کہ ہر کہ این درود بسیار خواند بشرف رویت حضرت
سید انام ورسنام مشرف گردد وبشفاعت آنحضرتؐ برسد واز حوض او نوشد وجسد او بر آتش دوزخ
حرام گردد وصلی اللہ علیہ وسلم واین صیغہ در اہل حرمین شریفین بسیار مستعمل ست وبرکت زیادہ کنند وعلی اسم
محمدٍ فی الاسماء وکاتب حروف در بعضی احیان باستیلاء شوق وغلبہ ہیجان ہر عضو شریف را از قدم تا
فرق جدا جدا ذکر کند ودرصد فرستد چنانکہ اللہم صل علی راس محمدٍ فی الرؤس وصل علی شعر محمدٍ فی الشعور
وعلی جبہۃ محمدٍ فی الجباہ وعلی عین محمدٍ فی العیون وعلی اذن محمدٍ فی الآذان وعلی وجہ محمدٍ فی الوجوہ
وعلی صدر محمدٍ فی الصدور وعلی قلب محمدٍ فی القلوب وہکذا وگاہے گوید وعلی بلد محمدٍ فی البلاد وعلی
دار محمدٍ فی الدور وعلی مسجد محمدٍ فی المساجد وہکذا ومنہا اللہم لبیک اللہم سعدیک صل وسلم علیک یا اللہ

اللهم صل علی محمد بعدد من صلی علیه وصل علی محمد بعدد من لم یصل علیه وصل علی محمد کما تحب
ان تصلی علیه انشای این صیغه از طبرانی ست که از اکابر علمای حدیث ست وگفته ست که این را در منام
بحضرت سید انام علیه افضل الصلوة والسلام خوانده و آنحضرت نزد سماع آن متبسم فرموده تا آنکه تواجد
شریف ظاهر شده و از ثنایای شریف وی نور ظهور نموده صلی الله علیه وآله وسلم منها اللهم صل علی
محمد ملاء الدنیا وملاء الاخرة وبارک علی محمد ملاء الدنیا وملاء الاخرة وسلم علی محمد ملاء الدنیا وملاء الآخرة
ومنها اللهم صل علی محمد وآله واصحابه واولاده وازواجه وذریته واهل بیته واصهاره وانصاره
واشیاعه ومحبیه وامته وعلینا معهم اجمعین یا ارحم الراحمین ذکره السخاوی عن الشفا ونقل عن الحسن
البصری انه کان یقول من اراد ان یشرب بالکاس الاوفی من حوض المصطفی فلیقل هذا ومنها اللهم
صل علی محمد فی الاولین وصل علی محمد فی الاخرین وصل علی محمد فی النبیین وصل علی محمد فی المرسلین
وصل علی محمد فی الملاء الاعلی الی یوم الدین اللهم اعط محمدا الوسیلة والفضیلة والشرف والدرجة
الرفیعة وابعثه مقاما محمودا اللهم امنت بمحمد ولم اره فلا تحرمنی فی الجنة رویته وارزقنی محبته وتوفنی
علی ملته واسقنی من حوضه شرابا مریئا سائغا هنیئا لا اظمأ بعده ابدا انک علی کل شئ قدیر اللهم بلغ روح
محمد وآله منا تحیة وسلاما اللهم کما امنت به ولم اره فلا تحرمنی فی الجنة رویته تلمسانی از نیشاپوری نقل
کرده که عطا گفته ست که هر که این صیغه را سه بار وقت صبح وسه بار وقت شام گوید نمیرد تا نبیای
ذنوب او نگردد ونقش خطای او دوا نگردد سرور او مستجاب گردد دعای او وداده شود آمال او وعاقبت
کرده شود او را بر اعداء توفیق داده شود بر اسباب خیر ورفیق گردد مر پیغمبر را در بهشت اعلی صلی الله علیه
وآله وسلم منها اللهم صل علی محمد وبارک وسلم وعظم وکرم فی الدنیا باعلاء دینه واظهار دعوته واعظام
ذکره والبقاء شریعته وفی الاخرة بقبول شفاعته فی امته وتضعیف ثوابه واظهار فضله علی الاولین
والآخرین وتقدیمه علی کافة الانبیاء والمرسلین فی الشفاعة واعلاء درجته فی الجنة وعلی آله واصحابه اتباعه

اجمعین

گفته اند و قولوا للناس حسنا مراد بناس محمدست صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و مراد بقول حسن صلوۃ
بروی و سعدی کہ از علمای تفسیرست از جماعۂ صحابہ و غیرایشان رضی اللہ عنہم نقل کردہ کہ ہر کرا حق سبحانہ
تعالے بیان شناسی و قوت تعبیر از معانی صحیحہ بالفاظ فصیحہ عطا کند و بدان اظہار آیات شرف و عظمت نبوی
یا انشای صلوۃ و تسلیمات مصطفوی نماید و از سالکان این مسلک سنی و عارفان قدر این نعمت ہنی گردد
از متمثلان این امر عالی خواہد بود و معتمد اختلاف در افضلیت بعضے صیغ صلوۃ اینجا حدیث
تواند بود و بنا علیہ اکابر سلف و خلف انشای صیغ بلیغہ و کلمات بالغہ از صلوۃ مطابق انچہ ماثور
ست نموده اند و بعضے از انہا در ینجا مذکور میگردد منہا اللہم صل علی سیدنا محمد السابق للخلق
نوره الرحمۃ للعالمین ظهوره عدد ما مضے من خلقک و ما بقے و من سعد منهم من شقی صلوۃ تستغرق العدد و تحیط
بالحد صلوۃ لا غایۃ لہا و لا انتہاء و لا امد لہا و لا انقضاء صلوۃ دائمۃ بدوامک و علی آلہ و اصحابہ کذلک
و الحمد للہ علی ذلک سبحانہ و تعالی کردہ است کہ ثواب این صلوۃ بدہ ہزار ست و لہا قصہ غریبہ و منہا
اللہم صل علی سیدنا محمد افضل ما صلیت علی احد من خلقک صلوۃ دائمۃ بدوامک بافیۃ ببقائک
صلوۃ تکون لک رضا و لحقہ ادا صلوۃ مقبولۃ لدیک معروضۃ علیہ و علی آلہ صحبہ بارک و سلم این صیغہ
مشہورست و در سبعات عشر کہ او را مشہور متبرک ست ماثورہ است و از زمان تابعین معمول
مشائخ آمدہ حضرت شیخ اجل اکرم علی المتقی در بعضے رسائل خود باین صیغہ صلوۃ وصیت
فرمودہ و صیغۂ کہ فقیر را حضرت شیخ عبد الوہاب متقی رحمۃ اللہ علیہ در وقت وداع بمدینہ مطہرہ
اجازت فرمودہ اند نیز ہمین ست و بخاصیت اجازت و نفس مبارک مشائخ انچہ این بندہ را در ین
لفظ نور و حضور و خضوع و خشوع دست داد در صیغہای دیگر با قطع نظر از مبالغات در کیفیت و
کمیت کمتر دیدہ تا باز باین صیغہ بزگردد و دل آرام گیرد باینجہت از خواص اسرار اجازت مشائخ ست
و اللہ اعلم و منہا اللہم لک الحمد بعد من حمدک و لک الحمد بعد من لم یحمدک و لک الحمد کما تحب ان تحمد

صلِّ علی محمدٍ وعلی آلِ محمدٍ الحدیث وبر منقیاس اقتصار بر سلام تنها نیز کرده یا خلاف اولی خواهد بود
واز عادت اکثر مصنفات عجم ست که در ذکر آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بذکر علیہ السلام اقتصار
کنند ودر کتب عرب کمتر ازین توان یافت وانچه اتفاق مصنفین از متقدمین ومتاخرین وقوع
یافته در کتب از التزام صیغه صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در غایت حسن ایجاز وابقا مقصود واقع شده
ست وانا که مقصد اقتصار باعث بر عدم ذکر وعلی آله شده وگرنه زیادت این کلمه در لفظ وکتابت
احسن واولی ست چنانچه در بعض نسخ منظور میگردد واگرچه عطف مسطور بر ضمیر مجرور بی اعاده جار
نزد اکثر نحاة جایز نیست واگرچه دعای آنحضرت متضمن دعای آل واصحاب وجمیع مومنان ست کما قیل
وهذا دعاء شامل للبریة **فصل** علمارا اقوال ست در تعیین افضل صلوة ولاادری این اختلاف
بمیت ورود اثرست در شان هر صیغه که اطلاق افضلیت بدان کرده اند یا بسبب اشتمال اوست بر کیفیت
وکمیت فاضله وانچه در بعضے رسائل زیارت نوشته اند وه قول ست القول الاول افضل صلوة
صلوة تشهدست چنانچه اشارتے بدان گذشت القول الثانی اللهم صل علی محمدٍ وعلی آل محمد کما ذکره
الذاکرون وکما سهی عنه الغافلون القول الثالث اللهم صلِّ علی محمدٍ وعلی آل محمدٍ کما هو اهله وحقه القول الرابع
اللهم صلِّ علی محمد وعلی آل محمد کما انت اهله القول الخامس اللهم صلِّ علی محمد وعلی آل محمدٍ افضل صلوتک
عدد معلوماتک القول السادس اللهم صل علی محمد النبی الامی وعلی کل نبی وملک وولی عدد کلماتک
التامات المبارکات القول السابع اللهم صل علی محمد عبدک ونبیک ورسولک النبی الامی وعلی ازواجه وذریاته
عدد خلقک ورضی نفسک وزنة عرشک ومداد کلماتک القول الثامن اللهم صلِّ علی محمد وعلی آلِ محمد صلوة
دائمة بدوامک القول التاسع اللهم یارب محمد وآل محمد صل علی محمد وآل محمد واجز محمدا ما هو اهله القول
العاشر اللهم صل علی محمد وازواجه امهات المومنین وذریته واهل بیته کما صلیت علی ابراهیم انک حمید
مجید **فصل** در حدیث آمده ست اذا صلیتم علیّ فاحسنوا الصلوة وبعضے از مفسران در تفسیر این آیت

گفته

علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید رواہ الستہ کما بینہ علیہ اللسانی فی مفاخرہ الصیغۃ السابقۃ اللھم صل علی
محمد واہل بیتہ کما صلیت علی ابراہیم انک حمید مجید اللھم صل علینا معھم اللھم بارک علی محمد واہل بیتہ
کما بارکت علی ابراہیم انک حمید مجید اللھم بارک علینا معھم صلوۃ اللہ وسلوۃ المومنین علی محمد النبی الامی
السلام علینا ورحمۃ اللہ وبرکاتہ رواہ الدارقطنی الصیغۃ الثامنۃ اللھم صل علی محمد وعلی آل محمد رواہ
ابوداؤد الصیغۃ التاسعۃ اللھم صل علی محمد النبی الامی وازواجہ امہات المومنین وذریتہ واہل بیتہ کما
صلیت علی ابراہیم انک حمید مجید رواہ ایضا ابوداؤد عن ابی حمید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم من سرہ ان یکتال بالمکیال الاوفی اذا صلی علینا اہل البیت فلیقل ہذا الصیغۃ العاشرۃ اللھم صل
علی محمد وعلی آل محمد وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت وبارکت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید
مجید رواہ النسائی الصیغۃ الحادی عشر اللھم اجعل صلوتک ورحمتک وبرکاتک علی محمد وآل محمد کما جعلتہا
علی ابراہیم انک حمید مجید رواہ احمد الصیغۃ الثانیۃ عشر اللھم صل علی محمد کما امرتنا ان نصلی علیہ وصل علیہ
کما ینبغی ان یصلی علیہ ذکرہ صاحب شرف المصطفی فیہ الصیغۃ الثالثۃ عشر اللھم صل علی محمد عبدک
ورسولک النبی الامی الذی امن بک وبکتابک واعطہ افضل حسنتک واتہ الشرف علی خلقک یوم القیامۃ
واجزہ خیر الجزاء والسلام علیہ ورحمۃ اللہ وبرکاتہ تنبیہ باید کہ بعد از ہر صیغہ از ین صیغہا کہ خالی
از ذکر سلام این کلمہ ضم کند السلام علیک ایہا النبی الکریم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ زیرا کہ ذکر صلوۃ بے
سلام پیش اکثر علما مکروہ ست اخذا من ظاہر قولہ تعالی یا ایہا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما اگرچہ
بعضے از علما را در کراہت آن سخن بودہ باشد ولیکن بودن آن خلاف اولی متفق علیہ ست وانکہ آنحضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم باصیغہ صلوۃ ذکر نفرمودہ از جہت علم صحابہ ست بدان رضی اللہ عنہم چنانچہ در حدیث
آمدہ ست کہ صحابہ پیش آنحضرت آمدند وگفتند کہ بتحقیق دانستم یا رسول اللہ کیفیت سلام فرستادن
بر تو مراد ایشان بہ صیغہ سلام آنست کہ در تشہد نماز ست اکنون صلوۃ بر تو چگونہ فرستیم فرمود بگویید اللھم

ابراهیم فی العالمین انک حمید مجید وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم فی العالمین انک حمید مجید رواه مسلم ولکن فی بعض طرق الحدیث زیادة الصیغة الثانیة اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم انک حمید مجید اللهم بارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم انک حمید مجید رواه البخاری ومسلم الصیغة الثالثة اللهم صل علی محمد النبی الامی وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید رواه احمد فی مسنده الصیغة الرابعة اللهم صل علی محمد وازواجه وذریته کما صلیت علی آل ابراهیم وبارک علی محمد وازواجه وذریته کما بارکت علی آل ابراهیم انک حمید مجید رواه الشیخان فی صحیحهما والنسائی وابن ماجة الصیغة الخامسة اللهم صل علی محمد عبدک ورسولک کما صلیت علی ابراهیم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید رواه الشیخان والنسائی الصیغة السادسة اللهم اجعل صلواتک وبرکاتک علی محمد وعلی آل محمد کما جعلتها علی ابراهیم وآل ابراهیم انک حمید مجید وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارک

الکریم ان ترینی فی منامی وخصہ بتبلیک محمد صلی اللہ علیہ وسلم رؤیۃ تقر بہا عینی وتشرح بہا صدری
وتجمع بہا شملی وتفرج بہا کربتی وتجمع بینی وبینہ یوم القیامۃ فی الدرجات العلی ثم لا تفرق بینی
وبینہ ابدا یا ارحم الراحمین واگرچہ درین طریق اتحاف تحفہ صلوۃ را ذکر نکردہ اند ولیکن اگر طالب این
سعادت این دعا را بعد از اتمام صلوۃ خواند شک نیست کہ اتم واکمل خواہد بود وطریق دیگر از برای تحصیل
این سعادت نیز بیان کردہ اند وخلاصہ ہمہ استغراق بذکر آنحضرت در ظاہر وباطن واکثار صلوۃ و
دوام توجہ ہست واللہ الموفق فصل صیغہای صلوۃ کہ در احادیث نبویہ صلے اللہ علیہ وسلم ورود
یافتہ شک نیست کہ اتیان بآن از حیثیت تلبس بلفظ شریف نبوی افضل واکمل خواہد بود پس بعضی علما
گفتہ اند کہ افضل صلوۃ وارد صلوۃ تشہد ست یعنے صیغہ کہ بعد از تشہد در نماز خوانند وآن
در احادیث صحیحہ بر کیفیات مخصوصہ وارد شدہ چنانچہ مذکور شوند وہر کدام در حصول مقصود کافی ووافی
ست اظہر واشہر در میان این صیغہ ست اللہم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراہیم وعلی آل
ابراہیم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید بسے از علمای شافعیہ رحمۃ اللہ
علیہ میگوید کہ ہر کہ بصیغۂ صلوۃ تشہد درود فرستد بر پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بتحقیق درود
فرستادہ بر وے کہ مامور شدہ ست یقینا ودریافت ثوابی کہ موعود ست بر صلوۃ نبوی تحقیقا ولہذا
اگر شخصے سوگند خورد کہ افضل صلوۃ بفرستد بر رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بر سے میشود ونہ وارد عہدۂ
این سوگند باتیان صلوۃ تشہد وامام نووی رحمۃ اللہ علیہ میگوید کہ باید کہ مصلے آنچہ در احادیث
صحیحہ از کیفیات مخصوصہ آمدہ ست ہمہ را جمع کند وبخواند تا ثواب جمیع صیغ ماثورہ دریافتہ باشد وآن
مجموع اینست اللہم صل علی محمد عبدک ورسولک النبی الامی وعلی آل محمد وازواجہ امہات المومنین وذریتہ
واہل بیتہ کما صلیت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم فی العالمین انک حمید مجید اللہم بارک علی محمد عبدک و
رسولک النبی الامی وعلی آل محمد وازواجہ امہات المومنین وذریتہ واہل بیتہ کما بارکت علی ابراہیم وعلی آل

چنانچه بعضے کتاب علامت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ص م یا صلعم نہند و رمز علیہ السلام عین میم کنند و
علی ہذا القیاس آوردہ اند کہ مردے را در خواب پرسیدند کہ حق تعالے با تو چہ معاملہ کرد و ترا چہ بخشید گفت بسبب
کتابت من نعت کتاب اسم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و امام شافعی را رضی اللہ عنہ در خواب دیدند پرسیدند
کہ حق تعالے با تو چہ معاملہ کرد گفت رحمت کرد بر من و مغفرت کرد مرا و مرا در بہشت برد اشتہ بردند چنانچہ
عروس را ببرند و نثار کردند بر من در وقت چنانچہ بر عروس کنند بسبب گفتن من در کتابت رسالہ صلی اللہ علی
محمد عدد ما ذکرہ الذاکرون و عدد ما غفل عن ذکرہ الغافلون **فصل** یکی از اسباب ادراک شرف زیارت
سید انام و رسنام علیہ صلوات اللہ الملک العلام ملازمت صلوۃ بنویہ ست بر صفت طہارت بصیغہ
اللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِہٖ وَسَلِّمْ کَمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰی کہ و ملازمت این صلوۃ نیز محصل این سعادت ست اللّٰھُمَّ
صَلِّ عَلٰی رُوْحِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَرْوَاحِ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی جَسَدِہٖ فِی الْاَجْسَادِ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی قَبْرِہٖ فِی الْقُبُوْرِ و در
مفاخر الاسلام می آرد ہر کہ روز جمعہ ہزار بار درود فرستد بصیغہ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدِ نِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ آنحضرت را
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در خواب بیند یا منزل خود را در بہشت بیند و اگر نہ بیند نمیرد تا آنرا بیند و ہر کہ پنج جمعہ بیند
بفضل اللہ آنچہ مسرت بخشد او را و ہر کہ در شب جمعہ بگذارد دو رکعت نماز و بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ
یازدہ بار آیت الکرسی و یازدہ بار سورۂ اخلاص و بعد از سلام صد بار درود بفرستد بصیغہ اَللّٰھُمَّ صَلِّ
عَلٰی مُحَمَّدِ نِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَاٰلِہٖ وَسَلِّمْ بہ بیند در خواب حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم اگر نصیب او باشد
از سنہ جمعہ نگذرد انشاء اللہ تعالے و قد جربہ بعض الفقراء و الحمد للہ و نیز روایت ست ہر کہ بگذارد دو رکعت نماز
شب جمعہ در ہر رکعت بعد از فاتحہ قُلْ ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ بست و پنج بار و بعد از سلام ہزار بار درود بفرستد
بصیغہ صَلَّی اللّٰہُ عَلَی النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ بہ بیند رسول خدا را در خواب و از سعید بن عطا مرویست کہ ہر کہ بر
فراش طاہر بخواب رود در وقت خواب رفتن این دعا بخواند و دست راست خود را بالین ساخته
بخواب رود آنحضرت را صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در خواب بیند دعا ایست اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ بِجَلَالِ وَجْھِکَ

الکریم

وسلم مسجد قبا و مدینه و وادی بدر و جبل احد و مانند آن و نزد ربیحه و نزد بیع و شرا و نزد کتابت وصیت و ادا
سفر و رکوب راحله و نزد منزل و نزد برآمدن بجانب بازار و درآمدن درو و عبد الله بن مسعود رضی الله عنه
در هر بازار که شغل مردم و غفلت ایشان بیشتر میدیدی درآمد و حمد و صلوة میگفت و نزد حضور دعوت
و وقت برگشتن از دعوت و نزد درآمدن خانه و نزد نزول حاجت و نزد خوف احتیاج و نزد گرفتن راه و
غلام و نزد غم و شدت و طاعون و خوف غرق و آواز کردن گوش با ضمیمه این قول که ذکر الله من ذکرنی
و نزد خواب کردن پای و نزد عطاس و بیاد آوردن چیزی فراموش شده یا خوف نسیان و نزد خوردن
ترنج از جهت ورد و حدث دری و نزد خوردن آب از ظرف و نزد نهیق حمار و عقب گناه تا کفارت
ان شود و در اول و آخر دعا و نزد ملاقات برادر مسلمان و یار و مصافحه و نزد اجتماع قوم بیش از تفرق
و نزد برخاستن از مجلس از بلای این از غیبت و در هر اجتماع که از برای خدا و شعائر اسلام بود و نزد ختم قرآن
و در دعای حفظ قرآن و نزد افتتاح هر کلام غیر منهی عنه و در ابتداء درس و منشر علم و وعظ و قرات
حدیث اول و آخر و نزد استحسان عسیری و بعضی از علمای مالکیه ذکر آن در مقام تعجب کرده داشته اند
چنانچه بتسبیح و تهلیل مداومت محرم باعرض سلعه و فتح مناح و امثال مواضع استحباب صلوة ذکر اسم رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم و کتابت اسم شریف او ست صلی الله علیه و سلم و در حدیث آمده است که من
صلی علی فی کتاب لم تزل الملائکة تستغفر له ما دام اسمی فی الکتاب و این حدیث را بسیاری از علماء حدیث
روایت کرده اند و لیکن سند او ضعیف ست و ابن جوزی بحکم بوضع او کرده و الله اعلم آمده اند که یکی بود
که از جهت بخل و ترک لفظ صلوة بر سید کائنات صلی الله علیه و آله و سلم نمی نوشت در دست او کلا افتاد
و دیگری بود صلی الله علیه و سلم را بادی صنم تنگ کرد در منام حضرت خیر الانام علیه الصلوة و السلام عتاب
فرمود که چرا از جمیل حسنه خود را محروم میگردانی یعنی لفظ صلعم چهار حرف ست و هر حرفی بده حسنه پس
باید حساب ثواب این لفظ را بیست حسنات باشد و ازین قبیل ست آنچه بعضی کنند از اکتفا بر و الشاد

همچنانکه کثرت صلوة برسید کائنات علیه افضل الصلوة و التسلیمات در شب جمعه فضیلت دارد شب
دوشنبه نیز درین حکم با وی شریک ست زیرا که دوشنبه از ایام فاضله ست که در وی عرض اعمال
بندگان در درگاه عزت میکنند و لهذا سید کائنات صلوة الله و سلامه علیه درین روز اکثر احوال التزام صیام
میفرمود و میگفت که درین روز اعمال عباد در حضرت ذی الجلال معروض میگردد و پس من دوست
میدارم که اعمال من عرض کنند در حالتیکه من صائم باشم از احیاء العلوم آورده که هر که شب دوشنبه
چهار رکعت نماز بگذارد و بخواند در رکعت اول بعد از فاتحه سوره اخلاص یازده بار و زیاده کند در رکعت
دوم دوازده بار و بخواند در رکعت سوم سی بار و در چهارم چهل بار و بعد از سلام دادن نیز بخواند هفتاد و پنج بار
و استغفار کند خود را و والدین خود را هفتاد و پنج بار صلوة فرستد بر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم البته پنجم بار هر چه که از حضرت سبحانه
و تعالی خواهد بیابد الحدیث و در فضیلت صلوة در روز پنجشنبه نیز حدیثی وارد شده در مفاخر الاسلام
مروی آورده که در حدیث آمده ست که مَنْ صَلّٰی عَلَیَّ یَوْمَ الْخَمِیْسِ مِائَةَ مَرَّةٍ لَمْ تُفْتَقَرْ اَبَدًا افضل شک نیست که صلوة
بنوعی در جمیع مواطن خیر و محال برکت مستحسن و مستحب ست ولیکن علما چند موضع که استحباب این فضیلت
در انجا موکد تر و فاضلتر ست عد کرده اند و مجموع انچه در نظر آمده این چند موضع ست که بیان کرده میشود
عقیب طهارت حتی التیمم و در نماز بعد از تشهد و نزد شافعیه بعد از قنوت نیز و بعد از نماز و عقیب اذان و
اقامت و نزد قیام از منام از برای صلوة لیل و عقیب وضو و حمد و بعد از تهجد و نزد مرور بمسجد و نزد دخول ان
و خروج انان در روز جمعه و شب جمعه خصوصا بعد از نماز جمعه و در روز پنجشنبه و روز شنبه و یکشنبه و در هر یکی
ازین ایام احادیث وارد شده و در خطبها و در اول روز و آخر روز و وقت سحر و در رسائل بعد از بسمله و در تکبیرات
عید نزد شافعیه و در نماز جنازه و در احرام عقیب تلبیه و بر صفا و مروه و بعد از تهلیل و تکبیر و نزد دیدن کعبه
زاد ها الله شرفا و نزد استلام حجر و در طواف و التزام و در مواقف حج و نزد قبر بنوعی که اخص و اقرب مواضع
و مستجلب انوار و برکات ست صلی الله علیه و آله و سلم و نزد مشاهده آثار نبویه و مواطن خصوصا صلی الله علیه و آله

آن حضرت بنفس شریف خود جواب صلوة وسلام میگوید مرکسی را که بروی صلوة وسلام میفرستد در سنن
اللهم صل وسلم علیه فی کل یوم ولیلة وفی کل لمحة ولحظة در مفاخر الاسلام حدیث می آرد من صلی علی فی
لیلة الجمعة مائة صلوة قضی الله له مائة حاجة سبعین حاجة من امور الدنیا وثلثین من امور الآخرة فرمود بر من هر که
در شب جمعه صد بار درود فرستد صد حاجت او برآید هفتاد از انجمله حاجتهای دنیا وسی از ان حوائج آخرت
ودر حدیث دیگر آمده که هر که در روز جمعه هزار کرت این درود گوید تا جای نشست خود را در بهشت نه بیند او را
درود اللهم صل علی محمد وآله الف الف مرة سخاوی نقل کرده که در حدیث مرفوع ورد یافته است هر که در هفت جمعه
هر روز هفت بار این درود بخواند واجب گردد مرا و را شفاعت من اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد صلوة تکون له
رضا وتحقه اداء واته الوسیلة والمقام المحمود الذی وعدته واجزه عنا ما هو اهله واجزه عنا افضل ما جزیت
به نبیا عن امته وصل علی جمیع اخوانه من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین یا ارحم الراحمین وابن مسعود
مرزید بن وهب را گفت ترک مکن درود را روز جمعه هزار کرت بگو اللهم صل علی محمد النبی الامی وهم در کتاب
مفاخر الاسلام از سعید بن المسیب می آرد که رسول الله فرمود صلی الله علیه وسلم من صلی علی یوم الجمعة ثمانین
مرة غفرت ذنوبه ثمانین سنة هر که بر من درود فرستد روز جمعه هشتاد کرت بیامرزند گناهان هشتاد ساله
او داودی در شرح منهاج نقل کرده است که در حدیث حسن وارد شده است که هر که درود فرستد بر پیغمبر صلی
الله علیه وآله وسلم روز جمعه بصیغه اللهم صل علی محمد عبدک ورسولک النبی الامی وعلی آله واصحابه وسلم تسلیما
بیامرزند او را گناهان هشتاد سال ودر مفاخر الاسلام آورده هر که روز جمعه بعد از نماز عصر پیش از انکه
برخیزد از جای که این نماز گذارده است هشتاد بار درود فرستد بر پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم آمرزیده شود
گناهان هشتاد ساله او ودر خبر است که در زیر سر خالد بن کثیر پیش از انکه روح او کاغذ پاره یافتند
که در وی نوشته بود برائة من النار لخالد بن کثیر از اهل وی پرسیدند که وی چه عمل میکرد که این کرامت یافت
گفتند که عمل او این بود که هر جمعه هزار کرت صلوات بر سید المرسلین میفرستاد صلی الله علیه وآله وسلم فضل

ششم دم وقصه را بایشان باز گفتم قاضی گفت ایهمه کرامت این درویش را چرا باشد من متولی قضای این
دین توشدم پس صاحب دین گفت که ایهمه کرامت شمارا چیست من سزاوارترم به برائت آن از ذمه
تو من از دین خود درگذشتم بدرسوله پس قاضی گفت که من انچه از جهت خدا و رسولخدا صلی الله علیه وآله
وسلم بیرون آوردم باز باز نگیرم من با آن همه اموال بیرون آمدم وشکر مزید نعمت حق گذاردم وللہ المنة
وعلی رسوله الصلوة والتحیة **فصل** فضیلت واستحباب صلوة برسید کائنات صلی الله علیه وآله وسلم
شامل کل احوال وجمیع اوقات ست ولیکن در شب جمعه وروز جمعه افضل واحب ست از جهت شرف
این شب واین روز وورود اخبار وآثار در فضیلت آن درین وقت از امام احمد بن حنبل رحمة الله علیه
نقل کرده اند که شب جمعه افضل ست از شب قدر زیرا که لطفه طاهره که اصل کل خیرات ومادهٔ جمیع برکات
ست در بطن آمنه درین شب قرار یافته بود ما ورد در خصوصیات دیگر در شان آن والله اعلم ودر
حدیث آمده ست که افضل ایامکم یوم الجمعة فیه خلق آدم وفیه قبض وفیه النفخة وفیه الصعقة فاکثروا
علی من الصلوة فیه فان صلوتکم تعرض علی قالوا یا رسول الله کیف تعرض علیک وقد ارمت یعنی بلیت
فقال ان الله حرم علی الارض اجساد الانبیاء رواه ابو داود وصححه النووی وفرمود روز
جمعه روز من بسیار فرستید که این روز فضیلتی خاص دارد وهر درودی که درین روز بفرستید آنرا بر من
عرض میکنند پس من شمارا دعای خیر میکنم ومرگناهان شمارا آمرزش میخواهم ودر روایتی دیگر آمده که فانه
یوم مشهود تشهده الملائکة یعنی روز جمعه روزی ست که فرشتگان که متصدیان درگاه عزت اند در وی
حاضر می شوند وصلوة مصلی را می شنوند وبمن میرسانند ودر خبر آمده ست که هر صلوتیکه در روز جمعه بر من
بفرستید فرودتر از عرش نمی ایستد وبهیچ فرشته نمیرسد مگر که میگوید بجاعه ملائکه صلوا علی قائلها ودر وجه
فرستید بر قائل این صلوة ودر حدیث دیگر آمده اکثروا علی من الصلوة فی اللیلة الغراء والیوم الاغر
وفی روایة فی اللیلة الزهراء والیوم الاظهر یعنی بیشتر از روزهای دیگر بفرستید صلوة بر من در شب روشن
ودر روز روشن کنایت از شب جمعه روز جمعه ست وبعضی از علما گفته اند که از خصوصیات شب جمعه ست که

ان

در خواب دیدم که در سمای دنیا با ملائکه در نماز امامت میکند گفتم این کتبه بچه یافتی گفت بدست خود
هزار هزار حدیث جنوی نوشته ام در هر حدیث گفته عن النبی صلی الله علیه وآله وسلم پیغمبر فرموده است صلی الله علیه وسلم من صلی علی صلوة
صلی الله علیه عشرا و بر آورده اند یعنی از صلی را سه هزار دینار دین بر ذمه نشسته بود ما دین مرا
آن تقاضی کرده قاضی مهلت داد آن مرد صالح از پیش قاضی برآمد و در محراب بتضرع و انکسار در حضرت
پروردگار بدرود در بر نبی مختار صلی الله علیه وآله وسلم مشغول نشست در شب بست و هفتم از ماه در خواب
می بیند که قائلی میگوید حق تعالی قضای دین ترا میکند نزد علی بن عیسی مخزن برو و او را بگو که رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم میفرماید تا سه هزار دینار در قضای دین من بدهی مرد صالح میگوید چون از خواب
بیدار شدم از خوشحالی رخود نیافتم با خود گفتم اگر گوید علامت صدق این واقعه چیست پس چگونه آن
روز خود را نگاهدارم باز در شب دوم آنحضرت را دیدم در خواب صلی الله علیه وسلم که امر میفرماید مرا
بانچه در شب اول امر فرموده بود نخوشحالی تمام از خواب برخاستم ولیکن لمقتضای طبع بشریت امر دین
خود را از رفتن نزد علی بن عیسی باز داشتم شب سوم باز می بینم که آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
از سبب نارفتن من از من می پرسد گفتم یا رسول الله صلی الله علیه وسلم علامت صدق این واقعه میخواهم آنحضرت صلی الله علیه وسلم
مرا باین سخن تحسین کرد و فرمود اگر علامت خواهد بگو که تو هر روز بعد از نماز فجر تا طلوع آفتاب پنجبار بر پیش
از آنکه با کسی سخن کنی تحفه درود بر من میفرستی و این از تو هیچکس نمیداند غیر خداوند تعالی و کرام کاتبین
چون پیش وزیر رفتم و قصه خواب با او بگفتم و علامت که فرموده بودند باز نمودم خوشحال شد و گفت
مرحبا برسول رسول الله بعد ازان سه هزار دینار بر من بیاورد و گفت این را در قضای دین خود بده
و سه هزار دیگر آورد که این را نفقه عیال خود کن و سه هزار دیگر داد که این را مایه تجارت خود کن و مرا سوگند
داد که رابطه مودت از من قطع نکنی و بهر حاجتی که ترا افتد مرا تکلیف کنی پس آن سه هزار دینار پیش قاضی
بردم تا در حضرت او بصاحب دین بسپارم صاحب دین را دیدم ملهوف و مبهوت پیش قاضی در آمد و نا

شب بالکا و شود و عروج کنند پس طائفهٔ دیگر بعد ایشان هبوط نمایند و آنچه آنها کرده بودند اینها نیز کنند
تا وقتیکه از قبر شریف برآید هفتاد هزار فرشته گرد او گردا گرد او باشند صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم رواہ الدارمی
و از روایت خدیفه می آرد که گفت الصلوٰۃ علی النبی تدرک الرجل و ولدہ و ولد ولدہ رواہ ابن السنی و
تحت الاحادیث المنقولة من کتاب لزوا و زیادة علی الاصل و قد نقلت منه و انتسخت من کتاب الاصل فی
المدینة المطیبة ضحوة یوم الاحد العاشر من جمادی الاولی سنة سبع و تسعین و تسعمائة و هو تاریخ تسویده
الاوراق و الحمد للہ رب العالمین و الصلوٰۃ و السلام علی سید المرسلین و علی آله و اصحابه اجمعین

حکایت آورده اند که مردی را دیدند که در طواف و سعی و سائر مواقف و مناسک حج خیر صلوٰۃ
بر سید کائنات صلے اللہ علیہ وسلم بدعای دیگر نمی پرداخت گفتند چرا از ادعیهٔ ماثوره نمی خوانی
گفت که من عهد کرده ام که با صلوٰۃ بنوی دعای دیگر شریک نسازم و سببش آنست که چون والدین وفات
یافت روی او را دیدم که بر شکل حمار شده است از مشاهدهٔ این حال اندوه بر من غلبه کرد پس بخواب رفتم
و پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را دیدم و دست بدامان او زدم و شفاعت والدم و از موجب
این حال پرسیدم فرمود که وی اکل ربا بود و هر که اکل ربا باشد جزای او در دنیا و آخرت این باشد
و لیکن والدهٔ تو هر شب نزدیک خواب صد بار بر من درود میفرستاد و بدان جهت ویرا شفاعت کردم
قبول افتاد پس بیدار شدم و روی پدر دیدم مثل ماه شب چهارده شده و در وقت دفن نیز از هاتف شنیدم
که میگوید بسبب عنایت و آمرزش الهی جل و علا بوالدهٔ تو صلوٰۃ و سلام فرستادن او شد بر رسول خدا
صلے اللہ علیہ وسلم آورده اند که بعضے از طلاب علم حدیث را در خواب دیدند که میگوید خدای رب العزت
جل جلاله مرا سیاست مزید و تمامهٔ اهل مجلس را که در وی استماع حدیث میکردند بجهت ذکر صلوٰۃ بر ان حضرت
که از لوازم قرائت این علم شریف ست و شیخ جلال الدین سیوطی رحمة اللہ علیه در دیباچه کتاب جمع
الجوامع می آرد که ابن عساکر در تاریخ خود از حفص بن عبد اللہ روایت میکند که انور را علیه بعد از موت

و با وی شخصی دیگر دیدم گفتم نام وی چیست گفت الیاس بن شام گفت رحمت کند خدا تعالی شما را یا دیده اید
شما محمد رسول الله را صلی الله علیه و آله وسلم گفتند نعم گفتم بعزة الله و قدرته خبر دهید مرا بچیزیکه از وی شنیده
آید تا روایت کنم از شما پس گفتند شنیدیم رسولخدا را صلی الله علیه و آله وسلم که گفت هر که بگوید صلی الله علی
محمد صلی الله علیه وسلم پاک کرده شود دل او از نفاق چنانچه پاک گردانیده میشود جامه آب و بسنادیکه
گفت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم هر که بگوید صلی الله علی محمد بتحقیق بکشاید بر روی خود هفتاد در
از رحمت و بسنادیکه مذکور گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم چون بنشینید در مجلس بگوئید بسم الله الرحمن
الرحیم و صلی الله علی محمد حق تعالی ملکی را موکل کند تا شما را از غیبت باز دارد و چون برخیزید بگوئید
بسم الله الرحمن الرحیم و صلی الله علی محمد تا منع کند حق سبحانه تعالی مردم را از غیبت کردن شما
و بسنادیکه مذکور گفت خضر و الیاس که مردی از شام بخدمت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم آمده
عرض کرد یا رسول الله پدر من مردی پیر و نابینا و بسیار ضعیف ست و دوست دارد که ترا ببیند و لیکن
قدرت آمدن ندارد فرمود پدر خود را بگو در هفته یعنی در هفت شب بگوید صلی الله علی محمد مرا بخواب بیند
و بگو روایت کند از من حدیث همچنان کرد که فرموده بود پس دید آنحضرت را صلی الله علیه و آله وسلم
در خواب و روایت کرد از وی حدیث و هم در کتاب مذکور از روایت ابو هریره آورده که گفت رسولخدا
صلی الله علیه وسلم صلوة فرستید بر انبیای خدا تعالی و رسل و زیرا که حق سبحانه تعالی چنانچه مرا بعث
کرده است ایشان را نیز بعث کرده اخرجه البیهقی فی شعب الایمان و فی کتاب الدعوات الکبیر و از روایت
انس می آرد که قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اذا سلمتم علی فسلموا علی المرسلین اخرجه ابن
ابی حاتم و از روایت کعب می آرد که وی بر عائشه رضی الله عنها در آمد و در مجلس ذکر رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم جاری شد گفت هیچ روز نیست که آفتاب طلوع کند مگر آنکه فرود آیند هفتاد هزار فرشته
و در گیرند قبر مطهر آنحضرت را و بزنند بالهای خود را و صلوة فرستند بر وی صلی الله علیه و آله وسلم و چون

کیا موسی اگر همه گویان من در عالم نباشند یکقطره باران از آسمان نفرستم و یکدانه نبات از زمین نه رویانم
همچنین چیزها بسیار ذکر کرد تا آنکه گفت ای موسی خواهی که من قریب تر باشم با تو از قرب کلام تو نسبت بلسان
تو و از خواهی قرب تو نسبت بقلب تو و از روح تو نسبت ببدن تو و از نور بصر تو نسبت بعین تو گفت نعم یارب گفت پس درود
بر محمد بسیار گو تا این نسبت حاصل تو گردد صلی الله علیه وآله وسلم و برو آنچه آمده که ای موسی خواهی که از عظم
هول قیامت محفوظ بمانی بتو نرسد گفت الهی نعم گفت درود بر محمد بسیار گو صلی الله علیه وآله وسلم رواه الحافظ
ابو نعیم فی الحلیة و هم وی در کتاب مذکور می آرد که علی مرتضی از ابو بکر صدیق رضی الله عنهما روایت میکند که درود
فرستادن بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم محو کننده تر است مر ذنوب را از کشتن آب مر آتش را و سلام او بر
او از حضرت افضل ست از عتق رقاب حب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم افضل ست از ضرب سیف فی
سبیل الله رواه ابو القاسم الاصبهانی و هم وی از روایت انس می آرد رضی الله عنه که پیغمبر فرمود صلی الله
علیه وآله وسلم و مسلمان که تر و ملاقات یکدیگر مصافحه کنند و بر رسول خدا درود فرستند از یکدیگر جدا
نشوند تا ذنوب ایشان بانقدم و متاخر همه آمرزیده نشود رواه الحافظ بن علی بشکوال و هم از روایت
علی مرتضی رضی الله عنه می آرد که چون رسول صلی الله علیه وآله وسلم فرمود کسیکه حجة الاسلام بجا
آرد و بعد ازو غزوه کند بجهار صد حج برابر باشد پس لهای قومی که استطاعت حج و قوت جهاد
نه داشتند شکسته شد حق سبحانه و تعالی وحی فرستاد بر رسول خود صلی الله علیه وآله وسلم هر که بر تو
درود فرستد ثواب او چهار صد غزا بود و هر غزوه بچهار صد حج مرابر اخرجه ابو حفص بن عبد المجید
المیانشی فی المجلس الکبیة و هم وی در کتاب مذکور در فضل احادیث خضر و الیاس علیهما السلام می
آرد از شیخ مجد الدین فیروز آبادی بسندی که او راست متصل بعقبة ابو المظفر محمد بن عبد الله خیام
سمرقندی که گفت در آمدم روزی در صفاره کعبه راه گم کردم ناگاه مردی را دیدم که میگوید بیا
با من پس با او رفتم گمان بردم که مگر وی خضر است پرسیدم نام تو چیست گفت خضر بن ایلیا ابو العباس

خانه او در آمده و خانه را بنور جمال باکمال خود روشن گردانیده است و میفرماید بیا این دهن
خود را که ورد و بسیار میخواند تا بوسه دهم بروی میگوید که من شرم داشتم که دهان خود را پیش دهان
آنحضرت صلعم رخسار خود را گردانیدم و پیش دهان آنحضرت داشتم پس او بوسه داد بر رخسار من چون بیدار
شدم خانه تمام را رائحه مشک در گرفته بود و تا هشت روز بوی مشک از رخسار من می آمد و شیخ احمد بن
ابی بکر بن داود صوفی محدث در کتاب خود که از شیخ مجد الدین فیروز آبادی باسانید که او راست روایت
میکند وی آن را که القلقسی گفته است روزی شبلی بر ابو بکر مجاهد آمد ابو بکر بجهت اکرام او بر پای ایستاد و با وی
معانقه کرد و میان هر دو چشم او بوسه داد من گفتم یا سیدی این را شبلی میکنی و حال آنکه تو و هر که در بغداد
ست میگوید که وی مجنون ست گفت من نکردم مگر آنچه از پیغمبر دیدم صلی الله علیه و آله و سلم در خواب می بینم
که شبلی پیش پیغمبر آمد صلی الله علیه و آله و سلم آمدن او و بایستاد و او را در کنار گرفت و میان هر دو چشم او
بوسه داد پس گفتم یا رسول الله این را شبلی میکند فرمود نعم وی بعد از نماز این آیت میخواند لقد جاءکم
رسول من انفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم و عقیب آن صلوة بر من میفرستد
هم وی در کتاب مذکور از شبلی قدس سره نقل میکند که گفت مردی از همسایگان من مرده بود او را در
خواب دیدم گفتم خدا تعالی با تو چه کرد گفت چه پرسی که عجائب هولهای عظیم بر من گذشت و در وقت سوال
منکر و نکیر وقت بر من نهایت تنگ افتاد با دل گفتم که مگر بر دین اسلام نمرده ام ندا آمد که این عقوبت
بسیار داشتن تست زبان را در دنیا چون فرشتگان عذاب قصد من کردند مردی جمیل الشخص طیب الرائحه
میان من و ایشان حائل شد و حجت ایمان داد من او را گفتم خدا تعالی رحمت کند مرترا بگو که تو کیستی گفت
من شخصی ام که از کثرت صلوتی که بر رسول خدا میفرستادی مخلوق شده ام و مامورم که در هر شدت و کرب
اعانت و نصرت تو کنم و این حکایت در مصباح الظلام فی ذکر شبلی و جمارا و بر سبیل اجمال نیز نقل کرده اند
و هم وی در کتاب مذکور از کعب الاحبار آورده که حق تعالی بموسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام وحی فرستاد

این عبادت کہ منبع انوار و برکات و مفتاح ابواب جمیع خیر و سعادات ست نکند و قول آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مر شخصے را کہ گفت اجعل لک صلوتی کلہا اذن یکفی ہمک و قول علی مرتضی رضی اللہ عنہ کہ فرمودہ ست لولا احد کا فی ذکر اللہ لجعلت الصلوۃ النبویۃ علی کلہا در ینباب کفایت ست و اہل سلوک را در آمدن ازین باب موجب فتوح عظیمہ و مواہب شریفہ ست و بعضے مشائخ فرمودہ اند کہ در وقت فقدان شیخ کامل مکمل کہ تربیت کند الزام صلوۃ بر رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم طریقے موصل ست مر طالب را و ہمین صلوۃ و توجہ او بدا آنحضرت تربیت باحسن آداب نبویہ و تہذیب و بامر شریف اخلاق محمدیہ خواہد کرد و ترقیت او باعلی درجۂ کمال و ایصال و بجل اسنی از حضرت کبیر متعال خواہد نمود و بوصول بدرگاہ الہی قرب حضرت رسالت پناہی مشرف خواہد ساخت و وصیت میکردند بعضے مشائخ بقرأت قل ہو اللہ احد و بکثرت صلوۃ بر رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و میفرمودند کہ بقرأت قل ہو اللہ احد شناختیم خدائے واحد احد را و بکثرت صلوۃ صحبت دریافتیم بہ پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم و میفرمودند کسیکہ صلوۃ بر رسول صلے اللہ علیہ وسلم بسیار فرستد بہ بیند او را در خواب و بیداری کذا نقل الشیخ الکامل الامام علی المتقی فی الحکم الکبیر عن الشیخ احمد بن موسی المتشرع الصوفی و بعضے از متاخرین مشائخ شاذلیہ قدس اللہ اسرارہم فرمودہ اند کہ طریق سلوک و تحصیل معرفت قرب آنحضرت در زمان فقدان وجود اولیای مرشد متصرف الزام ظاہر شریعت ست با دوام ذکر و کثرت صلوۃ بر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم از کثرت اشتغال صلوۃ نوری عظیم در باطن پیدا شود کہ راہ بدان نماید و فیض از آنحضرت بواسطہ بر سد و خلاصۂ طریقۂ شاذلیہ کہ از شعب طریقۂ قولمیہ قادریہ ست استفاضہ از حضرت نبویہ ست بواسطہ توسل بہ الزام متابعت و دوام حضور با آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم مجدوا و اجتہدوا و باللہ الاعانۃ و التوفیق فصل نہاوند و محدثان دیگر رحمہم اللہ آوردہ اند کہ محمد بن سعد بن سطرف از عدد معین از صلوۃ پیش از وقت منام ورد بود شبے آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم در خواب بیند کہ در دہن

خانہ

رشد و هدایت در مصالح دنیا و آخرت و اشتمال صلوة بران حضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بر ذکر
اسمے عزاسمہ و تضمن تشکر وی جل و علا و معرفت حق نعمت وی و اقرار بدان و اظہار عجز از ادائے
حق و مساطت در رسالت بطلب و سوال تولی حق سبحانہ و تعالے بثنای حبیب خود و زیادت تشریف
و رفعت شان او صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و شک نیست کہ حق جل و علا و رسول او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
این سوال و طلب را از بندہ دوست میدارد و چون بندہ صرف سوال و طلب و رغبت خود در محاب
خدا و رسول خدا کردہ و آن را بر محاب نفس خود ایثار نمودہ لاجرم مستحق جزای کامل و قابل فضل
خاص خواہد شد و این نکتہ غریب و فائدہ عجیب ست و در سر صلوة بر سید کائنات صلے اللہ علیہ
آلہ وسلم و سبب ترتب قضای حوائج و کفایت مہمات و دیگر فوائد ہمین صرف و ایثار مذکور ست
فافہم و باللہ التوفیق اما حصول ذکر اللہ در ضمن صلوة ظاہر ست زیرا کہ توجہ خطاب در تکلم سعادت
انجام بحضرت ملک علام ست با اشتمال اکثر صیغ صلوة بر اسم مبارک اللھم کہ مرآت ملاحظہ و آلہ ذکر
جمیع اسما و صفات الہی ست منقول ست از حسن بصری رضی اللہ عنہ و غیر او از سلف کہ ہر کہ حضرت
عزت را باللھم یاد کرد گویا بجمیع اسمای حسنے یاد کرد اکنون بر مومن صادق و محب مشتاق لازم ست
کہ در اکثار این عبادت و ایثار آن بر اعمال دیگر تقصیر نکند و عددی مخصوص کہ تواند دوام و مواظبت
بران آسان داند در یومیہ خود گرداند فَوَرَدَ خَيْرُ الْعَمَلِ أَدْوَمُهُ وَقَلِيلٌ دَائِمٌ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مُنْقَطِعٍ و باید کہ از ہزار کم
نبود و اگر نہ بہ پانصد اکتفا کند و اگر این نیز میسر نگردد از صد خود نگذارد و ما ختیار بعضے سی صد ست و بعضے
دو یست صباح و مسا بعد از نماز صبح و شام و باید کہ وقت خواب نیز وردی از ان معین و مستمر باشد
و مومن موفق ہر گاہ کہ عادت بر اکثار آن کردہ آسان مینماید و بر وی و بعضے صیغہا ست کہ اتمام عدد
الف در یک نشستن ہا ست و ہر گاہ لذت و شیرینی آن بمذاق جان طالب رسید قوت و قوام روح او
باین خواہد بود فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى لِلَّبِيبِ وَعَجِيبٌ ست از مومن کہ یک ساعت از روز و شب خود صرف

در آرزوی قاصد آخر باز کو ؛ در مجلس آن نازنین حرفی کرا نامیرود ؛ واز دیار محبت که مستلزم اشتیاق
شوق وغرام بحضرت سید انام علیه الصلوة والسلام ست واستحضار محاسن بنویه در قلب وتمثل خیال وی
درعین که لازم کثرت صلوة ست بانیت حضور وتوجه اللهم صل وسلم علیه شعر بوشق عن قلبی ترنی
وسطه ؛ ذکر کی فی سطر والتوحید فی سطر ؛ ومحبت مسلمانان ومحبت آنحضرت مر مصلی را ومصافحه او مر اورا
وبدروز قیامت ورویت جمال آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم در منام ومحبت ملائکه وترحیب ایشان مر
اورا وکتابت صلوة او باقلام ذهب بر قراطیس فضه ودعای ایشان مر اورا بزیادت خیر واستغفار وتبلیغ
ملائکه سیاحین صلوة او بحضرت رسالت باین عنوان فلان بن فلان بن فلان مثل کمترین بندگان عبدالحق بن
سیف الدین یسلم علیک یا رسول الله واز اعظم فوائد واتم رغائب حصول شرف رد سلام ست که سنت
سنیه آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم ست وکدام سعادت بالاتر ازین که دعای خیر وسلامت آنحضرت
شامل حال انکس باشد اگر در تمام عمر یکبار دست دهد موجب صد هزار کرامت ومثمر خیر وسلامت باشد
بیت بهر سلام کمن رنجه در جواب آن لب ؛ که صد سلام مرا بس یکی جواب از تو ؛ وحصول این سعادت
از تعیینات ست که سبقه را بدان اهمیت زیرا که بعد ثبوت حیات آنحضرت صلے الله علیه وآله
وسلم وثبوت سنیت بلکه فرضیت رد سلام بالکمال تاکید آنحضرت بر اوی این سنت سنیه چنانچه از شمائل
کریمه وی صلے الله علیه وآله وسلم مرویست که کان یبادر بالسلام پس در رد سلام مبادرت ومبالغه تر باشد
واز ین سخن نکته ودقیقه دیگر معلوم شد که زائر در وقت زیارت آنسرور صلی الله علیه وآله وسلم پیش از عرض
سلام مر آنحضرت بسلام از جانب وی صلے الله علیه وآله وسلم مشرف شده ست وبعد از سلام که حضرت
او میکند بزیادت سعادت رد سلام نیز مشرف میگردد واز فوائد صلوة بر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
بازداشتن یکین ست از نوشتن گناهان وی تا سه روز ومنع اغتیاب مردم مر مصلی را ودر آمدن او
روز قیامت زیر سایه عرش وگرانی ترازوی اعمال او ذامن از عطش وتکثر ازواج در جنت وحصول

مذکور میگردد و اللہ الموفق از فوائد صلوۃ بر سید کائنات علیہ افضل الصلوۃ امتثال امر الہی ست عز اسمہ
و موافقت او سبحانہ و موافقت ملائکہ او در فرستادن صلوۃ و سلام بر خیر انام بمنطوق آیہ کریمہ اِنَّ اللّٰہَ
وَمَلٰٓئِکَتَہٗ یُصَلُّوْنَ عَلَی النَّبِیِّ یٰٓاَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا و حصول عشر صلوات از حضرت وہاب
العطیات جل علا و رفع عشر درجات و ثبت عشر حسنات و محو عشر سیات و در بعضے احادیث معاودہ عشر
رقاب عشر من غزوات واقع شدہ و استجابت دعا و وجوب شفاعت سید انبیا و شہادت آنحضرت
صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و حصول قرب بنبوی و مزاحمت کفت شریف او بر باب جنت و لحوق و اتصال
با آنحضرت پیشتر از دیگران روز قیامت و گشتن آنحضرت متولی جمیع امور در آن روز پر شدت صلے اللہ
علیہ و آلہ وسلم و کفایت جمیع مہمات و قضاے جمیع حوائج و مغفرت جمیع ذنوب و کفارت جمیع سیات و بقولے
از فوایت فرائض نیز و قیام او مقام صدقہ بلکہ بقولی افضل از ان صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و تفریج کرب
و شفای سقم و ذہاب خوف و جزع و اظہار برات متہم و نصرت بر اعدا و حصول رضاے الہی و محبت وی
و صلوۃ ملائکہ او عز و علا و زکا و تمنیہ عمل و مال و طہارت ذات و صفاے قلب و فراغ بال و حصول
برکت در جمیع امور حتی در سباب اولاد و اولاد الاولاد تا طبقہ رابعہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و نجات
از ہول قیامت و آسانی سکرات موت و خلاص از مہالک دنیا و مضائق روزگار و تذکیر منسات و نفی فقر و
اعدام حاجت و سلامت از اقسام بخل و جفا و از دعا بر غم انف زیرا کہ در حدیث آمدہ ست کہ ہر کہ نزد
آن سرور صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم صلوۃ نفرستد بخیل ست و گویا جفا کردہ بر آنحضرت و دعا کردہ مشیود
بر وی بر غم انف صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و تطیب مجلس و غشیان رحمت مر حاضران را و توفیر نور نزد مرور بر
صراط و تثبیت قدم در آنحال بر آفات و نجات از ان بر طرفۃ العین بر خلاف حال تارک صلوۃ صلے اللہ
علیہ و آلہ وسلم و از اتم و اعظم رغائب عرض اہم مصلے در حضور فائض النور سرور انبیا صلے اللہ علیہ و آلہ
وسلم شعر لک الاشارۃ فاطلع ما علیک نقدہ ذکرت ثم علی ما فیک من عوج **بیت** جان مدیم

و تواضع پیش آید و دعا کند خصوصاً پیش از آنکه بشهر در آید و مقیم شده باشد که دعای مسافر خصوصاً
حاج پیش از وصول بلد مستجاب ست و اگر منکری بیند مثل ضرب و خوف و غرامیر خانچه متعارف
اهل زمان ست بروقت قدوم مسافر منع کند و خلاصه جمیع آداب و روح جمیع مناسک و عمده افعال
و افضل اوضاع آنست که بعد از رجوع این سفر سبارک عزم بر تجدید توبه و ملازمت تقوی کند و اجتهاد
در تحصیل محاسن ظاهر و باطن نماید زیرا که گفته اند که علامت حج مبرور آنست که بهتر از آنکه رفته بود باز
گردد و دلیل بران و علامت آن حرص بر اتباع سید انبیا صلی الله علیه و آله و سلم ست و سردی دل از
محبت دنیا و اهل آن و سرگرمی محبت آخرت و ارباب آن و الحمد لله الحمد از آنکه باز گردد گناهان بگردد و بقیه
کند فان التکسته اشد من المرض و نعوذ بالله من الحور بعد الکور و اگر در بعضی ابواب خیر با پروردگار خود
عهدی کرده باشد محافظت بر وفای آن لازم داند که منقض عهد کار دیوانه نیز دمن نکث فانما ینکث علی
نفسه و من اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما و من الله التوفیق **باب هفدهم** در ذکر فضائل
و آداب صلوة بر سید کائنات علیه افضل الصلوة و اکمل التحیات که افضل صلوة و اعظم وسائل ست از برای
نیل برکات و رفع درجات چون اعظم آداب و اذکار سالکان طریق زیارت حضرت سید ابرار و
رسول مختار علیه افضل الصلوة و اکمل التسلیمات فی آناء اللیل و اطراف النهار اتحاف صلات صلوة ما هدای
هدایای تسلیمات بود لاجرم بیان فضائل و ثمرات و احکام و اوقات آن از ضروریات مقام باشد
صیان و تفصیل آن در چند فصول اتفاق افتاد و بالله التوفیق **فصل** بدانکه فوائد و نتایج صلوة نبویه علیه اکمل
الصلوة و التحیة از عد حصر و احصا متجاوز ست و ضبط آن بزبان قلم و بیان متعسر لیکن بعضی از علمای
و حفاظ حدیث جمله آنها را از انچه باحادیث صحیحه و روایات حسنه ثبوت یافته و بدلیلان رسیده ضبط
کرده و در ضمن بیان آورده اند بعضی از ان نتیجه اصل صلوة ست و بعضی مترتب بر عددی مخصوص
و بعضی اثر کیفیتی خاص و بعضی مخصوص وقتی معین و بعضی لازم حالتی مخصوص و خیری از انها در ین طور

مذکور

وَهُمُ الْاَحْزَابُ وَحْدَهُ وَاَعَزَّ جُنْدَهُ فَلَا شَیْءَ بَعْدَهُ وباید کہ پیش از در آمدن خبر سلامت و وصول
باہل خود برساند و یکبارگی نہ در آید و بشب نہ در آید و بہترین اوقات وقت چاشت ست تا آخر روز
پیشتر از شب و پیش از انکہ بخانہ در آید قصد مسجد کند و دو رکعت نماز بگذارد اگر وقت مکروہ نباشد
و دعا کند و شکر نعمت سلامت و وصول بجا آرد و بگوید اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ بِنِعْمَتِہٖ وَجَلَالِہٖ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ و بہر کہ
پیش آید مصافحہ کند و اگر معانقہ کند نیز جائز ست مادام کہ ملاقی امرد نباشد نقل ست کہ سفیان بن
عیینہ کہ شیخ امام شافعی ست بر مالک در آمد رحمۃ اللہ علیہم مالک مصافحہ او کرد و گفت معانقہ نیز سنت ست
اگر بدعت بودی سفیان گفت معانقہ کردہ ست آنکہ او بہتر ست از من و تو معانقہ کردہ ست پیغمبر خدا
صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم جعفر را رضی اللہ عنہ و تقبیل کردہ او را در وقت قدوم از حبشہ مالک گفت
آن مخصوص بجعفر ست سفیان گفت لا بلکہ عام ست حکم ما و جعفر واحد ست اگر از صالحان باشیم اذن
میدہی کہ در مجلس تو تحدیث کنم مالک گفت نعم اذن دادم پس سفیان سوق حدیث کرد بسندے کہ داشت
و مالک سکوت کرد اینجا قاضی عیاض مالکی رحمۃ اللہ علیہ میفرماید کہ سکوت مالک دلیل ست بر ظہور
تصویب قول سفیان تا دلیل قائم نشود بر تخصیص جعفر انتہے کلام القاضی و از انچہ دلالت دارد بر
عدم خصوصیت بجعفر حدیث ترمذی ست کہ روایت کردہ ست کہ زید بن حارثہ از سفر قدوم آورد بود
آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بر خاست و در را شریف کشیدہ میرفت تا او را در یافت و اعتناق
کرد و در میان دو چشم او بوسہ داد و کذا قال بعض المالکیۃ و اگر مردی عالم یا صالح یا شریف پیش آید
تقبیل ید نیز درست ست و تقبیل دہان و لد صغیر دختر باشد یا پسر و سائر اعضا و اطراف وی اگرچہ
فرزند دیگری باشد سنت ست و چون بخانہ در آید دو رکعت نماز کند و وظیفہ شکر و دعا و حمد و ثنا
مولی بجای آرد و بعد از فراغ از دریافت اہل و اولاد بیرون آید و در محلی قریب خانہ مسجد یا غیر آن
بنشیند تا مردم بسلام قدوم بدیدن او بیایند و ہر کہ پیش آید بوجہ بشاشت و اکرام و لطف و شفقت

ابروش ؛ اگر گرید یاغ خند دشاد و خوش ؛ ذوق خنده دیده اخیر خنده ؛ ذوق گریه بین که هست ان
گان قند ؛ روشنی خانه باشی همچو شمع ؛ گر فروباری تو همچو شمع دمع ؛ تا نگرید ابر کی خندد چمن تا نگرید طفل کی بابد لبن ؛
و اگر بکا غلبه کند معنی تباکی کند یعنی که ذوق و رقت آرد استحضار نماید که بکا در نیقام بهر وجه علامت قبول
ست و اگر اندکی سررشته محبت و علاقه و دوستی بجای بیوسته است احتیاج به تباکی نیست سبحان الله
بیت دلی از سنگ باید لبسرا ؛ وداع ؛ که تحمل کند آن لحظه که محمل برود ؛ شعر احن الی زیارة حی
لیلی ؛ وعهدی من بها قریب ؛ وکنت اظن قرب الدار یطفی ؛ لهیب الشوق فازداد اللهیب ؛
بعد آران هم برحال تباکی و تحسر و تحزن بر مفارقت انحضرت شریفه و وداع مقامات منیفه نی آنکه
بپای پس رود بلکه بر طریقه که معتاد مشی ست برود که در زیارت آنحضرت پای پس فتن را در وقت
وداع در آداب نشمرده اند بخلاف وداع بیت الله که سنت در انجا در وقت وداع پای پس فتن
تا بیرون مسجد زیرا که ماثور در وداع آنحضرت بیت الله را زاده الله تعظیماً و تشریفاً همچنین ست و بهیچ جا
نقل نکرده اند که در حضور آنحضرت اصحاب رض وقت وداع انچنین میکردند والله اعلم و باید که در وقت وداع
بهر وجه تواند در تصدق تقصیر نکند و اکثر علما بر آنند که از خاک مدینه و مکه وحشت و سفال را حجار
بردارد و علمای حنفیه و بعضی شافعیه بجواز آن کرده اند و بهر تقدیر اگر هدایا مثل ثمار و میاه که موجب
سرور اهل و اخوان گردد بردارد بهتر باشد نی آنکه برای تکلف رد و در استصحاب قادم هدیه را برای
اهل و اولاد آثار موکده و اخبار صحیحه وارد یافته است و در وقت رجوع آداب که در باب رجوع از سفر
آمده است رعایت کند و چون بر بلد خود مشرف شود این دعا بخواند اللهم انی اسالک خیرها و خیر
اهلها و خیر ما فیها و اعوذ بک من شرها و شر اهلها و شر ما فیها اللهم اجعل لنا بها قرارا و رزقا حسنا
و چون در شهر در آید بخواند لا الٰه الا الله وحده لا شریک له له الملک و له الحمد و هو علی کل شی قدیر
آیبون تائبون عابدون ساجدون لربنا حامدون لا الٰه الا الله وحده صدق وعده و نصر عبده

از بعضے ایشان غافل نباشد و در مقام خطاب طریقهٔ ادب نگاهدارد و حسن تحیت و لین کلام از دست
ندهد و سر رشتهٔ استحضار نسبت قرابت و شرف جوار فرو نگذارد و از سب و شتم و غلظت خود را بازدارد
زیرا که ولد عاق از بعضے احکام مثل استحقاق ارث و صحت نسب بیرون نرود و ظن جمیل و تصدیق
و فاروق و غیر ایشان از صحابه رضی الله عنهم آنست که در آنچه متعلق بحق ایشان ست جز عفو و صفح از اولاد
پیغمبر صلے الله علیه و آله وسلم جائز ندارند تو گمان نیک دار و حق را با اهل آن گذار و شفاعت محمدیه اگر
در اهل جنایت از اهل بیت نبوت که ارادت حضرت صمدیت بتطهیر ایشان از رجس فتنه ست در کار نشود
بهتر ازین کلام محل خواهد یافت و بعضے از مشائخ ازین آیت چنان فهم کرده اند که هیچ یکی از ایشان
از دار دنیا بیرون نباید تا اول از دلش رجس معنوی بمرض و مانند آن مطهر نگردد و امنیت ترجمهٔ کلام
بعضے از علمای مکهٔ معظمه در کتابیکه در آداب زیارت تصنیف کرده ست بعبارته و کلام سید سمهودی
و غیر او در محل رعایت این ادب بدان موافق ست والله اعلم **فصل** بعد از آنکه از زیارت سید الانام
علیه افضل الصلوة والسلام و از زیارت مساجد و مشاهد عظام فارغ شد و عزیمت رجوع با وطن
و اولاد و ارحام مصمم شد باید که بوداع مسجد شریف نبوی صلے الله علیه و آله وسلم جاز و دعا در مصلای آن
حضرت صلی الله علیه و آله وسلم و یا در موضعے که قریب آنست بپردازد بعد از ان بزیارت قبر مقدس بروجهے
که آداب زیارت ست روی آرد و از برای حصول سعادت کونین برای خود و برای هر که دوست دارد دعا کند
و از حضرت عزت جل جلاله قبول و وصول با هل و عیال بر وجه سلامت از آفات و اهوال طلب آرد و
این دعا بخواند اللهم انا نسئلک فی سفرنا هذا البر والتقوی ومن العمل ما ترضی اللهم هون علینا سفرنا هذا واطو عنا بعده
اللهم انت الصاحب فی السفر والخلیفة فی الاهل اللهم انی اعوذ بک من وعثاء السفر وکآبة المنظر وسوء المنقلب
فی المال والاهل اللهم اصحبنا بنصحک واکفنا بکفایتک واکلنا برعایتک وارزقنا عافیة فی الدنیا والاخرة ورد غائبنا
الی اهلنا سالمین غانمین آمنین و از آثار مقبول و علامات حصول مامول غلبه گرید و انزعاج ست در دل و وقت
بلکه گریه و زاری در جمیع اوقات باعث ذوق و نشان امید واری ست **مثنوی** این دل باغ ست و چشم

جوارح و ظاهر و باطن و اغتنام مدت اقامت باعتقاد آنکه خلاصه و زبدهٔ عمر همین زمان ست بروجه
اتم و اکمل و اولی و افضل بجا آرد و یکدم از نسبت توجه و حضور غافل نباشد و از تعطش طلب تردد و تطلب
ادب فارغ ننشیند چنانچه گفته اند بیت نادیده رخت عمری سودای تو ورزیدم ؛ فارغ ز تو کی باشم
اکنون که ترا دیدم ؛ و اگر جادهٔ عنایت ازان جانب قوی ست هرگز نخواهد گذاشت که بجای غیر زود بیت
با آنچه دلم قرار گیرد دلی تو ؛ آتش بمن اندر زن و آنم بستان ؛ و از جملهٔ ادب مهمه که در مردم بسبب بعضی عوارض
در رعایت آن تقصیر و تهاونی واقع میشود آنست که در محبت ساکنان مدینهٔ مطهره و رعایت تعظیم ایشان
علی حسب مراتبهم تقصیر را بخود راه ندهد تا حدیکه زیاده بر نسبت جوار صوری مرتبتی و فضیلتی مدانسته باشد
بلکه هر چند کالعبق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون شمارند زیرا که شرف جوار حضرت سید مختار
صلے الله علیه و آله وسلم کافی ست در این شرف هیچ معصیتی و بدعتی زود و از حسن خاتمت و غفران منعم
محروم نسازد شعر فیا ساکنی اکناف طیبة کلکم ؛ الی القلب من اجل الحبیب حبیب ؛ شعر رای المجنون
فی البید اربا کلبا ؛ فحمله من الاحسان فیلا ؛ فلاموه علی ما کان منه ؛ و قالوا لم مسحت الکلب فیلا ؛ فقال
دعوا الملامة ان عینی ؛ رات مرة فی حی لیلا ؛ مثنوی بو الفضولی گفت ای مجنون خام ؛ این چه
شیداست انیکه می آرد مدام ؛ پور سگ و اُم بلیدی می خورد ؛ مقعد خود را بلیسی استرد ؛ علیهای
سگ بسی او بر شمرد ؛ عیب دان از عیب و بوی نبرد ؛ گفت مجنون تو همه نقشی و تن ؛ اندر آنگر
شبے از چشم من ؛ کین طلسم بستهٔ مولاست این ؛ پاسبانِ کوچهٔ لیلی ست این ؛ و آنچه مرتب اقدام
در رعایت این ادب واجب الاهتمام ست حال بعضی اشراف و خدام ست که به بعضی بدعتها و تقصیرها
منسوب اند و ایشان نیز بملاحظهٔ نسبت قرابت و جوار شریف نظر بعین حقارت نکند و خود بعین
تعظیم و اجلال نگرد و اعتقاد کند که بدان در ضمن نیکان منعم و مستور اند از ملاحظهٔ سرمنشای
قول حضرت رسالت علیه افضل الصلوة و التحیة در شان اهل بدر با وجود صدور بعضی تقصیرات

از

التسلیمات بآن ضم کند یا از کسی که میخواند استماع نماید تا استحضار نعوت مصطفویه و تکرار فضائل نبویه
باعث شوق لقای آنحضرت و داعیهٔ صلوة و تعظیم آن جناب قوی تر و تازه گردد و ازان جمله آنست که در
مدت اقامت آن بلدهٔ مطیبه هر چه تواند از قیام بعبادت و صیام بجای آرد خصوصا آنکه مدت اقامت
کوتاه بود و هوا گرم باشد تا ادراک ذوق نوعی از شدت و لاواء مدینه کرده باشد و ازان جمله آنست
که بعد از زیارت آن حضرت صلے الله علیه و آله وسلم بزیارت بقیع که مرقد آل و اصحاب کرام و امهات المؤمنین
و اتباع و تبع اتباع و دیگر علماء و صلحای امت ست و بزیارت سید الشهداء عم ابی الائمه حمزة بن عبد المطلب رضی
الله عنهم اجمعین و زیارت مسجد قبا و دیگر مساجد و آبار و سائر اماکن و آثار سید الابرار صلے الله علیه و آله
وسلم غنیمت شمارد و بیان این مواضع و احوال و اخبار آن در سابق مذکور شد لیکن کلام در آنست
که زیارت بقیع هر روز بعد از زیارت سرور کائنات علیه افضل الصلوات و التسلیمات متوجه شود یا روز
جمعه فقط چنانچه الآن شده است امام نووی و تابعان او بر آنند که هر روز کند و بعضی علماء درین
سخن مناقشه کرده اند که این با دلیلی و مستند منیت شیخ ابو الحسن بکری رحمة الله علیه گفته است
که زیارت قبور سنت موکده است و این شامل است هر روز را غایتش آنکه روز جمعه اوکد و افضل باشد
و ازانجمله آنست که هر بار که مرور نزد قبر شریف واقع شود اگرچه از بیرون مسجد بود بایستد و سلام
کند و صلوة فرستد اگرچه این مرور در یک روز مکرر واقع شود آورده اند که یکی از سلف تبرکا این
ادب از جناب رسالت مآب در منام معاتب شده اما داخل مسجد باید که هر بار که در آید سلام بر
آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم بگوید بعد ازان بنشیند و اگر بر واجهه شریف بمشرف گشته طریق
زیارت بجا آرد افضل و اکمل باشد و در جمیع مذاهب ثلثه الا مذهب مالک که آنرا زیارت را
مستحب ندارد چنانچه در بالا اشارتی بدان واقع شد و حاصل و خلاصهٔ جمیع آداب آنست که در رعایت تعظیم
و مهابت و استغراق حضور و شوق و محبت و طاعت و عبادت و سائر خیرات و مبرات ما حفظ قلب و

و از انجمله آنست که از پیش در آمدن بمسجد شریف در مکانی مخصوص از روضهٔ شریفه سجاده گسترانیده
نگذارد و جای بر مردم تنگ نکند بلکه اگر حرص بر احراز فضیلت مکان دارد بیشتر از همه بیاید و بنشیند
علما را در منع و کراهت این فعل سخن بسیار است و فتوی بر کراهت آن داده اند و در حکم آنست که
چون در قبیل صبح باب مسجد شریف بروی کسی که معتاد خدام ست فتح نمایند جماعهٔ از طالبان که پیش
از وقت آمده منتظر فتح باب بر در نشسته باشند بمجرد در گشاده دادن میدوند و در صف اول جا
گرفته و سجاده انداخته متوجه زیارت میشوند و ادب سکینه و وقار که در آمدن مسجد خصوصا دران مسجد
شریف از اوکد مستحبات و اعظم آداب ست از دست ندهند بلکه بعضی ساده لوحان از حب غایت
حرص که در تعین مکان و احراز این فضیلت دارند بزیارت نیز مقید نشوند و اگر شوند باستعجال
هر چه تمامتر شعر حافظ ما علم و ادب ورزکه در حضرت شاه ؛ هر که را نیست ادب لائق قربت نبود
شعر او بوالنفس ایها الاصحاب ؛ طرق العشق کلها آداب ؛ نعوذ باللہ من الهفوة و الغفلة رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْغَافِلِينَ و از انجمله آنست که در مسجد بصاق نیفگنند که فتوی بر حرمت آنست و آنکه
وارد شده ست که دفن بصاق کفارت میشود مراد انداختن او را بسوی کسی که از اعاظم علمای شافعیه
ست میگوید که مراد آنست که دفن قاطع اثم و مانع استمرار او ست از ابتدای این وقت نه آنکه رافع اثم و
ماحی این خطیه ست از اول و حکایتی که در رسالهٔ قشریه از سلطان بایزید بسطامی قدس سره آمده است
که بزیارت مردی رفته بود ناگاه آن مرد در مسجد بزاق انداخت و برگشت و زیارت او نکرد مشهور ست انحکم
در جمیع مساجد ست چه جای مسجد خاتم الانبیاء و اعظم المساجد و ادب در انداختن بزاق در جمیع حوال
ست که در جانب پای چپ اندازد و از استقبال قبله و جانب یمین احتراز کند و از انجمله آنست که در
ختم قرآن مجید درین مسجد که محل تنزیل و مهبط جبرئیل ست اگرچه خود یکبار بود تقصیر نکند و اگر تواند
قراءت و مطالعهٔ کتابیکه در شمائل و فضائل حضرت سید کائنات بود علیه افضل الصلوة و اکمل

التحیات

وکلا که خواب یا خیال گرد سر برآید دیده چشم و دل مشتاق آنجمال در آنحضرت صلعم با مهابت و اجلال یاد
یا بد مصرع قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا شعر کفتے ام در خواب رو تا ببینے او در خیال
این سخن بیگانه را گوش شنوا خواب نیست ۞ التماس از صاحب دلیکه انوار این تجلی بر مجلای حال او بتابد
و سعادت و اقبال این شب وصال دریابد آنکه غمزدگان دیار هجر فراق و مهجوران سرکشته بحر اشتیاق را
فراموش نگذارد و اگر از خود خبری داشته باشد ازین دیوانه نیز یاد آرد شعر چو با حبیب نشینی و باده
پیمائی ۞ بیاد آر مجان باده پیمارا ۞ که اگر یاد کنی او ترا نیز در وقت خود یاد کرده است از حضرت او
پرس تا تصدیق من کنی سبحان الله کجا بودم و کجا افتادم الحمد لله الذی احیانا بعد ما اماتنا و الیه النشور
لا اله الا الله محمد رسول الله و از جمله آداب حضور این بقعه شریفه آنست که قلب لسان و جوارح از وقت
در آمدن مسجد شریف تا هنگام برآمدن از هر چه مکروه است و خلاف اولی و افضل ست نگاهدارد و دائم المشهود
و ملاحظه آنکه در کدام حضرت حاضر ست اقرب العین ظاهر و باطن خود سازد و اگر یکے مزاحم حال او شود
که مجالست و مکالمت او موجب فتور نسبت حضور افتد خود را بلطائف حیل از وست او برهاند و اکتفا
بکلامی موجز که بر قدر ضرورت در حصول مقصود کفایت کند واجب و اذا اللهم اغفر لنا و تقبل منا
ما علمنا و بفضلک و کرمک و اجبر ما فات عنا بفضلک و رحمتک لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین
و از انجمله آنست که اگر بعضے عوام الناس کنند که تمر صیحانی در مسجد شریف بخورند و ختها را هم در
مسجد شریف اندازند نکنند زیرا که این فعل از رعایت تعظیم و نگاهداشت ادب مسجد دور ست و تحقیق
وارد شده است که مسجد اذا میکشد باندک چیزیکه بدو رسد افتد چنانکه چشم انسان بالقاء تراب خس یا مانند آن
متاذی گردد و ذکر این ادب در مصنفات آداب زیارت شاید که بملاحظه عادات خلق باشد که در زمانه
قدیم وجود والا در چنین نمان اثری ازان پیدا نیست و ما تاکه بخیتن تمر در مسجد و خوردن اصحاب صفه که
فقرای باب الله و ضیفان درگاه بودند چنانچه سبق ذکر یافت مستند این فعل خیال کرده باشند الله اعلم

شک نیست که افضل و اکمل خواهد بود و از آن جمله آنست که اگر در مسجد بود نظر از حجرهٔ شریفه برندارد و اگر
برون مسجد باشد بقبهٔ شریف نظر دارد به نهایت صلابت و تعظیم و خضوع و خشوع که حکم آن در استحباب حکم نظر
کردن بجانب کعبه است و نور است و دوم آنکه از نظر کردن بجانب قبه از بیرون شهر مشتاقان آن دولت را
مشتاق میباشد ادراک آن موقوف همان حالت ست بیان آن اکنون بشرح راست نیاید مصراع
ذوق این نی نشناسی بخدا تا نچشی ۞ و از انجمله آنست که تا میتواند اگر چه یکشب باشد احیای لیل در مسجد
شریف از دست ندهد که قدر این شب از شب قدر کمتر نیست بلکه زیاده مصراع آن شب قدر یکه
گویند اهل خلوت امشب ست ۞ شعر وکل اللیالی لیلة القدر ان مضت ۞ کما کان یوم التقا یوم جمعة
بیت من نی حضرة الحبیب جلوس ۞ یقظة ذه والانام ۞ مارسول الاله انی محب ۞ فلک والله
عاشق ستهام ۞ یارسول الاله انی نزیل ۞ ونزیل الکرام لیس یضام ۞ یارسول الاله انت رجائی ۞
وبک نعم الرجا والامام ۞ و اگر در طریق تحصیل و تیسر آن توسل بخدام و حکام باید نمود و تذللی
و تودد باید کرد آنرا سعادت وقت و شرف روزگار خود داند و طواشی و اغوات را باین نسبت
که خدام آنجناب عرش مآب اند شرفی باذخ و عظمتی شامخ اعتقاد کند و این امر دیگرست از
جملهٔ آداب این بلدهٔ عظیمه که در سکنه و اهالی آن از اقاصی و اعالی همیشه منظر عظمت و عزت نگاه کند
که بر هر تقدیر و بهر حال نسبتی و اختصاصی با آنجناب دارند بیت کفی شرفا انی مضاف الیکم ۞ و کفی
بکم ادعی و افتخر واعرف ۞ و باید که جل اعمال بلکه کل اشغال تو در آن شب شریف که تمام عمر بکشب
ست اتحاف صلوة باشد بر سید کائنات علیه افضل الصلوة و اکمل التسلیمات اللهم صل علی محمد و آله
صلوة انت لها اهل وسلم علیه صلوة هو لها اهل صلوة تامة من عین التسنیم کوثرک بمیک وبیته لا یعرف
مسندها الا انت و الا هو صلوة اهل بها معراج قدسه الیک وبهیئة انسه لدیک و اگر نوم و تعاس
غلبه کند و فیض آن تواجد و حالات خیال آنجمال در آن حریم عزت و جلال لازم داند و حاشا و

وصیت کرده باشد بگوید السلام علیک یا رسول الله من فلان بن فلان یا فلان بن فلان یسلم علیک
یا رسول الله بعد ازان که از سلام آنحضرت فارغ شود مقدار یک ذراع بجانب یمین بیستر رود و بگوید السلام علیک
یا ابا بکر الصدیق یا صفی رسول الله و ثانیه فی الغار جزاک الله عن امة محمد صلی الله علیه و آله وسلم خیرا السلام
علیک یا عمر الفاروق الذی اعز الله به الاسلام جزاک الله عن امة محمد صلی الله علیه و آله وسلم خیرا السلام
علیکما من فلان بن فلان اگر کسے وصیت کرده باشد باز بهمان مکان اول که در پیش رسول الله صلی
الله علیه و آله وسلم در مقابل مسمار فضه ایستاده بود بیاید و هم بر طریق اول سلام کند و در توسل
و تشفع و استمداد و استعانت غایت ذلت و انکسار و خضوع و خشوع بجا آرد و در آثار سلف آمده است
که هر که نزد قبر شریف آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم این آیت بخواند ان الله و ملائکته یصلون علی
النبی یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما بعد ازان هفتاد بار بگوید صلی الله وسلم علیک
یا محمد فرشته از آسمان ندا کند صلی الله علیک یا فلان هیچ حاجتے نماند ترا که امروز برآورده نشده و بعضے
از علما بملاحظه نبی ازندای آنحضرت صلی الله علیه وسلم باسم علم گفته اند که اگر صلی الله علیک یا رسول الله
گوید احسن باشد گفتم من اگر یا نبی الله گوید اوفق و انسب باشد منظم قرآنی بعد ازان بالاتر آمده در مسامت
قبر شریف و استوانه مستقبل قبله بوجهیکه بجانب سر مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم پشت ندهد بایستد
و تمجید و تحمید و دعا و ثنا و صلوة بر سید انبیا صلی الله علیه و آله وسلم مشغول شود و باز در روضه شریفه
بقصد تبرک بمنبر مبارکه که در مکان منبر اصلی که محل شریف آنحضرت بود صلی الله علیه وسلم بنا یافته است
آمده دست بدعا برآرد که دعا در ینمکان مستجاب است **فصل** در آداب اقامت مدینه منوره از ان جمله
آنست که مدت اقامت این بلده شریفه را غنیمت داند و همگی همت و حرص بر ملازمت مسجد شریف و اعتکاف در
آن گمارد و حضور در آنرا بانواع خیرات و مبرات و صدقات و تعمیر اوقات بطاعات از صلوة و قیام
و صیام و درود بر سید انام لازم پندارد و تخصیص طاعات دران مقدار از مسجد که در زمان نبوت بوده

حجرات منیفه در مسجد داخل این موضع بود که الآن شباک نحاس بر آورده اند و آن از قبر شریف موازی
سه چهار گز خواهد بود و وقوف درین حد منقول ست از سلف و با جمله وقوف از قبر شریف در حدی
باید که در حالت حیات در حضور آنسرور وقوف بدان لائق طریقهٔ ادب باشد و الآن چون موقف
زوار بیرون شباک نحاس افتاده است اگر متصل شباک بایستد یا دورتر ازان هر دو جائز ست و
بیقین داند که آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم از حضور و قیام و دو زیارت حاضر و آگاه ست و بصوت
معتدل نه در غایت بلندی و نه در نهایت پستی بصفت حیا و وقار سلام گوید السلام علیک ایها النبی
الکریم و رحمة الله و برکاته سه بار گوید السلام علیک یا رسول الله السلام علیک یا نبی الله السلام علیک
یا سید المرسلین السلام علیک یا خاتم النبیین تا آخر عبارتیکه در رسائل زیارت نوشته اند و معلمان
زیارت تعلیم آن میکنند و اختیار بعضے سلف مثل ابن عمر و غیر او رضی الله عنهم اختصار ست و
اقتصار بر مقدار السلام علیک یا رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم منقول ست از ابن عمر رضی
الله عنهما که چون بزیارت آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم می آمد میگفت السلام علیک یا رسول الله
السلام علیک یا ابا بکر السلام علیک یا ابتاه و از امام مالک منقول ست که گوید السلام علیک
ایها النبی و رحمة الله و برکاته و غالب آنست و الله اعلم که اقتصار بر همقدار در زیارت یومیه یا تردد ضرورت
و ضیق وقت مثل اقامت نماز و اخذ آن ما شد و الا شائسته که با دل پر اشتیاق و سینه پر از شکایت
فراق عمر با قطع بیابان ها کرده در حضرت حبیب رسیده ما شد اقتصار او بر همقدار از کجا صورت
بندد بیت طی لسانی از خدا خواهم و روز محشری ؛ پیش تو تا بیان کنم حال شب دراز را ؛ و اخبار
اکثر علما تطویل و تکثیر ست زیرا که وقوف در حضرت نبی کریم و خطاب با آنجناب عظیم از اعظم سعادات
دارین مستلذات ست کما قال الشاعر بیت حمامة جرعی حومة الجندل اسجعی ؛ فانت بمرائی من سعاد
و مسمع و اگر کسی از دوستان تحیت و سلام بر حضرت سید انام علیه افضل الصلوة و اکمل السلام

وصیت

مسجد درآمده و نماز گذارده گفتم لا یا رسول الله فرمود برو و در مسجد درآی و نماز کن بعد ازان بیا و بگو السلام علیک سلام کن و خلاف در غیر سلامی ست که از آداب دخول مسجد ست زیرا که آن مقدم ست بر تحیة المسجد بالاتفاق چنانکه گذشت و در جواز سجدهٔ شکر پیش از رکعتین تحیة المسجد یا بعد ازان نیز اختلاف ست نزد شافعیه اگر بعقب تازه غیر نعم متوالیه دائمه متجدد گردد جائز ست و از علمای حنفیه نیز روایات دو جواز آن هست و از فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز منقول شده ست والله اعلم **فصل** بعد از انکه تحیة المسجد بگذارد متوجه زیارت گردد و بقبر شریف روی آرد و از درگاه عزت جل جلاله استمداد و استعانت جوید و در رعایت ادب در ینمقام منیف و موقف شریف کمالی اعانت و امداد او را بقیام در ینمقام عالی ممکن منست **بیت** فلما اتینا قبر احمد لاح من ؛ سناه ضیاء اخجل الشمس والبدرا وقمنا مقاما اشهد الله انه ؛ یذکرنا من فرط هیبته الحشرا وحالة فی شدة من نعوتنا ؛ فحیثما العسر لو یسیر الیسرا عبوا لجر لاکن سلسبیل وان تمر ؛ تمر سلسبیلا انه لم یزل براه فهد یک فی سبیل النجاة ؛ واصلا ؛ الیه یحتی ترتمی واتجهرا ؛ هوالکنز کنز الله بیت علومه ؛ ومن اموع الرحمن فی قلبه سرا ؛ واز انجمله وسع و امکان بود و ظاهر و باطن از خضوع و وقار و ذلت و انکسار وزده نامرعی نگذارد غیر آنکه از سجود و تمرغ وجه بتراب و استلام و تقبیل سنگ شریف و امثال آن آنکه در شروع رخصت کرده اند در لفظ ظاهر میان از قبیل ادب نماید و اجتناب کند بلکه بیقین داند که حقیقت ادب در رعایت اتباع و امتثال امر آنحضرت ست و هر چه انجنین باب ست توهم باطل ست و اگر از غلبهٔ حال و استیلای شوق چیزی سر زند اگر نه در وقت خصوص دوم باشد بهتر ست و بعضی از علما را در ینباب سخنی هست و لیکن اصح و مختار حالت که گفته شد و در وقت سلام آنحضرت وقوف در آنجناب با عطفت و دست راست را بر دست چپ بندد چنانچه در حالت نماز کنند کرمانی که از علمای حنفیه ست تصریح باستحبابی کرده ست و مستند بر قبله در مواجههٔ مسمار فضه که در دیوار حجره شریف مقابل وجه کریم نشانده اند در وقت تقبیل ایستند و موقف سلف پیش از درآمدن

اغماض واحتراز کند واگر ضرورت افتد از قدر ضرورت تجاوز نکند وبا لمن مشغول آن نگردد واز انجمله است
که چون داخل مسجد شریف شود نیت اعتکاف کند هر چند که مدت لبث قلیل بود چه آن بمذهب بعض علما
صحیح است واز برای احراز فضیلت وثواب کافی ست در رعایت این ادب را در دخول جمیع مساجد
از دست ندهد وبه تساهل دران راضی نشود که اگرچه اشکال یسیر ست ولیکن اثر عظیم دارد پس در بقعه
شریفه در آید ومصلای آنحضرت که الآن محراب ساخته اند اندکی در جانب یمین آن دو رکعت نماز به
نیت تحیة المسجد بگذارد ودر قرائت آن تطویل نکند بعد از فاتحه هم بقرائت قل یا ایها الکافرون وسوره
اخلاص اکتفا نماید واگر در مصلای شریف جا نیابد در قرب آن موضع بگذرد بر قدر امکان واگر برای
نماز فرض تکبیر آورده باشند یا خوف فوت آن بود تحیة المسجد ساقط نگردد که هم بصلوة فرض غرض
حاصل ست واجداز تحیة المسجد وظیفه حمد وشکر بارتعالی بجا آرد که بدین نعمت مشرف گردیده وحصول آخرت
نعمت رضا وتوفیق دوصول مامول دارین وسعادت کونین مسالت نماید ویقین داند که این درگاهی
است که هیچ طالب صادق وفقیر سائل ازوی مردود ونا امید باز نگردد وبیت حاشاه ان یحرم
الراجی مکارمه ۞ او یرجع الجانی غیر محترم ۞ وکما قال واحد من الاکابر رضی الله عنه نظم علی بابک
اکفا مدت ید الرجی ۞ ومن جاء هذا الباب لا یخشی الردا ۞ سلام علی الوارطلعک سالتی ۞ علیک بها
شکرا وامنی بها وجدا ۞ لعلک ان تعطف علینا بنظرة ۞ ترمی ما اصر الوجد فینا وما ابدا ۞ وانت
العبد یا غایة المنی ۞ فیا سیدا قد ساد من جاء عبدا ۞ وانت ارادتی وانت وسیلتی ۞ فیا جاعلا
انت الوسیلة والقصدا ۞ علما را در استحباب تقدیم تحیة المسجد بر زیارت خلافی ست بعضی از انکه تقدم
زیارت را بر تحیة المسجد نیز تجویز کرده اند وبعضی گفته اند که اگر مرور او در اثنای رفتن به شریف افتد
تقدیم زیارت مستحب بود وپیش اکثر علما تقدیم تحیة المسجد مطلقا مستحب ست جابر رضی الله عنه
روایت میکند که وقتی از سفری قدوم آورده بودم در ملازمت آنحضرت رسیدم بمسجد

کرم اللہ وجہہ و بعد از انکہ وجوب آن منسوخ شد استحباب کہ صفت لازمہ مطلق صدقہ ست بحال خود باقی ماند و
زیارت آنحضرت بعد از رحلت حکم ملازمت او دارد در حالت حیات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و از انجملہ آنست کہ در آمدن
مسجد شریف بقصد زیارت حضرت سید انبیا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بر ہمہ چیز و بر ہمہ کار مقدم دارد و بہیچ کار
دیگر مقید نشود مگر انکہ ضروری بود و ترک آن موجب شغل خاطر و تفرقہ باطن گردد چون در آید از تصور عظمت و
ہیبت مکان و ملاحظہ شرف و عزت آن عالیشان غافل نباشد و بداند کہ او مکان مہبط وحی و منزل رحمت و مقام
عزت ست و این مسجد خاتم انبیاست و مقام سید المرسلین و حبیب رب العالمین صلے اللہ علیہ وسلم و علی آلہ و
اصحابہ و ازواجہ و ذریتہ و اہل بیتہ و اتباعہ اجمعین و از انجملہ آنست کہ نزد آمدن مسجد شریف اندک وقفہ کند
گویا کہ طلب اذن میکند در دخول و بعضے از علما گفتہ اند کہ این را صلے ندارد و اللہ اعلم و در وقت در آمدن الی
پای راست نہد و این دعا بخواند کہ در دخول ہزار بار مستحب ست اَعُوْذُ بِاللّٰہِ الْعَظِیْمِ وَبِوَجْہِہِ الْکَرِیْمِ وَبِسُلْطَانِہِ
الْقَدِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ بِسْمِ اللّٰہِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ مَا شَآءَ اللّٰہُ لَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ
عَبْدِکَ وَرَسُوْلِکَ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہٖ وَسَلِّمْ تَسْلِیْمًا کَثِیْرًا اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِیْ ذُنُوْبِیْ وَافْتَحْ لِیْ اَبْوَابَ رَحْمَتِکَ اَللّٰھُمَّ وَفِّقْنِیْ لِاَحْسَنِ
عَمَلٍ یُّرْضِیْکَ وَمِنْ عَلَیَّ بِاَحْسَنِ الْاَدَبِ اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّھَا النَّبِیُّ وَرَحْمَۃُ اللّٰہِ وَبَرَکَاتُہٗ اَلسَّلَامُ عَلَیْنَا وَعَلٰی عِبَادِ اللّٰہِ
الصّٰلِحِیْنَ این دعا را وقت در آمدن و بر آمدن مسجد ترک نکند و لیکن نزد وقت بر آمدن گوید وَافْتَحْ لِیْ اَبْوَابَ فَضْلِکَ
بجای رَحْمَتِکَ و باقی الخ در میان کفایت کند این کلمات ست اَعُوْذُ بِاللّٰہِ بِسْمِ اللّٰہِ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ اَلسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِ اللّٰہِ
اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّھَا النَّبِیُّ وَرَحْمَۃُ اللّٰہِ وَبَرَکَاتُہٗ در حدیث آمدہ است ذا وَصَلَ اَحَدُکُمُ الْمَسْجِدَ فَلْیُسَلِّمْ عَلَی النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰہُ
عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ و باید کہ دخول او در مسجد شریف در غایت خضوع و خشوع و سکینہ و وقار و ہیبت و تعظیم این
بقعہ شریفہ بود و بصر از نیت مسجد و مانند آن و کف جوارح از عبث و منع خواطر از شواغل و قیام بکمال ادب
حضرت حسب جہد و طاقت و ملاحظہ عظمت محمدی و مشاہدہ سطوت احمدی و اعتقاد حضور و حیات آنحضرت
در وقت و استماع او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم احوال و اصوات را بود و اگر کسے پیش آید کہ تحیۃ السلام بر وی باید کرد تا نواند

ورحمة للعالمین ست اختیار کرده و معظم فتوحات وبرکات که در عالم و عالمیان شایع و ظاهر ست بمنع و مشار
آنها این محل ست **بیت** هر گل و سبزه که در باغ نمودی دارد ؛ آخر ای باد صبا این همه آوردهٔ لست ؛
و از نکته و آنکه این زمینی ست که پای سید اقدام شریف خیر انام شده غافل نشود لاجرم وضع قدم و رفع آن بهیئت
هیبت و سکینت که صفت لازمهٔ حضرت سید کائنات بود صلی الله علیه و آله وسلم موصوف باشد و بداند
که جناب او حضرت عظیمه الیست که ادنی انتهاک حرمت و اساءت ادب مثل رفع صوت و مانند آن
موجب حبط اعمال و تنزل احوال میگردد بمنه جل شأنه و نستغفر الله ونتوب الیه مشاهد امر اقبادا عیا
مصلیا مسلما ذاکرا غیر غافل و راجدا غیر فاقد و اتقا گفضل الله و رسوله **نظم** طاب بطیبک شرب و ذرابا
من اجل لک طیبة سمایا ؛ فملاء الوجود عبیر عبر عطرها ؛ وعلا علی الافاق طیب شذاها ؛ وزهت لوامع نوره
مع نورها ؛ وبهیت ریاض قبائها وقبابها ؛ انا وفدوک یا ختام الانبیاء ؛ جئنا بقاعتنا وانت غناها ؛ جئنا
الیک بضاعة قد ازجیت ؛ فاقبل بضاعتنا ولا تخفاها ؛ و از انجمله آنست که نزد در آمدن باب البلد گوید
بسم الله ما شاء الله لا قوة الا بالله رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق و اجعل لی من لدنک
سلطانا نصیرا اجب الله امنت بالله توکلت علی الله لا حول ولا قوة الا بالله اللهم انی اسالک برجاء السائلین
علیک برجاء ممشای هذا الیک خاتی لم اخرج بطرا ولا اشرا ولا ریاء ولا سمعة خرجت اتقاء سخطک وابتغاء مرضاتک
اسالک ان تعیذنی من النار وان تغفر لی ذنوبی انه لا یغفر الذنوب الا انت و این دعا در وقت رفتن بمسجد
در هر وقت مستحب ست و در حدیث ابو سعید خدری آمده ست که هر که این دعا از طریق مسجد بخواند هفتاد هزار
ملک را بروی موکل کنند تا استغفار کنند مر او را و اقبال کند بروی رب العزت جل جلاله بوجه عزیز خود و
از انجمله آنست که پیش از دخول مسجد شریف تقدیم صدقه کند و در صدر اسلام هر که بقصد مناجات حضرت سید انام
میکرد بر وی واجب بود که خیری صدقه میکرد بعد ازان بملازمت حضرت می آمد چنانچه آیهٔ کریمه اذا ناجیتم
الرسول فقدموا بین یدی نجواکم صدقة بران دال ست گویند اول کسیکه عمل بدان کرد امیر المومنین علی بود

تا بسوء شریف رسیده رو بقبله نظم هذی اقتاب و هذی یثرب ؛ البشر فقد حصل المراد و المطلب ؛ البشر فقد حصل الوصل و انقضی ؛ زمن الجفا و الوقت وقت طیب ؛ و الریح قد هبت لنا من طیبة ؛ عرفا کنشر المسک بل هو اطیب ؛ و اضع عذارک فی الجنة و اغتنم ؛ عیش الرضا مرفوع العواول ینصب ؛ و من یرم الشاق تحق باسمه ؛ اطرب فلا عذر لمن لا یطرب ؛ شمائل القمر المحجب قد بدت ؛ جهرا و نور جماله لا یحجب ؛ و اخل بحجر احمد قبابه ؛ یا وای الفقیر و یحیر الذنب ؛ و در خبر آمده است که چون نظر وفد عبد القیس بر جمال انور افتاد پیش از اناخت بعیر خود را بر زمین فرو نهاد آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم ایشان را از ان منع فرمود بیت و انما لمطے بنا بلغن محمدا ؛ منظور ہمین بود از حال حرام ؛ بیت کو طاقت آنم کہ باین جاذبہ شوق ؛ خسار تراجم بعتاب نگردم ؛ و از انجملہ آنست کہ چون بحرم شریف مدینہ مشرف گردد بعد از سلام بر سید انام این دعا بخواند اللهم هذا حرم رسولک فاجعله لی وقایة من النار و امانا من العذاب و سوء الحساب اللهم فتح لی ابواب رحمتک و ارزقنی فی زیارة نبیک ما رزقته اولیائک اهل طاعتک و اغفر لی و ارحمنی یا خیر مسئول و اعده و درین باب استغراق ظاهر و باطن ست بصلوة و سلام حضرت سید الانام و تصور عظمت و جلالت المقام و از لوازم این وقت ست فرح و سرور بفضل و کرم ملک علام و شغل باطن بشکر و ثنای مشاهده این مقامات شریفه و جناب منیفه ست جندار روز سعادت مرحبا بوم الوصال ؛ باغ من گل میکند مرغ بعد از چند سال ؛ و از انجملہ آنست کہ بر بقیع در آمدن طیبہ غسل تمام بر آرد و مسواک کند و جامہ نظیف بپوشد و اگر سفید بود بہتر باشد کہ محبوب ترین ثیاب پیش آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم جامہا سفید بود و بجال حال خود را بکلیہ حلم و وقار بیاراید و از لباس حرام چنانچہ بعضے جملہ عوام کنند اجتناب نماید و بر آن از خصوصیات مکہ مکرمہ و از خواص حج و عمرہ ست و باحضار معانی عظمت و کبریا و استغراق مراقبہ حضور و تصور عظم شان آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ باعث خضوع و خشوع ظاہر و باطن است درین بلدہ بصلہ در آید و بداند کہ این مکانی ست کہ پروردگار جہان برای حبیب و مصطفی خود کہ سید مرسلین و

وبالای آن برنیاید اگر مداند که در برآمدن او مردم در توهم سنیت باوجوب این فعل می افتند یا موجب
تاذی نفس یا ایذاء غیر میگردد و اما اگر ازین لوازم و عوارض خالی باشد و داند که موجب زیادت
شوق و صیانه و زیادت تعظیم و مهابه بمشاهدهٔ جمال جان افزای اطابه میگردد و منع آزاد جی نیست بلکه
عاشق شدن
انچه موافق قواعد و مقتضی دلائل ست استحباب و استحسان ست و اطلاق قول آنکه برآمدن برین
جبل از جهت مشاهدهٔ مدینه بدعت غیر حسنه ست بغایت مستهجن و مستشنع و از تحقیق بمعزل و از انصاف
براحل ست از جهت آنکه شهود اطلال حبیب که موجب ازدیاد شوق حضرات بقرب و معاینهٔ اعلام مساکن
که مجدد داعیهٔ و محرک سواکن ست وسیلهٔ امر محبوب ست و للوسائل حکم مقاصدها قطعه قرب الدیار یزید شوق الوالهٔ ؛
لاسیما ان لاح نور حماله ؛ او لبشر الحادیان لاح النقاء ؛ وبدت علی وعس جبالهٔ ؛ فهناک عیل الصبر
من ذی صبرة ؛ وبدا الذی یخفیه من احواله ؛ **بیت** چنین که رقص کنان گرم میرود مجنون ؛ مگر زدور نگاشت
لجمل افتاده ست ؛ وچگونه از مشتاقی که بشوق لقای حبیب و مشاهدهٔ جمال وی قطع منازل و طی مفاوز
نموده بسر حد قرب و منزل وصول رسیده باشد و پیش از وصول مشهد وصال مشاهدهٔ رباع اطلال
امکان داشته صبر و تحمل صورت بندد **بیت** دلیکه عاشق صابر بود مگر سنگ ست ؛ ز عشق تا بصبوری
هزار فرسنگ ست ؛ وکرا اعتماد ست بر عمر شاید که پیش از وصول بساحت حرم شریف پیک اجل
در رسد **بیت** بانیکه کعبه نمایان شود ز پا منشین ؛ که نیم گام جدائی هزار فرسنگ ست ؛ باری از مشاهدهٔ
وی و نظر بروی محروم نماند و چون بمسجد ذو الحلیفه برسد که بقرب آبار علی ست فرود آید و دو رکعت
نماز گذارد بشرطیکه بر نفس و مال امین باشد و این علی که آبار بوی منسوب ست نام شخصی ست که در
زمان سابق بود و گمان نبرند که مراد علی مرتضی ست رضی الله عنه و همچنین وادی فاطمه که در قرب
مکه ست نه فاطمه زهرا ست رضی الله عنها و از ان جمله آنست که چون مدینه و منابر و قباب آن
نمایان شود عاجزانه اجلال و تعظیمی که از باطن سر زند فرود آید و خود را از مرکب بر زمین افگند و اگر تواند

تا مسجد

مثل وقت سحر بعد از نماز خصوصاً نزد قبر بمدینه منوره و اماکن مقدسه در خبرست که حق سبحانه و تعالی طائفه از ملائکه را خلق فرموده که یکی از قاصدان زیارت بحضرت بنوت ارسال مینماید میگویند که فلان بن فلان بزیارت شریف می آید و این تحفه را تقدیم مینماید و کدام سعادت فوق آنکه نام او و نام پدر وی در حضور مجلس پر نور سید المرسلین مذکور گردد و از انجمله آنست که زیارت مساجد نبویه و متبع آثار محمدیه که در اثنای طریق واقع اند و در بیان مساجد ماثوره مذکور شدند لازم وقت داند و از انجمله آنست چون قریب بحرم شریف طیبه مطیبه برسد و مشاهده اعلام و رباع و آکام آن کند استحضار وظائف خضوع و خشوع و تجدید آداب تضرع و حضوع نماید و بحصول منا و بلوغ منا مستبشر گردد **بیت** و اعظم ما یکون الشوق یوماً ۞ اذا دنت الخیام من الخیام ۞ **بیت** وعده وصل چون شود نزدیک ۞ آتش شوق تیز تر گردد ۞ درخبرست که چون قاصد بزیارت قریب بمدینه منوره میرسد ملائکه با هدایای حمت باستقبال او می آیند و انواع بشارات سعادت سمات شامل احوال او میگردانند و اطباق انوار حضور و سرور نثار وقت وی میکنند **بیت** هر دم از دل سروری تازه سر بر میزند ۞ غالباً روز وصال ما نزدیک آمده ست ۞ و باید که بعد از مجاورت منزل منیف چنان تصور کند که گویا در بارگاه سلطان عالم در آمده و مشاهدهٔ اعلام و جبال و باعثهٔ شوق و عظمتی که از باطن منبعث ست مورث حالتی عظیم گردد و عمده در ینباب حفظ قلب و خشوع باطن ست با حفظ جوارح از منافی و آتمام و استعمال لسان در صلوة بر سید انام و تفکر در ملاحظهٔ عظمت و ابهت مقام مجرد تعلقه لسان و از انزعاج اعضا و رفع اصوات که داب عوام ست و لیکن اگر کمال مراقبه نصیبی نباشد خضوع ظاهر با سعی در طریق تشبه و تباکی از دست ندهد که وی نیز بعد از وجود استقامت دوام البته موجب آنحالت یا قریب بدان میگردد انشاء الله تعالی چنانچه گفته است شعر یا حبذا بحقیق نفث به ۞ متوالهاً ان کنت لست بوالهٖ ۞ و از انجمله آنست که چون بجبل مفرح برسد صعود آن نکند

ازان میگوید که اولے تجرید نیت ست از برای زیارت و بعد از قدوم مدینه و حصول زیارت نیت
مسجد علیحده کند یا در سفر دیگر نیت هر دو بجا آرد چه در نیصورت تعظیم و اجلال شان زیارت بیشتر ست
و اوفق بقول وی صلی الله علیه و آله وسلم لا تعمل حاجة الا زیارتی و حق آنست که مشارکت قصد تبرک بمسجد شریف
منافی اخلاص نیت زیارت آنحضرت نیست چه قصد مسجد و تبرک بدان و نماز و دعا در ان امثالا لامره
صلے الله علیه و آله وسلم عین ملاحظه و مشاهده بنسبت شریف اوست و از قبیل حاجتیکه اعمال آن محل
دریافت سعادت و شفاعت بود نیست هذا ظاهر بلکه از متممات و مکملات زیارت ست آنکه نیت اعتکاف
مسجد شریف آنقدر که ممکن باشد بکند اگرچه بکساعت بود و به تعلیم و تعلم خیر و ذکر آلے و اکثار صلوة و سلام
بر آنحضرت و ختم قرآن مشغول باشد و چون پیش از وصول بمدینه طیبه قصد و نیت آن کند بی شبهه
جزای نیت و ثواب آن دریابد و از انجمله آنست که در سلوک اینطریق عظیم دائم الاشواق و کثیر الاشتیاق بود
بزیارت حبیب شفیع و وصول بدان جناب منیع رفیع و مشاهده لقای سعادت لقای آنحضرت و استغراق
دریای محبت بے فرجان بے ملل و نشیط بی کسل طیب النفس دائم الحضور مستغرق الاوقات حسن الاخلاق
وافر الخیرات ملازم الادب کثیر الطاعات غالب الروحانیة طاهر النورانیة و باشوق و باذوق و فرح و سرور
و ذکر و حضور و وضاءت و نور تا متعین انعکاس انوار محمدی و قبول سر را احد گردد **بیت** او را بچشم پاک
توان دید چون هلال ؛ هر دیده جا منظر آن ماه پاره نیست ؛ **مصرع** پاک شو اول و پس دیده بران
پاک انداز ؛ و از انجمله آنست که در طریق و اکثر احوال بل سائر اوقات غیر اوقات فرائض و قضائے
ضروریات بصلوات و سلام بر حضرت سید انام علیه افضل الصلوة و السلام منبت شوق و حضور
و طهارت و لطافت رطب اللسان و طیب الجنان بود با رعایت شرائط آداب که در خاتمه کتاب مسطور
گردد زیرا که اقرب طرق و اقوی وسائل در ینباب همین ست و البته قریبا و بعید امتثال و منهج رویای جمال آنحضرت
صلے الله علیه و آله وسلم گردد ان شاء الله تعالے ذو الفضل العظیم خصوصا در اوقات مرجوه و حالات متبارکه

عدم الدلیل المذکور اگر گویند که موت برایمان وحصول قرب الٰہی دیگر شخص معصوم معلوم وتعیین نسبت
گویم بقای آن در انہا که مبشر اند ازان خصوصاً وعموماً مقطوع به ست فیجوز التوسل بہم ولا قائل
بالفصل ما آنکه ورود آثار ونقل اخبار از مشائخ کبار که ارباب کشف ومحرمان اسرار عالم مثال اند عام است
این شبهه ست لغم بعضے از فقہا را درین مسئله خلاف گونه ست ولکن الحق احق ان یتبع واللہ اعلم

باب شانزدہم در آداب زیارت فیض بشارت حضرت خیر الانام واقامت مدینه مطیبه
سید الکرام ورجوع بوطن بالخیر والسلام چون قصد زیارت سفرے مخصوص ست لاجرم آداب
متعلقه بدان بعضے ازان متعلق خواهد بود بمطلق سفر از استخاره وتجدید توبه ورد مظالم وارضائے
ارباب حقوق ونفقه عیال وتہیاوزاد وطلب رفیق وتودیع اخوان واتیان اوعیه که در وقت خروج
ورکوب ونزول مسنون ماثور ست وسائر آداب که در ابتدائے سفر ووسط طریق تا وصول مقصد
ورجوع بوطن مستحب ومسنون ست وجمله آنرا در کتاب آداب الصالحین که ترجمه ربع کتاب احیاء العلوم
ست مذکور ساخته ایم ازان جهت بذکر انچه مخصوص باین سفر مبارک اثر باشد اقتصار کرده آید
واز جمله آداب که انچه رعایت آن اهم واقدم ست اخلاص نیت وصدق طویت ست که مدار جمیع
افعال واعمال برین ست فمن کانت ہجرتہ الی اللہ ورسولہ فہجرتہ الی اللہ ورسولہ الحدیث ونیت در
زیارت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم تقرب بالٰہی اللہ ست عزوجل وکدام تقرب وتوسل اعلا
واکمل خواهد بود از وصول بحضرت حبیب رب العالمین وسید المرسلین صلے اللہ علیہ وسلم من
یطع الرسول فقد اطاع اللہ وان الذین یبایعونک انما یبایعون اللہ ومستحب ست که با وجود
زیارت سرور کائنات صلعم حضور مسجد شریف را نیز مقصود ومحفوظ دارد چنانکه ابن صلاح ونووی
رحمہما اللہ تعالیٰ علیہما تصریح بدان کرده اند زیرا که در شد رحال الا الی ثلثة مساجد این مسجد شریف نماز گذاردن در وے
احادیث کثیره وروایات مشائخ الحنفیه کمال الدین ابن الہمام نیز از مشائخ خود انچنین نقل کرده ولکن بعد

حاشا ان یحرم الراجی مکارمہ ؛ او یرجع الجار منہ غیر محترم ؛ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم تسلیم مقرر ست
کہ از نہیو اطن اربعہ کہ توسل و استمداد بحضرت سید العباد صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در انہا واقع ست
موطن اول کہ توسل بروح مقدس او ست پیش از لبس خلعت جسمانیت مخصوص بجناب او ست و ہیچ یکی از
انبیاء و اولیاء را در ین منقبت عظمی با وی مشارکتی و مساہمتی نیست و عدم ورود نص در غیر آنحضرت
در ینباب کافی ست اما توسل بجناب او در نشاۃ حیات دنیوی ظاہر ست کہ از خصائص آنحضرت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیست بلکہ بعض تابعان او را کہ بشرف متابعت و نسبت قرب او مشرف اند چنانچہ
آل و اصحاب کرام و دیگر اولیای امت رضوان اللہ علیہم اجمعین نیز ثابت ست و ثبوت کرامت و تصرف
ایشان در ممکنات کہ ما نحن فیہ فردی از افراد او ست در اثبات مطلب کافی ست و از توسل عمر بن
الخطاب از عباس بن عبد المطلب رضی اللہ عنہما در قصیۂ استسقا نیز بطہور می پیوندد و ہمچنین از علما
در وی خلافی معلوم و متحقق نیست و کذلک توسل و استمداد بوسیلۂ شفاعت روز آخرت انبیاء و اولیا
و صالحین امت را نیز جائز ست چنانکہ در کتب عقائد مذکور یافتہ اما تبرک و توسل در عالم برزخ و موطن قبر
در اختصاص او بحضرت قدسی سمات انبیاء و رسل صلوات اللہ علیہم اجمعین تر دد ست و ظاہر جواز او
در غیر ایشان از اولیاء اللہ و صلحای امت و اللہ علم از جہت عموم جواز توسل در حالت حیات با ضمیمۂ
بقای روح میت و شعور و ادراک و قرب و منزلت او عند اللہ کہ با یمان و عمل صالح و شرف اتباع
سید رسل حاصل شدہ با آنکہ حقیقت معنی توسل و استمداد و سوال دعاست از جناب صمدیت بوساطت
محبتے و کرمے کہ بدین بندہ خاص دارد یا طلب و التماس از روحانیت این بندۂ دعا و خواہش را از جہت
عزت بوسیلۂ قربتے و کرامتی کہ مراد است در ان درگاہ و ورود نص صریح در وے حاجت نیست از جہت
وجود بقای ذات متوسل بہ بخلاف موطن اول بلکہ عدم ورود نص بر منع آن کافی ست نعم اگر دلیل خاص
بر اختصاص آن بحضرت انبیا صلوات اللہ و سلامہ علیہم اقامت باید منع آن درست آید و الظاہر

عدم

چون وقت عشا در رسید بحضور قبر شریف رفتم و گفتم یا رسول اللہ الجوع همین کلمه گفتم و برگشتم و من و ابو الشیخ بخوا
رفتم و طرفی نشسته انتظار چیزی می بردیم ناگاه یکمرد علوی آمد و در پیش او و یاران دو غلام بدست هر کدام زنبیلی
و در وی چیز کثیر از طعام و تمر و جز آن شبست و یاران بخورد و آنچه باقی ماند هم پیش ما بگذاشت و گفت القوم مگر شما
شکایت پیش رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کردید همین ساعت آنحضرت را در خواب دیدم که مرا
فرمود تا چیزی بر شما حاضر آوردم و این الجلا میگوید که بمدینه رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم در آمدم
و یکدو فاقه بر من گذشته بود بقبر شریف ایستادم و گفتم انا ضیفک یا رسول اللہ و بخواب رفتم پیغمبر خدا
را دیدم صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم رغیفی بدست من داد نصفے را هم در خواب خوردم چون بیدار شدم نصف
دیگر در دست من باقی بود و ابو بکر قطع گوید بمدینه در آمدم و پنجروز بر من گذشت که طعام نچشیدم و ششم
بر قبر شریف رفتم و گفتم انا ضیفک یا رسول اللہ بعد ازان در خواب می بینم که سرور انبیا می آید و ابو بکر رض
بیمین و عمر رض بر شمال و علی بن ابیطالب در پیش علی رضی اللہ عنہ مرا میگوید برخیز که پیغمبر آمد رفتم و بوسه در میان
دو چشم او دادم رغیفی بمن داد خوردم چون بیدار شدم هنوز پاره از وی در دست من بود و احمد بن محمد صوفی
گوید که سه ماه در بادیه گشته بودم و پوست بدن من همه طرقیده بمدینه آمدم و بر آن سرور صاحب علیہ
سلام کردم صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم رضی اللہ عنہما و بخواب رفتم آنحضرت را در خواب دیدم که میفرماید احمد
آمدی چه حال آرے گفتم انا جائع و انا فی ضیافتک یا رسول اللہ فرموده دست بکتف کشادم و در هم چیزی
دست من نهاد بیدار شدم و در هم در دست من بود بازار رفتم و فطیر و فالوده خریدم و خوردم و سیر شدم
و رشدم و امثال این حکایت بسیار است و اکثر آن از مشائخ صوفیه آمده که محرمان اسرار و مقربان درگاه
حضرت رسالت پناه صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم رضی اللہ عنهم و اکثر در آنچه باکل و ضیافت تعلق دارد یا
بنفس نفیس خود متکفل آن شده یا یکی از اهل بیت کرام امر فرموده و به بیگانه نفرستاده چنانچه مقتضی
کرم ست **بیت** اگر چیزت دنیا و عقبی آرزو داری ۞ بدرگاهش بیا و هر چه میخواهی تمنا کن **بیت**

تو در جنت مشرف گرداند اما اینکه توسل بسرور انبیاست صلی الله علیه وآله وسلم در عرصات قیامت بوسیلهٔ شفاعت احادیث درین باب متواتر است واجماع علما بران منعقد و در باب توسل بعباد الحین باعتبار علاقه که ایشان راست بجناب سید المرسلین صلے الله علیه وآله وسلم نیز اخبار و آثار آمده چنانچه قصهٔ استسقای عمر بعباس رضی الله عنهما اثبات آن میکند و در حدیث صحیح از انس رضؓ بن مالک آمده است که چون قحط میشد و امساک باران روی می نمود عمر رضی الله عنه در استسقا توسل بعباس رضؓ میکرد عم رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم و رضی الله عنه و میگفت خداوندا چون پیش ازین قحط سال میشد توسل به پیغمبر تو میکردیم تو آب میفرستادی اکنون توسل بعم پیغمبر تو میکنم صلے الله علیه وآله وسلم پس بفرست برای ما آب و در روایتے از ابن عباس رضؓ آمده که عمر رضی الله عنه گفت خداوندا ما استسقا میکنم بعم پیغمبر تو و استشفاع مینمایم به پیری وی و عباس در دعای خود گفت خداوندا این قوم توجه بمن آورده اند از جهت نسبتی که مرا به پیغمبر تست خداوندا مرا نزد ایشان شرمنده مکن و در تمهید گفته است عباس بن عتبة بن ابی لهب بیت یعنی سقی الله الحجاز و اهله ؛ عشیة یستسقی بشیبة عمر ؛ و در نیل مطالب و فوز رغائب که نزد استغاثه و طلب زمرهٔ منور سرور انبیا صلے الله علیه وآله وسلم محتاجان و مسکینان را روی نموده است اخبار و آثار بسیار آمده محمد بن المنکدر گوید مردے پیش پدر من هشتاد دینار ودیعت نهاد و بجهاد رفت و اذن داد که اگر ترا حاجت افتد ازینها خرج کن پدرم نزد احتیاج آنرا خرج کرد چون آن مرد باز آمد مبلغے که نهاده بود طلب کرد پدر در ادای آن درنگ نمود و باوی گفت که فردا بیا تا جواب تو بگوییم این بگفت و شب در مسجد شریف نبوی صلے الله علیه وآله وسلم بمبیت گذرانید و روزے در حضور شریف و گاهے بین منبر استغاثه نمود و فریاد کرد ناگاه در تاریکی شب مردے پیدا شد و صرهٔ هشتاد دینار پیش وی داد با داد مبلغ را آن مرد بداد و از زحمت مطالبه خلاص یافت و امام ابوبکر بن المقری گوید که من مطرف و ابو الشیخ هر سه در حرم شریف مصطفوی بودیم و جوع بر ما غلبه کرده بود در روزے دو بهمین حال گذشته

پیغمبر گردانی و وی وسیلهٔ تست و وسیلهٔ پدر تست آدم علیه السلام صفی الله نزد خدای عزوجل استقبال بہ پیغمبر
کن و طلب شفاعت از وی کن تا شفیع تو گردد و در باب آداب زیارت استجاب استقبال بدان حضرت
و توسل بود و دعا در حضرت وی و در رعایت غایت ادب و نهایت خضوع مذکور گردد انشاء الله تعالی
و در ذکر قبر فاطمه بنت اسد ام علی رضی بن ابی طالب مذکور شد که آنحضرت در قبر وی در آمد و گفت بحق پیغمبر
وَالْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِي و درین حدیث دلیل ست بر توسل و بهر دو حالت نسبت بآنحضرت صلے الله علیه
وآله وسلم در حالت حیات و نسبت بانبیا علیهم السلام بعد از وفات و چون توسل بانبیای دیگر صلوات الله
علیهم اجمعین بعد از وفات جایز باشد بسید انبیا علیه افضل الصلوة واکملها بطریق اولے جایز باشد بلکه اگر
باین حدیث توسل باولیای خدا نیز بعد از وفات ایشان قیاس کنند دور نیست مگر آنکه دلیلی بر تخصیص حضرات
رسل صلوات الرحمن علیهم اجمعین قائم شود و ابن الدلیل و الله اعلم و ابن ابی شیبه بسند صحیح آورده است
که در زمان عمر رضے الله عنه قحطے افتاد شخصی بقبر شریف نبوی آمد و گفت یا رسول الله استسق لامتک
فانهم قد هلکوا آنحضرت در خواب وی آمد و فرمود برو و بعمر رضی بشارت ده که باران خواهد شد و این نوع توسل
طلب دعاست از آنحضرت از پروردگار خود تا این حاجت مقضی گردد چنانچه در حالت حیات بود بهمانکه
مضمون عبارت یا محمد انی توجهت بک الی ربی فی حاجتی لتقضی لی مشعر ست بدان فافهم و ابن جوزی
روایت کرده است که در وقتی اهل مدینه را قحطی شدید رسید شکایت بعایشه صدیقه بردند رضے الله عنها
فرمود بقبر شریف رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بایند و دریچه از وی بجانب آسمان بگشایند تا میان قبر
وی و آسمان حائلی نباشد آنچنان کردند که وی شارت فرمود باران بسیار شد و آمروی رضے الله عنها
بگشادن دریچه رمزی واضح ست بانکه موجب فتح باب مطلوب دعا و سوال آنحضرت ست صلے الله علیه
وآله وسلم از درگاه رب العالمین جل جلاله و ازین قبیل ست سوال سائل از حضرت وی که گفت اسالک مرافقتک
فی الجنة یعنی سوال میکنم از حضرت تو که از پروردگار خود درخواست کنی و شفاعت فرمائی تا مرا السعادت مرافقت

از عثمان بن حنیف روایت می آرد که مردی بود که او را نزد عثمانؓ بن عفان حاجتی بود که روا نمی شد
و عثمان بن عفان رضی الله عنه اصلا بحال او نظر التفات نمی گماشت آن مرد حال خود را بعثمان بن حنیف برد
و صورت علاج آن باز جست گفت بمتوضا رو وضو کن و بمسجد درآ و دو رکعت نماز بگذار و بگو اللهم انی اسئلک
و اتوجه الیک بنبینا محمد صلی الله علیه وآله وسلم نبی الرحمة یا محمد انی اتوجه بک الی ربی لیقضی حاجتی بعد
ازان حاجت خود را عرضه کن آن مرد برفت و بدانچه فرموده بود عمل کرد بعد ازان بر در عثمانؓ بن عفان
آمد دربان پیش آمد و دست او را بگرفت و بر عثمان درآورد و او را بفراش خاصه خود بنشاند و حاجت
پرسید هر چه حاجت او بود روا کرد و گفت بعد ازین هر حاجتیکه ترا باشد بگو تا روا کنم آن مرد خوشحال
از پیش عثمان رضی الله عنه برآمد و نزد عثمان بن حنیف رفت و گفت جزاک الله خیرا اگر تو چیزی بعثمانؓ
در باب قضای حاجت من گفتی که اینچنین ساخت و پیش ازین اصلا بحال من التفات نمیکرد و گفت والله
من هیچ با او نمی گفتم بجز آنکه رسول خدا را دیده بودم صلی الله علیه وآله وسلم که ضریر پیش وی آمد و دعا
خواست تا چشم او بینا گردد و تمام آن حدیث سابق را سوق نمود پس بران قیاس نمودم که توسل
بوی صلی الله علیه وآله وسلم موجب قضای حاجت و سبب بنجاح مرام ست و قاضی عیاض مالکی
رحمة الله علیه در کتاب شفا می آرد که در میان ابو جعفر خلیفه و امام مالک در مسجد رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم مناظره افتاد شاید که ابو جعفر در اثنای سخن آواز خود بلند کرد مالک گفت یا امیر المومنین
در مسجد پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم چرا آواز بلند میکنی و حق تعالی در کتاب خود قومی را ادب
مینماید و میگوید لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و قومی دیگر را مدح میکند میفرماید ان الذین
یغضون اصواتهم عند رسول الله اولئک الذین امتحن الله قلوبهم للتقوی بدانکه حرمت پیغمبر خدا صلی الله
علیه وآله وسلم بعد از موت مثل حرمت اوست در حیات خلیفه را بگفته او اثر تمام پدید آمده و در تضرع
و استکانت افزود و گفت یا ابا عبد الله در وقت دعا توجه بقبله کنم یا روی بر سوال آرم گفت چرا روی از

پیغمبر

فرمان آمد چگونه مشناختی تو محمد را صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وہنوز جوہر روحانیش را در صدف جسمانیت
نہ درآوردہ ام گفت خداوندا تو میدانی روز یکہ مرا بدید قدرت خود پیدا کردی ونفخ روح علوی در قالب
بشریت من نمودی سر برداشتم بر قوائم عرش نوشتہ دیدم لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ از آن دریافتم
کہ وی ترا بندہ ایست کہ محبوب ترین خلق ست نزد تو ومقرب ترین حضرت تو صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
فرمان آمد چون تو او را در درگاہ من سیلۂ مغفرت آوردی گناہ ترا بخشیدم ما آدم را محمدی نمی بودی ترا پیدا نمی کردم
ودر بعضے روایات آمدہ کہ کلماتی کہ آدم صفی از درگاہ عزت تلقی نمودہ وسبب توبہ ومغفرت او گشتہ
چنانچہ منطوق آیۂ کریمہ فَتَلَقّٰٓی اٰدَمُ مِنْ رَّبِّہٖ کَلِمٰتٍ فَتَابَ عَلَیْہِ ست این بود کہ الٰہی بحرمت محمد وآلہ اغفر لی
سبکے گوید کہ چون توسل باعمال صالحہ باوجود آنکہ فعل انسان ست ویقصور نقصان موصوف جائز
باشد ودر درگاہ رحمت مقبول ومستجاب گردد تشفع بہ پیغمبر خدا کہ محب ومحبوب اوست بطریق اولے
بود شعر یا اکرم الرسل مالی من الوذ بہ سواک عند حلول الحادث العمم وامانی کہ توسل بجناب اوست
در دنیا مدت حیات وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بشیر ست از انکہ در حصر آید در خبر ست کہ مرد کے ضریر البصر
پیش آنحضرت آمد وعرضہ نمود یا رسول اللہ دعا کن تا خدا تعالےٰ عافیت نصیب من گرداند فرمود اگر صبر
خواہے دعا کنم تا چشم تو بینا گردد وا گر اجر آخرت خواہے صبر کن کہ آن بہتر ست برای تو گفت دعا کن
یا رسول اللہ فرمود تا وضو کند واین بر خواند اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ وَاَتَوَجَّہُ اِلَیْکَ بِنَبِیِّکَ مُحَمَّدٍ نَّبِیِّ الرَّحْمَۃِ
یَا مُحَمَّدُ اِنِّیْ تَوَجَّہْتُ بِکَ اِلٰی رَبِّیْ فِیْ حَاجَتِیْ ھٰذِہٖ لِتُقْضٰی لِیْ اَللّٰھُمَّ فَشَفِّعْہُ فِیَّ ترمذی گفتہ است ہذا حدیث حسن
صحیح غریب وبیہقی نیز تصحیح آن کردہ باز یادت این عبارت در آخر این حدیث کہ فَقَامَ وَقَدْ اَبْصَرَ
وفی روایۃ فَفَعَلَ الرَّجُلُ فَبَرَأَ واخبار در باب توسل واستمداد ارباب حاجات بجناب سید کائنات
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مثل سعت رزق وحصول اولاد ونزول مطر ورخاے عیش واشال آن بسیار
ست اما مثال کہ توجہ واستمداد وتوسل بدو بعد از وفات در وے نیز آثار ورود یافتہ طبرانی در معجم کبیر

والآن موضع وقوف مقابل سه رفضه است که مواجه وجه شریف در دیوار نشانده چنانچه در بیان آداب
زیارت باید انشاء الله تعالی و قول آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم لاتجعلوا قبری عیدًا حافظ منذری
گفته است که احتمال دارد که مراد وی حث و ترغیب باشد بر کثرت زیارت قبر شریف و اشارت بآنکه
زیارت آنحضرت را مثل عید گیرید که در سالی یکبار پیش نیایند و گفته است قول او صلی الله علیه وآله
وسلم لاتجعلوا بیوتکم قبورًا که مراد بدان ترک صلوة است در بیوت و گردانیدن آنها مثل قبور که در وی مثل مرده
افتاده باشند و طاعتی و عبادتی نباشد مناسب ملائم حمل را بمعنی ست سبکی گوید که مراد بود منع تخصیص
و تعیین وقت ست بر آن زیارت چنانکه عید را بود بلکه تمام سال و مدت عمر وقت زیارت ست یا مراد تشبیه باعیاد
ست در اظهار زینت و اجتماع و عکوف و مانند آن که در عید ها رسم ما شد بلکه باید که بزیارت و سلام
و دعا اقتصار کنید انتهی از اینجا لازم نیاید که در حضور مرقد شریف و وقوف بموضع منیف و تطویل دعا
و کثرت تضرع و التجا منعت سکون و وقار و شوق و محبت و ادب و انکسار کراهتی باشد فنا لها من سعادة
رزقنا الله الرجوع إليها ونسأله الإعادة **فصل** اما توسل و استشفاع بحضرت سید رسل و استغاثه و
استمداد بجاه و جناب او صلی الله علیه وآله وسلم فعل انبیا و مرسلین و سیرت سلف و خلف صالحین ست
چه پیش از آن وقت که روح پاکش لباس جسمانیت پوشید و چه بعد از آن وقت هم در حیات دنیویه و
هم در عالم برزخ و هم در عرصه قیامت که انبیای مرسل را مجال نطق و تاب دم زدن نباشد وی صلی الله
علیه وسلم فتح باب شفاعت کند اولین و آخرین را مستغرق بحار نعمت و مشمول انوار رحمت گرداند و در استمداد
از جناب رسالت صلی الله علیه وآله وسلم درین هر چهار موطن اخبار و آثار بود و پیوسته اما اصل که
توسل بادست پیش از نشاء انسانیت و دائره خلقیت از جمله احادیث و اخبار که دران وارد شده
است حدیث ست از عمر بن الخطاب رضی الله عنه که علمای حدیث تصحیح آن کرده اند که چون آدم صفی الله علیه
السلام آن خطیه سر زد بنظر بر ای اعتذار و توبه آن گفت یارب سألتک بحق محمد ان تغفر لی از درگاه مجیب الدعوات

وقتیکه ولایت بنا اهل برسد رضی الله عن قائله وعمر بن عبد العزیز از شام بمدینه منوره برید میفرستاد تا سلام او را بجناب رسالت پناه صلے الله علیه وآله وسلم عرض نماید و این فعل وی در صدر زمان تابعین بود و روایت این خبر مستفیض و مشهور ست و اما آنچه از حسن بن حسن رضی الله عنهما و عن جدهما و ابیهما و امهما و آلهما روایت کرده اند که قومی را دید بر گرد قبر شریف ایستاده منع شان کرد و گفت پیغمبر خدا فرموده است که قبر مرا عید نگیرید و خانهای خود را قبور نسازید و از هر جا که باشید بر من درود فرستید بدرستی که درود شما میرسد مرا و از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت کرده اند که وی مردی را دید که در قرجه که نزد قبر نبوی صلے الله علیه وآله وسلم بود می در آید و دعا میکند منعش کرد و مضمون همین حدیث را بر وی خواند و در روایت دیگر آمده که سهل بن سهیل میگوید که بسلام پیغمبر صلے الله علیه وآله وسلم آمدم و حسن بن حسن بن علی و ربیبه فاطمه زهرا رضی الله عنهم تعشی میکردم را پیش خود طلبید چون رغبت طعام کمتر بود اجابت او نکردم فرمود چه بر قبر ایستاده سلام بکن و بگذر و گفت قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم لا تتخذوا قبری عیدا الحدیث و فرمود شما و آنکه در اندلس ست برابرید در قرب و مثل این از امام زین العابدین رضی الله عنه نیز آمده ما نا که آن مرد که این الامان و بن او را منع کردند از حد اعتدال در گذرانیده باشد یا اثر تکلف و تصنع و ریا در وی مشاهده فرمود با مقصود شان تنبیه و تعلیم ایشان بود که در حضور معشوق قرب مسافت و بعد آن یکی ست چنانچه گفته اند بیت در راه عشق مرحله قرب و بعد نیست می بینمت عیان و دعا میفرستمت + و مذهب امام مالک کراهت اکثار وقوف ست نزد قبر شریف خصوصا مر اهل مدینه را و الا انکار اصل زیارت و حضور قبر شریف و وقوف در حضرت رسول صلے الله علیه وآله وسلم صورت ندارد زیرا که روایت صحیح از ائمه اهل بیت سلام الله علیهم اجمعین آمده که چون ایشان بسلام میآمدند نزد اسطوانی که ملاصق روضه شریف ست می ایستادند و سلام میفرمودند این ست موضع را رسول صلے الله علیه وآله وسلم مطری گوید که در اب سلف پیش از اوخال حجره شریفه در مسجد همین بود

وی رضی اللہ عنہ بر سطح مسجد بر محلے کہ در زمان آنسرور می ایستاد برآمد چون گفت اللہ اکبر اللہ اکبر
غریو از مردم برخاست گویا کہ تمام مدینہ بجنبش درآمد و چون گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ تزلزل
زیادہ شد و گریہ و زاری و فریاد مردم زیادہ تر شد و چون فرمود اشہد ان محمدا رسول اللہ دیگر
قیامتے قائم شد ہیچ مرد و زن صغیر و کبیر در مدینہ نماند کہ نہ برآمد و در گریہ نشد گویا کہ روز مصیبت
سید المرسلین صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم تازہ شد و گویند کہ از غایت ضجرہ و سامۂ اذان را تمام نتوانست کرد
و فرود آمد رضے اللہ عنہ آوردہ اند کہ چون امیر المومنین عمر رضے اللہ عنہ فتح شام کرد و با اہل بیت المقدس
مصالحہ نمود کعب حبار آمدہ بشرف اسلام مشرف شد عمر رضی اللہ عنہ الخطاب را با سلام و غایت فرح و سرور
دست داد و وقت رجوع باو گفت یا کعب خواہی کہ با ما بمدینہ آئی و زیارت سرور انبیا کنی صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم گفت نعم یا امیر المومنین آنا افعل ذلک بعد از قدوم مدینہ مطہرہ اول کاریکہ عمر رضے اللہ
عنہ ابتدا کرد سلام پیغمبر بود صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و عبد الرزاق باسناد صحیح روایت می آرد کہ ابن عمر رضی اللہ عنہ چون
از سفر قدوم می آورد اول بقبر شریف میرسید و میگفت السلام علیک یا رسول اللہ السلام علیک
یا ابتاہ یا بکر السلام علیک یا ابتاہ و در موطاء امام مالک نیز این روایت مذکور شدہ است و شخصے از نافع
مولی ابن عمر پرسید تو دیدی کہ ابن عمر رضی اللہ عنہ بر سر قبر شریف سلام میکرد گفت دیدم و زیادہ از صد بار
دیدم بر قبر شریف می ایستاد و میگفت السلام علی النبی السلام علی ابی بکر السلام علی ابی و در سند
امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ از ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت آمدہ کہ گفت سنت آنست کہ بقبر شریف نبوی از قبل قبلہ بیائی
و پشت بقبلہ کنی و بگوئی السلام علیک ایہا النبی و رحمۃ اللہ و برکاتہ آوردہ اند کہ مروان بن الحکم
مردے را دید کہ روی خود را بر قبر شریف نبوی نہادہ بود گردن آن مرد را بگرفت و گفت میدانی کہ این چہ
عمل ست کہ تو میکنی گفت بلا بگذار کہ من روے بر سنگ نہادہ ام روے بر تربت محمد رسول اللہ صلے اللہ
علیہ و آلہ وسلم نہادہ ام و گفت شنیدہ ام از پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ فرمود مگریید بر دین

در مدینه نذر کرد مشی بمسجد قبا فرمود که لازم ست وفای آن بروی و ظاهر از وی و فضائل وی چنانچه وارد شده که نماز در وی معادل عمره ست و دو رکعت در وی افضل ست از هزار رکعت در مسجد اقصی و فرمود آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بسوی آن راکباً و ماشیاً و قول عمر رضے اللہ عنہ که اگر این مسجد در قطری از اقطار ارض بودی چه شتران که در طلب وی هلاک نمیشدند آنست که این مسجد شریف نیز در حکم مساجد ثلثه باشد در شد رحال و ارتکاب سفر و قصد متبرک و غالباً عدم ذکر او با آن مساجد در حکم مذکور از جهت اکتفا بود بذکر فضیلت او در مواضع دیگر یا از جهت قرب او از مدینه و اللہ اعلم و در وجوب وفای نذر بزیارت حضرت سید المرسلین خلافی نیست و فذر بزیارت غیر وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم خلاف و اختیار مسافرت سلف از جهت زیارت سید کائنات بسیار آمده و از ان جمله حکایت آمدن بلال مؤذن ست رضی اللہ عنہ در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضے اللہ عنہ از شام بمدینه ابن عساکر از ابو ابی الدرداء آورده که بلال آنحضرت را در خواب دید که میفرماید این چه جفاست ای بلال که هیچ بزیارت ما نمی آئی بلال هم در ساعت راحله خود را سوار شده قاصد مدینه مطیبه برآمد چون بقبر شریف رسید گریه کرد و بر وی نیاز بخاک مالید حسن و حسین را دید که از حجره برآمدند ایشان را کنار گرفت و بر سر و روی مبارک ایشان بوسه داد و بعد ران فرزند فاطمه زهرا رضے اللہ عنہا بدار بقا رحلت فرموده بود مردم خواستند که از بلال اذان شنوند گفتند که اگر حسن و حسین بفرمایند او را ازان چاره نخواهد بود و الا وی بعد از رسول خدا برای کسی اذان نگفت و لهذا چون ابو بکر صدیق رضے اللہ عنہ بعد از وفات آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم از وی درخواست که برای او اذان بگفته باشد گفت یا ابا بکر تو مرا بزر خریدی و در راه خدا آزاد کردی اگر بآیین خود کردی یا برای خدا فرمود برای خدا کردم گفت کنون نیز مرا برای خدا رها کن تا بطور خود باشم مراقبت و زهره آن نیست که بعد از رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم برای کس دیگر اذان گویم پس شام رفت و از انجا به قصد زیارت مدینه آمد الغرض چون امام حسن و حسین رضے اللہ عنہما باری فرمودند که اذان گوید

زیارت النبی و نبی صلے اللہ علیہ وسلم اعظم و اعلی ست کہ زیارت او کردہ شود و ہم این شد گوید کہ کراہت
از جہت غلبۂ استعمال زیارت ست در موتی و وی زندہ تر ہر زندہ ست از مخلوقات و بعضے گفتہ کہ زیارت
در اغلب احوال از برای ایصال نفع لمیت ست و زیارت آنحضرت نہ اینچنین ست بر ہر تقدیر منع و کراہت
راجع ما عتبار ظاہر و رعایت لفظ ست و مختار پیش دیگران عدم کراہت ست و ہو ظاہر **فصل** و اما
اختیار سفر از برای زیارت قبر شریف و شد رحال بقصد دریافت این سعادت عظمی ہر گاہ کہ استحباب
و فضیلت زیارت ثابت شد مشروعیت سفر و استحباب و نیز لازم آمد و از جہت عموم دلائل و افادۂ
او ستوای قرب و بعد ادران و اما حدیث لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا اِلٰی ثَلٰثَۃِ مَسَاجِدَ مراد بدان منع شد رحال
و ارتکاب سفر از برای مسجدی غیر مساجد ثلثہ چنانچہ قاعدۂ بحثیہ کہ وجوب جنسیت مستثنی منہ ست مر مستثنی را
در مستثنی مفرغ اقتضا آن کند پس منع مطلق سفر بغیر این مساجد لازم نیاید و چگونہ منع کنند از سفر
بغیر این مساجد و حال آنکہ سفر از برای حج و جہاد و ہجرت از دار کفر و تجارت و سائر مصالح دنیوی
جائز و مشروع ست باتفاق و بعضے گفتہ اند کہ مقصود آنحضرت آنست کہ قربت مقصودہ در قصد مساجد
ثلثہ ست کہ مسجد حرام و مسجد النبی و مسجد اقصی ست و ما عدا آن اینچنین ست با آنکہ قصد زیارت آنحضرت
مستلزم قصد مسجد شریف اوست از جہت مجاورت او مران را مقصود تبرک بدان محل و تعظیم من حل بہ
چنانچہ در حالت حیات برای ادراک سعادت ملازمت او قصد سفر کنند نہ مجرد تعظیم عین بقعہ قبر و بعضے
گفتہ اند منع از شد رحال بغیر مساجد ثلثہ باعتقاد تعظیم و فضیلت و مضاعفت ثواب ست چنانچہ
درین مساجد ست والا بی آن ہیچ منعی و کراہتے نیست و اما آنکہ قریب بود از امصار از مساجد فاضلہ
سوارہ و پیادہ رفتن بدان جائز بود قیاس لمسجد قباچہ ظاہر شد رحال و غیر قربت ست کذا قال
بعض العلماء و جمہور علماء بر آنند کہ نذر بغیر مساجد ثلثہ جائز نیست و بعضے مطلقاً جائز داشتہ و بعضے
گفتہ اند اگر نذر شد رحال بود جائز ست والا و از عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما پرسیدند از شخصیکہ

در مدینه نذر کرد مشی بمسجد قبا فرمود که لازم ست وفای آن بروی و ظاهر از وی و فضائل وی چنانچه وارد شده که نماز در وی معادل عمره ست و دو رکعت در وی افضل ست از هزار رکعت در مسجد اقصی و فرمود آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بسوی آن راکباً و ماشیاً و قول عمر رضے اللہ عنہ که اگر این مسجد در قطری از اقطار ارض بودی چه شتران که در طلب وی هلاک نمیشدند آنست که این مسجد شریف نیز در حکم مساجد تنشه نباشد و رشد رحال و ارتکاب سفر و قصد متبرک و غالباً عدم ذکر او با آن مساجد در حکم مذکور از جهت اکتفا بود بذکر فضیلت او در مواضع دیگر یا از جهت قرب او از مدینه و الله اعلم و در وجوب وفای نذر بزیارت حضرت سید المرسلین خلافی نیست و فوت در بزیارت غیر وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم خلاف است و اختیار مسافرت سلف از جهت زیارت سید کائنات بسیار آمده و از ان جمله حکایت آمدن بلال مؤذن ست رضی اللہ عنہ در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضے اللہ عنہ از شام بمدینه ابن عساکر از ابو الدرداء آورده که بلال آنحضرت را در خواب دید که میفرماید این چه جفاست ای بلال که هیچ بزیارت ما نمی آئی بلال هم در ساعت راحله خود را سوار شده قاصد مدینه مطیبه برآمد چون بقبر شریف رسید گریه کرد و بروی خود بخاک مالید حسن و حسین را دید که از حجره برآمدند ایشان را کنار گرفت و بر سر و روی مبارک ایشان بوسه داد و بهمدران قرب فاطمه زهرا رضے اللہ عنہا بدار بقا رحلت فرموده بود مردم خواستند که از بلال اذان شنوند گفتند که اگر حسن و حسین بفرمایند او را ازان چاره نخواهد بود و الا وی بعد از رسول خدا برای کسی اذان نگفت و لهذا چون ابو بکر صدیق رضے اللہ عنہ بعد از وفات آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم از وی درخواست که برای او اذان بگفته باشد گفت یا ابا بکر تو مرا بزر خریدی و در راه خدا آزاد کردی اما بر ای خود کردی یا برای خدا فرمود برای خدا گفت کنون نیز مرا بر ای خدا رها کن تا بطور خود باشم مراد ات و زبدهٔ آن مینست که بعد از رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم برای کس دیگر اذان نگویم پس شام رفت و از انجا به قصد زیارت مدینه آمد الغرض چون امام حسن و حسین رضے اللہ عنہما با وی فرمودند که اذان گوید

زیارت النبی و نبی صلے اللہ علیہ وسلم اعظم و اعلی ست کہ زیارت او کردہ شود و ہم این شد گوید کہ کراہت
از جہت غلبۂ استعمال زیارت ست در موتی و وی زندہ تر ہر زندہ ست از مخلوقات و بعضے گفتہ کہ زیارت
در اغلب احوال از برای ایصال نفع لمیت ست و زیارت آنحضرت نہ اینچنین ست بر ہر تقدیر منع و کراہت
راجح ما عتبار ظاہر و رعایت لفظ ست و مختار پیش دیگران عدم کراہت ست و ہو ظاہر **فصل** و اما
اختیار سفر از برای زیارت قبر شریف و شد رحال بقصد دریافت این سعادت عظمی ہر گاہ کہ استحباب
و فضیلت زیارت ثابت شد مشروعیت سفر و استحباب و نیز لازم آمد و از جہت عموم دلائل و افادہ
او ستوای قرب و بعد را و ان و اما حدیث لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا اِلٰی ثَلٰثَۃِ مَسَاجِدَ مراد بدان منع شد رحال
و ارتکاب سفر از برای مسجدی غیر مساجد ثلثہ چنانچہ قاعدہ بخویہ کہ وجوب جنسیت مستثنی منہ ست مر
در مستثنی مفرغ اقتضا آن کند پس منع مطلق سفر بغیر این مساجد لازم نیاید و چگونہ منع کنند سفر
بغیر این مساجد و حال آنکہ سفر از برای حج و جہاد و ہجرت از دار کفر و تجارت و سائر مصالح دنیوی
جائز و مشروع ست باتفاق و بعضے گفتہ اند کہ مقصود آنحضرت آنست کہ قربت مقصودہ در قصد مساجد
ثلثہ ست کہ مسجد حرام و مسجد النبی و مسجد اقصی ست و ما عدا آن اینچنین ست با آنکہ قصد زیارت آنحضرت
مستلزم قصد مسجد شریف اوست از جہت مجاورت او مران را مقصود تبرک بدان محل و تعظیم من حل بہ
چنانچہ در حالت حیات برای ادراک سعادت ملازمت او قصد سفر کنند نہ مجرد تعظیم عین بقعہ قبر و بعضے
گفتہ اند منع از شد رحال بغیر مساجد ثلثہ باعتقاد تعظیم و فضیلت و مضاعفت ثواب ست چنانچہ
درین مساجد ست والا فی آن ہیچ منعی و کراہتے نیست و اما آنکہ قریب بود ازا مصار از مساجد فاضلہ
سوارہ و پیادہ رفتن بدان جائز بود قیاس بمسجد قباچہ ظاہر شد رحال در غیر قربت ست کذا قال
بعض العلماء و جمہور علماء بر آنند کہ نذر بغیر مساجد ثلثہ جائز نیست و بعضے مطلقاً جائز داشتہ و بعضے
گفتہ اند اگر نذر شد رحال بود جائز ست والا و از عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما پرسیدند از شخصیکہ

مات نیز روی تبرک و انتفاع گیرند امام شافعی گفته است که قبر موسی کاظم سلام الله علیه تریاق
اکبر است مر قبول دعا را و بعضے از مشائخ گفته اند که یافتم چهار کس را از اولیاء الله که تصرف
میکنند در قبور مثل تصرف ایشان که در حالت حیات داشتند یا زیاده از ان شیخ معروف کرخی و
شیخ محی الدین عبد القادر جیلی و دو کس دیگر را ذکر کرده از مشائخ و بعضے علمای مذهب را در استمداد بقبور
و قصد انتفاع بدان خلافی نیست چنانچه شیخ کمال الدین بن همام نقل کرده است و الله اعلم ابو محمد مالکی گوید که
قصد انتفاع لمیت بدعت ست مگر در زیارت مصطفے صلی الله علیه و آله وسلم و زیارت قبور سائر مرسلین
علیهم السلام امام تاج الدین سبکی گوید که مستثنای ست قبور شریفه انبیا را صحیح ست و حکم او به بدعت
در غیر آن منظور فیه است استثنے و زیارت کافر از جهت ادای حق اهل قبور نیز باشد و در حدیث آمده است که
مانوس شود این حالتی که میت را بود در وقتی ست که یکی از احبای او زیارت قبر او کند و احادیث در باب
بسیار ست و در حدیث مرفوع آمده مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبَوَيْهِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ أَوْ أَحَدِهِمَا كُتِبَ بَارًّا وَإِنْ كَانَ
فِي الدُّنْيَا عَاقًّا وَلَكِنْ يُمْحَى بِهِمَا عُقُوقًا و در زیارت قبر شریف سید المرسلین صلوات الله و سلامه علیه و علی آله
و صحبه اجمعین جمیع این معانی مذکوره حاصل ست و امام مالک رحمة الله علیه نقل کرده اند که وی کراهت
داشته است که گویند زرنا قبر النبی و در وجه کراهت این قول اختلاف ست عبد الحق معتقد گوید که وجه آن
که زیارت فعل ست که کردن و ناکردن او برابر ست و زیارت قبر آنحضرت واجب ست و مختار قاضی عیاض
آنست که کراهت از جهت اضافت زیارت ست بقبر و اگر گویند زرنا النبی هیچ کراهتے نباشد لحدیث
اللهم لا تجعل قبری وثنا یعبد اشتد غضب الله علی قوم اتخذوا قبور انبیائهم مساجد و اصل در زیارت اگرچه
به ازان قبیل ست و لیکن در نگاهداشت زبان از ان احتیاط ست علی ما هو الواجب مالک رحمة الله علیه فی
سد الذرائع و لیکن وقوع لفظ قبر در حدیث منافی این سخن ست سبکی گوید مگر این حدیث بمالک نرسیده باشد
یا خود محمد در قبور غیر انبیا باشد و این شذ از مالک نقل کرده که مکروه ست پیش من آنچه مردم گویند

عذابا وگرفتے ما از تو یاد کرفتیم واز جملہ آنچہ بر تو آمدہ این آیت ست وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ جَآءُوْكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا و من بر خود ظلم کردہ ام و نزد تو آمدہ تا برای من استغفار کنی از قبر ندا آمد قد غفر لک و اما ورود سنت در باب زیارت احادیث ست کہ در باب فضیلت آن مذکور شد با آنکہ سنت صحیحہ متفق علیہا کہ در امر زیارت قبور ورود یافتہ در باب ثبوت استحباب زیارت قبر سید المرسلین کہ سید القبور ست کافی ست و اجماع امت بر فضیلت و استحباب آن نیز مذکور شد و لیکن اختلاف زیادہ نساست بعضے گفتہ اند کہ زنان را جائز نیست زیارت قبور از جہت نہی و بعضے ازان وصحیح آنست کہ زیارت آنسرور و صاحبیہ مستحب ست مر رجال و نسارا عموما و زیارت این قبور شریفہ از عموم نہی وارد در زیارت نسا مخصوص ست و بعضے گفتہ اند کہ نہی سابق بحدیث نہیتکم عن زیارۃ القبور احدیث پذیرفتہ و منہوری کہ از متاخرین ائمہ شافعی ست قبور اولیا و صالحین را نیز بآن ملحق گردانیدہ و ثبوت زیارت سیدۃ النساء فاطمۃ الزہرا مر شہدای احد را و آمدن او بر زیارت سید الشہدا بعد از چند روز چنانچہ در باب فضل بقیع و قبور آن مذکور شد و در روایت زیارت ام المومنین عائشہ صدیقہ مر قبر عبد الرحمن بن ابی بکر را بمکہ موید این قول و مشہور ست و اللہ اعلم و اما قیاس ثبوت زیارت آنحضرت ست مر قبور بقیع و شہدای احد را و ہر گاہ زیارت قبور دیگران مستحب بود زیارت قبر شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و تعظیم او و تبرک بدو و التماس رحمت و استغاثہ خیر بصلوۃ و سلام کہ بر آن حضرت بحضور ملائکہ حافین جناب عرش آب فرستند بطریق اولے مندوب و مستحب باشد و بعضے از علما گفتہ اند کہ مقصود از زیارت قبور مجرد تذکر آخرت ست چنانچہ در حدیث آمدہ ست کہ زوروا القبور فانہا تذکرکم الآخرۃ و گاہے از برائے دعا و استغفار اہل قبور ست چنانچہ در زیارت آنحضرت مر اہل بقیع را ورود یافتہ و گاہے از جہت انتفاع باہل قبور بود چنانچہ در زیارت قبور صالحین آمدہ امام حجۃ الاسلام گفتہ ست کہ ہر کہ بوی در حالت حیاتش تبرک جویند بعد از

این آیه کریمه دلالت دارد بر حث و ترغیب حضور درگاه رسالت پناه و سوال مغفرت دران جناب
اجابت مآب و طلب استغفار از وی صلے الله علیه وآله وسلم و این رتبه عظیمه ایست که ابدا انقطاع
پذیر نیست از جهت استوای حالت موت و حیات نسبت بسرور کائنات صلے الله علیه وآله وسلم و ثبوت
استغفار آنحضرت مر امت را بعد از موت نزد عرض ملائکه اعمال ایشان را بر وی صلے الله علیه وآله
وسلم چنانچه در فصل سابق بوضوح پیوست و مرجواز کمال رحمت و غایت رافتی که آنحضرت بامت دارد
آنست که استغفار او مر بنده را که در حق او استغفر آید او کفایت بود از دیگران و جمیع علماء امت
آیت مجیده استوای حالت موت و حیات فهم نموده تا در آداب زیارت حکم کرده اند که این آیه بخواند و
استغفار کند و حکایت اعرابی که بعد از رحلت آنحضرت بزیارت آمد و این آیت را خواند مشهور است
و جمیع ارباب مذاهب اربعه که تصنیف مناسک جمع کرده اند این حکایت را آورده و استحسان نموده
و بسیاری از ائمه اعلام با سانیدی که دارند روایت آن کرده که محمد بن حرب هلالی گوید بمدینه
آمدم و زیارت قبر نبی صلے الله علیه وآله وسلم کردم و در مقابل آن شستم ناگاه اعرابی آمد و زیارت
کرد و گفت یا خیر الرسل حق سبحانه تعالی کتابی بر تو فرستاد صادق و در وی فرمود و لو انهم اذ ظلموا
انفسهم جاؤک فاستغفروا الله الآیه من بر تو آمده ام مستغفر از ذنوب خود و مستشفع بجناب تو و بگریست
و این بیت انشا نموده قطعه یا خیر من دفنت بالقاع اعظمه ❊ فطاب طیبن القاع والاکم ❊
نفسی الفداء لقبر انت ساکنه ❊ فیه العفاف وفیه الجود والکرم ❊ بعد از انصراف او آنحضرت را
صلے الله علیه وسلم بخواب دید که میفرماید آن مرد را دریاب و بشارت ده که حق تعالی او را بشفاعت
من مغفرت داد و گناهان او را بخشید و حافظ ابو عبد الله در مصباح الظلام از روایت امیر المومنین
علی بن ابی طالب کرم الله وجهه می آرد که بعد از دفن آنسرور سه روز اعرابی آمد و خود را بر قبر انداخت
و خاک بالای او بر سر خود ریخت و گفت یا رسول الله آنچه تو از خدا شنیدی ما از تو شنیدیم و آنچه تو

ایشان و دیدن آنحضرت صورت مثالیه ایشان را و چون اطناب کلام درین مباحث از اهل مرام دور
می اندازد اقتصار سخن برین مقدار لازم افتاد و الله اعلم و علمه احکم **باب پانزدهم** در بیان حکم
زیارت قبر مکرم سید المرسلین از وجوب و استحباب و قصد سلف بدریافت این سعادت و تشرف
بایجاب جنت مآب و توسل و استمداد بدین حضرت منبعث قباب صلی الله علیه و آله وسلم زیارت
حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم اکمل الصلوة و افضلها باجماع علمای دین قولاً و فعلاً
از افضل سنن و اوکد مستحبات ست قاضی عیاض میگوید رحمة الله علیه زیارت قبر رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم سنتی ست مجمع علیها و فضیلتی ست مرغب فیها و بعضے از علمای مالکیه رحمهم الله بوجوب آن
رفته و دیگران تاویل این قول بسنن واجبه کرده و گویا که مراد بسنن واجبه سنن موکده ست غایة
تاکید و اکثر علما بر آنند که سنت زیارت بعد ادای فرض حج ست قاضی حسین که از مشاهیر ائمه شافعیه
ست میگوید چون از حج فارغ شود باید که وقوف بملتزم نماید و دعا کند بعد ازان بمدینه آید و بزیارت
قبر سید کائنات مشرف گردد و قاضی ابو الطیب گوید که بعد از حج و عمره مستحب ست که قصد زیارت آن
حضرت کند و حسن بن زیاد از امام اعظم ابو حنیفه روایت میکند که احسن مرجاج را آنست که ابتدا بکعبه
کند و مناسک حج بجا آرد بعد ازان بمدینه آید و زیارت کند و زیارت آنحضرت نزد ابی حنیفه رح
از افضل مندوبات و اوکد مستحبات ست قریب بدرجهٔ واجبات و علمای مذاهب اربعه تقدیم حج تصریح
کرده و بعضے گفته اند که اگر بمدینه در طریق حج افتد اولی آنست که ابتدا بمدینه کند بعد ازان متوجه
حج گردد و بعضے از سلف با وجود آنکه طریق حج که از جانب مدینه بود نسبت بایشان اقرب بود تقدیم
قدوم مدینه منوره از لوازم وقت میشمردند و باجمله بعضے از تابعین را در تقدیم زیارت مدینه بر قصد
مکه خلافی نیست و تاج الدین سبکی بیان فضیلت و قربت زیارت آن حضرت را باصول اربعه شرع
بیان کرده اما کتاب الله قول حق سبحانه تعالی وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ جَآءُوْكَ الآیه گفته ست که

نظرست لبیان و بعضے گفته اند که این اخبارست از انچه وحی کرده شد بروی از احوال این انبیا که
بسبب کمال تیقن آنرا در حکم مشاهده و عیان آورده بتعبیر ازوی برویت و نظر کرده و شیخ علاء الدین
قونوی گوید که بعید بنیست که گفته شود که ارواح مقدسه انبیا بعد از مفارقت بمنزله ملائکه است بلکه افضل
از ایشان و همچنانکه ملائکه متمثل شوند در صور مختلفه کذلک جائز باشد که ارواح مقدسه انبیا نیز متمثل گردند
و ممکن ست که این تصرف مر بعضے خواص عباد را در حال حیات نیز دست دهد و روح واحد را بدان
متعدده غیر بدن معهود متصرف گردد و چنانچه بعضے محققین در تسمیه ابدال گفته اند که گاهی یکی از ایشان
بمکانی رود و در مکان اول شبحے و مثالے در بدل خود بگذارد و ساده صوفیه قدس الله اسرارهم عالمی متوسط
در عالم اجساد و ارواح اثبات کرده اند که آنرا عالم مثال گویند الطف از عالم اجساد و اکثف از
عالم ارواح و ظهور ارواح در صور مختلفه بمثلے بران ساخته و ظهور جبرئیل علیه السلام بصورت دحیه کلبی
و تمثل او مر مریم را بصورت بشر سوی الخلق از ان عالم میدارند و بنا علیه جائز بود که موسی علیه السلام
با وجود استقرار در آسمان ششم بشبح و پیکر مثالے در قبر متمثل باشد و آنحضرت او را در هر دو مکان مشاهده
فرموده و بعد از اثبات عالم مثال جواب از مسائل کثیره بیرون آید و اشکالات بسیار مثل سبابین سعت
جنت و رویت او در عرض حائط مثلا منحل گردد و انتهی کلام الشیخ و حقیقت آنست که تحقیق مسئله حیات
انبیا علیهم السلام و غیر ایشان موقوف معرفت این عالم ست و تحقیق دیدن آنحضرت موسی و یونس را علیه و
علیهما السلام بمعرفت زمان و مکان و جانبات و تمیز و فرق آنها از زمان و مکان جسمانیات چنانچه
محققین صوفیه کرده اند دست دهد میگویند که در انعالم زمان مفتسم بماضی و مستقبل و حال نیست حالت بودن
یونس در بطن ماهی و عبور موسی بر دریای نیل و حالت وجود آنحضرت صلے الله علیه وسلم بمکه ست پس
رویت آنحضرت ایشانرا فاصبح و قائل تلبیه همان حالت ست که ایشان در حیات خود تصحیح
کرده بودند و تلبیه میگفتند و حقیقت انیجاست و درایت آن اعلی و ارفع ست ا قائل شدن تمثیل

بحال عاقل نه اذ لا یخلو عن نوع تعذیب با انکه هیچ ساعتی از ساعات نیست که یکی از اسنان او بر وی سلام نفرستد پس لازم آید دوام حیات و دوام درود سلام و شیخ مجد الدین شیرازی گفته است کرا یارا خوف استعلا در قول او صلی الله علیه وسلم علی روحی دلیلی است بر ثبوت هویت و زائیت و ورود نزول بر وی پس گوئیا که روح عبارت ست از بجد دو صفی خاص و حالتی مخصوص با ثبوت اصل وجود حیات نعم اگر میگفت رد روحی فی اوانی جسدی خلاف آن متوهم میشد فلیفهم و بحثه ثانی گفته اند که نماز موسی علیه السلام در قبر و همچنین نماز انبیا در شب اسری و آمدن موسی بحج و تلبیه گفتن چنانچه در حدیث دیگر آمده ست که گویا مے نگرم بموسی از ثنیه فرود می آید و تلبیه میگوید و همچنین فرمود گویا مینگرم بیونس علیه السلام که تلبیه میگوید چه معنی دارد و حال آنکه نماز و سائر عبادات از اعمال دنیا ست که دار تکلیف و امتحان ست و در دار آخرت هیچ تکلیفی و امر و نهی نیست جواب از ین سوال نیز بچند وجه گفته اند اول آنکه صلوة اینجا بمعنی ذکر و دعا ست و آن از اعمال آخرت ست دوم آنکه انبیا افضل اند از شهدا و شهدا احیا اند نزد خدا پس اگر حج و نماز کنند بعید نباشد سوم آنکه اینجا حالات زمان حیات البشالنست که حضرت رانموده اند و لهذا فرمود وکانی انظر الی موسی کانی انظر الی یونس و بعضے گفته اند که در برزخ جریان و انسحاب احکام دنیا ثابت ست و منافی استکثار اعمال زیادت اجر نیست و انقطاع اعمال مخصوص ست بروز آخرت و انچه منقطع ست در آخرت امتحان و تکلیف ست و اگر عمل بے ثبوت تکلیف و مجاهده بر سبیل تلذذ و بذکر مولی و خضوع دمی حصول پذیرد مانعی نیست چنانچه در خبر آمده ست که سید کائنات صلی الله علیه وآله وسلم در وقت شفاعت سجده کند و معنی سجده غیر عبادت و عمل چه باشد تا بداند که معنی تشبیه در قول او صلی الله علیه وآله وسلم کانی انظر به باشد یعنی میگویند که این رویای منام ست چنانچه در روایت ابن عمر آمده که آنحضرت فرموده صلی الله علیه وسلم بینا انا نائم رایتنی اطوف بالکعبة و رویت در منام در حکم

کلام در تحقیق این مرام حقیقت انتظام مبسوط و مشرح آمد اشارت به بعضے مباحث متعلقه بدان که موجب تکمیل و تتمیم مقصود بود و نیز مناسب نمود و من الله التوفیق بحث اول در حدیث الا رد الله علی روحی اشکال مشهور ست و آن انست که این عبارت یعنی رد روح نبوی صلے الله علیه وآله وسلم و اعادهٔ وی در بدن شریف نزد سلام کردن یکی از امت بر آن حضرت دلالت دارد بر عدم استمرار حیات مر آن حضرت را زیرا که اگر حیات دائم و مستمر بود رد روح نزد سلام معنے ندارد چه معنے او انست که اعادهٔ روح نزد سلام حادث و متجدد میشود تا بدان رد سلام میکند و جواب ازین اشکال بوجوه متعدده بیان نموده اند یکی آنکه معنے حدیث آنست که تحقیق رد کرده ست حق تعالے بر من روح مرا تا رد سلام میکنم و درین وجه بعضے از متعلمان از جهت رعایت قوانین نحویه که حاصل آن لزوم اقتران حال ست بزمان فعل که مقتضای آن مقارنت حدوث رد و اعادهٔ روح ست نزد سلام نه قبل ازان محل مناقشه و گفتگوی ست و فیه ما فیه و جواب دیگر آنکه مراد بر رد روح نه رد حسی ست که فرستادن روح بقالب میت باشد بلکه عبارت ست از توجه و اقبال روح اقدس و اطهر او از اشتغال و استغراق بشهود حضرت قدس و مشاهدهٔ ملاء اعلی بسوے این عالم و افاقت و ادراک او مر اهل آن را تا تدارک سلام و رد جواب آن میسر گردد یعنے روح شریف او را التفات معنوی و نزول رد حسی بدو از لبشریت حاصل میگردد تا رد سلام هست خود میکند و بعضے گفته اند که این کلام خطاب ست بر مقدار فهم اهل ظاهر که در تفاهم و تعارف از امور تنزلی رد روح ممکن و متصور نباشد و خلاصه و مجمل کلام کنایت ست از امتناع و جواب بر وجه اتم و اکمل بآنکه اگر رد روح را هم بر ظاهر خود حمل کنند نیز لازم آید که بقای روح در قالب شریف دائم و مستمر باشد زیرا که چون بسلام اول شخصے از اشخاص امت روح پرفتوح آنحضرت بقالب شریف مرسل و مرجوع شد اعتقاد متبع آنست بعد ازان نفی دلیلی ثابت و معقول نباشد والا لازم آید توالی متتالی موقوفات خارج از احد حصر و تناهی و هیچکس میان قائل نیست و نیز التزام آن لائق

وآیات ظاهرهٔ خود بروی پیدا آرد جمیع این وجوه محتمل ست وهیچکدام از اینها بر دیگرے ترجیح ندارد وقدرت
کاملهٔ صالح کل ست انتهی واز انچه دلالت دارد بر وجود سرور انبیا در قبر مکرم واقعهٔ سلطان سعید نورالدین
شهید ست در سنهٔ سبع وخمسین وخمسمائة در باب رویت آن حضرت در منام ودر یک شب سه بار وخبر دادن
او را از شروع فرانسی که نسبت بقبر شریف تصور جنبشی کرده بودند ورسیدن بانهزار کس بمدینهٔ مطیبه ودر یافتن
آن ملعون را واحراق او مر آنها را وحفر خندق حوالے حجرهٔ شریفه وعملوساختن آن بدصاص مذاب چنانچه
تفصیل آن در بیان فضائل مسجد ذکر کرده آمد واین قصه را جمیع مورخان مدینه منوره ومثل شیخ جمال الدین
سطری ومجدالدین فیروزابادی وغیر ایشان از علمای اعلام ذکر کرده اند وتصحیح نموده وامام عبداللہ یافعی در
ترجمهٔ سلطان مذکور می نویسد که بعضے از عرفای شیوخ گفته اند که سلطان نورالدین معدود ست از
اولیا در اربعین ونائب او صلاح الدین از سعید وابن اثیر گوید تواریخ ملوک را که پیش از اسلام بعد
ازان بود متتبع کردم بعد از خلفای راشدین عمر بن عبدالعزیز یکی نیکو سیرت تر از نورالدین نیافتم و
عجب ست که در ترجمهٔ او این قصهٔ مشهوره نیست واللہ اعلم بدانکه علامه قونوی بعد از تردد او در وجود واثبات
وجود گفته است که گمان نبرند که التفات ایشان بقبور منقطع وتعلق ایشان بدان مرتفع گشته بلکه
میان ایشان وقبور علاقه خاصه مستمره غیر منقطعه ثابت ست که نسبت باماکن دیگر ثبوت ندارد وهمچنین
در میان قبور سائر مومنین وارواح ایشان نسبت خاصی ست مستمر که بدان زائر از امتیاز میشناسد ودر سلام
بر ایشان میکند بدلیل استحباب زیارت در جمیع اوقات بعد ازان احادیث کثیره درین باب می آرد و
میگوید که جمیع این احادیث دلالت دارد بر آنکه اموات را ادراک وسماع حاصل ست وشک نیست که
سمع از اعراضے ست که مشروط ست بحیات پس همه حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبه کمتر از حیات
شهدا ست وحیات انبیا صلوات اللہ علیهم کامل تر از حیات شهدا ست وتحقیق درین باب که مختار جمهور علماء
همانست که از تاج الدین سبکی نقل کرده واللہ اعلم بحقیقة الحال والیه المرجع والمآل فصل چون سابق

کلام

جنت پس قبر شریف سید المرسلین افضل ریاض جنت باشد و تواند بود که روی را صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم هم در قبر از تصرف و نفوذ حالتی بود که از سموات و ارض و جنان حجاب مرتفع باشد بلی تجاوز و انتقال زیرا که امور آخرت و احوال دنیا که مقید و مضیق حدود و جهات ست قیاس نتوان کرد و انچه در تطبیق صلوة موسی علیه السلام در قبر و رویت سرور انبیا صلے اللہ علیہ وسلم اورا در آسمان گفته ست که انبیا علیهم السلام با وجود استقرار ایشان بر سموات گاهے بقبور نیز نزول و انتقال میکنند کسیکه قائل باستمرار ایشان ست در قبر برعکس آن میرود و میگوید که با وجود قرار ایشان در قبور در بعضے احیان بقوت نفوذیکه در عالم ایشانرا داده اند عروج و انتقال بسموات نیز نمایند باکوند که مراد دیدن آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مر ایشانرا در قبور در حالت مرور آنحضرت از سموات به نزدیکی که ذکر یافته ست یعنی قوله فی السماء الخ پس مثلا حال از فاعل باشد نه از مفعول پس استقرار در آسمان صفت آنحضرت باشد نه انبیا اگرچه این تاویل خلاف ظاهر ست و شیخ ابن ابی حمزه در بهجه میگوید که دیدن آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مر انبیارا علیهم السلام در شب اسرا در سموات چند وجه احتمال دارد اول آنکه ایشانرا در قبور شان بر صورتیکه خبر داده ست ازان موضعی که فرموده ست از سموات مشاهده کرده باشد و حق سبحانه و تعالے از قوت بصر و بصیرت که بدان ادراک انجالت کند بحضرت اعطا فرموده بر طبق قول او صلے اللہ علیہ وسلم رأیت الجنة و النار فی عرض هذا الحائط و این محتمل دو وجه ست جنت و نار را ازین موضع دیده باشد چنانکه گوئی رأیت الهلال من منزلی بین الطاق و المراد موضع الطاق یا صورت جنت و نار را در عرض حائط منقش ساخته باشند و قدرت صلاحیت هر دو دارد دوم و جایز دیدن آنحضرت انبیارا در سموات آنکه ارواح ایشانرا در سموات متمثل بر صورت ایشان دیده باشد سوم آنکه قادر مطلق ایشانرا در قبور برداشته از برای اکرام حبیب خود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و تعظیم او با موضع برده باشد تا او از صحبت ایشان انس و بشارت باشد و غیر آن از انچه علم یابدان احاطه نتواند کرد حاصل گردد و قدرت بر

نه استمرار در قبر چنانچه وی ذکر کرده و بحدیث الانبیاء لا تترکون و انا اکرم علی ربی الحدیثین معاضدت
و تقویت نموده و نه عدم استمرار از جهت ورود الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون و صحت رویت موسی
مصلیا در قبر بحکم اذ التعارض ساقط شک نیست که وضع احیاء شریعة الیشان در قبور مشاهد و معاینست
و اصل بقاء آنهاست بر حال خود و عدم انتقال مادام که دلیل قطعی برخلاف آن قائم شود و لم یقم
پس ثابت شد که حیاتیکه مقطوع به است در قبور باشد نه در سموات و الله اعلم و محققین اهل حدیث شارح
آن مرآنند که حدیث الانبیاء لا تترکون و کذلک انا اکرم علی ربی الی آخرها بالصحت نرسیده اند و به ثبوت
نه پیوسته و در راویان کسی هست که بسوی حفظ بلکه نزدیک از ان منسوب است و اگر صحیح باشد تاویلش
آنست که مراد ترک ست بی اشتغال بعمل و عبادت مولی و بعد از مضی مدت هم در قبر اند مشغول بصلوة
و طاعت حق بلکه در فضائل آنسرور انبیا صلے الله علیه و آله وسلم آمده که هیچ پیغمبر نیست که او را
بعد از سه روز از قبر برنیارند مگر من که از پروردگار خود درخواستم که هم در امان خود باشم تا روز قیامت
تا الیشان بحکم و ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم از نزول بلا و حلول عذاب مامون و مصون باشند و بموجب
سیاق این حدیث تواند که استمرار و استقرار در قبر بحقیقت حیات مخصوص حضرت سید المرسلین
صلے الله علیه وسلم و سائر انبیا را اصل حیات عند الله تعالی که متفق علیه ست ثابت بود و الله اعلم
مرویست که چون عثمان بن عفان رضی الله عنه محاصره کردند بعضے از صحابه رضوان الله علیهم اجمعین
باوی گفتند که مصلحت در انست که با اهل شام ملحق شوی تا ازین بلا و محبت خلاصی یابی فرمود
هرگز روا ندارم که از دار هجرت خود مفارقت کنم و مجاورت جوار صلے الله علیه آله وسلم گذارم
و قضیهٔ سماع سعید بن المسیب رایام و فتح حجره او ان از حجره شریفه تا سه روز که مردم مفارقت
مسجد نبوی کرده بودند مشهورست اما آنکه قونوی تفصیل و ترجیح داده بودن آنحضرت را صلے الله علیه
وسلم در بیت اعلی بر استمرار او در قبر شریف جواب داده آنست که قبر احاد مومنین و ضمه ایست از بیاض

حیات را دلیلی قاطع و حجتی ساطع باید تا اعتقاد بدان صورت بندد و با آنکه ما اعتقاد داریم بحیات
ایشان نزد پروردگار جل جلاله بحیاتیکه اشرف و اکمل و اعلاست ازین متعارف و اعتقاد داریم
که آنحضرت با رفیق اعلاست در سموات علا نزد سدرة المنتهی عند ها جنة المأوی و اینجا اافضل و
اکمل ست ازین که در قبر مقیم بود اگرچه بمقتضای حدیث نبوی فسحتی و وسعتی در قبر مومن میکنند که بد
بصر ما رسد چه جای قبر سرور انبیا و سید اهل اصطفا صلی الله علیه و آله وسلم ولیکن بودن او در جنب اعلا
که عرض او عرض سموات و ارض بود اکمل و اعلاست با آنکه در حدیث آمده که انبیا را بعد از چهل روز در قبور
نمیگذارند و ایشان نماز میکنند پیش پروردگار خود تا نفخ صور و در حدیث دیگر آمده که من گرامی ترام
نزد پروردگار خود از ان که بعد از سه روز مرا در قبر بگذارد پس ظاهر شد که قطع باقامت انبیا علیهم السلام
باین حیات در قبور و استمرار ایشان در وی چنانکه پیش از وفات بوده اند متعذر ست و اما صلوة
موسی در قبر دلالت ندارد بر استمرار اقامت او در وی کیف و حال آنکه در حدیث صحیح آمده که آنحضرت او را
و انبیای دیگر را صلوات الله علیهم اجمعین در سموات ملاقات کرده پس وجه توفیق آن بود که با وجود قرار
بر سموات گاهی انتقال بجای دیگر از موضع قبر و غیره نیز کنند و ازینجا لازم نیاید که در قبور مستمر و مستقر
باشند این ست کلام قونوی و از صریح منطوق وی ظاهر میشود که تردد او در استمرار حیات و استقرار
ایشانست در قبور ولیکن اصل مدعی که ثبوت حیات ست نزد پروردگار غراسمه مسلم و مقرر ست از جهت
ثبوت آن بدلیل قطعی که نص قرآنست چنانچه خود بعد از ایراد کلام مذکور گفته ست که اما در اثبات حیاتی
دیگر مغایر این حیات معهوده متعارفه که در نظر و عادت بشریت بی تغیری و لوازم آن صورت بقا نه پذیرد
هیچ نزاعی و سخنی نیست پس محصل خلاف در دوام و استمرارست در قبور بحیاتی که پیش از وفات بود
ولیکن در اینجا مجال سخنی هست اگر بسمع رضا مسموع شود شاید که در محل قبول افتد و آن اینست
که بعد از ثبوت اصل حیات بدلیلی قطعی و عدم قطع چنانچه خود اعتراف کرده هیچ کلام از جانبین

حیات که مستلزم بقای بعثه و قیام حشه خنانچه در دنیا بود نباشد و لیکن ادله که بر حیات انبیا
دلالت دارند مقتضای آن حیات ابدان ست چنانچه در دنیا بود با وجود استغنا از غذا و اصول
قوت بقوه و در عالم چه غذا از اسباب عادیست که در دنیا احتیاج بدن بدان مشروط ست و لیکن
حق سبحانه تعالی قادر ست کزی آن نیز زنده دارد و احداث و ایجاد بعضے احوال و اعراض در بدن
کند که التفات و احتیاج بغذا مرتفع گردد چنانچه در بعضے احوال بطریان فرح و سرور یا عروض حزن
و غم چندین مدت ماکل و مشرب احتیاج نیفتد بلکه یابد نیابد یا آنکه بعد از تسلیم سببیت غذا مر حیات و بقای
بدن را دلیلی نیست بر حصر سببیت در وی شاید که سبحانه تعالی را اسباب دیگر بود مر ابقای ابدان را انه
علی کل شئ قدیر و قدوة المحققین کمال الدین بن الهمام رحمة الله علیه در مسایره میفرماید که بعد از اتفاق
اهل حق بر اعادت روح در قبر مقدار آنچه بوی ادراک نعیم و عذاب قبر توان کرد بسیاری از اشاعره و حنفیه
در اعادت روح تردد کرده اند و تلازم روح و حیات را منع نموده غیر آنکه جریان عادت الهی بران
وقوع یافته که بقای حیات بروح باشد والا در اصل امکان حیات و قدرت پروردگار عز شانه بر احیای
اجساد بی قیام ارواح بآنها خلافی نیست پس بعضے علمای حنفیه قائل شده اند بوضع روح در جسد
و بعضے باتصال روح بتراب و تالم روح و تراب معاً انتهی **فصل** بدانکه در حیات انبیا علیهم السلام
و ثبوت این صفت مر ایشانرا و ترتب آثار و احکام آن بر ایشان از علمای خلافی نیست غیر آنکه در وجود ایشان
در قبور و تمکن و استقرار در خصوص این موضع بعضے از علما سخن کرده شیخ علاء الدین قونوی که از
محققین علمای شافعیه ست میگوید که آنچه بر من ظاهر منکشف و مبین ست که اعتقاد حیات انبیا علیهم السلام
در قبور و وجود ایشان در وی بوجهی که پیش از وفات ثابت بود و استمرار و استقرار ایشان در
قبور همچنان بوجه از مسائل فروع نیست که در وی بدلائل ظنیه غیر قطعیه اکتفا توان کرد و بلشاهده حیاتی
ثابت شده که حیاتی که ایشانرا پیش از وفات ثابت بود زوال پذیرفته و فانی شده و ادعای عود آن

جارلست وگفته که عجب ست از امام که خود میگوید مات رسول الله عن کذا لنسوة ومات وهو رابع العشرة
نسبت موت با نحضرت میکند باز اثبات حیات چگونه باشد ورزکشی میگوید که هیچ محل تعجب نیست مات
فاحیاه الله تعالی وشهرستانی در غایة المرام از امام الحرمین نقل میکند که گفت پیغمبر خدا صلے الله
علیه وسلم زنده ست صلوة وسلامیکه بر وی میفرستند استماع میکند وسبکی در شفاء السقام میگوید
که موت بنی صلے الله علیه وسلم مستمر نیست وحق سبحانه وتعالی او را بعد از اذاقت موت واجرای سنت
اماتت احیا فرمود وانتقال ملک وماند آن مشروط بموتی ست که مستمر باشد واین حیات اعلا
واکمل ست از حیات شهدا وثبوت او مر روح را بی اشتباه وبی اشکال ست واما جسد باحادیث
ثابت شده که اجساد انبیا بوسیده نمیگردد وعود روح بجسد ثابت ست مر جمیع اموات را هر چند
شهدا نباشند وسخن در استقرار واستمرار روح در بدن نیست چیزی که بوی زنده گردد وچنانکه در دنیا بوی
یا خود بی روح زنده باشد وآن در قدرت ومشیت اوست جل جلاله زیرا که ملازمت حیات مر روح را
پیش اهل سنت وجماعت امری عادیست نه عقلی وعقل تجویز آن میکند پس اگر قیام دلیل سمعی
بروی بصحت رسد واجب گردد اعتقاد بدان وجماعه از علما قائل بدان شده اند واثبات آنرا
کرده ونماز گذاردن موسی علیه السلام در قبر چنانچه در حدیث آمده مثبت آنست چه نماز گذاردن
بی شبهه مستدعی جسدی ست که محل حیات باشد وهمچنین صفاتیکه مذکور شده اند در لیلة المعراج
بانبیا علیهم السلام اسناد یافته همه صفات اجسام ست انتهے بدانکه تمامه اهل سنت وجماعت
اعتقاد دارند به ثبوت ادراکات مثل علم وسمع مر سائر اموات را از احاد بشر خصوصا انبیا را علیهم السلام
وقطع میکنم بعود حیات مر هر میت را در قبر چنانکه در احادیث ورد یافته است وورد نشده که بعد از
عود حیات در قبر بار دیگر موت عود میکند بلکه نعیم قبر وعذاب آن تا قیام قیامت ادراک میکند
وشک نیست که ادراک مشروط بحیات ست لیکن کفایت میکند حیات جزوی از اجزای او به ثبوت آن نوع

میرسد امده که افضل ایام یوم جمعه ست بسیار گویند درین روز بر من صلوة زیرا که صلوة شما معروض میگردد بر من
گفتند یارسول الله چگونه معروض گردد صلوة ما بر تو و تو پوسیده شده باشی فرمود حق سبحانه تعالی حرام
گردانیده ست بر زمین که اجساد انبیا را بخورد و نیز از بر جال صحیح از روایت عبد الله بن مسعود رض می آرد
که فرمود مرخدای را فرشتگان اند سیاح در زمین که میرسانند مرا اعمال امت فرمود وفات من بهتر
ست مر شما را زیرا که عرض کرده میشود بر من اعمال شما انچه بهتر ست شکر میگویم مر خدائرا بران و از انچه
بدمی بینم استغفار میکنم مر شما را اوستاد منصور بغدادی میگوید محققین متکلمین بر آنند که رسول خدا صلے
الله علیه و آله وسلم حی ست بعد از وفات و مسرور میشود بطاعت امت و اجساد انبیا علیهم السلام پوسیده
نمیشود در قبر بیهقی در کتاب الاعتقاد میگوید که ارواح انبیا علیهم السلام بعد از قبض باز فرستاده
میشود بر ایشان و ایشان زنده اند پیش خدا مثل شهدا از برای که پیغمبر خدا صلے الله علیه وسلم با جماعتے
از ایشان در شب معراج اجتماع نموده و ملاقات کرده صاحب تلخیص از شافعیه گفته ست مالی که از آنحضرت ماند
هم بر ملک او باقی ست چنانچه در حالت حیات بود انتقال نمیکند بملک ورثه چنانکه اموال باشد و سبیل
او آنست که بر اهل و عیال او انفاق نموده شود بلی اعتبار قسمتے که میراث را کنند و این از خصائص آنحضرت
شمرده و امام الحرمین این قول را تصحیح نموده فرموده که موافق سیرت صدیق ست رضی الله عنه
در انچه آنحضرت از اموال گذاشته بود انتهے و کلام این ائمه اعلام مقتضی اثبات و احکام دنیا نیست بلکه
چیست ایشان علیهم السلام اخص و اکمل و اتم از حیات شهدا باشد چنانچه مذهب مختار و منصور ست چنانچه
ظاهر کلام بیهقی در بعضے مواضع ناظر در انست و آن حیات مثل حیات شهدا نیست بلکه مراد او تشبیه
در اصل حیات و رفع استبعاد نه در جمیع خصوصیات پس وارد نشود انچه بعضے علما در انجا ایراد کرده گفته
اند که اگر مراد باین حیات آنحالت ست که حق سبحانه تعالی شهدا را اثبات نموده فرموده ست بل احیاء
عند ربهم یرزقون صحیح ست ولیکن خلافی نیست در آنکه بر شهدا احکام موت از انقطاع ملک و غیره

جاریست وگفته که عجب ست از امام که خود میگوید مات رسول الله عن کذا نسوة ومات وهو رابع من العشرة
نسبت موت بانحضرت میکند باز اثبات حیات چگونه باشد ودر کشی میگوید که هیچ محل تعجب نیست مات
فاحیاه الله تعالی وشهرستانی در غایة المرام از امام الحرمین نقل میکند که گفت پیغمبر خدا صلے الله
علیه وسلم زنده ست صلوة وسلامیکه بروی میفرستند استماع میکند وسبکی در شفاء السقام میگوید
که موت نبی صلے الله علیه وسلم مستمر نیست وحق سبحانه وتعالی اورا بعد از اذاقت موت واجرای سنت
اماتت احیا فرمود وانتقال ملک وماند آن مشروط بلموتی ست که مستمر باشد واین حیات اعلا
واکمل ست از حیات شهدا وثبوت او مر روح را بی اشتباه وبی اشکال ست واما جسد باحادیث
ثابت شده که اجساد انبیا بوسیده نمیگردد وعود روح بجسد ثابت ست مر جمیع اموات را هر چند
شهدا نباشند وسخن در استقرار واستمرار روح در بدن بحیثیتی که بوی زنده گردد وچنانکه در دنیا بوی
یا خود بی روح زنده باشد وآن در قدرت ومشیت اوست جل جلاله زیرا که ملازمت حیات مر روح را
پیش اهل سنت وجماعت امری عادیست نه عقلی وعقل تجویز آن میکند پس اگر قیام دلیل سمعی
بروی بصحت رسد واجب گردد اعتقاد بدان وجماعه از علما قائل بدان شده اند واثبات آنرا
کرده ونماز گذاردن موسی علیه السلام در قبر چنانچه در حدیث آمده مثبت آنست چه نماز گذاردن
بی شبهه مستدعی جسدی ست که محل حیات باشد وهمچنین صفاتیکه مذکور شده اند در لیلة المعراج
بانبیا علیهم السلام اسناد یافته همه صفات اجسام ست انتهے بدانکه تمامه اهل سنت وجماعت
اعتقاد دارند به ثبوت ادراکات مثل علم وسمع مر سائر اموات را از احاد بشر خصوصا انبیا را علیهم السلام
وقطع میکنم بعود حیات مر هر میت را در قبر چنانکه در احادیث وارد ودریافته است ووارد نشده که بعد از
عود حیات در قبر بار دیگر موت عود میکند بلکه نعیم قبر وعذاب آن را تا قیام قیامت ادراک میکند
وشک نیست که ادراک مشروط بحیات ست لیکن کفایت میکند حیات جزوی از اجزای او به ثبوت آن نوع

سیم آمده که افضل ایام یوم جمعه ست بسیار گویند درین روز بر من صلوة زیرا که صلوة شما معروض میگردد بر من
گفتند یا رسول الله چگونه معروض گردد صلوة ما بر تو و تو پوسیده شده باشی فرمود حق سبحانه تعالی حرام
گردانیده ست بر زمین که اجساد انبیا را بخورد و بزاز بر جال صحیح از روایت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه می آرد
که فرمود مرخدای را فرشتگان اند سیاح در زمین که میرسانند مرا اعمال امت فرمود وفات من بهتر
ست مر شما را زیرا که عرض کرده میشود بر من اعمال شما انچه بهتر ست شکر میکنم مر خدائرا بران و از انچه
بدی میبینم استغفار میکنم مر شما را اوستاد منصور بغدادی میگوید محققین متکلمین بر آنند که رسول خدا صلے
الله علیه وآله وسلم حی ست بعد از وفات و مسرور میشود بطاعت امت و اجساد انبیا علیهم السلام پوسیده
نمیشود در قبر بیهقی در کتاب الاعتقاد میگوید که ارواح انبیا علیهم السلام بعد از قبض باز فرستاده
میشود بر ایشان و ایشان زنده اند پیش خدا مثل شهدا از برای که پیغمبر خدا صلے الله علیه وسلم با جماعتے
از ایشان در شب معراج اجتماع نموده و ملاقات کرده و صاحب تلخیص از شافعیه گفته ست مالی که از آنحضرت ماند
هم بر ملک او باقی ست چنانچه در حالت حیات بود انتقال نمیکند بملک ورثه چنانکه اموال باشد و سبیل
او آنست که بر اهل و عیال او انفاق نموده شود بی اعتبار قسمتے که میراث را کنند و این را از خصائص آنحضرت
شمرده و امام الحرمین این قول را تصحیح نموده فرموده که موافق سیرت صدیق ست رضی الله عنه
در انچه آنحضرت از اموال گذاشته بود انتهے و کلام این ائمه اعلام اقتضاء اثبات و احکام دنیا نمیکند
چیس ایشان علیهم السلام اخص و اکمل و اتم از حیات شهدا باشد چنانچه مذهب مختار و منصور ست چنانچه
ظاهر کلام بیهقی در بعضے مواضع ناظر در انست و آن حیات مثل حیات شهدات بلکه مراد او تشبیه است
در اصل حیات و رفع استبعاد نه در جمیع خصوصیات پس وارد نشود انچه بعضے علماء در انجا ایراد کرده و گفته
اند که اگر مراد این حیات آنحالت ست که حق سبحانه تعالی شهدا را اثبات نموده فرموده ست بل احیاء
عند ربهم یرزقون صحیح ست و لیکن خلافی نیست در آنکه بر شهدا احکام موت از انقطاع ملک و غیره

اینها که بزیارت تو آیند و بر تو سلام میکنند سلام ایشان می شنوی فرمود نعم و ارد علیهم گفت آری
میشنوم و جواب سلام ایشان نیز میگویم و ابن نجار از ابراهیم بن بشار روایت میکند که گفته ست در سالی
از سالها حج کردم و بزیارت سید المرسلین بمدینه آمدم چون بقبر شریف رسیدم و سلام کردم از داخل آواز
شنیدم که میگوید و علیک السلام و امثال آن از اولیاء الله و صلحای امت بسیار منقول ست و بالفاظ
علما در حیات آنحضرت بعد از وفات هیچ شبهه نیست و همچنین سائر انبیا علیه و علیهم الصلوة والسلام در قبور خود
بحیاتی کامله و بحقیقت تر از حیات شهدا که در کلام مجید از ایشان خبر داده ست و کیف لا و آنحضرت سید
الشهداست و اعمال شهدا در میزان اوست و فرموده ست صلی الله علیه وسلم علی بعد وفاتی کعلمی
فی حیاتی رواه الحافظ المنذری و ابن عدی فی الکامل و ابو یعلی بسند ثقات از انس بن مالک آرد
قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون و بیهقی از روایت انس آرد
و تصحیح میکند که الانبیاء لا یترکون فی قبورهم بعد اربعین لیلة و لکنهم یصلون بین یدی الله حتی ینفخ فی الصور
بیهقی گوید که اگر بصحت رسد که لفظ حدیث همین ست مراد آن بود که حیات ایشان در قبر دائم و مستمر ست
و لیکن در مدت اربعین مجال نماز و عبادت ظاهر نبود و نیز بیهقی گوید که شواهد بر حیات انبیا علیهم السلام
از احادیث صحیحه بسیار ست بعد ازان ذکر کرده حدیث مرور آنحضرت بموسی علیه و علی نبینا الصلوة والسلام و او
را در قبر خود و احادیث دیگر که در ملاقات آنحضرت با انبیا و نماز گذاردن او با ایشان وارد
یافته سلام الله علیهم اجمعین و نیز بیهقی میگوید که مبنای جمیع این احادیث بر آنست که حق سبحانه و تعالی
بر انبیا علیهم السلام بعد از موت ایشان روح را رد میکند و ایشان پیش خدا زنده اند مثل شهدا و بعد از آن
صاعقه نفخه اولی بحکم نص فصعق من فی السموات و من فی الارض بایشان نیز راه یابد و لازم نیاید
که آن نیز بجمیع وجوه و معانی موت بود الا مدت ذهاب استشعار دران حالت و بعضی گفته اند که شهدا
بحکم خداوند سبحانه که فرموده ست الا ما شاء الله ازین حکم مستثنی گشته اند و نیز میگوید که در حدیث

که سیاح اند در زمین و سلام امت مرا بمن میرسانند و این در حق غائب ست و اما آنکه حاضرست
در روی و حدیث آمده یکی دلالت دارد که آنحضرت سماع سلام میکنند و بنفس نفیس خود متکفل رد
سلام وی میشود چنانچه مدلول حدیث سابق ست و نیز از ابن عمر آمده مَنْ صَلّٰی عَلَیَّ فِی قَبْرِی رَدَّ اللّٰهُ عَلَیْهِ
وَمَنْ صَلّٰی عَلَیَّ فِی مَکَانٍ آخَرَ بُلِّغْتُهُ وحدیث دیگر آنکه دال ست که درین حالت نیز ملکی موکل ست که ابلاغ
سلام بران سرور میکند و متکفل رد وی میشود و روایت ست از ابو هریره مَا مِنْ عَبْدٍ یُسَلِّمُ عَلَیَّ عِنْدَ قَبْرِی
اِلَّا وَکَّلَ اللّٰهُ بِهَا مَلَکًا یُبَلِّغُنِی وَکَفَی آخِرَتَهُ وَدُنْیَاهُ وَکُنْتُ لَهُ شَهِیْدًا وَشَفِیْعًا یَوْمَ الْقِیٰمَةِ و چند تحقیق والله اعلم
آن تواند بود که جریان سنت الهی عزاسمه بران بود که ملکی در حضرت رسالت موکل شده باشد که تبلیغ
تسلیمات بندگان کند چنانچه دربارگاه ملوک و سلاطین معهود ست و باوجود آن بعضے بندگان مخلص
و خاصگان مقرب بلکه تمامه شکسته دلان از نفس نفیس خود نیز رد سلام و جواب کلام تشریف و تکریم مبذول میدارند
باشند فیا حبذا سعادة و من فاز بذلک ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء مصرع همه خواهند ترا تا تو کرا خواهی
و عبد الحق که از اکابر ائمه حدیث ست در احکام صغری باسناد صحیح از ابن عباس رضی الله عنهما می آرد که آنحضرت صلے
الله علیه و آله وسلم فرموده هیچ احدے بقبر برادر مومن خود که او را در دنیا میشناخت نگذرد و بر وی سلام نکند مگر
آنکه آن برادر وی او را بشناسد و رد سلام وی بکند و ابن عبد البر این حدیث را روایت کرده و تصحیح نموده
چنانچه ابن تیمیه از نقل کرده ست ما ابدک تعاوتی در لفظ و نیز امام عبد الحق در کتاب عاقبت از
حدیث عائشه رضی الله عنها روایت میکند مَا مِنْ رَجُلٍ یَزُوْرُ قَبْرَ اَبِیْهِ فَیَجْلِسُ عِنْدَهُ اِلَّا اسْتَأْنَسَ بِهِ حَتّٰی یَقُوْمَ
و ابن ابی الدنیا از ابو هریره روایت آورده که اگر بقبر آشنائی گذرد او را بشناسد و اگر سلام کند
البته جواب وی گوید که احادیث در معنی این بسیار ست و میگوید که هر گاه این معنی ثابت آمد و عموم مفهوم
متحقق باشد تکلیف سید المرسلین و صفوة المتقین صلے الله علیه و آله وسلم اجمعین بامور دیگر و توثیق عالی آنان
از سلیمان بن سحیم مولی روایت کرده که گفت آنحضرت را صلے الله علیه و آله وسلم در خواب دیدم پس پرسیدم یا رسول الله

اثبات حیات سید کائنات کند علیه افضل الصلوات واکمل التحیات والتسلیمات این حدیث ست که
مشهور و معروف ست ما من احد یسلم علی الا رد الله علی روحی حتی ارد علیه السلام ولیکن علما اختلاف
کرده اند که این فضیلت عطمی عام ست مر هر کسے را که بشرف تسلیم بر سید کائنات علیه افضل التسلیمات
مشرف ست خواه زائر قبر شریف بود یا غائب از انحضرت کبری در هر مکان که باشد یا آنکه مخصوص
ست بزوار قبر شریف وحضار آلمکان منیف بعضے علما بران رفته اند که این فضیلت مخصوص زائران
ونصیب حاضران ست بقرینه قیدیکه در روایت احمد بن حنبل رحمة الله علیه آمده ست که ما من احد
یسلم علی عند قبری وتحقیق کلام بروجهیکه بعضے فضلای متاخرین نموده اند انست که فرستادن سلام بر
سید انام صلے الله علیه وسلم بر دو نوع ست یکی آنکه قصد بوی دعا وسوال از جناب ذوالجلال عز اسمه است
بنزول سلام وورود رحمت بحضرت رسالت خواه بلفظ خطاب یا بصیغه غیب خواه قایل آن حاضر آن درگاه
بود یا غائب آنگاه چنانکه گویند السلام علی محمد یا گویند السلام علیک یا رسول الله واین نوعی ست که بعضے
علما آنرا مخصوص جناب رسالت داشته اند ومنع اطلاق آن کرده بر غیر الا بطفیل وتبعیت ونوع دیگر آنکه
مقصود ازوے تحیت واکرام ست که زائر بعد از وصول بقبر شریف گوید همچنانکه داخل مجلس بر اهل مجلس سلام
گوید واین کیفیت خصوصیت با انحضرت عظمے ندارد بلکه سلام بحکم شریعت مستحب ومستوجب جواب
ورد سلام ست بر مسلم خواه بواسطه مشافهه گوید یا بواسطه رسول ونائب فرستد وشارع علیه الصلوة
والسلام احق واولی ست برعایت ادای این واجب اگر انحکم یعنی رد سلام در نوع اول نیز ثابت شود
ودر غیبت وامتیاز نوع ثانی به ثبوت شرف قرب وتشریف خطاب بود واما آنچه در حدیث دیگر آمده
که حق سبحانه تعالی بحبیب خود صلے الله علیه وآله وسلم فرمود هر که از امت تو یکبار بر تو سلام فرستد
من ده بار بر وے سلام فرستم ظاهر آنست که آنمخصوص بنوع اول باشد کذا قالوا ونسائی بسناد صحیح از
ابن مسعود رضی الله عنه می آرد که آنحضرت فرمود صلے الله علیه وآله وسلم حق سبحانه فرشتگانے خلق فرموده

وبیت المقدس که مقام ابرار واخیار ست ذکر یافته واحتمال دارد که این جزء خاص که ناپسندیده
از فرائض مخصوص باجتماع این امور باشد یا بهریکی ازینها نیز مترتب گردد والله اعلم حدیث
"تاسع من حج الی مکة ثم قصدنی فی مسجدی کتبت له حجتان مبرورتان" قصد زیارت آنحضرت ومسجد
بمسجد شریف وی صلے الله علیه وآله وسلم برابر حج مبرور ومقبول ست بلکه سبب قبولیت حجی
ست که گذارده ست وجزای حج مبرور جنت ست وجوبا چنانکه در احادیث آمده وحج مبرور آن بود
که در وی ارتکاب محرمات ومناهی نکنند ومداخلیت سمعه وریا نبود وبحقیقت آنکه درگاه خداوند
قبول افتد وذلک بفضله تعالے حدیث عاشر من زارنی میتا فکانما زارنی حیا ومن زار قبری وجبت
له شفاعتی یوم القیمة وما من احد من امتی له سعة ثم لم یزرنی فلیس له عذر معنے این حدیث شامل
منطوق حدیث اول ورابع وخلاصه مضمون حدیث خامس ست چنانکه حدیث حادی عشر که از حضرت
امیر المومنین علی رضی الله عنه وکرم الله وجهه روایت کرده اند من زار قبری بعد موتی فکانما زارنی
فی حیاتی ومن لم یزر قبری فقد جفانی موافق مضمون حدیث رابع وخامس ست حدیث ثانی عشر نیز
از حضرت امیر المومنین ست من سال لرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم الدرجة والوسیلة حلت له شفاعتی یوم القیمة
ومن زار قبر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کان فی جوار رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم مودی معنی جزء اول حدیث سابق
باز زیادت افاده آنکه طلب درجه ووسیله مر آنحضرت را باین که گویند اللهم آت محمدا الوسیلة والدرجة
الرفیعة موجب حلول شفاعت ونزول کرامت ست وهریکی ازین احادیث را طرق متعدده است
اگر آنها را جدا جدا ذکر کنند عدد احادیث بیشتر ازان آید که مذکور شد چنانچه سید علیه الرحمه کرده است

فصل از جمله احادیث که مثبت حیات انبیاست صلوات الله علیهم بعد از عموم نصوص قرآنی در حیات
زمره شهدا ومقاتلین فی سبیل الله این حدیث ست که ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک
مے آرد قال رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون واز انچه بخصوص

و اعتبار جمیع اعمال و افعال ست حدیث رابع مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِی بَعْدَ وَفَاتِی کَانَ کَمَنْ زَارَنِی فِی حَیَاتِی
میفرماید زیارت قبر من بعد از وفات حکم صحبت من دارد و در حین حیات مبنای این حدیث بر ثبوت
و صحت حیات حضرت سید کائنات صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم ست چنانچہ بتحقیق این مسئلہ بتفصیل در
آخر کتاب مبین گردد و مضمون کرامت مشحون این حدیث مثبت و موید آن اشارت ست کہ در حدیث
اول بدان تلمیح کردہ شد یعنی اختصاص و امتیاز زوار قبر کرامت نثار حضرت رسول مختار بفضیلت
و سعادت خاص کہ دیگر ان را نبود چنانچہ تفرد و تمیز اصحاب کرامت مآب آن حضرت در زیادت فضل
و کثرت ثواب و لیکن از تشبیہ لازم نباید کہ زائر را حکم صحابی بود در جمیع وجوہ فضل و تمامۂ احکام
ہمچنانکہ استماع حدیث و رمتام از زبان حضرت سید انام مثبت شرائع و احکام نگردد و با وجود
صحت رویت و حقیقت آن بحکم مَنْ رَآنِی فِی الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَی الْحَقَّ حدیث حاسن مَنْ حَجَّ الْبَیْتَ
وَلَمْ یَزُرْنِی فَقَدْ جَفَانِی وعید ست بر عدم ادراک سعادت زیارت آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ
و احتراز از این فضیلت بعد از تحصیل نعمت حج از جہت حرص آنحضرت بر حصول ثواب مرامت را و کمال
شفقت او بر ایشان صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حدیث سادس مَنْ زَارَنِی إِلَی الْمَدِینَۃِ کُنْتُ لَہُ شَفِیعًا
وَشَہِیدًا مشعر است چنانکہ گفتہ اند بنسبت باہل معصیت بود و شہادت برای اہل طاعت و در روایتے آمدہ
مَنْ زَارَ قَبْرِی کُنْتُ لَہُ شَفِیعًا وَشَہِیدًا حدیث سابع مَنْ زَارَنِی مُتَعَمِّدًا کَانَ فِی جِوَارِی یَوْمَ الْقِیَامَۃِ
وَمَنْ مَاتَ فِی أَحَدِ الْحَرَمَیْنِ بَعَثَہُ اللّٰہُ مِنَ الْآمِنِینَ یَوْمَ الْقِیَامَۃِ میفرماید ہر کہ زیارت من کند و آنرا
مقصود اصلی داند روز قیامت ہمسایۂ من باشد و در سایۂ حمایت من بود و ہر کہ در حرم مکہ یا مدینہ
بمیرد از عذاب روز قیامت در امان باشد حدیث ثامن قَالَ النَّبِیُّ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم مَنْ حَجَّ حَجَّۃَ
الْإِسْلَامِ وَزَارَ قَبْرِی وَغَزَی غَزْوَۃً وَصَلَّی فِی بَیْتِ الْمَقْدِسِ لَمْ یَسْأَلِ اللّٰہَ عَزَّ وَجَلَّ فِیمَا افْتَرَضَ عَلَیْہِ
درین حدیث فضیلت حج اسلام و زیارت قبر حضرت سید انام و جہاد و غزا با کفار و گذاردن نماز

مطهره شده در همین موضع که الآن مشهد اوست رضی الله عنهم اجمعین **باب چهاردهم** در فضائل
زیارت حضرت سید المرسلین که مقصد اقصای ارباب دین و مطلب اعلای اصحاب یقین است صلے الله
علیه وآله وسلم و اثبات حیات انبیا صلوات الله علیهم اجمعین بدان ارشد کل اسعد و اسعد کل که احادیث
در شان زیارت حضرت رفیع الشان رسول الانس والجان علیه افضل صلوات الرحمن بسیار
آمده و بعضے بصریح لفظ زیارت قبر شریف و مرقد منیف و بعضے بالفاظ دیگر بوجهے که متضمن ثبوت
این مدعا و موکد حصول این مطلب تواند شد اما از انچه بصریح لفظ زیارت وقوع یافته این احادیث
ست که از نقل ثقات بطریق متعدده بعضے ازان بدرجه صحت رسیده و اکثر بمرتبه حسن آمده ثبوت یافته
حدیث اول مَنْ زَارَ قَبْرِی وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِی فرمود کسیکه زیارت قبر شریف من کند واجب و لازم
گردد شفاعت من مر او را و وجه تخصیص زوار قبر شریف باین فضیلت با عموم امید وارے این نعمت مر جمیع
مومنان امت را آن باشد که مراد شفاعتی خاص بود که موجب حصول مرتبه مخصوص گردد و غیر ایشان را وصول
بدان مرتبه با وجود زیادت اعمال و کثرت فضائل میسر نباشد همچنانکه اختصاص و امتیاز بعضے اصحاب
معالی نصاب آن حضرت صلے الله علیه وآله واصحابه وسلم از سائر امت که در تمام عمر خود بیک نظر
بجمال با کمال سرور انبیا مشرف نشده باشند پر تو تکلیمی بر ثبوت این مدعا دارد با آنکه این کلام
بشارت انجام اخبار و وعد بود بوجوب شفاعت و وقوع آن حتماً در باب زائر قبر منیف مقتضای وعده
آن سید ارباب کرم صلے الله علیه وآله وسلم و در دیگران بمرتبه جواز و امکان باقی و مقتصر باشد
و یا آنکه بشارت بود بثبوت زوار در دین اسلام بمرکت حضرت سید انام علیه افضل الصلوة والسلام
کما استحقاق شفاعت متفرع بر البنت حدیث ثانی مَنْ زَارَ قَبْرِی حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِی حدیث ثالث
مَنْ جَاءَنِی زَائِرًا لَا تَعْمِلُهُ حَاجَةٌ اِلَّا زِيَارَتِی كَانَ حَقًّا عَلَیَّ اَنْ اَكُوْنَ لَهُ شَفِيْعًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ و این هر دو حدیث
در بیان معنی و تعیین مراد در حکم حدیث اول اند با افاده ثالث اشتراط صدق و اخلاص را که مدار صحت و

و در شنیدن و سلام از قبر سید الشهدا و شهدای دیگر که در احد اند از سلف آثار و اخبار بسیار آمده است
و عدد شهدای احد بقول صحیح هفتاد است و در تاریخ سهمودی حد آنها کرده و در تعیین مواضع قبور آنها بسیار
کوشیده و الآن در غربی مسجد سید الشهدا حدی کشیده اند که دران قبور شهدا است و لیکن صحت
قبور اصلا نساخته اند رضوان الله علیهم اجمعین مروی است که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از
شهدای احد دو تن کس را در ثوب احد جمع میکرد و میفرمود هر کدام که علم او بقرآن بیشتر است او را
در لحد پیشتر دارند و در اخبار صحیحه آمده است که بعد از مدت چهل و شش سال کشف قبور بعضی از شهدای
احد کردند بچنان تر و تازه مثل غنچهای گل با کفنها برآمد گویی که دیروز دفن شان کرده اند و بعضی
از ایشان را دیدند که دست بر جراحت نهاده مانده اند چون دست از جراحت برمیگرفتند خون تازه
از ان جراحت بیرون می آمد و چون برمی داشتند هم بر موضع جراحت میرسید و وقایعی که موجب کشف این
قبور شریفه میشد یکی آن بود که قرابت یکی با اجنبی مدفون شده بود بصریح اجازت که یافته بودند
از ان حضرت یا دلالت حال یا قیاس و اجتهاد برآورده جدا دفن میکردند و بعضی بجهت سیلی
که از بعضی ادویه رسیده بود مکشوف میگشتند و اکثر بجهت آنکه معاویه بن ابی سفیان در زمان
امارت خود یعنی از خود استنباط کرده از طریق این مشهد مقدس روان کرد و اکثر قبور شهدا بجهت
آن مکشوف شد و شهدا را از قبور بدر می آوردند و امام تاج الدین سبکی رحمة الله علیه در شفاء السقام
می آرد که چون معاویه استنباط عین کرد امر کرد بنقل شهدا از مواضع قبور ایشان مسماة بقدم سید
الشهدا حمزة بن عبد المطلب رسید و خون از وی سائل شد آورده اند که عامل او در روز خفر عین
در مدینه منادی داد که عین امیر المومنین می آید هر کرا مرده باشد باید و از ان جا نقل کند و در جای دیگر
برد و الله اعلم و بعضی از شهدای احد در غیر احد نیز مدفون گشتند بحکم آنکه آن حضرت فرمود هر کس
هر جا که هلاک شود همانجا مدفون کنند و سنان بن مالک نیز از آنهاست که هلاک او داخل مدینه

المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه الایة اللهم ان عبدک ونبیک یشهد ان هؤلاء شهداء او
فرمود که بیائید بر شهدای احد سلام کنید بر ایشان تا آسمان و زمین برپاست هر که با ایشان سلام کند
رد سلام وی بر وی کنند بعد ازان جای دیگر بر سر شهدای دیگر بایستاد و فرمود اینها اصحاب من اند که
روز قیامت بر ایشان گواهی دهم ابو بکر صدیق گفت یا رسول الله ما نه اصحاب تو ایم فرمود بلی شما
اصحاب منید ولیکن ندانم که شما بعد از من چه کنید ایشان خود بسلامت از دار دنیا رفتند مروست
که چون آنحضرت بر عم خود حمزة بن عبد المطلب بایستاد دید که گوش و بینی سید الشهداء را بریده اند
و شکم را پاره کرده و جگر را برده فرمود اگر نه خوف آن باشد که صفیه محزون گردد و بعد از من سنت
شود بگذارم تا او در بطون سباع و حواصل طیور رود و فرمود هر گز مرا مصیبتی مثل این نخواهد رسید و هرگز
در جای غصه ناک تر از وی نخواهم ایستاد و همدرین اثنا جبرئیل امین در رسید و وحی آورد که هو
فی اهل السموات السبع حمزة بن عبد المطلب اسد الله و اسد رسوله بعد ازان فرمود تا در چادری
پوشیدند و نماز گذارد و هفتاد تکبیر گفت و دفن کرد و در نماز گذاردن آنحضرت بر شهدای احد اختلافی
مشهور است میان علماء ابو داؤد و حاکم در صحیح خود می آرند که آنحضرت فرمود چون روز احد به برادران
شما آنچه رسیدنی بود رسید حق سبحانه تعالی ارواح ایشان را در جوفهای طیور خضر در آورد تا بر انهار جنت رود
چنانند و از میوهای بهشت میخورند و در زیر قنادیل ذهب در سایهٔ عرش معلق اند می آسایند گفتند
یارب العزت که باشد که خبر ما را به برادران ما که در دنیا اند برساند تا بر احوال ما اطلاع یابند و از
جهاد و تقاعد ننمایند حق سبحانه فرمود من رسانم پس این آیت نازل شد ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله
امواتا بل احیاء عند ربهم یرزقون الایه در خبر است که آنحضرت بر سر هر سال بر قبور شهدای احد
رسیده آمد و میفرمود سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار از ابن عمر رضی الله عنهما منقول ست که گفت
هر که بر ین شهداء بگذرد و بر ایشان سلام فرستد ایشان تا روز قیامت بر وی سلام فرستند و در

که آنحضرت فرموده اربعه احبال من احبال الجنة و اربعه انهار من انهار الجنة و اربعه ملاحم من ملاحم
الجنة قیل فما الاحبال قال احد یحبنا و نحبه من احبال الجنة و ورقان جبل من احبال الجنة و الطور جبل
من احبال الجنة و لبنان جبل من احبال الجنة و الانهار الاربعة النیل و الفرات و سیحان و جیحان و الملاحم
بدر و احد و الخندق و حنین و ابن شیبه این حدیث را در مختصر روایت ابو هریره آورده و ذکر ملاحم
ساکوت کرده و در بعضی روایات آمده که تاسیس اساس بیت الله الحرام زاده الله تعظیما و تشریفا از
شش جبل ست ابو قبیس و طور و قدس و ورقان و رضوی و احد و ابن شیبه بروایت انس بن مالک آورده
که آنحضرت فرمود صلی الله علیه و آله و سلم چون حضرت رب العزت جل جلاله بر جبل طور تجلی فرمود
شش جبل از سطوت و عظمت حضرت باری عز اسمه پریده سه پاره ازان بمدینه مطهره افتاد و سه
بمکه معظمه آنکه بمدینه افتاد احد و ورقان و رضوی ست و بمکه حرا و ثبیر و ثور و ورقان جبلی ست در
طریق مکه بر چهار برید از مدینه چنانچه در ذکر مساجد مالوفه اشارتی بدان رفت و رضوی به ینبع ست که نام
موضعی ست بهمین مسافت مذکوره و شبیر نام جبل مناست و ابن شیبه بروایت جابر بن عبد الله
آورده که چون موسی و هارون علیهما السلام بقصد حج مایمره بمکه معظمه آمدند و در وقت رجوع بمدینه مطهره
رسیدند نزول بجبل احد فرموده بودند که ناگاه پیام اجل هارون علیه السلام در رسید و هم بر جبل احد دفن یافت و آنجا
قبر او بر بالای این جبل رفیع الشان مشهور ست چنانچه در بیان سکان این بلده کرامت نشان گفته آمد
و بر بالای جبل احد مسجد ست که بعضی از فقرا و قرون لاحقه بنا نموده و یقین جانب صعود مقدار انبیاء بر این
جبل بتحقیق نا پیوسته است و در زمان او مسجد شیخ که در پایان این جبل ست اثری نمانده و لیکن غاری در این
جبل که اختفائی المنبر در آنجا میگویند و موضعی دیگر که در ضحره نشانی مقدار سر آدمی ست و گویند که
آنحضرت بر صخره جلوس فرموده و سر مبارک خود ران جا در آورده مزد علما تاثیر که اعتماد را شاید ثبوت
نیافته و در خبر ست که آنحضرت بر مصعب بن عمیر که از شهدای احد ست بالینا د و این آیت خوانده من

بقاع واماکن مدینه نیز بهمان دستور قسمت پذیر شدند و لهذا جبل عیر در جانب منافقان از اهل مسجد ضرار افتاد و در آخرت نیز با ایشان در دوزخ باشد و در روز غزیمت غزوهٔ احد ابن سنی او جمعی کثیر از منافقان با آنحضرت برآمدند ولیکن تا جبل احد که مقام صدیقان و حبیبان ست نتوانستند رفت و هم از قریب مدینه برگشته در معسکر شقاوت رجوع کردند و تاویل محبت و عداوت بمحبت اهل و سکنهٔ آن نزد ارباب محبت دور ست و بعضے گفته اند که محبت اینجا کنایت ست از مسرتی که آنسرور را در حالت قدوم سفر بمشاهدهٔ ابن جبل که اعظم و ارفع آثار و علامات این بلدهٔ طیبه ست دست میداد و وی بلسان حال از قرب مدینه مطهره و اهل آن خبر بشارت اثر میداد و انیکار محبان ست والا آن مشاهده اثر محبت و عداوت آنسرور درین و جبل از نورانیت و ظلمانیت و فرح و سرور و حزن و کمو از ان قبیل ست که بر هیچ ذی بصر مخفی و مستتر نمیتواند بود در هر وقت و هر حالت که بجانب احد نظر کنند نور و سروری در وی مشاهده افتد که انکار آن در حکم انکار حس ما باشد و در جبل دیگر یعنے در جبل عیر که مجانست عیر دارد بر عکس آن یابند و اشتقاق احد از توحد ست که انفراد و انقطاع او از جبال دیگر ظاهر و عیان ست کوه پاره ایست مقابل مدینه منوره در جانب شمال بر مسافت دو میل یا زیاده افتاده است که بهیچ کوهی دیگر وصلت ندارد با آنکه چون وی محل نصرت اهل ایمان و توحید آمده اورا بنا میکنه منے از همین ست خوانند و کدام نام فاضلتر بود از انکه مشتق ست از احدیت که صفت لازمهٔ ذات احد مطلق ست بخلاف عیر که نام حمار وحشی ست که بذمت اخلاق و دنائت اوصاف مشهور ست و در روایات آمده که احد جبلی ست از جبال جنت چون بگذرید بر وی بخورید از میوه و رختان او و اگر آن نباشد پس از گیاه صحرای او و از ینجا ست حدیث که در تحت انس بن مالک در روایت کرده اند که وی با مولا و خود میگفت که برویم بزیارت احد و بیاریم مرا از نباتات او و گیاههای او و در حدیث آمده که احد علی رکن من ارکان الجنة و عیر علی رکن من ارکان النار و طبرانی از روایت عمرو بن عوف آورد

که

رسیده اند در صحیحین آمده که آنحضرت اشارت بجبل احد کرد و فرمود هذا جبل یحبنا و نحبه این کوهی
که دوست دارد ما را و دوست داریم ما او را و صدور این کلمه از آنحضرت در اوقات متعدده ثبوت یافته
چنانچه از بعد در روایات بخاری ظاهر گردد و در روایتی از انس رضی الله عنه آنکه روزی نظر آن سرور
بر جبل احد افتاد تکبیر برآورد و فرمود هذا جبل یحبنا و نحبه علی باب من ابواب الجنة و هذا عیر جبل یبغضنا
و نبغضه علی باب من ابواب النار و عیر بضم عین مهمله کوهی ست در مقابل احد در طریق مکه که حبیب خدا
او را دشمن داشته علما گفته اند ازینجا معلوم گردد که حب و بغض و سعادت و شقاوت در جمادات نیز
پیدا ست امام نووی گوید علیه الرحمه که محبت مذکور در حدیث از جانبین یعنی هم از جانب آنحضرت
نسبت بجبل احد و هم از طرف جبل مذکور نسبت بالسنه و صلی الله علیه و آله وسلم محمول ست بر حقیقت
و لهذا او از جبل جنت آمد لان المرء مع من احبه لاجرم این جبل نیز چون محب سرور انبیا شد که
سید اهل جنت ست جای وی نیز در جوار آنسرور شد بر در بهشت و ابداع عشق و محبت در جبال
بر حکم وضع تسبیح ست در جمادات که ان من شیء الا یسبح بحمده چون جبال و سائر جمادات محل ذکر و
تسبیح مولی جل و علا باشند اگر به محبت حبیب وی صلی الله علیه و آله وسلم نیز موصوف باشند چه مشکل ست
سر حب ار لیلی در همه اشیا جاریست ✽ ورنه بر گل نزدی بلبل مسکین فریاد ✽ و محققین علما بر آنند
که آنحضرت مبعوث ست بکافه مخلوقات و سائر موجودات نه مخصوص جن و انس و ملائکه بلکه وی
رسول کل عالم ست حتی نباتات و جمادات و خطاب آنحضرت مر این جبل رفیع المحل را که فرمود
اسکن احد فانما علیک نبی و صدیق و شهید اول دلیل ست بر وجود علم و عقل در وی که بدان فهم خطاب
کند و عشق و محبت از لوازم فهم و عقل ست و سلام حجر پیش از زبان نبوت بر وی علیه السلام و
امثال آن و نالیدن ستون مسجد شریف از مفارقت آنحضرت چنانچه مسبق ذکر یافت از دلائل
واضحه این مطلوب ست و همچنانکه اهل مدینه در شان آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم دو قسم اند مخلص منافق

سعادت وقوف بموقف سید کائنات وشرف متابعت آنحضرت علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات
قصد زیارت مقربان آن درگاہ ومنتسبان آنجناب استفاضہ خیرات وبرکات ازانشان نماید موجب مزید
خیر وزیادت ثواب خواہد بود والسلام تکمیل فی زیارۃ اہل البیت در فصل الخطاب از امام جعفر صادق
سلام اللہ علیہ علی سائر اہل بیت النبوۃ می آرد فرمود من زار واحدا من الائمۃ کان کمن زار رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وقیل لموسی الرضا رضے اللہ عنہ علمنی قولا بلیغا کاملا اذا زرت واحدا منکم
فقال اذا وصلت الی الباب فقف واشہد الشہادتین وانت علی غسل واذا دخلت ورایت القبر فقف
قل اللہ اکبر ثلثین مرۃ ثم امش قلیلا وعلیک السکینۃ والوقار قارب بین خطاک ثم قف وکبر اللہ ثلثین مرۃ
ثم اون من القبر وکبر اللہ اربعین مرۃ تمام مائۃ مرۃ ثم قل السلام علیکم یا اہل بیت الرسالۃ ومختلف الملائکۃ
ومہبط الوحی وخزان العلم ومنتہی الحکم ومعدن الرحمۃ واصول الکرم وقادۃ الامم وعناصر الابرار ودعائم
الاخیار وابواب الایمان وامناء الرحمن وسلالۃ خاتم النبیین وعترۃ صفوۃ المرسلین ورحمۃ اللہ وبرکاتہ
السلام علی ائمۃ الہدی ومصابیح الدجی واعلام التقی وذوی الحجی والنہی ورحمۃ اللہ وبرکاتہ
السلام علی محال رحمۃ اللہ ومساکن برکۃ اللہ ومعادن حکمۃ اللہ وحفظۃ سر اللہ وحملۃ کتاب اللہ وورثۃ
رسول اللہ ورحمۃ اللہ وبرکاتہ السلام علی الدعاۃ الی حکم اللہ والادلاء علی مرضاۃ اللہ والمظہرین
لامر اللہ ونہیہ والمخلصین فی توحید اللہ ورحمۃ اللہ وبرکاتہ انی مشتاق بکم ومعتقدکم امام طلبی وارادتی
ومحبتی وحاجتی اشہد اللہ انی مؤمن بسرکم وعلانیتکم وانی ابرا الی اللہ تعالی من عدو محمد وآل محمد
من الجن والانس صلی اللہ علی محمد وآلہ الطیبین الطاہرین وسلم تسلیما کثیرا کثیرا **باب سیزدہم**
در بیان فضل جبل احد کہ محب ومحبوب سید الانبیاست ومہبط ومنزل سید الشہدا صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم ورضی اللہ عنہ تفصیل احوال غزوہ احد ما سائر غزوات در کتب سیر وتواریخ مذکورست وانچہ
در ینمقام ذکر آن مناسب ست بیان فضل احد وقبور شہداست کہ درین غزوہ بشرف شہادت عظمے

وغیر ایشان زیرا که وی جزو شریف رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بضعة است با او پس تقدیم اشیاء دیگر بروی مناسب نباشد و این مذهب اعدل و اقوم مینماید والله اعلم و طائفه بر انند که ابتدا بعثمان بن عفان کند رضی الله تعالی عنه و میگویند که وی افضل اهل بقیع ست و ابن فرحون مالکی و غیر او ترجیح این مذهب کرده اند و گفته اند که پیش از زیارت وی اگر بقبر کسے دیگر مرور افتد سلام کند و بگذرد و باد نی وقفه یسیره باستد و هم ایشان گویند که بعد از عثمان ابتدا بعباس رضی کند هر که با اوست در قبه کند بعد ازان بازواج مطهرات عائشه و هر که با اوست بعد ازان بمشهد عقیل آید و زیارت کند و بر در او وقوف طویل کند و دعا نیز اطالت نماید که این موقف شریف نبویست صلی الله علیه وسلم و دعا نزد آن مستجاب ست بعد ازان بزیارت سیدنا ابراهیم رضی بن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و هر که با اوست از اخوات و عثمان بن مظعون که اول صحابی ست که درین مقبره شریفه مدفون شد و دیگر اصحاب که درانجا خفته اند رضی الله عنهم اجمعین و محصل کلام بعضے از علمای آنست که ابتدا از قبه عباس کند رضی الله تعالی عنه و عمن معه بعد ازان هر که پیش آید زیرا که هر کرا ادنی جلالت شانی بود بی سلام از پیش وی گذشتن و جای دیگر رفتن از عالم مروت و مناسبت و حفظ طریقه ادب بغایت دور ست قال بعضهم و هو مقصد صالح لا یضر معه عدم رعایة الافضل و الاشرف و از جمعی از علمای اهل مدینه چنین رسیده ست که چون ایشان قصد زیارت بقیع میکردند اول قصد موقف شریف نبوی علی صاحبه الصلوة والتحیة میکردند و برای کافه اهل بقیع دعا کرده و سوال مطالب خود از حضرت صمدیت نموده برمیگشتند نی آنکه بر خصوص قبری بروند و بایستند و مستند ایشان در اختیار این طریق فعل آنحضرت ست صلی الله علیه وآله وسلم که ماثور ست و اگر اینمعنے به ثبوت رسیده و قصد ایشان مجرد اتباع باشد نیک ست و بعضے از علما گفته اند که اگر این فعل از آنحضرت مروی شده باشد هر چند بصحت هم نرسد و ایشان را درین فعل قصد اتباع بود تمام ست و لیکن شک نیست که اگر بعد از ادراک

که چون به باب بقیع آید سلامی مشهور که مستحب ست نزد زیارت قبور بکند و این دعا بخواند اللهم
اغفر لاهل بقیع الغرقد اللهم لا تحرمنا اجرهم ولا تفتنا بعدهم واغفر لنا ولهم بعد ازان پانزده
یازده بار سورهٔ اخلاص بخواند و خواندن آن نزد مقبره سنت موکده ست و در خبر آمده ست که هر که
در مقبره در آید و یازده یا دوازده بار سورهٔ اخلاص بخواند و ثواب آن را باهل مقبره هدیه فرستد او را اجر بعدد
همه مرده که درین مقبره ست بدهند و باید که مقصود او سلام جمیع آل و اصحاب و مومنان باشند
که درین مقبرهٔ شریف آسوده اند و روی خود را بجانب عمهٔ آنحضرت صلے الله علیه وسلم که در جانب
بسیار متصل باب بقیع مدفون ست بگرداند و ختم هم بزیارت او کند رضے الله عنها و متاخرین علما
اختلاف کرده اند که ابتدا بزیارت کنند طائفه برآنند که ابتدا بزیارت حضرت عباس رضے الله عنه کنند و هر که را با او دیگر
قبه آسوده اند ائمهٔ اهل بیت رضوان الله تعالے علیهم اجمعین زیرا که این اسهل و اقرب ست و ازدحام بسیار
در گذشتن و بزیارت دیگران متوجه شدن نوعی از جفا و سوء ادب باشد گفته اند که عمل اهل مدینهٔ
مطهره در زمان قدیم همچنین بود و بعضے متاخرین مشائخ ایشان مثل شیخ محمد بن عراق که در
رعایت سنت و عمل بتقوی آیتے بود و غیر او رحمة الله علیهم همچنین مشاهده کرده اند و بعضے از علمای
حنفیه نیز بدان تصریح کرده و کلام سمهودی در بعضی مواطن ظاهر در ترجیح این قول ست و لیکن او را ارشاد
گفته که اول قصد موقف نبی صلے الله علیه وسلم کند که نزدیک دار عقیل ست زیرا که منقول
که آنحضرت انجا آمد و ایستاد و اهل بقیع را دعا کرد و الان مسجدے صغیر ست در همو ضع که او را
موقف النبی گویند صلے الله علیه وسلم بعد ازان قصد زیارت امیر المومنین عثمان رضے کند بعد ازان
فاطمه بنت اسد والدهٔ علی بن ابیطالب بعد ازان سیدنا ابراهیم رضے بن رسول الله صلی الله علیه و
سلم ثم ازواجات ثم مالک ثم نافع ثم العباس ثم صفیه عمهٔ رسول الله صلی الله علیه وسلم و طائفه
برآنند که ابتدا بزیارت ابراهیم بن رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم کند و هر که را با او ست از اخوات

آورده اند که چون نفس زکیه یعنی محمد بن عبد الله بن الحسن المثنی بر منصور عباسی خروج کرد بسبای از مردم
بادی متابعت کردند منصور عم خود عیسی بن موسی را با چهار هزار کس بسر وی فرستاد عیسی بن موسی
بر جبل سلع آمده توقف نمود و به محمد بن عبد الله گفته فرستاد که ترا امان داديم بیا با خلیفه بیعت کن
وی گفته والله مردن بعزت بهتر است از زندگانی کردن بخواری پس وی و اصحاب وی که مقدار سیصد
و چند تن باقی مانده بودند همه غسل کامل برآورده مطیب شدند و بر عیسی و اصحاب وی حمله آوردند سه بار
اورا انهزام دادند و در آخر بسبب کثرت اعدا تاب نیاورده مغلوب شدند سبط ابن جوزی در
ریاض الافهام آورده که عیسی بن موسی سر مبارک او را پیش منصور فرستاد و بدن را خواهر او زینب
و دختر او فاطمه بطریق خفیه در بقیع دفن کردند لیکن خبر صحیح که مستفیض و مشهور است و مطرب
اتباع او ذکر کرده اند آنست که دفن او همدرین موضع است و قتل او نزد احجار زیت بوده که قریب مشهد سیدنا
بن مالک است و حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم در انجا برای استسقاء دعا کرده گویند
که ذو الفقار علی رضی سلام الله علیه با وی بود و عیسی بن موسی از وی کشیده بعد از قتل نزد منصور
فرستاد و از وی پرسید رسید اصمعی گوید که من افراد یدم برده فقره داشت و فقره در لغت استخوان
پشت را گویند و این ذو الفقار بحضرت امیر المومنین از سرور انبیا رسیده بود چنانچه در کتب سیر
و احادیث مسطور است و در خبر است که در روز قتال با عبد الله بن عامر السلمی که از اصحاب او بود گفته بود
که ابر بر سر ما سایه خواهد کرد گر بر ما بر دشمن جانب ما ست هم گرانا گذشت و بر سر دشمن رسید بدانکه خون
من بر احجار الزیت افتاده است عبد الله بن عامر گوید والله همچنان شد که وی گفته بود ابر
بر سر ما پیدا شد و از ما گذشته بر سر عیسی سایه کرد آخر الامر ایشان ظفر یافتند و محمد را کشتند و خون
او بر احجار الزیت ریختند آورده اند که بجهت وی سلام الله علیه عیسی بن موسی امام مالک را صد دینار بلبغ کرد و قضیه
و موافقت وی در مزید نقل ذلک الامام القمر بن تمیم فی زیارة اهل البقیع سنت و زیارت اهل البقیع است

الرضاع و اصل بنای قبه عالی ادام الخلیفة الناصر لدین الله در سنه تسعین و خمسمائة کردونگی
که بروی تاریخ نوشته اند بعضے جهال از مسجد مصرع که اول هلاک حضرت سید الشهدا آنجا بود
چنانچه در باب مساجد مذکور شد آورده اینجا نشانده اند و سلطان قایتبای در سنه ثلث و تسعین
و ثمانمائة زیاده تها در عمارت و در صحن آن نموده و قبری دیگر که درون مشهد ست قبر سنقر ترکی
ست که متولی عمارت شریف بود و قبر دیگر که در صحن ست مر بعضے اشراف راست از امرای
مدینه منوره تا گمان نبرند که این قبور شهدا ست و باید که درین مشهد بر عبد الله بن جحش که این
اخت حمزه ست رضی الله عنه و بر مصعب بن عمیر نیز سلام کنند که ایشان نیز در انجا مدفونند
ابو جعفر محمد باقر سلام الله علیه روایت میکند که فاطمه زهرا سلام الله علیها بزیارت قبر حمزه رض
می آمد و اصلاح و مرمت میکرد و قبر او را بسنگ علامت کرده بود حاکم از روایت امیر المومنین علی
سلام الله علیه می آرد که فاطمه زهرا سلام الله علیها هر جمعه بقبر حمزه رض میرفت و نماز میگذارد و گریه
میکرد و در روایت دیگر آمده که بعد از هر دو سه روز بقبور شهدای احد میرفت و نماز میگذارد و دعا
میخواست و گریه میکرد رضی الله عنها و فضل احد و شهدای آن در فصلی علحده مذکور گردد انشاء الله
تعالی دیگر مشهد مالک بن سنان والد ابی سعید خدری رضی الله عنهما در بنی مدینه باسکینه ست
داخل سور بروی قبه ایست قدیم البنا وی رضی الله عنه از شهدای احد ست که از انجا نقل کرده
در نیمقام دفن یافته و این موضع در زمان قدیم داخل سوق مدینه مطهره ست دیگر مشهد ایست
معروف بنفس زکیه و هو السید الشریف الملقب بالمهدی محمد بن عبد الله بن الحسن بن الحسین بن
علی المرتضی سلام الله رحمته و برکاته علیهم اجمعین که در زمان ابی جعفر منصور مقتول گشته و این مشهد
خارج مدینه منصورست در شرقی جبل سلع و بروی بنای عالیست و مسجدی کبیر و در قبله مسجد منهلی ست
از عین زرقا که از جانب مشرق و مغرب آنرا در حجاب بسته اند و چشمه او در میان آن جای ساخته

آورده

امام دار الهجرت مالک بن انس الاصبحی صاحب احد المذاهب الاربعه ومحب رسول الله ومقیم بلده صلی الله
علیه وآله وسلم ودر دیگری گوید نافع مولی ابن عمر ست رضی الله عنهما کذا قال السمهودی ومشهور
درمیان اهل مدینه آنست که قبر امام نافع فاسی مدینه ست ونیز سمهودی گوید که از کلام ابن جبیر در ذکر
مشاهد معروفه چنان مستفاد گردد که درمیان قبه سیدنا ابراهیم وقبه امام مالک رض قبر ست مر
عبد الرحمن بن عمر بن الخطاب را که او را عبد الرحمن اوسط گویند ومعروف ست بابی شحمه واز جمله
زنا مریض شده ومرده میگوید که این تعریف صادق ست بر قبه مذکوره منسوبه بنافع والله علم وقبه
دیگر ست صغیر در طریق قبه فاطمه بنت اسد منسوب بجلیسه سعدیه که مرضعه آنحضرت بود واز اهل تواریخ
انچه در نظر آمده هیچ یکی ذکر آن نکرده لا نفیا ولا اثباتا والله اعلم این مشاهد ومقامات ست که معروف
ومشهور ست ولیکن تحقیق امر قبور بر آن نهج ست که در اول مذکور شد واز قبایل معروفه که اهل
مدینه مطهره آمده قبه سیدنا اسمعیل بن امام جعفر الصادق سلام الله علیهما مقابل قبه
سیدنا عباس در جانب مغرب وبنای او بیش از بناهای سور مدینه منوره ست بانی وی ابن ابی الهیجا
که از وزرای ملوک عبیدیین ومجدد عمارات مساجد فتح ست عمره سنه ست واربعین وخمسمایه و
گویند که عرصه نیمقام وحوالی آن از جانب شمالی تا در خانه امام زین العابدین بود سلام الله علیه
ودرمیان باب خارج وباب وصنه چاهی ست منسوب بحضرت امام زین العابدین که آب او
شفای علیلان ودوای بیماران ست آورده اند که امام محمد باقر در حالت صغر سن در ان چاه افتاد
امام زین العابدین در نماز بود از غایت حضور وتوکل ورضا بقضای الهی جل وعلا که در ساعت قطع نماز
نکرد ودر جانب غربی این قبه مسجدیست منسوب بامام زین العابدین که اکثر مردم الان از زیارت آن
محروم اند واز مشاهد معروفه که در مدینه مطهره اند خارج بقیع سه مشهد اند افضل واعظم آنها مشهد
سید الشهداء حمزه بن عبد المطلب ست رضی الله عنه عم رسول الله صلی الله علیه وسلم واخوه من

بن رسول است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ مقبرۂ اہل بیت آنحضرت ست قبر ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہ و خبریست از عبد الرحمن بن ابی سعید الخدری کہ روزی پدر من با من گفت ای پسر من پیر شدم و یاران من ہمہ از عالم گذشتند وقت آن شد کہ من نیز روم نزدیک بیاو دست مرا بگیر نزدیک آمدم و دست او بگرفتم تکیہ بر من کرد و بجانب بقیع بیرون آمد ما بمصای آن رسید کہ ہیچکس در انجا مدفون نبود گفت چون من بمیرم گوری برای من در انجا بکنی و ہیچکس را خبر نکنی و از کوچہ عمقہ کہ ممر مردم انجا کمتر ست بدر آئی و جنازہ را بوجہ بیرون آری و ہیچکس را نگذاری کہ بر من گریہ کند یا نوحہ آرد و بر سر گور من خیمہ زنی و ہمراہ جنازۂ من رود میگوید کہ چون وقت رحلت او رسید مردم جملہ در خانہ گرد گرفتہ بودند تا کی بیرون آمد من بحکم وصیت پدر ہیچکس را خبر موت او نکردم و در اول بامداد پیش از انتشار مردم او را برداشتم و بہ بقیع بردم مردم خود پیش از من بجوم آورده ایستاده بودند رضی اللہ عنہ و عن جمیع اصحابہ۔

سیدنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم این قبور ست کہ اصحاب تاریخ نظر باخبار و آثار کہ در باب تعین قبور ایشان و جہات آن وارد و یافتہ در بقیع ذکر کردہ اند اما انچہ الآن از قباب و مشاہد درین مقبرۂ عظیم القدر و غیر آن از نواحی بلدۂ طیبہ مشہور و معروف ست و سلاطین روزگار در قدیم و جدید از زمان اعصار بنا بر ظن و تخمین یا بتحقیق و یقین بنا کردہ اند اعلی و ارفع و اعظم آن قبۂ عباس بن عبد المطلب است کہ بعضے خلفای عباسیہ در سنہ تسع عشر و خمسمایۃ بنا کردہ اند و قیل غیر ذلک دیگر قبۂ بنات النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و قبۂ امہات المومنین رضی اللہ عنہن و قبۂ سیدنا ابراہیم بن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و قبۂ عقیل بن ابی طالب و در استجابت دعا نزد آن اثری آمدہ و قبۂ صفیہ عمۂ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم متصل سور و قبۂ عثمان رضی بن عفان و در وے قبر ست کہ گویند متولی عمارت در وے مدفون ست و قبۂ فاطمہ بنت اسد ام امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و قبۂ دیگر ست در وسط بقیع و در میان قبۂ امہات المومنین و قبۂ سیدنا ابراہیم و یکی

دفن او باز آمدند و شبانگاه آن روز که او را قتل کرده بودند جبیر بن مطعم و حکیم بن حزام و عبد الله رض
بن زبیر و بعضی دیگر اصحاب رض آمدند و او را از انجا که افتاده بود برداشتند و در بقیع بردند و از دفن او در انجا
نیز جماعهٔ از الشیان مانع آمدند تا در حسن کوکب که بنائی بود در شرقی بقیع و تعلق بابان رض بن عثمان رض
داشت بردند و جبیر بن مطعم و جماعهٔ دیگر با وی نماز کردند و در این موضع قبری حفر کردند و او را
در وی نهادند و دیوار بر ابر بالای آن افگندند و مدفن او را بآن پوشیدند و برگشتند و این حسن کوکب
موضعی بود خارج بقیع که مردم از دفن موتی در وی کراهیت داشتند آورده اند که روزی عثمان رض
رضی الله عنه بر ان جا ایستاده بود و میگفت ما شد که مردی صالح هلاک گردد و در اینجا مدفون شود
و بدان جهت مانوس مردم شود پس اول کسیکه در ان زمین مدفون گشت عثمان بود رضی الله عنه بعد از
وی مروان و وقتی که از جانب معاویه عامل مدینهٔ مطهره شد آن موضع را داخل بقیع گردانید و سنگی را
که رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بر سر قبر عثمان بن مظعون علامت گذاشته بود تا مردم بجوالی آن
مقبره سازند فرموده بود لاجعلنا کی للمتقین اماما برداشت و بر قبر عثمان رض بن عفان نهاد و امر کرد
تا مردم را گرد مقبرهٔ او دفن کنند قبر سعد بن معاذ الاشهلی رضی الله عنه در روز خندق زخمی بوی
رسیده بود و چون رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم او را طلبید تا در بنی قریظه حکم کند چنانچه اشارتی
بآن در ذکر مسجد بنو قریظه کرده آمد خونی که از جراحت او میرفت محبوس شد تا بخدمت سرور انبیا
حاضر آمد و در بنو قریظه حکم کرد و بعد ازان بمنزل خود رفت و جراحت بشگافت و خون روان شد
و وفات کرد در رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم بروی نماز کرد و در طرف کوچه متصل دار مقداد
بن الاسود در اقصی بقیع نزدیک بمنزلی که در اقصی بقیع بود دفن کردند و سمهودی گوید و صحیح که قبر سعد بن
معاذ را کرده اند بر موضع قبه که بفاطمه بنت اسد نسبت میکنند صادق ست پس شاید که این قبر او با
مشتبه گشته به قبر فاطمه بنت اسد الا ما خبر صحیحه ثابت شده ست که قبر فاطمه بنت اسد نزدیک بقیر ابراهیم رض

تسعین وگفته اند که وی در حین وفات رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم ده ساله بود پس
ولادت او هم در سال هجرت باشد رضی الله عنه قبور ارواج النبی صلے الله علیه وآله وسلم
ورضی الله عنهن نیز قریب دار عقیل ست وخبرست که چون عقیل بن ابیطالب چاهے در دار خود حفر
کرد ازانجا سنگے برآمد که وروی نوشته اند قبر ام حبیبه بنت صخر بن حرب عقیل آن چاه را بانباشت
وعمارتی بربالای قبر بنا کرد وسمهودی گوید روایات همه ناظر اند در انکه قبور امهات المومنین در
همین جا باشد که الآن زیارت ایشان میکنند الا بعضے روایات که دلالت دارند بر انکه قبور بعضے
از ایشان نزدیک بمقبره امام حسن وعباس بود رضی الله عنهما ابن شیبه از محمد بن یحیی می آرد که
گفت شنیدم که میگفتند قبر ام سلمه رضی الله عنها در بقیع ست در جائے که محمد بن زید بن علی رض مدفون ست
قریب به موضع دفن فاطمه بنت رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم ومیگفتند همدرین موضع مقدار مشت گز
زمین حفر کردند سنگے برآمد بروی نوشته هذا قبر ام سلمه زوجة النبی صلے الله علیه وسلم در صحیح بخاری
مذکورست که عائشه رضی الله عنها بعبد الله بن زبیر رض وصیت کرده بود که او را در پهلوی رسول الله صلوات الله
علیه وصاحبیه دفن نکنند هم در بقیع با صواحب من که نساء النبی باشند بگذارند وقبور جمیع امهات
المومنین در مدینه منوره ست الا خدیجه کبری رضی الله عنها که در مکه معظمه ست وقبر میمونه رضی الله
عنها در سرف ست قریب تنعیم وگویند که تزوج او وخلوت با وی در همین موضع بوده ست قبر امیر المومنین
عثمان بن عفان رضی الله عنه ابن شیبه نقل میکند که چون خواستند که عثمان بن عفان را در حجره
آنحضرت دفن کنند او از عائشه رض نیز در زمان حیات خود در همین رخصت گرفته بود مصریان
ازین سخن با آوردند ونگذاشتند که او را در ان جا دفن کنند بلکه از نماز گذاردن بروے ودفن کردن نیز
مانع آمدند ام حبیبه بنت ابی سفیان که از امهات المومنین بود برو در آمد وبا ایشان گفت واعده مرا بگذارید
تا این مرد را دفن کنم والا بیرون آیم وکشف ستر رسول الله صلے الله علیه وسلم کنم لهذا ازان منع

دفن

در آخر چون مغیره بن شعبه بنای دار میکرد زبیر بن العوام رضی الله عنه نزدیک بدان موضع گذشت
و گفت نخواهم که دیوار خود را بر قبر پدر من بنا کنی چون مغیره بسبب نسبتی که با امیر المومنین عثمان رضی
داشت بگفته او نرفت زبیر شمشیر برکشید و بر بنای او بتاخت و خبر بعثمان رضی رسید مغیره کس فرستاد تا از بنای
جدا باز آمد و الآن قبر او رضی الله عنها متصل باب سوم مدینه مطهره است که جانب بقیع ست قبر
ابی سفیان بن الحارث بن عبد المطلب ابن عم المصطفی صلی الله علیه وسلم و رضی الله عنه آورده
اند که عقیل بن ابیطالب رضی الله عنه ابو سفیان بن الحارث را دید که در میان مقابر میگردد
پرسید یا ابن عم چه میجوئی گفت موضع قبری میجویم که در انجا مدفون شوم پس عقیل او را در دون دار
خود آورد و موضعی تعین کرد تا قبر او را در انجا حفر کردند ابو سفیان ساعتی بنشست و برگشت و دو
روز ازین حال نگذشته بود که رحلت کرد و همدران قبر مدفون گشت و کان وفاته سنة عشرین
وصلی علیه عمر رضی الله عنه و الآن نام او نام عبد الله بن جعفر بر جدار داخل قبهٔ عقیل بن ابیطالب
نوشته اند سید سمهودی گوید ظاهر آنست که مدفون در این قبه که منسوب ست بعقیل ابو سفیان بن
الحارث ست و میگوید زیرا که ابن زباله و ابن شیبه قبر عقیل در بقیع ذکر نکرده و عراقی نیز در احیاء او
در آنجا که در بقیع زیارت قبور نشان کنند یاد نکرده بلکه ابن قدامه وغیره ذکر کرده اند که وفات عقیل در
شام بود در ایام امارت معاویه و گویا سبب اشتهار این قبه بدو نسبت دی بجهت آنست که دار او
در انجا بود چنانکه مکرر اذکور شد و احتمال دارد که او را بعد ازان نقل کرده باشند از شام و در انجا
دفن نموده و اول کسی که ذکر کرده که قبر او در قبه است ابن النجار ست که گفته قبر عقیل بن ابیطالب
برادر علی مرتضی سلام الله علیه در قبهٔ اول بقیع ست و باو قبر برادر زاده او ست عبد الله بن جعفر
الطیار بن ابیطالب الجواد المشهور اجود العرب کثیر الاسن توفی بالمدینة المنورة رضی الله عنه و بعضی
از علمای سیر و تواریخ گفته اند که دفن او در ابواء ست که در طریق مکه معظمه و مدینه مطهره است در سنة

ونزد قبر امام حسنؑ ست قبر امام زین العابدین بن امام حسینؑ و قبر امام ابو جعفر محمد باقر بن امام
زین العابدینؑ و قبر امام جعفر صادق بن امام محمد باقر سلام الله علیهم اجمعین و در حقیقت جمیع ائمه هدی سلام الله علیهم در یک قبر
مدفون اند در زیر قبه عظیم که او را قبه عباس گویند و زبیر بن بکار روایت میکند که امام حسن مجتبی جسد شریف
امیر المومنین علی مرتضی را نیز آورده به بقیع دفن کرد سید علیه الرحمه میگوید که در سنه بضع وستین
وثمانمائة در مشهد حسین و عباس جانب قبله قبری حفر میکردند در زمین تابوتی از چوب برآمد
که آنرا مبادا احمر پوشیده بودند و میخازده عجب آنکه برق ولمعان مسامیر منور بحال خود بود و رنگ
نخورده و پوشش تابوت نیز کهنه نشده میگوید تواند که جسد شریف علی مرتضی باشد سلام الله
علیه که زبیر بن بکار روایت کرده و نیز روایت کرده اند که یزید بن معاویه سر مبارک حضرت
امام المومنین حسینؑ بن امیر المومنین علیؑ مرتضی را پیش عمرو بن العاص که از جانب آن
بدبخت عامل مدینه منوره بود فرستاد و وی تکفین کرد و در بقیع نزدیک بقبر امام او فاطمه الزهرا
سلام الله علیها دفن کرد و بعضی محدثان آورده اند که سر مبارک آنحضرت را بعد از هلاک یزید در
خزانه او یافتند تکفین کرده هم در دمشق نزد باب الفرادیس دفن نمودند و قولی دیگر نیز بنظر آمده
والله اعلم بحقیقة الحال و بر تقدیر اگر در وقت زیارت این مشهد بر جمیع این ائمه هدی سلام کند معتبر
باشد قبر عباسؓ بن عبد المطلب عم النبی المصطفی صلی الله علیه وآله وسلم و رضی الله عنه ابن شیبه
روایت می آرد که عباسؓ بن عبد المطلب را نیز نزدیک قبر فاطمه بنت اسد بن هاشم در اول مقابر بنی
هاشم که در زاویه دار عقیل ست دفن کردند و نیز می آرد که شنیدم که او را در موضعی که متوسط بقیع ست
دفن کردند تا الآن قبه عظیم ست که قبر وی و قبور ائمه اهدی در انجاست چنانچه معلوم شد قبر صفیه بنت
عبد المطلب عمه سید المرسلین صلی الله علیه وسلم ابن شیبه روایت می آرد که او را در آخر کوچه که به بقیع
رود نزدیک دار مغیره بن شعبه که آنرا عثمان بن عفان رضی الله عنه بنوی مقطع ساخته بود دفن کردند

در بیت اظهر الاقوال گفته اند و الله اعلم توفیت فاطمة الزهرا یوم الثلثاء لثلث خلت من شهر رمضان سنة احدی عشر رضی الله عنها و عن ولادها قبر امام المسلمین حسن بن علی المرتضی سلام الله علیهما مروست که چون وقت رحلت حسن بن علی رضی الله عنه نزدیک رسید کسی پیش عائشه صدیقه رضی الله عنها فرستاد که اگر وی اذن دهد او را در حجره پهلوی جد وی سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم دفن کنند عائشه رضی الله عنها قبول کرد و گفت چنین باشد و در انجا جای یک قبر خالی ست از آن او باشد بنو امیه چون این خبر شنیدند سلاح پوشیده بجنگ برآمدند و بنو هاشم نیز برآمدند و مستعد جنگ شدند چون حسن علیه السلام بشنید که کار بقتال میکشد نظر بشیمه ذاتیه خود که در اصلاح و رفع فساد داشت فرمود که اگر کار تا بانجا میکشد من راضی نیستم مرا در بقیع پهلوی مادر من دفن کنند و در روایت دیگر آمده که هم در وقت رحلت بحسین علیه السلام فرمود که مرا در پهلوی جد من دفن کن و اگر این قوم از ان مانع آیند چنانچه ما صاحب ایشانرا که عثمان ست مانع آمدیم با ایشان الحاح مکن و نزاع مسیار و مرا در بقیع الغرقد دفن کن و در آخر چنان شد که وی سلام الله علیه خبر داده بود پس مروان که حاکم مدینه بود بجنگ برخاست و گفت هرگز روا ندارم که حسن بن علی را در حجره پیغمبر دفن کنند و عثمان در بیرون افتاده باشد ابو هریره رضی الله عنه و اصحاب دیگر که در ان زمان در مدینه مطهره بودند میگفتند و الله این ظلم صریح ست که حسن را منع کنند از دفن در پهلوی جد خود بعد ازان در ملازمت امام حسین علیه السلام آمدند و گفتند که آخر ترا برادر تو وصیت کرده بود که اگر کار بسر حد قتال کشد مرا البقعه مسلمانان دفن کن مبا قوم نزاع مکن آخر ما بالحاح ایشان او را هم بمقبره بقیع دفن کردند سلام الله علیه و علی سائر اهل بیت النبوة و رحمة الله و برکاته و در بعضی روایات آمده که امیر مدینه منوره در ان زمان از جانب معاویه سعد بن العاص بود چون جنازه امام حسن را رضی الله عنه بیرون آوردند امام حسین رضی الله عنه با وی گفت پیش آی و نماز کن وگرنه سنت جد من نبود که امام جنازه امیر بود ترا هرگز پیش نمیکردم

هیچکس او را نکشاید بهمان غسل سابق و جامه که پوشیده بود دفن کرد و اینمی لف حدیث بنت عمیس است
و حدیث اسماء را امام احمد حنبل و غیر او از علمای حدیث آورده اند و احتجاج کرده و نیز در روایت اینخبر اختلافی
هست و ابن جوزی در موضوعاتش آورده و الله اعلم و مسعودی در مروج ذهب آورد که در موضع قبور امام حسن و امام
زین العابدین و محمد باقر و جعفر صادق سلام الله علیهم سنگی یافتند بر وی نوشته بسم الله الرحمن
الرحیم الحمد لله مبید الامم و محیی الرمم هذا قبر فاطمة بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سیدة
نساء العالمین و قبر حسن بن العلی و علی بن الحسین بن علی و قبر محمد بن علی و جعفر بن محمد علیهم السلام و ظهور
این سنگ در سنه اثنین و ثلثین و ثلثمائة بود چنانچه از محوای کلامی که ذکر کرده ست ظاهر میگردد
و قولی دیگر آمده که قبر وی سلام الله علیها در مسجدیست که در بقیع بوی منسوبست در جهت قبله
قبهٔ عباس مائل بشرق و امام غزالی در زیارت بقیع ذکر این مسجد کرده و بنماز گذارون در وی وصیت
نموده ست و بعضی دیگر ذکر این مسجد کرده اند و گفته که وی معروف ست به بیت الحزن که حضرت
زهرا سلام الله علیها در ایام حزن و مصیبت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از صحبت مردم
توحش نموده در انجا اقامت کرده بود و نیز گویند که این موضع خانه ایست که علی مرتضی در بقیع
گرفته بود و الله اعلم و محب طبری در ذخائر العقبی می آرد که جزء ادمرایکی از صلحا که اخوتی الله داشت
باین که چون شیخ ابو العباس مرسی تلمیذ شیخ ابو الحسن شاذلی رحمة الله علیهما زیارت بقیع میکرد پیش قبهٔ
عباس می ایستاد و بر حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها می داد و میگفتند که منکشف شد بروی قبر حضرت فاطمه
در این موضع و شیخ ابو العباس المرسی مشهورست بکشف چنانچه مذکورست میان قوم طبری گوید که
مدتهای مدید بجهت اعتقادی که مرا بخدمت شیخ بود بهمین اعتقاد بودم تا آنکه خبری که ابن عبد البر در مصنفه
نوشت امام حسن سلام الله علیه نقل کرده است دیدم و یقین من باینچه کشف شیخ خبر داد و بوذر یاوه شد
سید گوید علیه الرحمة و هوا رجح الاقوال اگرچه پیش از وی بعضی علمای شافعیه در شان دفن وی

در

ازین دلالت بر علم ابو بکرؓ بوفات حضرت زہرا سلام اللہ علیہا آنست کہ روایت کردہ اند کہ چون وی صلوت اللہ علیہا از ظہور شخص کریمش پیش مردم بعد از موت اظہار کراہت نمود اسماءؓ عیس از جرائد نخیل نعشی بر طریق حبشہ بساخت و او را بنمود حضرت زہراؓ را بر دیت آن خوشحال شد و تبسم کرد و ہر گز درین مدت بعد از رحلت پدر خود صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کسی او را متبسم ندیدہ بود و خوشحال نیافتہ و ہم با اسماءؓ بنت عیس وصیت فرمود کہ تو و علیؓ مرا غسل بدہید و کسی دیگر را نگذارید کہ بعد از موت من بر در آید و چون وفات کرد عائشہؓ بنت ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہا آمدہ خواست کہ در آید اسماءؓ بنت عیس او را منع کرد از انکہ در آید عائشہؓ شکایت پیش پدر برد کہ این خثعمیہ را چہ افتادہ است کہ میان ما و بنت رسول اللہؐ حائل مے افتد و مرا از در آمدن بر وی منع میکند و بر اجنازۂ وی چیزے مثل ہودج عروس از پیش خود تر اشیدہ است ابو بکرؓ بر در خانۂ حضرت زہراؓ آمد و بایستاد و گفت یا اسماء چرا منع زوجۂ نبی را میکنے از دیدن وی صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و تو چہ چیز ساختہ برائے او مثل ہودج عروس گفت وی امر کردہ مرا کہ ہیچکس را نگذارم تا بر وی در آید و انیکہ ساختہ ام تابوتے در حالت حیات او نمودہ ام فرمود اگر قضیہ چنین ست پس ہر چہ ترا وصیت کردہ است ہمان کن و این روایت ہمچنانکہ دلالت دارد بر علم ابی بکرؓ بوفات حضرت زہرا صلوت اللہ علیہا کذلک دلالت دارد بر انکہ دفن وی نہ در حجرہ بے باشد و الا چہ حاجت بعمل نعش و تستیر از رجال و در بعضے روایات غریبہ آمدہ است کہ روزے حضرت فاطمہ زہرا صبح کرد در غایت فرح و سرور جاریہ را فرمود تا آبے برائے غسل وی طیار کرد پس غسلی در غایت مبالغہ و احتیاط بر آورد و جامہاے پاکیزہ پوشید و در میان خانہ فرشی انگندند و مستقبل قبلہ بخواب رفت و دست شریف خود را در زیر رخسارۂ مبارک خود نہاد و گفت اکنون من بمیرم و غسل کردم و جامۂ پاک پوشیدہ ہیچ کس مرا بعد از مردن کشف نکند و ہم در ینجا بہ ہیئتیکہ افتادہ ام دفن کنند چون علیؓ مرتضی در خانہ آمد صورت حال بوے باز نمودند دید کہ روح پاکش تا علی علیین رسیدہ فرمود اللہ

دلائل نیز آمده در بعضے روایات لبست و سه و در بعضے سی و هفت و امثال آن و آنچه در تقصیر
دفن امام المسلمین حسن رضی بن علی بن ابیطالب گفته اند که وی وصیت فرمود اگر مردم نگذارند که مرا
در پهلوی جد من صلے الله علیه وآله وسلم بسپارند پس در بقیع پیش مادر من فاطمه دفن کنند دلالت دارد که
قبر حضرت فاطمه رضی زهرا در بقیع بود آنجا که قبر امام حسن ست رضی الله عنه و از امام جعفر صادق
سلام الله علیه و علی آبائه الکرام روایت ست که حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها هم در حجره او
که عمر بن عبد العزیز در مسجد در آورده دفن کردند چنانچه پیغمبر خدا صلے الله علیه وآله وسلم را هم در خانه
او سپردند و دفن او در شب بود که اکثر مردم را بران وقوف نشد و نیز آورده اند که وی سلام الله
علیها در وقت رحلت فرمود شرم دارم از جلالت جسم خود که مرا در حضور رجال بر آرند و عادت
در آنوقت چنان بود که نعش زنان را هم بر وضع مردان بدرے آوردند اسماء بنت عمیس خثعمیه و بروایتے
ام سلمه گفت ما چیزے دیده ایم از طریق حبشه نعشے را برای میت بسازند که سترے تمام بدان حاصل
آید ما نیز آنچنان سازیم و در خبر دیگر آمده که حضرت فاطمه رضی زهرا وصیت کرده بود که متکفل غسل و
تجهیز او همین اسماء بنت عمیس و علی رضی مرتضی باشد و دیگرے را در آنجا مدخلی نباشد و این روایت رد
آن میکند که گفته اند که ابوبکر رضی را اعلم بوفات حضرت فاطمه رضی زهرا نبود و عدم حضور او نماز جنازه وی از
بود زیرا که اسماء بنت عمیس رضی در آن زمان در تحت ابوبکر رضی بود و بغایت بعید ست که زوجه او حاضر باشد
و غسل دهد و او را وقوف نبود و بعضے گفته اند تواند که ابوبکر رضی را علم بدان بوده باشد و قاصد حضور
آن گشته و لیکن چون علی مرتضی رضی الله عنه در کتمان و اخفای آن کوشیده نخواست که بر خلاف
قصد علی رود و شاید که او را در آنجا مصلحتے بوده باشد و شیخ ابن حجر عسقلانی میگوید که تواند که
ابوبکر رضی را نسته باشد و گمان برده که شاید علی مرتضی کرم الله وجهه او را بجهت حضور نماز و دفن
بطلبد و علی رضی الله عنه گمان برده که وی بواسطه استدعا و طلب حاضر خواهد شد و الله اعلم و صریح تر

از بن

بقیع سنه اثنین وثلثین ودر بعضی اخبار آمد که موت او در کوفه بود سنه ست وثلثین والله اعلم قبر ابن حذافه السهمی از مهاجرین اولین ست از اصحاب البحرتین وپیش ازان سرور زوج حفصه بنت عمر بن الخطاب بود روز احد جراحتی بوی رسیده وبسبب آن در مدینه منوره در شهر شوال سنه ثلث فوت کرد وفوت عثمان رضی بن مظعون در شهر شعبان سنه مذکور بود قبر سعد بن زراره در سنه اولی از هجرت در وقت بنای مسجد نبوی رحلت کرد قبر او در رو حاست نزدیک بقبر عثمان بن مظعون پس باید که بر جمیع این اصحاب عظام که مذکور شدند نزور زیارت سیدنا ابراهیم سلام کنند ودر قبه وی بر دیوار نامهای ایشان نوشته اند ولیکن ان قبور که درون این قبه حادث اند اصلے ندارند کذا قال السمهودی والله اعلم **قبر حضرت فاطمه زهرا** بنت حبیب الله صلے الله علیه وآله وسلم بدانکه در تعیین موضع قبر حضرت سیدة النساء فاطمه الزهرا سلام الله علیها وعلی ابیها اخبار مختلفه واقوال متنوعه آمده وبجهانکه حلیه کمالش در حیات از چشم اغیار مستور بود جمال عصمتش بعد از ممات نیز نامکشوف ماند وحقیقت آنکه بحکم وصیت آن مستور قباب عصمت هیچ یکی را از اسیر وفقیر از موت ووفن او خبر نکردند وبر نماز وجنازه او حاضر نشدند الا علی مرتضی وچندی از اهل بیت او وهم در شب دفنش کردند سلام الله علیها بعضے برانند که مرقد مطهر او در بقیع ست انجا که سائر اهل بیت بتوت آسوده اند وبعضے گفته اند که دفن او بخانه بیت اوست که داخل مسجد نبوی شده ست واقوال دیگر نیز آمده ست که بعضے از انها که فی الجمله بصحت قرین اند در آخر کلام اشارتے کرده شود ودر تاریخ سمهودی اخبار وروایات طرفین ذکر یافته وترجیح وتضعیف بعضے اقوال کرده وما نا که مختار پیش قوم قول اول ست والله اعلم وما روایتے چند درین باب نقل کنیم قطع نظر از راجح ومرجوح از محمد بن علی بن عمر روایت آورده که وی میگفت قبر حضرت فاطمه بنت رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم در زاویه یمانیه دار عقیل ست که شارع ست در بقیع ودر روایت دیگر آمده که دلالت دارد که قبر شریف او قریب بهمین موضع بود تا آنکه تحقیق ذرع ادوار

اللہ الذی یحیی ویمیت وھو حی لا یموت اغفر لامی فاطمۃ بنت اسد ووسع علیھا مدخلھا بحق نبیک
والانبیاء قبلی فانک ارحم الراحمین و چہار تکبیر خواند و در لحد در آورد و عباس و ابوبکر صدیق رضی اللہ
عنہما نیز با وے بودند و از عبد العزیز بن عمر روایت آمدہ ہست کہ آنحضرت در قبر ہیچکس نہ در آمدہ الا بجہ
سہ زن و دو مرد قبر خدیجہ رضہ در مکہ معظمہ و چہار دیگر در مدینہ منورہ پسری بود مر خدیجہ را کہ در مجر تربیت آنحضرت
پرورش یافتہ بود و عبد اللہ المزنی کہ او را ذو النجادین میگفتند و قبرام و ہمان کہ مادر عائشہ بود
و قبر فاطمہ بنت اسد رضی اللہ عنہم اجمعین قبر عبد الرحمن رضہ بن عوف قبر وی نزدیک قبر عثمان رضہ بن مظعون ست
رضی اللہ عنہما ابن ابی حمید بن عبد الرحمن رضہ آورد کہ چون وقت رحلت عبد الرحمن رضہ بن عوف رسید
عائشہ رضی اللہ عنہا بر وے کس فرستاد کہ اگر خواہی ترا در جنب رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و برادران
تو ابوبکر و عمر رضہ دفن کنند گفت نخواہم کہ خانہ را بر تو تنگ گردانم مرا با عثمان رضہ بن مظعون عہدے
بود ہر کدام از ما بمیرد در پہلوے دیگر مدفون گردد پس عائشہ رضہ گفت کہ چون بمیرد جنازہ او را از پیش خانہ من
بگذرانید ہمچنین کردند و عائشہ رضہ بر وے نماز کرد و میگویند کہ در حجرہ آنحضرت موضع یک قبر خالے ماندہ
ست و در بعضے روایات آمدہ کہ عیسے ع بن مریم در انجا مدفون گردد و لہذا حکمت اسلے اقتضاے آن
کرد کہ ہیچکس را دفن در انجا میسر نیاید چنانچہ بر متتبعان اخبار روشن ست قبر سعد رضہ بن ابی وقاص ابن شیبہ از
ابن وہبان روایت می آرد کہ سعد رضہ بن ابی وقاص را در انجود طبیدہ و بجانب بقیع برد و چند میخ نیز با خود
آورد و چون بر اویہ شامیہ مشرقیہ دار عقیل آنجا کہ قبر عثمان رضہ بن مظعون ست رسید پس را فرمود تا قبرے
حفر کردند میخہا را کہ با خود داشت در انجا مضبوط ساخت و گفت چون بمیرم ہمینجا موضع ملحاب ثمانی تا مرا دفن کنند
بعد از موت وی این خبر بولد او گفتند پس او را در ہمینجا دفن کردند رضی اللہ عنہ قبر عبد اللہ رضہ بن مسعود
ابن سعد در طبقات خود نقل میکند کہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ وصیت کردہ بود کہ او را نزد قبر عثمان رضہ بن
مظعون دفن کنند و روایت دیگر آمدہ کہ موت ابن مسعود رضی اللہ عنہ در مدینہ مطہرہ بود و دفن او در

بقیع

نماز گذارد و فرمود هیچکس از خلق قبر این بنود الا فاطمه بنت اسد گفتند یا رسول الله
ولا القاسم یعنی فرزند عزیز آنحضرت قاسم نام داشت تا آنکه در صغر سن از عالم رفته فرمود ولا ابراهیم
یعنی قاسم چه گوئید ابراهیم که صغیر تر از وی رفته این منقبت و از جابر بن عبد الله روایت است که آنحضرت
در جمعی از اصحاب خود نشسته بود شخصی خبر آورد که ام علی صغیر و عقیل فوت کرد فرمود برخیزید تا
بسوی مادر خود رویم پس برخاست و اصحاب نیز برخاستند و بصفت خشوع و خضوع هر چه تمامتر
بصفت کان علی رؤسهم الطیر در ملازمت آنحضرت روان شدند چون بر در خانه فاطمه رسید
پیراهن از بدن مبارک خود بر کشید و بالشان داد و فرمود بعد از غسل این را شعار کفن او سازید
چون جنازه او بر آوردند آنحضرت پایه جنازه بر کتف مبارک خود گرفت و در تمامه راه گاهی از
مقدم جنازه و گاهی از موخر آن بر میداشت چون بموضع قبر رسید در لحد در آمد و بخفت پس بر آمد
و فرمود در آرید بسم الله و علی اسم رسول الله بعد از دفن بر سر قبر بایستاد و فرمود و بخدا که الله
من امتی و بنیه خیرا فنعم الام و نعم الربیبة گفتند یا رسول الله چیز از تو در باب فاطمه بنت اسد دیدیم
که هرگز در باب کسی دیگر ندیدیم قمیص خود بر آوردی و کفن او ساختی و در لحد او در آمدی و بخفتی فرمود
غرض از القای پیراهن ممتنع آن بود که هرگز بالش و فرش او را مس نکند و مقصود از در آمدن لحد آنکه حق سبحانه
تعالی در قبر او توسع دهد و در روایت ابن عباس آمده که آنحضرت فرمود هیچ یکی نبود بعد از ابو طالب
غیر وی که نیکوکار تر بود نسبت بمن پیراهن خود را پوشانیدم تا از حلهای بهشت نصیب کند و در قبر وی
بخفتم تا از بلای قبر خلاص یابد و در روایت انس بن مالک آمده که فاطمه بنت اسد نوت کرد آنحضرت بر وی
در آمد بر سر وی بنشست فرمود یا امی بعد امی و ثنای بسیار بر وی کرد و پیراهن خود را کفن وی ساخت
بعد از ان اسامه بن زید و ابو ایوب انصاری و عمر بن الخطاب رضی الله عنهم فرمود تا قبر برای او کندند و لحد
و پیرایه شریف خود حفر کرد و دست مبارک خود خاکها بر آورد و بعد از فراغ در لحد در آمد و بخفت و فرمود

رقیه رضی حاضر نبود عثمان را رضی الله عنه بر مرض وی گذاشته بغزوه بدر متوجه شده و چون زید بن حارثه
بشارت فتح غزوه بدر آورد عثمان را دید که بر قبر وی ایستاده است و او را دفن میکند و آنچه بصحت رسیده
است حضور آنحضرت ست صلی الله علیه وآله وسلم بر دفن ام کلثوم رضی و شاید که خبر اول که افاده حضور
میکند مردود ست یا دفن زینب که در سنه ثمان نقل کرده سید میگوید علیه الرحمه ظاهر آنست که اینها نزدیک
قبر عثمان بن مظعون رضی مدفون باشند زیرا که آن حضرت نزدیک دفن عثمان بن مظعون دفن سنگ نزد
قبلاد فرمود او دفن الیه من مات من اهلی انتهی والآن قبه ایست قریب بهین موضع که او را قبه بنات رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم گویند **قبر فاطمه** بنت اسد ام امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام الله
وی نیز بروایت محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب نزدیک بقبر سیدنا ابراهیم و عثمان بن مظعون
مدفون ست و در روایات دیگر نیز معاضد و موید این روایت آمده سهمودی گوید پس آنچه الآن اعتقاد
مردم ست در قبه مشهور بقبه فاطمه بنت اسد که شمالی قبه امیر المومنین عثمان ست صحیح نباشد اگرچه
بعضی مورخان نیز موافق آن ذکر کرده اند میگوید که چگونه روا باشد که سرور انبیا با وجود آن همه محبت
وعنایت که در باره وی داشته او را در موضعی بعید که از بقیع ست دفن کند تا آنکه در وقت دفن عثمان
بن مظعون فرمود او دفن الیه من مات من اهلی و چون مشهد عثمان بن عفان رضی الله عنه بحقیقت داخل
بقیع نیست و این قبه منسوب بفاطمه بنت اسد خود دور تر ست از وی پس دفن وی رضی الله عنها
در اول عنایت بعید باشد از محمد بن علی بن ابیطالب کرم الله وجهه روایت کرده اند که چون وقت
وفات فاطمه رضی بنت اسد نزدیک رسید آنحضرت فرمود که چون وی بگذرد مرا خبر کنید پس بفرمود تا
در موضع مسجد بکه امروز او را قبر فاطمه گویند رضی الله عنها قبر کندند و لحد ساختند و چون از کندن
قبر فارغ شدند سرور انبیا صلی الله علیه وسلم بر قبر آمد و در لحد بخفت و قرآن خواند بعد
ازان بیرون آمد بدن شریف خود برآورد و فرمود تا داخل کفن او ساختند و هم نزدیک قبر وی

باشند تا بدان ممتاز و معین باشد بنو امیه او را بر این امر ملامت کردند و گفتند بدکردی سنگی را که پیغمبر خدا بدست خود گرفته و در انجا نهاده بود و برداشتی گفت اکنون که آنچنان کردم از تغییر نتوانم داد و در آن امر کردم تا آن سنگ را بر قبر عثمان بن عفان رضی الله عنه نهادند و ابو داود بروایت جیدی آورده که چون عثمان رضی بن مظعون رضی الله عنه دفن کردند آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود تا سنگی بیارند سنگی بود بغایت بزرگ هیچکس نتوانست برداشت سرور انبیا خود آستین بالا مالید و حمله کرد و آن سنگ را برداشت و بجانب سر عثمان رضی بن مظعون نهاد و فرمود تا بدان سنگ قبر برادر خود را علامت کنم و هر که از اهل بیت من بمیرد همین جا دفن کنم و قبر عثمان رضی بن مظعون مقابل خانه آنحضرت بود هر که بروی می ایستاد بی حجاب نظرش بخانه آنحضرت می افتاد بعد از انکه سیدنا ابراهیم بن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فوت کرد و وی شش ماهه بود و بقولی زیاده از ان فرمود تا در بقیع پهلوی قبر عثمان رضی بن مظعون دفن کردند و فرمود ابراهیم را مرضعه خواهد بود در جنت که رضاع او تمام خواهد کرد و در روایت عمر رضی الله عنه آمده که آنحضرت بدست شریف خود در گور ابراهیم خاک ریخت و آب پاشید و پیش از ان بر هیچ قبری آب نپاشیده بودند و بر قبر وی سنگ نیز ما چیند و چون از دفن فارغ شد فرمود السلام علیکم و بعد از ان که قبر ابراهیم در بقیع شده هر قبیله در یک ناحیه مقبره گرفتند و بقیع غرقد جای مقابر مسلمین گشت **قبر رقیه** رقیه بنت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وی نیز چون فوت کرد فرمود الحقی بسلفنا عثمان بن مظعون رضی بم نزدیک قبر وی دفنش کردند و خبر ست که چون رقیه رضی الله عنها فوت کرد جماعه از نساء بر وی گریه آغاز کردند عمر رضی الله عنه ایشانرا منع و زجر و ضرب کرد سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم دست عمر گرفت و فرمود بگذار تا بگریند هر چه از دست و زبان آید از شیطان است و گریه بی نوحه منع نیست روایت ست که حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها بر کنار قبر رقیه رضی بگریست پیغمبر خدا صلوات الله علیه و طرف جامه خود اشک از رخسار او پاک میکرد و مشهور آنست که آنحضرت در وقت

متبرکه در حیطهٔ حصر مدفون اند قاضی عیاض در مدارک از امام مالک رح نقل میکند که مقدار ده هزار
از صحابه رضوان الله تعالی علیهم اجمعین در مدینه مطهره فوت کرده و همچنین از سادات اهل بیت نبوت
سلام الله علیهم و علمای تابعین و غیر ایشان رحمة الله علیهم و غالب آنست که قبور ایشان بعینها
معلوم نیست الا بعضی که جهت قبر ایشان معلوم شده باشد زیرا که در عهد سلف نبای قبور و کتابت
اسما متعارف نبود لاجرم بطول زمان نشان آنها مندرس و مطموس گشته و آنکه درین زمان بعضی
قبور و قباب متعین ساخته اند نظر بغالب ظن و اخذ ببعضی روایات و اخبار وارده درین باب خواهد بود
والا حقیقت حال برین نهج ست که بیان کرده شد کذا قال السهنودی والله اعلم **فصل** آنچه معروف
ست از قبور شریفه این مقبرهٔ معظمه بطریق عین یا جهت **قبر ابراهیم** بن رسول الله صلی الله علیه
وآله وسلم و قبر عثمان بن مظعون رضی الله عنه و وی اول کسی ست که در زمین بقیع مدفون شده
و پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بعد از موت او بر جبین او بوسه داد و فرمود او را به بقیع دفن کنید تا ما را
درین باب سلفی باشد و نعم السلف سلفنا عثمان بن مظعون و در بقیع دران زمان غرقد که نوعی از
درخت ست بسیار بود و از خصوصیت این موضع شریف را بقیع الغرقد نام کنند پس از آن آن درختان را
ببریدند و زمین برابر کردند عثمان رض بن مظعون او دفن کردند و مدفن وی رضی الله عنه شرقی دار عقیل ست
که الآن قبهٔ او در انجاست و آنحضرت او را رو حانام کرده و این موضع وسط بقیع ست و در خبر ست
که عثمان رض بن مظعون اول کسی بود که از مهاجران فوت کرد و بحضرت رسالت صلی الله علیه وآله
وسلم عرض نمودند تا او را در کدام موضع دفن کنند فرمود در بقیع پس فرمود تا لحد کنند و از لحد سنگے
زیادت آمد آنسرور صلی الله علیه وسلم آنرا برداشت و جانب پایان قبر نصب کرد و بروایتے در جانب
سر نهاد و چون مروان بن الحکم والے مدینه مسوره شده در عهد او بموضع قبر عثمان رض بن مظعون
افتاد فرمود تا آن سنگ را از انجا برآورند و بدرانداختند گفت نخواهم که بر قبر عثمان رض بن مظعون علامتے

باشد

جمعه و سعید پار صفت اسپان مذکور برخیزند از آثار وضو در حدیث آمده است که از مقبره بقیع هفتاد
هزار کس برخیزند که بی حساب و بهشت در آیند رویهای ایشان مثل ماه شب چهاردهم باشد و آن جماعه
باشند که داغ نمیخواهند و فال بد نگیرند و توکل بر خدا تعالی میکردند و در روایت دیگر صد هزار واقع
شده با زیادت آنکه افسون نمی خواهند و مداوات نمیکردند و از مصعب بن الزبیر آمده که وی از طریق
بقیع بمدینه منوره می آمد و با وی شخصی بود از اهل کتاب که نام وی ابن یاس حالوت بود چون نظرش بر
بقیع افتاد گفت همین ست همین ست مصعب ورا بخود خواند و از کیفیت این سخن پرسید که چه معنی
دارد گفت ذکر این مقبره در توریت خوانده ام که مقبره باشد میان این دو سنگستان مخوف
نجیل نام او گفته هفتاد هزار کس از وی برخیزند بر صورت بدر منیر و مثل این خبر و اخبار دیگر در شان
مقبره بنی سلمه که نزدیک منزل بنی حرام در جانب غربی مدینه مطهره تحت جبل سلع که یعنی طریق
ساجد فتح ست چنانکه در ذکر مساجد معلوم شد نیز ورود یافته و الآن آن مقبره مندرس شده
و عادت دفن موتی در وی انقطاع پذیرفته و احادیث و اخبار که در فضائل بقیع و دفن اموات
در وی و محبت آنحضرت و اصحاب او و در موت بمدینه منوره و بشارت بشفاعت و شهادت آنحضرت
مر کسی را که در وی کمیرد و مقبور گردد بسیار ست و در حدیث آمده اول کسیکه از زمین برخیزد سرور انبیا
صلی الله علیه و آله و سلم بعد ازان ابوبکر بعد ازان عمر بعد ازان اهل بقیع بعد ازان اهل مکه و منی
و در حدیث آمده ست من مات باحد الحرمین بعثت من الآمنین یوم القیمة و در حدیثی دیگر آمده است که
دو مقبره روشنائی آنها در آسمان چنان ست که روشنائی آفتاب و ماه در زمین یکی مقبره بقیع دیگر
مقبره عسقلان از کعب الاحبار روایت ست که در توریت آمده که بر مقبره بقیع ملائکه موکل اند که هرگاه
بیشود اطراف او بگیرند و در بهشت بیفشانند اما آنهای که در بقیع مدفون اند بیشتر ازانند که در حیطه
حصر در آیند اکثر اصحاب جنت مآب که در زمان آنحضرت و بعد از وی متوفی شده اند در بن مقبره

که نیم شبی آنحضرت مرا بیدار کرد و فرمود مرا امر شده است که بر اهل بقیع روم و برای ایشان آمرزش
خواهم پس در ملازمت آنحضرت شدم بر اهل بقیع آمد و با ایستاد و فرمود السلام علیکم یا اهل المقابر لیهنکم
ما اصبحتم فیه مما اصبح الناس فیه اقبلت الفتن کقطع اللیل المظلم یتبع آخرها اولها الآخرة شر من الاولی بعد از
فرمود یا ابا موهبه مفاتیح خزائن دنیا بر من آوردند و مرا مخیر ساختند در اینکه خلود دنیا را اختیار کنم یا
حصول درجات مراتب برجنت یا لقای پروردگار مسارعت کنم من همان لقای پروردگار خود را اختیار کردم ابو موهبه
میگوید گفتم یا رسول الله مفاتیح خزائن دنیا را البته بعد از ان به بهشت در آ فرمود لا و الله یا ابا موهبه
من لقای پروردگار خود را خواهم بعد از ان از بقیع برگشت و در روز سه یکه هم بدان درد از این دار فنا رحلت
فرمود بنابر این صلی الله علیه و آله و صحابه وسلم و نیز آمده است که آنحضرت بر بقیع غرقد آمد و سه بار گفت
السلام علیکم یا اهل القبور و نیز فرمود بیا سائیدای گذشتگان خلاص شدید از بلاها و فتنها که بعد از
شما حادث گردد و بعد از ان روی با صحاب آورد و فرمود ایشان یعنی گذشتگان بهتر از شما اند گفتند
یا رسول الله ایشان برادران ما اند همچنانکه ایشان ایمان آوردند ما نیز آوردیم و ایشان انفاق اموال کردند
ما نیز کردیم ایشان فتنه ما نیز میرسیم ایشانرا بر باز یادتی چیست فرمود ایشان در گذشتند و از اجرهای
خود چیزی در دنیا نخوردند و نمیدانم که شما بعد از ین چه کار کنید و چه فتنها در میان شما سر بر زند
و ابو هریره روایت میکند که روزی پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم بجانب مقبره بر آمد و فرمود السلام
علیکم دار قوم مومنین و انا ان شاء الله بکم لاحقون و فرمود ای کاش برادران خود را میدیدیم گفتند یا رسول الله
ما نه برادران تو ایم فرمود شما اصحاب من اید برادران من آنهاند که بعد از من بیایند و ایشان هنوز
با قلیم وجود قدم ننهاده اند من فرط ایشانم بر حوض گفتند یا رسول الله کسیکه بعد از تو آید از امت
تو و تو او را ندیده باشی او را چگونه شناسی فرمود یکی از شما را اسپان باشند سیاه و اسپان بگیره
غره دار سفید یا آیا آن کس اسپان خود را از یکدیگر نمیشناسد و امتان من نیز در روز قیامت سفید

جمعه و سعید پار صفت اسپان مذکور برخیزند از آثار وضو و حدیث آمده است که از مقبره بقیع هفتاد
هزار کس برخیزند که بی حساب و بهشت در آیند رویهای ایشان مثل ماه شب چهاردهم باشد و آن جماعه
باشند که داغ نمیشوند و فال بد نمیگیرند و توکل بر خدا تعالی میکنند و در روایت دیگر صد هزار واقع
شده با زیادت آنکه افسون نمی خوانند و مداوات نمیکنند و از مصعب بن الزبیر آمده که وی از طریق
بقیع بمدینه منوره می آمد و با وی شخصی بود از اهل کتاب که نام وی ابن راس جالوت بود چون نظرش بر
بقیع افتاد گفت همین ست همین ست مصعب ورا بخود خواند و از کیفیت این سخن پرسید که چه سخنی
وارد گفت ذکر این مقبره در توریت خوانده ام که مقبره باشد میان این دو سنگستان مخوف
نخیل نام او گفته هفتاد هزار کس از وی برخیزند بر صورت بدر منیر و مثل این خبر و اخبار دیگر در شان
مقبره بنی سلمه که نزدیک منزل بنی حرام در جانب غربی مدینه مطهره تحت جبل سلع که یعنی طریق
مساجد فتح ست چنانکه در ذکر مساجد معلوم شد نیز ورود یافته و الآن آن مقبره مندرس شده
و عادت دفن موتی در وی انقطاع پذیرفته و احادیث و اخبار که در فضائل بقیع و دفن اموات
در وی و محبت آنحضرت ﷺ و اصحاب او و در موت بمدینه منوره و بشارت بشفاعت و شهادت آنحضرت
مر کسی را که در وی بمیرد و مقبور گردد بسیار ست و در حدیث آمده اول کسیکه از زمین برخیزد سر ما پیغمبر
صلی الله علیه و آله وسلم بعد ازان ابو بکر رض بعد ازان عمر رض بعد ازان اهل بقیع بعد ازان اهل مکه و مدینه
و در حدیث آمده ست من مات باحد الحرمین بعثت من الآمنین یوم القیمة و در حدیثی دیگر آمده است که
دو مقبره روشنائی آنها در آسمان چنان ست که روشنائی آفتاب و ماه در زمین یکی مقبره بقیع و دیگر
مقبره عسقلان از کعب احبار روایت ست که در توریت آمده که بر مقبره بقیع ملائکه موکل اند که هرگاه
پرشود اطراف او بگیرند و در بهشت بپیشانند اما آنهای که در بقیع مدفون اند بیشتر از انند که در حیطه
حصر در آیند اکثر اصحاب جنت باب که در زمان آنحضرت ﷺ و بعد از وی متوفی شده اند در بن مقبره

که نیم شبی آنحضرت مرا بیدار کرد و فرمود مرا امر شده است که بر اهل بقیع روم و برای ایشان آمرزش
خواهم پس در ملازمت آنحضرت شدم بر اهل بقیع آمد و بایستاد و فرمود السلام علیکم یا اهل المقابر کاش
ما که در شما خفته شده ایم شما را بیدار می یافتیم و کاش ما را خبر می بود که شما را چه رسیده است
فرمود یا ابا موهبه مفاتیح خزائن دنیا بر من آوردند و مرا مخیر ساختند در آنکه خلود دنیا را اختیار کنم یا
حصول درجات مراتب در جنت با لقای پروردگار مسارعت کنم من همان لقای پروردگار خود را اختیار کردم ابو موهبه
میگوید گفتم یا رسول الله مفاتیح خزائن دنیا را بستان بعد ازان به بهشت در آ فرمود لا والله یا ابا موهبه
من لقای پروردگار خود را خواهم بعد ازان از بقیع برگشت و در سریکه هم بدان در از ین دار فنا رحلت
فرمود بنیاد کرد صلی الله علیه و آله و صحابه وسلم و نیز آمده است که آنحضرت بر بقیع غرقد آمد و سه بار گفت
السلام علیکم یا اهل القبور و نیز فرمود بیا سائید ای گذشتگان خلاص شدید از بلاها و فتنها که بعد از
شما حادث گردد و بعد ازان روی با صحاب آورد و فرمود ایشان یعنی گذشتگان بهتر از شما اند گفتند
یا رسول الله ایشان برادران ما اند همچنانکه ایشان ایمان آوردند ما نیز آوردیم و ایشان نفاق اموال ما
ما نیز کردیم ایشان فتنه ما نیز میرسیم ایشانرا بر ما زیادتی چیست فرمود ایشان در گذشتند و از اجرها
خود چیزی در دنیا نخوردند و نمیدانم که شما بعد ازین چه کارکنید و چه فتنها در میان شما سر بر زند
و ابو هریره روایت میکند که روزی پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم بجانب مقبره بر آمد و فرمود السلام
علیکم دار قوم مومنین و انا ان شاء الله بکم لاحقون و فرمود کاش برادران خود را میدیدیم گفتند یا رسول الله
ما نه برادران تو ایم فرمود شما اصحاب من اید برادران من آنها اند که بعد از من بیایند و ایشان هنوز
باقیم و وجود قدم ننهاده اند من فرط اشتیاق بر حوض گفتند یا رسول الله کسیکه بعد از تو آید از امت
تو و تو او را ندیده باشی او را چگونه شناسی فرمود یکی از شما را اسپان ما شد سیاه و اسپان گیر
غره دار سفید یا آیا آن کس اسپان خود را از یکدیگر نمیشناسد و امتان من نیز در وضو غایت سفید

برا کہ غیر بوغیر آن مسجد یکہ الآن بنا یافتہ واللہ اعلم **باب دوازدہم** در ذکر مقبرہ شریفہ بقیع و بیان فضائل وی و ذکر مقابر متبرکہ کہ در وی مشہور و معلوم اند در صحیح مسلم از عائشہ صدیقہ رضہ روایت آرد کہ نوبتی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخانہ من تشریف میداشت چون وقت آخر شب میشد بجانب بقیع بیرون میرفت و بر اہل آن سلام میکرد و برای ایشان مغفرت میخواست و میگفت السلام علیکم دار قوم مؤمنین و اتاکم ما توعدون و انا ان شاء اللہ بکم لاحقون اللہم اغفر لاہل بقیع الغرقد و در روایت دیگر از عائشہ رضہ آمدہ کہ آنحضرت صلعم از خانہ برآمدہ من نیز در عقب وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برآمدم از جہت غیرت آنکہ مبادا در خانہ یکی از نساء خود در آید تا آن حضرت صلعم بہ بقیع رسید و بسیار بایستاد و سہ بار دستہای مبارک خود برداشت و دعا کرد و ہم بسرعت بازگشت من نیز سرعت کردم و پیش از رسیدن آنحضرت صلعم بخانہ درآمدم و بخفتم چون او را اضطراب در من مشاہدہ کرد فرمود چہ حال داری عائشہ رضہ چہ شد ترا کہ مضطرب بینمائی صورت حال عرض کردم فرمود آن سیاہی کہ پیش خود دیدہ بودم مگر تو بودی گفتم نعم یا رسول اللہ صلعم پس دست بر سینہ من زد فرمود تو گمان بردی کہ خدا و رسول خدا بر تو حیف کنند گفتم یا رسول اللہ از خدا چیزی پوشیدہ نیست چنین ست کہ میفرمائی ولیکن چہ کنم کہ مرا جبلت بشری بر این داشت بعد از آن فرمود جبرئیل علیہ السلام بر من آمد و ہم از بیرون خانہ ندا در داد و از تو پنہان داشت من نیز پنہان داشتم و عادت جبرئیل ست کہ چون تو جامہ از تن برکندہ باشی درون خانہ نہ درآید و نیز گمان بردم کہ تو در خوابی بمبادرت نکردم تا متوحش نگردی وی آورد کہ پروردگار تو حکم میکند کہ بر اہل بقیع بیرون روی و در حق ایشان استغفار کنی لفظ دعا در روایت نسائی چنین آمدہ السلام علیکم دار قوم مؤمنین و انا و ایاکم غدا مؤجلون غدا توعدون و در بعضی روایات این نیز زیادت کردہ اللہم لا تحرمنا اجرہم و لا تفتنا بعدہم و در روایت بیہقی آمدہ کہ ہمین قضیہ در شب نصف شعبان بود و نیز آمدہ السلام علیکم اہل القبور و یغفر اللہ لنا و لکم و انتم کما سلف و نحن بالاثر و ازدلفی آمدہ بمولی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روایت

قبور شهدا ست که درین غزوه بشرف شهادت رسیده اند و از غرائب اسرار که درین مکان مشهور و معروف ست آنست که از جانب بالای قبور شهدا که تل ریگ ست آواز نقاره مانند چیزی مسموع میگردد و در وجود و سماع آن هیچ شک و شبهه نیست باخبار ثقات سماع آن معلوم شده ست اکثر علما برآنند که این را اصلی نیست و صحتی نه چیزیست که از پیش باد دران موضع آوازی پیدا میشود و بعضی از متاخرین گفته اند که شاید در تحت آن سری باشد که مفهوم و مدرک نمیشود و الله اعلم سمهودی ذکر مسجد بدر در تاریخ خود کرده ست دیگر از مساجد بنویه که در طریق مکه معظمه معلوم و متعین ست مسجد خلیص ست بضم خاء معجمه که مسافت سه روزه از مکه معظمه ست نخلی دارد و عینی در آنجا مسجدی بود که آن حضرت در وی نماز گذارده و درین سال که سنه ثمان و تسعین و تسعمائه ست سلطان روم تجدید آن مسجد کرده و عین را در صحن آن جا ساخته و سمهودی میگوید علیه الرحمه که در خلیص یک مسجد دیگر ست در حره عقبه که از اصل قمریه تا آنجا سه میل ست و نیز میگوید که قدید بضم قاف نیز که دوم منزل ست از خلیص بجانب مدینه مطهره بریمین طریق مسجدیست و خیمه ام معبد که آن حضرت و ابوبکر صدیق در وقت هجرت آنجا رسیده اند و بمعجزه آنحضرت شیر از پستان گوسفند او برآمده در قدید بود مسجد سرف ست بفتح سین و کسر راء قریب تنعیم بسه میل و یک مرحله از مکه معظمه و قرام المومنین میمونه رضی الله عنها در آنجا ست و زوج و زفاف او نیز درین مکان بوده ست مسجد التنعیم تنعیم نام محلی ست که از مکه مکرمه احرام عمره را آنجا بندند سمهودی میگوید که در آنجا درختی بود و چاه با و در وی مسجدی بود مر پیغمبر را صلی الله علیه و آله وسلم انتهی و الآن مسجد مشهور در وی مسجد عائشه ست رضی الله عنها که با مر آنحضرت در حج وداع احرام عمره از آنجا بسته بود و این موضع مشهورتر ست از انکه وصف آن نویسند مسجدی طوی وی طوی چاهیست متصل بیوت خارجه مکه بدینه در حدیث آمده ست که آنحضرت علیه السلام در حین قدوم مکه مشرفه آنجا نزول فرموده بود و بیتوتت نموده و نزد صبح مکه در آمده و مصلی آنحضرت

رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و در انجا درختی بود که چون ابن عمر در انجا نزول میکرد وضو
میساخت بقیه آب در بیخ درخت می افگند و میگفت هکذا رأیت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
و بروایتی آمده که برگرد درخت میگردید و در بیخ او آب می انداخت بقصد اتباع آنحضرت علیه الصلوة
والسلام و رضی الله عنه و چون راه باین مسجد برسد طریقی که آنحضرت از مدینه منوره که مکه محترمه سلوک
فرموده در جانب یسار میماند و در زمان قدیم همان راه میرفت و او را طریق الانبیا گویند زیرا که انبیا
صلوة الله وسلامه علیهم اجمعین چون بقصد حج بمکه مکرمه می آمدند ازان راه سلوک میکردند و در آن راه
چاهی ست که او را بیر الصفیا گویند بر تپه جبلی که نام او هرشا ست و الآن راه دیگر که بر بین این طریق
ست مسلوک میگردد و علمای سیر بسیاری از مساجد بنویه و مشاهد مصطفویه در طریق مکه معظمه و مدینه مکرمه
ذکر کرده اند که الآن علامات و آثار آن مجهول و مطموس شده است جز انچه مسطور شد که فی الجمله
کاثری ازان میتوان یافت ولیکن بطالب مشتاق که چشم بصیرت او به کحل هدایت مکتحل دیده
باطنش بنور عنایت منور ست پوشیده نیست که بر جمیع این جبال و مفاوز و اودیه و اماکن چه
نورانیت و روحانیت از اثر جمال محمدی و ظهور کمال احمدی ساطع و لامع ست زیرا که هیچ ذره ازین
امکنه نیست که منظور نظر سعادت اثر آنحضرت و ناظر جمال بهجت مآل آن سرور نشده باشد صلی الله
علیه وآله وسلم **بیت** بهر زمین که نسیمی ز زلف او زده است ؛ هنوز از دم آن بوی عشق می آید
مسجد بدر موضعیست مشهور از غزوات سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم نام او ادیست
اول غزوه از غزوات سید المرسلین و ران جا بود و سبب عزت اسلام و شوکت مسلمانان
و نگونساری کفار و خواری مشرکان این غزوه بود چنانچه تفصیل آن در کتاب غزوات مسطورست
و در انجا برای آنحضرت عریشی ساخته بودند و عریش خانه که او را بشاخهای خرما و امثال آن پوشیده
باشند بعد ازان در ان مکان مسجدی بنا کردند که الآن موجودست و از مقامات متبرکه این موضع

است و نزدیک مشرف رو حامسجدیست بریمین طریق چون از مدینه منوره بمکه معظمه روند بر دست
ابن عمر ثابت شده است که پیغمبر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در وے نماز گذارده و وادی سیالہ بعد ازان
سعادت نشان آنحضرت معمور و مسکون شده بود و عیون و عمارت بسیار در انجا حدوث یافته
و از جانب والی مدینه باسکینه دود وے حاکمی بود و از اهل و ادی سیالہ اشعار و اخبار بسیار بر صفحه
روزگار مانده و هنوز بمشاهده بعضے آثار و اطلال استدلال بر عمارت آن میتوان کرد و بر سر
قافله قبور قدیمیه است که مدفن اهل سیالہ بوده سمهودی میگوید که مردم آنرا قبور شهدا گویند شاید
که قبور اهل بیت است که بظلم مقتول شده اند چنانچه از بعضے اخبار که در ترجمه آن آمده معلوم
میشود و او را وادی بنی سالم گویند بطنے بود از عرب حجاز و الآن ازان دیار و اهل آن رسمی و اثرے
نمانده و سیالہ و اهل آن همه را سیل فنا برده و انجا جبلی است که آنرا لیسل و قان گویند و عرق البطین
ناشد آورده اند که اول غزوه که آنحضرت کرده غزوه ابوا بود چون بروحا نزدیک عرق البطین رسید
فرموده که میدانید نام این جبل یعنی ورقان چیست نام او حمت ست بفتح حا و سکون میم بعد ازان
دعا کرد و فرمود اللّٰهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَبَارِكْ لِأَهْلِهِ فِيهِ بعد ازان فرمود میدانید که نام این وادی چیست
این سجاسج ست و این وادیست از اودیه جنت و هفتاد پیغمبر پیش از من در وے نماز گذارده اند و موسے
بن عمران علی نبینا و علیه السلام با هفتاد هزار نفر از بنی اسرائیل در نیجا نزول کرده و عبای قطوانی پوشیده
و بر ناقه ورقا سوار بود و قیامت قائم نشود تا عیسے بن مریم نیز بقصد حج یا عمره برین وادی نگذرد
و ابو عبیده بکری گفته که قبر مضرون نزدیک که از اجداد آن حضرت ست صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
در روحاست و در وادی روحا مسجدیست و در طرف جبل بر بسیار سالک طریق مکه مکرمه که از
مدینه رود او را مسجد الغمامه گویند سرور انبیا صلے اللہ علیہ وسلم در وے نماز گذارده و در نیجا موضعی
است که او را ناریه گویند عبد اللہ بن عمر رضے اللہ عنهما در انجا نزول میفرمود و میگفت ندانم از ان

رسول

باب یازدهم در ذکر بعضے اماکن منیفه و مشاهد شریفه که در طریق مکه معظمه و مدینه منوره یا ثور و مشهور اند
علمای سیر و تواریخ که سالکان طریق اخبار و حافظان حدود و آثار اند مساجد و مشاهد نبوی را
که در اسفار و غزوات ماثور و مشهور اند جمع کرده اکثر از انها درین زمان مبهم و مجهول گشته و معالم
و مبانی آنها مندرس و مطموس شده غیر از خبری از انها اثری نتوان یافت الا بعضی اماکن قدس موطن
مردم با دراک سعادت شهود و زیارت آنها مستعد اند و انچه درین اوراق ثبت یافته ذکر بعضی
مساجد است که در طریق مکه مکرمه و مدینه مشرفه واقع اند مسجد ذی الحلیفه که بعضے از ارباب مناسک آنرا
مسجد الشجره نیز گفته اند و در حدیث صحیح آمده که آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم درحین عزیمت
مکه که اول برای عمره بود و ثانیاً از جهت حج در سایه درخت سمره که در ذی الحلیفه بود نشسته و نماز
گذارده و شب نیز در انجا بوده و هم از انجا احرام بسته و الآن میقات اهل مدینه منوره و محل احرام
الیشان همین ذی الحلیفه است و مسجد کبری که در انجا بود مولیطول زمان منهدم شده بود در سنه احدے
وستین و ثمانمائه تجدید یافته و نماز آنحضرت در مسجد به جانب اسطوانه وسطے بود و شجره نیز همدرا موضع
بود مطری گوید که در جهت قبله این مسجد کبری مسجدی دیگر است خورد تر ازان بمقدار یک تیر انداز
تواند بود که آنحضرت در وے نماز گذارده باشد شمنودی میگوید که این مسجد صغیر را مسجد العرس گویند
چنانکه در روایت ابن عمر رضے الله عنهما آمده است که آنحضرت درحین رجوع از بعضے غزوات در انجا
تعریس فرموده و نماز گذارده و تعریس فرود آمدن مسافر در آخر شب تا آرام گیرند و نیز در حدیث صحیح از
ابن عمر آمده که خروج آن حضرت از طریق شجره بود و دخول از طریق معرس و وے رضے الله عنه نیز
درحین وصول این موضع تحری معرس میکرد و تعریس مینمود دیگر از مساجد که در طریق
مکه مکرمه آمد مسجد شریف الروحاست و روحا موضعی ست که میان او و مدینه مکرمه چهل و یک
میل است و در صحیح مسلم گفته که میان او و پیشتر ازو در جانب مدینه مطهره و اوسط میان

وعدم اتساع وقت از ذکر و بیان آن تقصیری واقع شد و از عیون ظاهره وی که الآن جاری و منبع
است عین مزرقاست که از میان نخیل قبا بیرون می آید مروان بن الحکم با مر معاویه در وقتی که عامل مدینه
منوره بود آنرا اجرا نموده و بمدینه مطهره آورده آب او در غایت عذوبت و لطافت که شرح آن خرید و قلم
ممکن نباشد و از جمله اودیه آنچه مشهور و متبرک ست وادی العقیق ست که در احادیث بنوعی فضائل آن
ذکر یافته است و در اشعار عرب ذکر آن خارج از حد احصا وقوع یافته قال قائلهم شعر یا صاحبی
هذا العقیق فقف بهٖ ؛ متوالهاً ان کنت لست بوالهٖ ؛ شیخ عبد الهادی سودی گوید ؛ حی العقیق و دمع جفنک
مطلق ؛ قد بدا حسن البدیع المطلق ؛ قد صادنی منه غزال احور ؛ قیدت عنه واشتیاقی مطلق ؛ عبد السلام
بن یوسف گوید شعر علی ساکن البطن العقیق سلام ؛ وان اسهرونی بالفراق وناموا ؛ خطر تم علی
النوم وهو محلل ؛ وحللتم التعذیب وهو حرام ؛ و در حدیث صحیح از ابن عمر آمده است که از آنحضرت صلے
الله علیه و آله وسلم شنیدم که در شان وادی عقیق میفرمود امشب فرشته بر من آمد و گفت صل فی
هذا الوادی المبارک و در حدیث دیگر از عمر آمده رضی الله عنه که العقیق وادی مبارک و از انس
روایت کرده اند که گفت وقتی با رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم بیرون مدینه بجانب وادی عقیق
رفتم فرمود ای انس مطهره از آب این وادی بر کن که با او را دوست میدارم و او ما را دوست میدارد
و از سلمة بن الاکوع روایت ست که گفت که من صید وحش بسیار میکردم و گوشتها را نحضرت
رسالت پناه میفرستادم روزی بملازمت او رسیدم پرسید کجا بودی عرض کردم بصید وحش
رفته بودم فرمود اگر من صید انستم تا وادی عقیق بمشایعت تو بیرون میرفتم و اصل میل وادی
عقیق از جانب قبله مدینه منوره ست از طریق ماشی که مسافت میان او و قبا میل و کمی زیاده
ست و از ان جا از دی الحلیفه گذشته و بغربی بیر رومه رسیده بمدینه مطهره میرسد و در کثرت
سیلان این وادی و اودیه دیگر حکایات نقل کرده اند که از عجائب و غرائب ست و الله تعالی اعلم

هست تا سر خود را بدان نشویم که امروز روز جمعه است گفتم هست سر برآوردم و در ملازمت آن حضرت ص
به بیر بصه رفتم پس وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم سر مبارک را شست و سه ساله را هم در چاه انداخت
و این بیر را در جات ست و آب وی بسیار نزدیک ست بیر جاء این لفظ را بوجوه متعدده خوانده اند چنانچه
شراح حدیث تحقیق آن کرده اند و اشهر وجوه بار اموقوف و جاء مقصورست و حائنم مرد یست یارانی
که بیر را بوی اضافت کرده اند و بعضے گویند نام مکانی که این بیر در دست شمالی مسجد شریف بفاصلت متصل
دیوار قلعه در غایت قرب واگر نه دیوار قلعه حائل باشد و صول بوی از مسجد شریف در غایت قرب بود
گویند که وی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم اکثر اوقات در آنموضع می آمد و در سایه اشجار وی می نشست واز
آب او میخورد و در حدیث صحیح آمده که ابو طلحه رض انصاری را اموال کثیر بود از نخل و احب واعز اموال نزد وی
بیر حا بود و مستقبل مسجد رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در وی می آمد و آب او میخورد و ابو طلحه رض آنرا
بر دوی الارحام خود تصدق کرده و آنی وحسان از اولی الارحام او بودند حسان حصهٔ خود را بدست
معاویه فروخت باو گفتند چرا صدقه ابی طلحه رض را میفروشی گفت چون نفروشم که صاع از تمر بصاعی
از دراهم میخرم و معاویه در انجا قصری بنا کرد بر موضع قصری که اول در انجا بود از بنی جزیله و از
ابو جعفر منصور نیز در انجا قصری بود و الآن این بیر در حدیقهٔ صغیره ست و در وی مسجد صغیرست
آب شیرین دارد و هوای مروح و مقامے پر حضور بیر العهن بکسر عین مهمله و سکون ها صحرائے مدینه است
شرقی مسجد قبا در ستان بزرگ مر بعضے شرفا را در وی زراعت و اشجار بسیار ست مقامی
نظیف و لطیف ست سرور انبیا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بر وی رسیده و وضو کرده و نماز گذارده
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و ذکر بابی آبار و اموال و صدقات واعز اس آنحضرت و باقی مساجد
که در اسفار و غزوات در بلاد متفرقه در آنجا شرف شهود حضور ارزانی داشته و عیون و آبار و بقاع و آطام و اعمال مدینه مطهره در تواریخ این بلده معظمه مبین و مسطورست بجهت اختصار

خود هم در چاه انداخت و هم در زمان آن سر در هر که بیمار میشد او را با آب بضاعه غسل میدادند و ببرکت آن شفای عاجل نصیب او میشد از اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما روایت کرده اند که هر که بیمار میشد روز او را با آب بیر بضاعه غسل میدادیم صحت می یافت و ابو داود و احمد و ترمذی و غیرهم از ابو سعید خدری روایت آورده اند که روزی پیش آنحضرت گفتند که یا رسول الله از بیر بضاعه برای ما آب می آرند و در آن لحوم کلاب و محائض و نجاسات می اندازند فرمود آب پاک است و هیچ چیز ناپاک نگرداند و نسائی نیز از روایت ابو سعید آورده که به پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم گذشتم و او بر بیر بضاعه وضو میکرد گفتم یا رسول الله باین آب وضو میکنی و حال آنکه چیزهائی پلید در وی می اندازند فرمود انّ الماء لا ینجسه شیء و از سهل بن سعد روایت آمده که آنحضرت براق خود را در بیر بضاعه انداخت و از آب وی بخورد و او را بخیر و برکت دعا کرد و از ابی اسید که صاحب بیر بضاعه بود آورده اند که گفت بعد از انکه آنحضرت براق مبارک خود را درین بیر انداخت ما از آب وی میخوردیم و بدو تبرک می جستیم کمبار میوه بستان ما که بر بضاعه در وی بود منقطع شد شکایت بحضرت رسالت بردیم وی علیه السلام فرمود آن غول بیابانی ست که میوه را میدزد و بعد ازین اگر اثر نقصان در میوه بیابی بگو بسم الله اجیب رسول الله چون ابو اسید بحکم آنحضرت این کلمه را برخواند آواز شنید یا ابا اسید مرا عفو کن و در حضور خباب سالک مسرکه بعد ازین هرگز گرد خانه و بستان تو نگردم و من ترا آیتی بیاموزم که به برکت آن هیچ نکبتی بتو و اهل بیت تو نرسد و آن آیة الکرسی ست چون ابو اسید صورت حال بحضرت سید کائنات علیه افضل الصلوة آمده عرض کرد فرمود وی هر چه گفت راست گفت ولیکن در وغ گوست هیثمی گوید که رجال این حدیث ثقات اند و بعضی آنرا تصنیف کرده و الله اعلم و الآن این بیر بضاعه در بستان بعضی ارام در آمده زیارت آن بآسانی دست ندهد بیر البصه بضم الباء الموحدة و تخفیف الصاد المهملة قریب بقیع ست بر یسار طریق مکه از جانب بقیع تحت حصار مدینه مکرمه رود ابن عدی از روایت ابی سعید خدری می آرد که روزی سرور علیه السلام بمنزل وی آمد و فرمود پیش تو از سه چیز

آنرا از مال خود بخرید و تصدق کرد بنوی از بشیر اسلمی آورده است که چون قدوم مهاجرین در مدینه مسوله بشیر
انجا میدو آب شیرین درین بلده شریفه کمتر بود مردی بود از بنی غفار که چاه چشمه داشت که او را رومه
میگفتند قرب از آب مدی میفروخت روزی سر انبیا با آن مرد فرمود که این چاه را بمقابله چشمه که ترا در بهشت باشد
بدست من بفروش عرض کرد یا رسول الله مرا و عیال مرا غیر ازین چاه وجه معیشتی پیدا نیست عثمان
بن عفان رضی الله عنه چون این خبر شنید به سی و پنج هزار درم آنرا بخرید و بر مسلمانان وقف کرد و ابن
عبد البری آورد که این بیر از آن یهودی بود که آب آنرا بدست مسلمانان میفروخت حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه و آله وسلم در اشتراء آن ترغیب فرمود و مشتری ویرا ببشارت بجنت داد پس امیر المومنین
رضی عثمان نصف آنرا بدوازده هزار درهم بخرید چون بران یهودی نصیب او از چاه که نصف بود تنگ آمد نصف
دیگر را بهشت هزار بفروخت و نسائی و ترمذی روایت کرده اند که چون عثمان بن عفان را رضی الله عنه
محاصره کردند بدان قوم فرمود سوگند میدهم شما را بخدا و بدین اسلام میدانید که رسول خدا صلی الله علیه
و آله وسلم بمدینه قدوم آورده و در وی آب شیرین وجود نداشت غیر آب رومه فرمود هر که بیر رومه را بخرد
او را مثل آنچه او را بهشت برین عطا کنند من او را بخریدم و بر غنی و فقیر و ابن السبیل وقف کردم و نیز ان
حضرت فرمود صلی الله علیه آله وسلم هر که تجهیز جیش عسره کند واجب گردد او را بهشت و من تجهیز
کردم گفتند اری میدانیم و در صحیح نیز مثل این روایت آمده و وجود این بیر رومه از وقت جاهلیت
مهدوم شده بود و در حدود خمسین و سبعمائة تجدید یافت و آنرا که در بعضی روایات آمده است که من حفر
بیر رومه فله الجنة ظاهر میشود که دران وقت نیز بحفر و اصلاح احداث دست داده و الله اعلم بیر بضاعة بضم الباء
الموحدة علی المشهور و علی کسرها و الضاد المعجمة و قیل بالمهملة و آخرها عین مهمله بیریست نزدیک بباب شامی
مدینه منوره بریمین سالک طریق مشهد مطهر حضرت سید الشهداء حمزة بن عبد المطلب رضی الله عنه در جنب
که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بر بیر بضاعة آمده و آب طلبیده و وضو ساخته و بقیه آب را بانجا ریخته

ازوده وردوده و برآب او خضرتی غالب ست واورا درجه ست که بدان راه ازین چاه درآیند و در سنه
اثنین وثمانین وثمانمائة تجدید یافته به ثبوت رسیده ست که آنحضرت ازوی وضو کرده و بقیهٔ وضو را هم درو
انداخته و ابن حبان بنقل ثقات آورده که انس رض بن مالک از بیرغرس آب میطلبید و میگفت دیدم رسول
خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را که ازوی آب میخورد و وضو میکرد و از ابراہیم بن اسمعیل بن مجمع روایت
کرده اند که گفت رسول آن سرور فرمود که من امشب دیدم که بر چاهای از چاههای بهشت صبح کرده ام پس صبح
کرد آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر بیرغرس و وضو ساخت و نراق خود را درو انداخت و عسلی میتر
آنحضرت بهدیه آورده بودند آنرا هم درین چاه انداخت و ابن ماجه بسند جید آورده که رسول خدا صلے
اللہ علیہ وآلہ وسلم وصیت کرده بود که مرا بعد از رحلت بهفت قربهٔ آب از بیر من که بیرغرس ست
غسل دهند و آنحضرت در حالت حیات نیز از آب وی میخورد و نیز آمده است که آن حضرت صلی اللہ
سلام اللہ علیہ فرموده بود که چون از زین عالم سفر کنم بهفت قربهٔ آب بیرغرس که بندد بهان آنها کشاده
باشند غسل دهند و از امام محمد باقر سلام اللہ علیہ وعلی آبائہ الکرام نیز آمده که غسل آنحضرت بعد از فوت
از آب بیرغرس بوده و در حیات نیز از وی میخورد صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بیرحه بضم را مهمله وسکون ها
وقیل البصرة چاهی عظیم ست شمالی مسجد قبلتین و رو ادی عقیق آب او در غایت لطافت و نهایت عذوبت
که در وصف نگنجد و در حدیث آمده که یُقَلِّبُ اللّٰهُ قَلْبَ الْمُزَنِیِّ و مزنی همه و مه ست که چاه از آن او بود و عثمان
بن عفان رضے اللہ عنہ ازوی خریده و تصدق کرده بود نقل ست که چون امیر المومنین عثمان رض بن عفان
رضے اللہ عنہ حدیث نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم شنید نصف آن بیر بصد شتر ابتیاع نمود و تصدق کرد
صاحب چاه چون دید که هجوم خلائق بر سر آب بسیار شد و او را نصیب اندک که در چاه بود طامع می آیند
نصف ثانی نیز باندک چیزی بدست عثمان رضے اللہ عنہ بفروخت و ابن شیبه از روایت زهری آورده
که آن حضرت فرمود مَنْ یَشْتَرِی رُومَةَ یَشْتَرِ بِرْدَاهَا فِی الْجَنَّةِ پس عثمان بن عفان رضے اللہ عنہ

که بر سر او آید پیش عثمان آمدم و گفتم در آئی پیغمبر خدا بشارت میدهد ترا به بهشت به بلائی که بر سر تو آید
عثمان رض در آمد و چون جائی در جانب نشست آن حضرت و شیخین تنگ بود مقابل ایشان طرف دیگر
نشست و در صحیح بخاری می آرد که خاتم آن سرور که در دست مبارک میداشت و بعد از وی در دست ابوبکر رض
و عمر بود و بعد از ایشان در دست عثمان آمد روزی عثمان بر بیر نشسته بود و خاتم را برآورده بر حسب عادت
میگردانید خاتم در بیر افتاد تا سه روز تفحص میکردند و آب چاه را میکشیدند پیدا نشد و در صحیح مسلم از
ابن عمر رض می آرد که خاتم از دست مبارک افتاد که خادم امیر المومنین عثمان بود در بئر اریس رض و توفیق بین
الحدیثین بارتکاب تجوز و تاویل صورت امکان دارد و الله اعلم و سقوط خاتم بعد از شش سال بود که از
خلافت او گذشته بود و از همانروز فتنه و ابتلا بحال خلافت او راه یافت و تا آنکه سر در خاتم شریف
ابداع یافته بود بر طبق فقدان خاتم سلیمان علی نبینا و علیه السلام و اختلال ملک وی نزد آن و بعضی گفته اند
که آن چاه دیگر بود در بعضی صدقات عثمانیه و در انجا سهم او بود که سرور انبیا از اموال بنی النضیر خاص
او ساخته و مالی دیگر که از عبد الرحمن بن عوف بچهل هزار دینار ابتیاع نموده برامهات المومنین و غیر ایشان
تصدق کرده بود و آن مال را نیز بر بیر اریس تسمیه میکردند و الله اعلم و بیر اریس در حیات بود که بدان
در آمدن در چاه و متوکردن وی میسر بود در سنه اربع عشر و سبعمائة آنرا تجدید کردند و الآن طریق
ورود آن مسدود است و عمارت بالای آن مفقود گویند که یکی از غلامان سقیفه ارحام که در باطن
بخبث نفس و نفاق گرفتار بود دانست بقصد طمس آثار مصطفویه سد طریق ورود و هدم عمارت
نمود خذله الله و دوره بیر غرس شیخ مجد الدین میگوید بیر غرس بفتح غین معجمه و سکون راست بمعنی
درخت نشاندن و بعضی بحرکیب راء بروزن شجر نیز ضبط کرده و میگوید بدلیل آنکه از اهل مدینه شنیدیم
که غین را مضموم میخوانند و صواب همان فتحست انتهی و متعارف الآن در مردم ضم غین ست چاهیست
در شرقی شمالی مسجد قبا قریب بنصف میل و غرس نام مواضعی ست که در حوالی او بید چاهی بزرگ ست کثیر الماء بشیر

و لو آبی طلبید و بجوزد و بقیه آب را با آب دهن مبارک هم در چاه انداخت بعد ازان بول کرد و بر
سر چاه آمد و وضو ساخت و بر خفین مسح کرد و نماز بگذارد و بعضے این قصیه را در بیر غرس آورده اند
و الله اعلم و از انچه در بیر اریس بصحت رسیده و در صحیحین آمده است که ابو موسی اشعری میگوید وضو کردم
و از خانه بقصد ملازمت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم برآمدم و عهد کردم که امروز از خدمت او
مفارقت نکنم پس بمسجد شریف در آمدم آنحضرت را نیافتم گفتند که همین ساعت برآمده بجانب قبا رفت
من هم بر اثر مبارک برآمدم نشان دادند که بر بیر اریس بشرف حضور ارزانی دارد رفتم و بر در حائطے که
بیر مذکور داخل آن بود نشستم تا آنکه آن حضرت قضای حاجت کرد و وضو ساخت پس درون در آمدم
دیدم که بر بالای چاه نشسته است و ساقهای مبارک کشف کرده و پایها در چاه آویخته سلام کردم و برگشتم
و بر در نشستم و با خود گفتم که امروز دربان سرور انبیا باشم بعد از ساعتی ابو بکر صدیق رضی الله عنه
آمد و در بزد گفتم چه کسی گفت ابو بکر گفتم هم بر جای خود باش تا خبر کنم رفتم و عرض کردم که یا رسول الله ابو بکر
آمده و دون در آمدن مستطلبد فرمود بگذار تا در آید و بشارت ده مرا و را بجنت پیش ابو بکر آمدم و بشارت
دادم او را بجنت پس در آمد و بر دست راست پیغمبر صلے الله علیه و آله وسلم بنشست و هم بقصد متابعت وے
پایها را در چاه آویخت من باز آمدم و هم بر جای خود بر در نشستم منتظر برادر خود که در خانه گذاشته آمده بودم و
وضو میکرد گفتم کاشکی وی نیز بیاید تا امروز که پیغمبر خدا را وقت خاص ست برسد و به بشارتی از ان حضرت
بشرف گردد و همدرین اثنا عمر ابن الخطاب رضی الله عنه رسید و در بزد گفتم کیست گفت عمر گفتم بر جای خود باش
تا خبر کنم رفتم و عرض کردم که یا رسول الله عمر آمده و استیذان می نماید فرمود در آید و بشارت ده او را
بجنت پیش عمر آمدم و بشارت دادم او را بجنت عمر نیز در آمد و بر دست چپ آنحضرت هم بدانوضع
که آنحضرت نشسته بود بنشست باز آمده بر در نشستم بلا کاشکه برادر من بیاید بعد از زمانے
عثمان بن عفان رضی الله عنه در رسید خبر او نیز کردم فرمود در آید و بشارت ده او را بجنت با بلای

موضع آن متردد مانده سید سمهودی گوید که در طلب تعیین آن موضع شدم تا انکه از زیر زمین اساس آن برآمد و مقدار نصف ذراع از هر جانب دیوار او پیدا شد پس بنای او را تجدید نمودند و الان مسجد سقیا مسجدی را گویند که در طریق مکه است قریب سواد مدینهٔ مطهره اول متبرک و تشرف قاصدان زیارت حضرت سید المرسلین صلے الله علیه و آله وسلم که از مکه معظمه بیایند همین مسجد است صغیر است بر اندازهٔ هفت در هفت والله اعلم این مساجد است که بعینها معلوم و مشهور اند و خلق بزیارت آنها مشرف میشوند و مساجد دیگر اند زیاده بر اربعین که غیر از جهت از انها معلوم نیست و در تعیین جهت نیز بعضے مواضع و امکنه مذکور شوند که ذکر آن مر طالب را جز حیرت و تردد بیفزاید از بجهت در ذکر آنها تقصیر واقع شد و سید سمهودی علیه الرحمه استیفا و استقصا آن کرده والله الموفق و مجموع انچه از مساجد درین اوراق مذکور شده بست و دو مسجد است **باب دهم** در ذکر بعضے آبار مبارکه که بحضور فائض النور آن حضرت مشهور ماثور اند صلے الله علیه و آله وسلم آبار مبارکه بر طبق مساجد شریفه بسیار اند و لیکن بعضے مندرس و معدوم شده که نشانی از انها متعین نیست و سید در تاریخ خود زیاده از بست آورده و لیکن انچه الان زیارت و مشهود آنها مشهور و متعارف ست سبع آبار است که بعضے از علما آنرا در قید نظم در آورده اند و گفته شعر اذا رمت آبار النبی بطیبة ۞ فعد تها سبع مقالا بلا وهن ۞ اریس و غرس و رومة و بضاعة ۞ کذا البصة قل سیر جامع العهن ۞ بنا بر آن تخصیص بیان بذکر آنها مناسب حال افتاد بیر اریس بر وزن جلیس نسبت بمردیست از یهود که نام وی اریس بود قریب مسجد قباست در جهت مغرب بغایت آب شیرین و لطیف وارد در روایات متعدده آمده که آنحضرت آب دهن مبارک خود را در وی انداخته است و عذوبت و لطافت آب او از انجا پیدا شده ست والا پیش ازان شیرین نبود و بیقی می آرد که که انس بن مالک رضے الله عنه چون بقبا آمد از ین چاه نشان پرسید شخصے او را بر سر چاه اریس آورد الیش حدیثی نقل کرد که رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم بر سر این چاه آمد و از شخصی که آب میکشید

بن الحکم را عاملی بود بر لین و باب نام او را بر جبل و باب برداشته بود عائشه صدیقه گفته فرستاد
وای بر تو باد مد موضعی که پیغمبر خدا نماز گذارده تو او را مصلوب ساختی و بعد از وی نیز بعضی امرا به سنت
سیئه عمل کرده و آخر المنع بعضی سلف متمنع شدند و بعضی گفته که ضرب خیمه آنحضرت بر ذباب ایام
خندق بود و جفر خندق در واقعه احزاب بود و جانب غربی سلع تا مصلی عید و از مساجد فتح
تا جبل ذباب چنانچه تفصیل آن در کتب سیر و تواریخ واقع ست و الیوم اثری از خندق نماند غیر آن مواضع
که تبرک بدان حاصل ست و بعضی علما این مسجد را بر ثنیه وداع نشان داده اند و مانا که آن از جهت قرب
اوست بدالموضع مسجد الفسح بفا و سین و حا مهملتین شمالی مشهد سیدنا حمزه ست در اصل جبل احد گویند
که آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا اذا قیل لکم تفسحوا فی المجالس الآیه در این مسجد نزول یافته مطری گوید که ان
حضرت نماز ظهر و عصر در روز احد بعد از فراغ قتال در ان جا گذارده و این شنیه نیز مطابق آن نقل کرده
لی تعیین وقت نماز خاص و الله اعلم مسجد عینین در جهت قبله مشهد سید الشهداء ست و این جبل را جبل الرمات
گویند که تیر اندازان لشکر اسلام روز احد بر وی ایستاده بودند و اکنون این مسجد منهدم شده گویند که طعن سید الشهداء
رضی الله عنه در ان جا بود و بروایت جابر رضی الله عنه آمده که نماز ظهر را آنحضرت روز احد بر جبل عینین کرد
نزدیک قنطره که در انجا بود و نیز روایت آمده که سرور انبیا با اصحاب نماز صبح در موضع قنطره با اسلحه
در انجا گذارده صلی الله علیه و آله و سلم مسجد لوای بر کنار شامی جبل عینین ست مطری گفته ست که محل شهادت
سید الشهداء رضی الله عنه همان ست و هم بحالت طعن از موضع اول باین محل آمده افتاد و این شنیه
نقل میکند که سیدنا حمزه رضی الله عنه بعد از قتل هم در موضع جبل رمات بود که بعد ازان با مر آن سرور از
بطن وادی برداشته بموضعی که قبر اوست دفن کردند و بعضی علما این مسجد را مسجد العسکر نیز نام کرده اند و ابن
اعلم مسجد السقیا بضم سین مهمله و سکون قاف اسم چاهی ست که آنحضرت عوض حبش بدر در انجا گرفته
و در ان جا نماز گذارده و اهل مدینه را به برکت دعا کرده و بعضی از علما این مسجد را ذکر نکرده اند و در تعیین

بجا آوردم ای معاذ فاضل ترین حالاتی که بنده را بمولی نزدیک گرداند سجده است مسجد القبلتین در جانب
غربی مساجد فتح ست بمسافت نصف میل یا اقل نزدیک بوادی عقیق و بسیر رومه از محمد ابن اسحق
روایت کرده اند که اهم بشر زنی بود از بنی سلمه سرور انبیا صلی الله علیه و آله وسلم بدریافت وی
در انجا تشریف برده وی طعامی برای آنحضرت مهیا کرده و هم در اثنای آنکه طعام میخوردند از احوال
ارواح پرسیدند مورد حدیثی که در باب ارواح مومنین و کافرین ورود یافته ست همدران مجلس بود
چون وقت ظهر در رسید در مسجد یکه بنی سلمه داشتند بنماز گذاردن برآمد دو رکعت نماز گذارده بود که
وحی آمد که قبله از بیت المقدس بجانب کعبه تحویل یافت هم در نماز استداره فرمود و روی بجانب کعبه
آورده دو رکعت اخیر را بسوی کعبه گذارد از بنجهت او مسجد القبلتین گویند و ابن زباله از محمد بن جابر
روایت می آرد که جماعه از بنی سلمه در مسجد یکه داشتند نماز ظهر میگزدند دو رکعت نماز گذارده بودند که
خبر تحویل قبله بدیشان رسید پس هم در نماز روی بجانب کعبه آوردند و درین روایت ذکر نماز آن
حضرت درین مسجد در وقت تحویل قبله نیست شیخ مجدالدین فیروزابادی میگوید که مسجد قبا احق و اولی
ست باین اسم زیرا که در صحیحین آمده که وقوع تحویل قبله در وی بود و بعضی علما ترجیح قول اول کرده اند
والله اعلم مسجد الذباب و الآن او را مسجد الرایه گویند بریمن طریق شام ست چون از مدینه مطهره روند
بالای جبلیه که نام او ذباب ست بنای اصل او که از عمر ابن عبد العزیز بود منهدم شده بود در سنه
خمس و ست و اربعین و ثمانمائة بعضی از امرای مدینه مطهره تجدید آن نموده فاصله درمیان مسجد
فتح و این مسجد همان جبل سلع ست آنها در جانب غربی جبل اند و این در جهت شرقی بنایت مکانی
رفیع و مروح و منورست مدینه مطهره و قبهٔ منوره حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم
ازانجا تجلی خاص مشاهده مخصوص دارد و آیت کرده اند که آنحضرت بر جبل ذباب نماز گذارده و
در هنگام توجه غزوهٔ بنوکل خیمه بربالای آن زده بود و آیت ست از حارث بن عبد الرحمن که مروان

که بانیان او بیند در سنه سبع وسبعین وخمسمائة تجدید نمود وبعد از بنای وی مسجدیکه منسوب بعلی مرتضی
رضی الله عنه وکرم وجهه بود وی با بهذام آورده بود امیر مدینه که او را زین الدین صنیغم منصوری گفتند
در سنه ست وسبعین وثمانمائة تجدید نموده ولیکن آن مسجد دیگر که منسوب به ابوبکر صدیق بود هیچ کس را نهنا
قدیما وجدیدا بتجدید آن اهتمام ننموده وی همچنان خراب افتاده بود در سنه اثنین وثمانین وثمانمائة
بعضی مردم به بنای آن توفیق یافتند ودر اواسط طریق مساجد متعدد در شعب جبل سلع بر یمین سالک
چون از مدینه بروند مسجد نبی حرام است در بعضی روایات آمده که آن سرور صلی الله علیه وآله وسلم
در آن جا تشریف آورده نماز گذارده است عمر ابن عبد العزیز تجدید آن نموده وبر بنای اصلی زیادت
کرده باسقف واسطوانات والآن محاط الیست ولیس قریبا بین شعب غاریست که بشرف حضور
سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم مشرف شده است در ایام خندق در بعضی احیان آن جا بیتوتت
میفرمود صلی الله علیه وسلم طبرانی از ابو قتاده روایت می آرد که روزی معاذ بن جبل در طلب آنحضرت
آمد چون در حجرات منیفه امهات المومنین رضی الله عنهن نبافت روی بکوچه که مرور آن سرور بدان معتاد
بود آورده آخر بباب جبل ثواب که نظر بسیاق حدیث چنان ظاهر میشود که آن نام جبل سلع است
نشان داده اند چون بجبل ثواب برآمد ونظر بیمین وشمال آن برگاشت در غاریکه درین کوه است
دید که سرور انبیا در سجده است معاذ ملتفت شده هیبت آن مقام وطول سجده حضرت سید الانام
علیه اکمل الصلوة وافضل السلام از جبل فرود آمد وباز برفت آنحضرت هنوز در سجده بود گمان برد
که روح پاک او را بعالم بالا برده اند پس سر از سجده برداشت وگفت جبرئیل امین آمد وگفت حق سبحانه
وتعالی بر تو سلام میخواند وی پرسید هیچ میدانی که بابت تو چه معامله خواهم کرد گفتم الله اعلم تو دانائی
من چه دانم بعد ازان آمد وگفت پروردگار تو میفرماید که تو خاطر خود خوش دار بابت تو هرگز آن
نکنم که ترا ناخوش آید وموجب آزار خاطر تو گردد پس سر بسجده نهادم وشکرانه این نعمت عظمی را

بایان انداخت و گفت مشکر آنکه رحمتی و رحمت اصحابی و ابو نعیم از طریق شافعی می آرد که دعای آنحضرت
روز احزاب این بود شهد الله انه لا اله الا هو و الملائکة و اولوا العلم قائما بالقسط لا اله الا هو العزیز الحکیم و انا
اشهد بما شهد الله به و استودع هذه الشهادة وهی لی ودیعة عند الله یوم القیامة اللهم انی
اعوذ بنور قدسک و عظمة طهارتک و برکة حلالک من کل آفة و عاهة و من طوارق اللیل و النهار و
طارق الجن و الانس الا طارقا یطرق بخیر اللهم انت غیاثی حیث اغوث و انت ملاذی حیث اعوذ فانت
غیاثی فی ذلک اعوذ اعوذ بجلال وجهک و کرم جلالک من خزیک و کشف سترک و نسیان ذکرک و الاضرار
عن شکرک انا فی حرزک و کنفک و کلاءتک فی لیلی و نهاری و نومی و قراری و ظعنی و اسفاری و حیاتی و مماتی
ذکرک شعاری و ثناءک دثاری لا اله الا انت سبحانک و بحمدک سترنیا لا مسک و عظمتک و مکرما بسبحات وجهک
اجرنی من حرّ نیرانک و من شر عبادک و اضرب علی سرادقات حفظک و قنی سیئات عذابک و وجه علی و عدنی
منک بخیر یا ارحم الراحمین و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم الکریم و الصلوة علی النبی المرتضی محمد و آله الاصحار
و سلم آورده اند که شافعی این دعا را وقت محنتی که او را از جانب هارون رشید رسیده بود خواند و از شهر
واقف که از اعدا متوقع و متوهم بود بخجالت یافت و از معاذ بن سعد روایت کرده اند که آن حضرت در مسجد
فتح و مساجد دیگر که در تحت این مسجد اند نماز گذارد و اهل مسجد که قریب بدست از جانب قبله در این مسجد
سلمان فارسی گویند و آن که از عقب این مسجد است مسجد علی مرتضی نامند و آن را که در اصل جبل است
در جانب قبله اصغر مساجد مسجد ابو بکر صدیق خوانند و وجه نسبت این مساجد باین حضرات روشن نشده
است و ظاهر چنان مینماید و الله اعلم که همه در روز احزاب منازل ایشان در این مواضع بوده باشد و
سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم بمنازل ایشان تشریف آورده نماز گذارده باشد و اصل بنای
این مساجد از عمر ابن عبد العزیز بود و چون آن بنا بطول زمان و مرور ایام و هبوب اعصار مندرس شد
حسین بن اسمعیل که یکی از وزرای عبید بین بود مسجد اعلی را در سنه خمس و سبعین و خمسمائة و دو مسجد دیگر را

علیه وآله وسلم برخاست و دعا کرد حق سبحانه وتعالی بادی عظیم فرستاد که کفار تاب آن نیاورده
رو بهزیمت نهادند چنانچه قرآن مجید در سورهٔ احزاب بتفصیل بدان ناطق ست و آن حضرت فرمود
که بعد ازین هرگز قریش بشما مقابل نشوند و بر شما نیایند و ازین جهت این مسجد را مسجد فتح و احزاب
گویند و آثار فتح و انوار اجابت در و در حوالی وی لائح و بایح ست و در جانب یمین وادی ست که
اورسیج گویند بیای مثناة تحتیه و در وی نخیل بسیار و فضای پر انوار واقع ست و از امام جعفر صادق
بسندی که از آبای کرام خود دارد سلام الله علیهم آمده ست که چون آنحضرت صلی الله علیه وآله
وسلم بمسجد فتح در آمد یکدو گام راه رفت و بایستاد و هر دو دست مبارک بمبالغه هرچه تمامتر برآورد و دعا
کرد بحدیکه ردای مبارک از کتف شریف او بزمین افتاد و آن حضرت همچنان مشغول دعا بود و براین آیات
سنعدوه آمده که موضع قیام رسول الله صلی الله علیه وسلم از برای دعا در مسجد فتح اسطوان وسطی بود
سید گوید علیه الرحمه که چون عمارت او الآن تغییر یافته ست باید که در صحن مسجد مقابل محراب مسجد باشد
ولیکن بضم روایت دیگر لازم می آرد که قیام حضرت بجهت مغرب اقرب بود و صعود از درجهٔ شمالیه بود
نه شرقیه و از انجانب چون مقدار خطوتین برند موضع قیام سید انام علیه الصلوة والسلام الکملة
والتمام یافته باشند و آورده اند که دعای آنحضرت درین مسجد این بود اللهم لک الحمد مد ما تشاء من
الصلاة فلا مکرم لمن اهنت ولا مهین لمن اکرمت ولا معز لمن ذللت ولا مذل لمن اعززت
ولا ناصر لمن خذلت ولا خاذل لمن نصرت ولا معطی لما منعت ولا مانع لما اعطیت ولا رازق لمن حرمت
ولا حارم لمن رزقت ولا رافع لمن خفضت ولا خافض لمن رفعت ولا خارق لمن سترت ولا ساتر
لمن خرقت ولا مقرب لمن باعدت ولا مباعد لمن قربت یا صریخ المکروبین یا مجیب المضطرین اکشف
همی وغمی وکربی فقد ترى حالی وحال اصحابی پس جبرئیل آمد و گفت پروردگار تو دعای ترا شنید و ترا و
اصحاب ترا از هول دشمن نگاهداشت پس آنحضرت بر دو زانو نشست و دستها را فراخ کرد و چشمها را

توانند کرد و احداث منبر برای خطبهٔ عید بران قیاس کرده باشند و الله اعلم سید میگوید علیه الرحمه که
ظاهر آنست که بنای این هر سه مسجد در زمان عمر بن عبد العزیز باشد و در فضل مصلای شریف و اجابت
دعا نزدیک اخبار و آثار بسیار وارد و یافته و حدیث مَا بَیْنَ بَیْتِی وَمِنْبَرِی رَوْضَةٌ مِنْ رِیَاضِ الْجَنَّةِ نیز
هم ازین قبیل ست چه در فضل ما بین این دو مکان شریف شک نیست که از جهت حلول و ورود آنحضرت
ست در اینجا که چون آنسرور صلی الله علیه وآله وسلم از سفر قدوم می آورد بمصلے مرور میفرمود
و مستقبل قبله وقوف فرموده دعا میکرد و نماز جنازه که بر مجاشع کرد بروایت سعید بن المسیب نیز
در همین جا بود مسجد الفتح و مساجد دیگر که در جهت قبله اند و الآن همه را مساجد فتح گویند و در زمان
عموم الناس اکنون این نهار را اربع مساجد گویند و لیکن مسجد الفتح همان مسجد ست که بلند ست بر قطعهٔ عریضه
از جبل سلع و از جانب مشرق و شمال درجات دارد او را مسجد الاحزاب و مسجد اعلی نیز گویند امام
احمد حنبل در مسند خود بروایت ثقات از جابر بن عبد الله آورده ست که پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم
در مسجد فتح سه روز دعا کرد دوشنبه و سه شنبه و چهارشنبه پس بروز چهارشنبه بین الصلوتین باجابت
دعا بشارت یافت بحدیکه اثر فرح و سرور اجابت در روی شریف او پیدا شد جابر رضی الله عنه گوید
که مرا هیچ مهمی شدید پیش نیامد که همه ساعت بمسجد فتح توجه نکنم و باجابت دعا بشارت نیابم و در روایت
دیگر از جابر آمده که آن حضرت بموضعی که در روی مسجد فتح بنا یافته ست آمد و با بیناه و دستها
برداشت و بر کفار قریش که روز خندق جمع آمده بودند دعا کرد و نماز نکرد و بار دیگر باز آمد بهمان
نسق دعا کرد و نماز گذارد و این نوبت آمد که آنحضرت در مسجد فتح بر روی احزاب دعا کرد و از خوف
اعداء فرصت نماز ظهر و عصر و مغرب نیافت که بگذارد تا بعد از مغرب نماز ها را قضا کرد و روز احزاب و
خندق یکی ست این غزوه را غزوه خندق گویند و هم احزاب و این غزوه هم آخر غزواتی بود
که کفار قریش از مکه بر مدینه آمدند و زور آوردند چون کار بر مسلمانان سخت شد سرور انبیا صلی الله

مدینه هست تا شمالی آن نیز آیم والله الموفق مصلی العید خارج مدینه است و رجانب غربی قریب دار مروان
مصری ازان راه که قافله مکه معظمه می آید و واقدی میگوید اول عید یکه آنحضرت گذارد صلی الله علیه وآله وسلم
در سنه اثنین بود از قدوم مدینه و این بنا را از روایت ابی هریره رض می آرد که اول نظر و اصحی که رسول خدا صلی الله
علیه وسلم بمدینه گذارد در موضعی بود که قریب دار حکیم ابن العدا بود و بعضی از ارباب تاریخ آورده اند که مسافت
او از ارباب اسلام بنا کرد و الآن مسجدیست که مشهورست بمصلای عید سمهودی نظر بدلائل و امارات کرده
میگوید که غالب آنست که این موضع مسجد نبیست که او را مسجد علی گویند که بازار مدینه در اوائل عهد انجا بود و
دار حکیم بن العدا نیز همدران موضع بود والله اعلم و مسجد دیگر هست در همین مکان که او را مسجد ابوبکر گویند
منهدم شده بود شیخ الحرم مدینه درین زمان آن را تجدید کرده بغایت مکانی مصفی و منزه ساخت
و گرد وی رباطی بنا کرد و آبی جاری نمود و حوالی آن سبز و خرم ساخته و در جوار این مسجد حدیقه بود قدیم
معروف بعریصه اثری از وی نیز باقی ست و دیگر مسجد علی که نیز قریب این زمان یعنی اعاجم بر تجدید بنای
آن مشرف شده مسجدیست کبیر که صحن فسیح دارد گویند علی مرتضی سلام الله علیه در زمان محاصره عثمان
بن عفان رضی الله عنه از خانه خود برآمده درین جا سکونت فرموده بود و نماز عید را نیز همین جا گذارد
و سمهودی همین مسجد را مصلای عید سرور انبیا میداند و میگوید که گذاردن علی مرتضی نماز عید را درین
موضع از جهت تیمن بمصلای عید پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بود و مصلای عید در زمان آنسرور بنا
نداشت بلکه از بنای آن نهی فرموده و خطبه عید نه بر منبر خوانده و اول کسیکه در خطبه عید منبر گرفت
مروان بن الحکم بود چنانچه شیخ ابن حجر عسقلانی از بعضی احادیث استنباط نموده است و ابن شیبه
می آرد که اول کسیکه خطبه بر منبر خواند عثمان بن عفان بود و در روایت ترمذی آمده که آنحضرت
نماز استسقا بصلا گذارد و بر منبر برآمده خطبه خواند و بعضی علما گفته اند که تواند که تخصیص استسقا باتخاذ
منبر برای آن باشد که تا عامه ناس تحویل رداء و رفع یدین و مانند آن که در نماز استسقا شاید

فلا عیش الا فی موافق صبهم ؛ و اما سوی هذا فعندی کالهبا ؛ مسجد طریق السافله در طریق یمین
شرقیه ست که بمشهد سید الشهدا حمزه رضی بن عبد المطلب و مشهور ست بمسجد ابی ذر الغفاری رضی الله
عنه بیهقی در شعب الایمان از عبد الرحمن بن عوف می آرد که در رجبه مسجد بنوی فتاده بودم ناگاه
آن حضرت از دری که متصل آنست بیرون آمد و من نیز بر اثر آن سرور روان شدم پس ربیعه یمانی
از سواف در آمد و وضو کرد و دو رکعت نماز بگذارد و بعد از نماز بسجده رفت سجده در غایت طول
کردگمان بردم که مگر روح پاک او را بعلیین برده از مشاهده این حالت مرا گریه در گرفت بعد از ان سر
برداشت و فرمود چه شده ست ترا که گریه میکنی گفتم یا رسول الله چندان سجده دراز کردی که ترسیدم مگر
روح پر فتوح ترا بر آسمان برده فرمود جبرئیل آمد و از حضرت عزت وحی آورد که پروردگار تو میفرماید هر که بر
تو درود فرستد من بر وی درود فرستم و هر که بر تو سلام فرستد من بر وی سلام فرستم و بر وایتی هر که بر تو
صلوة فرستد ده حسنه برای او بنویسیم و بر وایتی ده صلوة بفرستم پس سجده شکر کردم پروردگار خود را
بر ین نعمت بیهقی از حاکم می آرد که این حدیث صحیح ست و در سجده شکر صحیح تر ازین حدیثی وارد نشده است
و امام احمد نیز این حدیث را از عبد الرحمن بن عوف آورده و ذکر سجده شکر نیز نماز کرده و این مسجد
صغیر ست بطول و عرض هشت ذراع مسجد البقیع چون کسی از دروازه بقیع بر آید این مسجد بر دست راست
ماند در موضعی که غربی مشهد عقیل و امهات المومنین ست تا ناگاه بعضی از علما را درین مسجد سندی
معتمد علیه دست نداده زیرا که بعضی گفته اند شاید که این موضعی ست که مصلای عید آنحضرت بوده
در بقیع و بسا منسوبی نظر بعضی امارات و دلائل میگوید که ظاهر آنست که این مسجد آن کعبات
که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم در وی اکثر اوقات می آمده و نماز میگذارده و میفرموده
اگر نه خوف رجوع مردم باشد اکثر اوقات همدر وی نماز کنم و الله اعلم و این مسجد ست که از ابتدای
مسجد قبا در جهت شرقی و شمالی آن تا مدینه مطهره واقع اند اکنون بزیارت مساجدی که در جانب غربی

ومردم بهمه اینها تبرک میجویند و در همین محراب سنگی ست بروی نوشته خلد الله ملک الامام ابی جعفر
المنصور المستنصر بالله امیر المومنین عمر سن ثلثین وستمایه مسجد الاجابه شمالی بقیع ست طریق وی
بر بسیار سالک ازان جا که محاط قبور شهداست که در بقیع اند مسجدیست بر زمین مرتفع از قبله بشام
قریب بست گز و از مشرق بمغرب بست و پنج و او را مسجد بنی معاویه گویند که قبیله بود از اوس در
صحیح مسلم آمده ست که روزی رسول خدا صلے الله علیه وآله وسلم از عالیه می آمد مرور با حضور آن حضرت
بر مسجد بنی معاویه افتاد دو رکعت نماز در وی بگذارد و جماعه از اصحاب که همراه آنحضرت بودند نیز
گذاردند بعد از نماز دعا کرد بغایت طویل چون برگشت فرمود از پروردگار خود سه چیز درخواستم
از انجمله دو چیز اجابت کرد و ازان دیگر منع فرمود دعا کردم که امت مرا بیلای قحط نکشد مقبول کرد
و ایشانرا بغرق هلاک نکند اجابت فرمود و بیکدیگر تقاتل نکنند از ینمعنی منع کرد و اجابت نکرد و فرمود
هلاک و فنای امت تو در تحت تیغ ما شد و از جهت اجابت دعوات بابرکات آنحضرت صلے الله
علیه وسلم درین مسجد او را مسجد الاجابه گویند و در موطا امام مالک یکی ازان سه چیز بجای آنکه هلاک
ایشان بغرق نشود این آمده که کافر انرا بر ایشان غلبه نبود و از سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه
روایت کرده اند که آنحضرت نماز گذارد و ایستاده شد و دعا کرد و از محمد بن طلحه آمده ست که مصلای
آنحضرت از جانب یمین محراب بود بفتاد و گز و دو قدمی و نوری که بعد از اشتغال بعبادت و دعا و
استغراق و حضور ذکر و بیرون آمدن ازین مسجد یکبارگی افتادن نظر بروضه شریف سرور کائنات
صلے الله علیه وآله وسلم حاصل وقت مشتاقان غریب میشود دریافت آن بهمان وقت تعلق دارد
حق سبحانه تعالے اوقات فرصت و ایام مجاوری را در حمایت آن اوقات بابرکات دارد و عود بادرک
آن لذات و حالات کرامت کناد بیت اوقات خوش آن بود که با دوست بسر شد ؛ باقی همه
بیحاصلی و بیخبری بود مشعر عن الله ایاما مضت فی ربوعهم ؛ فما کان اصفاها و اصلے و اطیبها ؛

مشرق بمغرب چهار ده گز بصحت رسیده است که آن حضرت دران جا نماز گذارده و مشهور گفته اند
که بمعنی بستان ست وام ابراهیم ماریه قبطیه است والده ابراهیم بن رسول الله صلی الله علیه وسلم اورا
درانجا بستانی بود و ولادت سیدنا ابراهیم هم درانجا بوده و آن حضرت را درانجا صدقات بود که
بر فقرا وقف فرموده بود از عائشه رضی الله عنها روایت کرده اند که ماریه قبطیه بغایت جمیله بود
و آن حضرت را بسیار خوش آمده بود اول اورا بخانه حارثه بن النعمان نگاه داشت و در آخر
بجهت غیرتی که مرا بر وی پیدا شد اورا بعوالی مدینه منوره که این مسجد درانجاست برده و درهمانجا
گاه گاهی پیش او میرفت و این بر من سخت تر از اول آمد آخر اورا حق تعالی پسری عطا کرد و ما ازین
نعمت محروم ماندیم و قصه ماریه قبطیه که آن حضرت در خانه حفصه رضی الله عنها وی صحبت داشته و باعث
نزول آیه کریمه یا ایها النبی لم تحرم ما احل الله لک لایه آمده مشهور ست مسجد بنی ظفر را اورا آن
مسجد بغلبه نامند و عوام الناس سقره پیغمبر گویند و در جانب شرقی بقیع ست از راه قبه که معروف
ست بفاطمه بنت اسد ام امیر المومنین علی رضی الله عنه به ثبوت رسیده که آنحضرت در محله بنی ظفر
با جمعی از اصحاب مثل ابن مسعود و معاذ بن جبل و غیرایشان رسیده نماز گذارده و بر سنگی که درانجا
ست نشستند و به قاری امر کرده تا قرآن بخواند چون باین آیت رسید فکیف اذا جئنا من کل امة
بشهید و جئنا بک علی هؤلاء شهیدا سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم در گریه شد و فرمود خداوندا
من شهیدم بر کسیکه من در میانم آنرا که من ندیده ام چه دانم و بعضی علمای تاریخ نوشته اند که هر
زنی که حمل نگرفته باشد چون برین سنگ بنشیند حامل گردد و این خاصیت پیش اهل مدینه مشهور
قدیما و حدیثا بحد شهرت رسیده است مطری میگوید که در حره که در جانب قبله این مسجد ست نشانها
ست که بر وی آثار ست میگویند که آن اثر حافر ناقه آنحضرت ست و بر سنگ مانند اثر مرفق واقع است
گویند که آنحضرت بر وی تکیه فرموده بود و مرفق مبارک بر وی نهاده و بر سنگی دیگر آثار اصابع ست

وکبر پایه برانست که پا در رکاب نصرت آب نهی و بر بنو قریظه برتازی من بر سر آنها میروم تا ایشان را از
جای درآرم وخوش بجنبانم تا سست وبیدل شوند جبرئیل علیه السلام این خبر رسانید و برگشت گویند
که غبار در کوچهای مدینه منوره از افراس ملائکه بلند شده بود و هیچکس نمایان نمیشد پس امر فرمود بلال
موذن منادی در داد که هر که امر الهی را سامع و مطیع ست نماز عصر را در بنی قریظه بگذارد و علی مرتضی
سلام الله علیه را رایت خاص خود داده مقدمهٔ لشکر اسلام گردانید و تا بست و پنج روز محاصرهٔ ایشان
کرد تا عاجز آمدند و رعبی عظیم در دل ایشان افتاد تا آخر بحکم سعد بن معاذ که حلیف این قوم بود
فرود آمدند تا بهر چه حکم کند راضی باشند سعد بن معاذ رضی الله عنه تیری در غزوهٔ خندق خورده بود
که هنوز خون از جراحت او میرفت سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم حکم فرمود تا ویرا حاضر آورند
و خونیکه از جراحت وی میرفت بایستاد سعد بن معاذ چون بمجلس درآمد آن سرور بنو قریظه را فرمود
تا مر او را سید کنم بعضی علما باین قول استدلال کنند بر شرعیت قیام از برای اکرام داخل
و محققان گویند که این قیام نه از جهت اکرام ست که برای داخل مجلس کنند بلکه از جهت آنکه
سعد بن معاذ را طاقت آن نبود که بنفس خود از مرکب فرود آید پس فرمود برخیزید و او را فرود آرید
و لهذا امر عالی مخصوص آن جماعت نه شامل جمیع حاضران و گویا که این مقدمه توطیه بود از برای
الزام و امتثال حکم سعد که در باب ایشان کند بعد ازان فرمود با سعد بن معاذ چه حکم میکنی در باب
بنی قریظه گفت حکم میکنم که مردان ایشان را بکشند و اموال ایشان را قسمت کنند و ذریات و نسا را بندهٔ
سازند پس آنحضرت در شان سعد بن معاذ فرمود بدرستی و راستی حکمی کردی که از هفت پرده آسمان
نزول یافت پس شش صد نفر را بر روی هم در میش و بازار مدینه گردن زدند و سر انا النحوک و القتول از تجلی اسم
جلی و المحیی الممیت طنین فرمود نعوذ باللہ من غضب اللہ مسجد مشربهٔ ام ابراهیم شمالی مسجد بنی قریظه است نزدیک
حره شرقیه میان نخیل در موضعیکه معروف است بدشت محاط است بی سقف از قبله بشام یازده گز در

شیخ مجدالدین فیروزآبادی گفته است که سبب اشتهار این مسجد بمسجد شمس ظاهر نیست جز آنکه نسبت بمکانهائی که قریب است بوی مکان آن عالی تر است وطلوع شمس بروی اول واقدم است وگفته گمان نبری که اینموضع آن موضعیست که دروی برای علی مرتضی سلام الله علیه اعادهٔ شمس واقع شده چه آن قضیه درصهبا بود که از بلاد خیبر است چنانچه قاضی عیاض تصریح بدان کرده وبدانکه این حدیث اعادهٔ شمس بروایت ابوهریره باسناد حسن ثابت شده واورا طرق متعدده است وطحاوی تصحیح آن کرده وابن جوزی اورا درموضوعات آورده شیخ ابن حجر در فتح الباری میگوید که ابن جوزی خطا کرده است که اورا درموضوعات عد کرده مسجدی قریظه شرقی مسجد شمس است نزدیک حره شرقیه درمنتهای حدائق ولبناتین درو قتیکه سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم محاصرهٔ بنی قریظه که قبیلهٔ از یهود بود کرد نزول برکت وصول همدر اینموضع که مسجدست واقع شد درروایت آمده است که درجوار آن خانه زنی بود که آن حضرت درو نماز گذارده بود ولید ابن عبدالملک درو قت بنای مسجد این خانه را نیز داخل مسجد بنی قریظه ساخت وآن موضعیست درزاویهٔ غربیهٔ شمالیهٔ مسجد ودرعمارت قدیم دران جا منارهٔ بود بروضع منارهٔ مسجد قبا که بعد از طول زمان انهدام پذیرفته وتا حدود عشر وسبعمائة بقیهٔ اثر ازوی مانده بود بعد ازان درمکان آن صفهٔ مقدار نصف قامت آدمی بنا کردند که الآن موجودست وعمارت قدیم این مسجد بروضع عمارت مسجد قبا بود باسقوف واسطوانات ومناره والآن محاطهٔ ایست که از قبله بشام چهل وچهار گز است وازمشرق بمغرب چهل وسه گز است وقصهٔ محاصرهٔ بنی قریظه آنست که چون سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم از غزوهٔ خندق بمدینهٔ منوره عود فرمود ومنور مکان مغتسل نشسته بود ویکجانب سر مبارک راشانه داده میخواست که غسل کامل برآورده از کلفت ومشقت که کشیده بود استراحت فرماید ناگاه جبرئیل برابر سوار زرد در برگرد آلوده بر آن سلطان لانبیا رسید وگفت هنوز ملائکه سلاح از تن برنیاورده اند امر حضرت عزت جلت عظمته

قدوم دینه اقامت یافت این بود و قریب این مسجد وادی ست که منازل بنی سالم بن عوف در
غربی آن واقع بود و آثار منازل ایشان هنوز باقی ست و خانهٔ عتبان بن مالک که قصهٔ آن بریم بخاری
آمده است که در ملازمت آنحضرت آمد و عرض نمود که یارسول الله بصرهٔ من ضعف قوی پذیرفته و
تر و کثرت امطار و سیل وادی نمتوانم که در مسجد قبیله آمده اقامت جماعت با ایشان کنم اگر بمنزل من تشریف
آری و نماز بگذاری تا من آن موضع را مصلای خود گیرم و در وقت ضرورت همدران موضع شریف نماز
کنم نیز همدرین وادی بود و بعضی علمای سیر فرموده اند که بنی سالم را دو مسجد بود این مسجد که او را مسجد جمعه
گویند اصغر آن دو مسجد ست و تواند که مسجد کبیر همان مسجد باشد که در حدیث مذکور مسطور ست و الله اعلم
و عمارت قدیم این مسجد منهدم شده بود در حدود سنهٔ تسعمائه بعضی اعاجم تجدید آن کرده و او را سقفی
ست و حائطی و طول از قبله تا شام بست گز و عرضش از شرق تا غرب شانزده و نصف مسجد الفضیخ
بفتح الفاء و کسر الضاد المعجمة بعدها مثناة تحتیة و خاء معجمة و الآن مردم آنرا مسجد الشمس گویند مسجدی صغیر
ست قریب مسجد قبا و در جانب مشرق در مکان عالی مبنی بسنگ سیاه بی سقف بر شکل مربع یازده ذراع در
یازده ذراع که سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم محاصرهٔ بنی النضیر کرده بود قریب آن قبه زده بود و در موضع
این مسجد شش روز نماز گذارده بعد ازان دران جانبای مسجد کردند ابن شیبه و ابن زباله آورده اند که
ابو ایوب و جماعه از انصار هم در موضع این مسجد نشسته فضیخ که نوعی از مشروبات ست استعمال میکردند
چون آیت حرمت خمر نزول یافت باستماع این خبر بند و هان سقا را کشاده دادند و فضیخی که در دوی
بود همدران موضع ریختند ازان جهت او را مسجد فضیخ گویند و بعضی علما گفته اند که این قصه در مسجد
از بنای مسجد باشد یا علم بنجاست خمر بعد ازان حاصل شده و امام احمد در مسند خویش از حدیث
ابن عمر آورده که همدر همو موضع پیش آنسرور صلی الله علیه و آله و سلم کوزه از فضیخ آوردند و آن را
بگذاشتند از جهت او را مسجد فضیخ گویند و بعضی از علما تضعیف این حدیث کرده اند و الله اعلم و

شجره

دوی خفته و وضو ساخته و نماز گذارده ست و بیاربس نیز قریب قباست چنانچه در ذکر آثار متبرکه
بیان کرده شود و از انچه ذکر آن نزد ذکر مسجد قبا بعلاقه نسبت تضاد تقریب افتد مسجد ضرار است
که جماعه از انبای عمرو بن العوف انصار که ماجرا کفر و نفاق گرفتار بودند آنرا در مقابل مسجد قبا باغراض فاسده
که اهل نفاق را باشد بنا کرده بودند و آیه وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا الآیة در ان باب
نزول یافته بیهقی از ابن عباس رضی الله عنهما آورده که ابو عامر با بنیان گفت که شما
مسجدی بنا کنید و محمد را با حیله و نفاق نگاه دارید تا من بپیش قیصر روم روم و لشکری عظیم از وی
آورده محمد را و اصحاب او را بدر کنم چون بعد از فراغ مسجد بملازمت سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم
آمده التماس نمودند که ما مسجدی بنا نموده ایم و الآن از اتمام آن بنا فارغ شده اگر تو با اصحاب خود انجا
نماز بگذاری موجب برکت و سعادت آن بقعه گردد وحی آمد لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ
مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ إِلَى قَوْلِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ و بعضے آورده اند که موضع که
تاسیس مسجد قبا دران جا واقع شده در ملک مرغی بود نام ولیسه بود و وی خری داشت که در جای این مسجد بسته
بے بست اهل مسجد ضرار گفتند روا نباشد که ما در مربط حمار لیسه نماز کنیم ما مسجد دیگر برای خود بنا کنیم تا ابو عامر
باز آید و امام ما شود و این ابو عامر کافری بود که از خدا و رسول خدا گریخته بود و با اهل مکه ملحق شده بعد
ازان بشام رفته و دین نصاری در آمد و در رهبان دین و رهاوئیه ضلال و خسران رفت و در آخر بحکم خدا
و رسول خدا مسجد ضرار را آتش زدند و ویران ساختند طبری یکی از علمای نقل کرده که وی گفت مسجد ضرار
را در زمان جعفر منصور دیدم که از وی دود بر می آمد و الآن ازان مسجد اثری و موضعے معین و معلوم نیست
ولیکن همه حوالی مسجد قبا بود و الله اعلم مسجد الجمعه و اورا مسجد الوادی و مسجد عاتکه نیز گویند و ذکر قدوم
سعادت لزوم آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم معلوم شد که چون روز جمعه از قبا متوجه مدینه مطهره شد
در قبیله بنی سالم بن عوف رسیده بود که وقت نماز جمعه در رسید نماز جمعه همدران موضع ادا فرمود اول جمعه که بعد از

این مسجد میکشید و الله اگر این مسجد در طرفی از اطراف عالم میبود چه جگرهای شتران که در طلب او
نمیزدیم پس شاخهای خربار اطلبید و ازان جاروب بر لست و خس و خاشاک که در مسجد افتاده بود تنظیف نمود
گفتند یا امیر المومنین با این نیستیم خدمت ما فرمای فرمود لا و الله شما با این نیستید و این زمانه از زید بن اسلم آرد
که فرمود اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِی قَرَّبَ مِنَّا مَسْجِدَ قُبَا وَ لَوْ کَانَ بِاَبْعَدَ مِنَ الْاٰفَاقِ لَضَرَبْنَا اِلَیْهِ اَکْبَادَ الْاِبِلِ باسناد
صحیح بطرق متعدده از سعد بن ابی وقاص آمده است که گفت دو رکعت نماز در مسجد قبا بگذارم محبوب تر
ست پیش من از انکه دو بار زیارت بیت المقدس کنم و گفت اگر بدانید که درین مسجد چه سر ابداع کرده اند
چه سعیها که در زیارت آن کنند و همچنین آمده است از قول ابو هریره رضی الله عنه باسناد صحیح و نیز
در خبرست که مَنْ صَلّٰی فِی الْمَسَاجِدِ الْاَرْبَعَةِ غُفِرَ لَهُ ذُنُوْبُهُ و مراد لمساجد اربعه مسجد حرام و مسجد نبوی
مسجد اقصی و مسجد قباست و در حدیث ترمذی آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرموده است
اَلصَّلٰوةُ فِی مَسْجِدِ قُبَا کَعُمْرَةٍ و در معالم او بعمره احادیث بسیار ورود یافته و در بعضی طرق بار بعمره
تصریح آمده و صفه که در صحن این مسجد ست گویند که جای نشست ناقه آنسرورست صلی الله علیه و آله وسلم
و سمهودی گفته است که در غیر کلام ابن جبیر این سخن را اصلی نیافتم و لیکن در مردم مشهورست طول
و عرض مسجد قبا شصت و شش ذراع گفته ست و گفته اند که بعضی ازان در جانب منارة از زیادت
عثمان بن عفان ست رضی الله عنه و عمر ابن عبد العزیز بر طبق بنای مسجد اعظم نبوی در بنای آن نیز
تزئین و تکلف نموده بود و چون آن بطول زمان منهدم شد بعد از و ملوک و امرای آفاق قرناً بعد قرن
تجدید آن می نمودند و از انچه متبرک بدان در ان مسجد شریف لازم ست دار سعد بن خثیمه ست که در قبله
مسجد بود و در اول باب مسجد هم از جانب صحن این خانه بود که مسدود ساختند و مصلای آن حضرت
نزدیک ستون ثالث ست اگر از ان راه قدیم در آیند و در قبله رکن غربی مسجد موضعی ست که او را
مسجد علی گویند سمهودی میگوید که شاید این همان مسجد دار سعد بن خثیمه ست که آنحضرت در وی

و در روایت ثقات ثابت شده که آنحضرت بذات شریف خود سنگ برای بنای این مسجد میکشید و نزول آیه
قرآنی لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ بقول اکثر مفسرین در شان مسجد قباست که اول مسجد که در دین
اسلام بنا یافت این مسجد ست مهم در مدح اهل این مسجد این آیهٔ کریمه نزول یافت فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ
يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ فرمود ای بنی عمرو شما چه عمل کردید که مستحق این همه مدح و کرامت آمدید گفتند یا رسول الله
هیچ عمل ندانیم جز آنکه ما در استنجا بعد از استعمال احجار آب مزید تطهیر کنیم فرمود همین ست که باعث اختصاص
آن منقبت شده لازم گیرید بر خود این عمل را بعضی علما بدان رفته اند که مراد باین مسجد مسجد اعظم نبویست
علیه افضل الصلوٰة واکمل التحیات و بعضے احادیث نیز تائید این قول وارد یامده وحق آنست مفهوم این
آیهٔ کریمه بر هر دو مسجد شریف صادق ست پس تواند که هر دو مصدوق و مراد افتد چنانچه در کلام بعضے علما
حدیث اشارتی بدان رفته است والله تعالے اعلم امام احمد بروایت ابو هریره آرد که جمعے از اصحاب پیش آنحضرت
آمدند فرمود بروید بجانب مسجد نبوی و متعاقب ایشان خود نیز متوجه شد هر دو دست مبارک بر دوش
عمر نهاده بود و میرفت و این خبر مؤید آنست که مسجد تقوی نام مسجد قبا بتد و از امیر المومنین علی کرم الله
وجهه روایت کرده اند که وی فرمود قال النبی صلے الله علیه وآله وسلم اَلْمَسْجِدُ الَّذِي اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى
مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ هُوَ مَسْجِدُ قُبَا قَالَ اللّٰهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ در صحیحین از
روایت ابن عمر رضی الله عنهما آمده که آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم سوار و پیاده بزیارت قبا میرفت
و دو رکعت نماز میگذارد و در روایت دیگر در صحیح بخاری آمده که آن سرور صلے الله علیه وآله وسلم هر روز شنبه
سوار و پیاده بمسجد قبا می آمد و عبد الله بن عمر نیز چنین میکرد و ابن شیبه روایت روز دوشنبه نیز آورده
و از محمد بن المنکدر آمده ست که آنحضرت در صبح هفدهم ماه مبارک رمضان بقبا شریف تشریف می آورده
آورده اند که روزی امیر المومنین عمر رضی الله عنه بزیارت مسجد قبا آمده دید یکی را در ان جا نماز فرمود
سوگند بخدای که جان من در قبضهٔ قدرت اوست پیغمبر خدا را دیدم که با اصحاب خود سنگ برای بنای

و مقام ابراهیم چه میگوئی و ران جا نیز این آثار و خصوصیات پیدا نیست و اگر گویند که امثال
این امور مبنی سماع و خبر ثابت نشود و چون و رشان کن و مقام دلائل و شواهد و روایات بطریق
تعبد ایمان آوردن بدان واجب افتاده و در خبر آن نه چنین ست زیرا که میگوئیم دلیل و شاهد خبر خبر
الانام علیه الصلوة والسلام نیست و همچنانکه حقیقت رکن و مقام باخبار آن صادق مصدوق
معلوم شده که در یک حال روضهٔ شریف و منبر منیف نیز ظاهر گشته و اگر در مقام تاویل و آئید رهر دو جا
ممکن ست و اگر بحقیقت روند در هر دو جا ثابت کما وجه الفرق والله اعلم ومنه التوفیق و بیده
ازمة التحقیق وهو یا فاضة العلوم علی ما یشاء من عباده جدیر وحقیق **باب نهم** در ذکر تاسیس مسجد
قبا و سائر مساجد ماثورهٔ نبوی که مشاهد انوار مصطفوی اند صلے الله علیه وآله وسلم و علی آله واصحابه
اجمعین صلوة کاملة مکملة و ذکر قدوم سرور انبیا صلے الله علیه وآله وسلم بمدینهٔ مطهره معلوم شد که
پیشتر از در آمدن مدخل مدینهٔ منوره نزول برکت شمول آن حضرت در بنی عمرو بن عوف که ساکنان قبا
بودند واقع شد مدة سیزده روز یا زیاده علی اختلاف الروایات همدرین موضع اقامت نمود و تاسیس مسجد
قبا فرمود و بروایتے هم اهل قبا التماس نمودند که مسجدی برای ایشان بنا فرماید اشارت بصحابهٔ کرام کرد و
فرمود یکی از شما برین ناقهٔ من سوار شود و بگرداند ابوبکر صدیق برخاست و بر پشت ناقه نشست ناقه
برنخاست بعد ازو عمر فاروق سوار شد نیز برنخاست بعد ازان علی مرتضے برخاست همین که پای در
رکاب آورد ناقه برجست فرمود زمام او رها کن که وی مامور ست هر جا که گردد آخر هم بر دار ستیرهٔ
مسجد قبا بنا فرمود و با اهل قبا امر کرد تا سنگها جمع کردند پس بغبزه که در دست داشت خطے برای
تعیین قبله برکشید و سنگی بدست مبارک برگرفت و بر موضع بنا نهاد و با اصحاب کرام نیز امر کرد
تا هر کدام سنگے به ترتیب بنهادند و آنکه در بعضے روایات آمده که جبرئیل آمد و تعیین جهت کعبه
نمود این مگر در بنای دیگر باشد که بعد از تحویل قبله وقوع یافته والا قبله دران زمان بجانب بیت المقدس

بود

ومنبر شریف بحقیقت روضه ایست از ریاض جنت بآن معنی که فردای قیامت آن را بفردوس اعلی
نقل کنند و در رنگ سائر بقاع ارض فانی و مستهلک نگردانند چنانچه ابن فرحون و ابن حجر از امام مالک
نقل کرده اند و اتفاق جماعه از علما باو نیز منضم ساخته و شیخ ابن حجر عسقلانی و اکثر علمای حدیث ترجیح این
قول کرده اند ابن ابی حمزه که از کبار علمای مالکیه ست فرموده که احتمال دارد که عین این بقعه شریفه روضه
از ریاض جنت باشد که از انجا مدار دنیا فرستاده باشند چنانچه در شان حجر اسود و مقام ابراهیم واقع
ست و بعد از قیام قیامت هم بمقام اصلی خود شان برند و نزول رحمت و استحقاق جنت لازم
مزیت فضل و علو مرتبت این مقام عظیم ست و این معنی از روی حقیقت جامع جمیع معانی ست که دیگران
گفته اند با علاوه و زیادت سر خاص که ادراک آن مخصوص بواطن اهل اجتباء و اختصاص ست و حمل
حدیث بر ظاهر ما قبل نه از ارتکاب تجوز و تاویل و حفظ کمال مرتبت و عظم شان آنحضرت صلی الله
علیه و آله وسلم تا چنانچه رتبه خلیلیه ابراهیمیه بحجر ملی زجنت امتیاز یافت حضرت حبیبیه محمدیه بروضه
از ان اختصاص مزید رفعت باشد و اگر در چشم ظاهر بین نسبت سائر ارضی دنیا در آید چندان عجب نباشد
زیرا که تا انسان درین نشاء محجوب حجب کثیفه طبیعت و مغلوب احکام عادت بشریت ست از انکشاف
حقائق اشیاء و ادراک امور آخرت از روی نیاید و از انچه بر نفی و منع حمل بر مزیت ثواب و فضیلت و علو
قربیه تواند بود احادیث ست که در شان جبل احد و عیر ورد یافته اند که احد از جبال جنت ست
و عیر از کوههای دوزخ هیچکس از علما بران نرفته که گوید عبادت در جوار احد موصل بمنجیات نعیم ست و مجاورت
عیر مقتضی مدبرکات جحیم بلکه در آخرت آن بر در جنت باشد و این بر کنار جحیم و توهم نکنی که چون این
بقعه از روی حقیقت روضه از ریاض جنت باشد که تشنگی و برهنگی و امثال آن که انتفای آن
از خواص و لوازم جنت ست در وی نباشد بلکما قال سبحانه و تعالی اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى چه تواند
که از لوازم جنت بعد از اخراج بقعه از وی صورت انتقال و انفکاک پذیرفته باشد پس در حجر الاسود

وجوه متعدده از علما آمده بعضی گفته اند که بودن منبر بر حوض کنایه است از انکه مقصد آن و مترتب بدان
و ملازمت اعمال صالحه در حضور وی سبب ورود حوض نبوی صلی الله علیه وآله وسلم و موجب شرب از زلال
جان فزای اوست و بعضی دیگر گفته اند که تواند که آن منبر را که سریر انبیا علیهم السلام او را مشرف داشت
فردای قیامت در رنگ سایر خلائق اعاده فرمایند و بر کنار حوض کوثر که ترعه جنت عبارت از آنست
برپا دارند تعظیما لمنبره و تنویها لشانه صلی الله علیه وآله وسلم جماعه بر ان رفته اند که این اخبار است از منبری
که در ان روز برای وی از حضرت عزت بر بالای حوض منبا کنند نه این منبر که در مسجد شریف ست و بمنزل
در غایت بعدست از سوق لفظ حدیث میفرماید ما بین حجرتی و منبری روضه ایست از ریاض جنت
و منبری بر حوض من ست ظاهر و متبادر از این کلام همان منبر ست که از بر ای تجدید روضه مقدسه ذکر فرموده
است و بهمین نهج در حدیث روضه نیز توجیهات مختلفه آمده و بعضی گفته اند که مراد تشبیه بقعه شریفه است
بروضه جنت در نزول رحمت و حصول سعادت که از ملازمت خلق و ذکر محابست اهل آن حاصل ست
چنانچه از تسمیه مساجد بریاض جنت در حدیث اذا مررتم بریاض الجنة فارتعوا پر تو اشارتی بران
می افتد خصوصا در زبان سعادت نشان آنحضرت که ثمرات علوم و انوار اذکار از مجالس جنت آثار او
اقتطاف و اقتباس مینمودند و بعضی بران رفته اند که مقصود بیان شرف عبادت و طاعت ست در این
مکان عظیم الشان ما بیصال دارجنان و وصول روضه رضوان چنانچه گویند الجنة تحت ظلال السیوف
و الجنة تحت اقدام الامهات با عتبار آنکه مباشرت سیوف و خدمت امهات موصل بنعیم خلد و ریاض جنت
ست و این هر دو قول در غایت ضعف و بعد اند چه تشبیه بریاض جنت و نزول رحمت و ایصال بروضه جنان
و ترتب ثواب عظیم بران شامل تمامه مساجد و کل بقاع خیرست و مخصوص باین مسجد شریف و روضه منیفه نه
و اگر حمل بر رحمت خاص حضرت عزت رحمته و روضه مخصوص از جنت کنند با وجود آن هنوز محتاج
از تکلفی و تعسفی نخواهد بود و تحقیق آنست که کلام محمول بر حقیقت خودست و ما بین حجرتی آن حضرت

واز انجمله حدیثی که مبهمی آورده مشتمل است مضمون کرامت مشحون او آنکه هر که بطهارت از منزل خود برآید
بقصد آنکه در مسجد من نماز کند حج کامل و زیاده اعمال او ثبت باید و حدیث دیگر هر که درین مسجد آید
تا تعلم خیر یا تعلیم آن نماید بمنزله کسی بود که در راه خدا جهاد کند و هر که باین قصد در آید بلکه عزیمت
مصاحبت خلق و محاکات ایشان او را بشابه شخصی بود که محبوب خود را در دست دیگران بیند **فصل**
از انچه در فضل روضه شریف و منبر منیف در مدینه یافته حدیثی ست که در صحیحین آمده مابین بیتی و منبری
روضة من ریاض الجنة و در بعضی روایات مابین قبری و منبری و در او البخاری من منبری علی حوضی
و در بعضی روایات و ان منبری علی ترعة من ترع الجنة و تفسیر ترعه بعضی به باب نموده و بعضی مدرجه
و بعضی به روضه که بر جای بلند باشد روزی آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بر منبر شریف ایستاده بود
فرمود قدم من الان بر ترعه ایست از ترع جنت و در روایت دیگر آمده که منبر من بر حوض من ست و در
حدیثی دیگر فرموده من ایستاده ام اکنون بر عقر حوض خود و عقر موضعی ست که آب در حوض انجا در آید
و در یمین کاذب که در حضرت منبر شریف بجوزند وعید بلیغ و جزای شنیع وارد یافته و فرموده هر که نزد
منبر من سوگند دروغ خورد ناحق مسلمانی را تلف کند گو جائی خود را در دوزخ آماده کند و در حدیث
دیگر آمده فعلیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین و چون این موضع شریف در حقیقت از بهشت بود لهذا موجب
آیه کریمه لا یسمعون فیها لغوا ولا کذابا وجود کذب در و در دار دنیا ممنوع و محرم باشد چنانچه در دار آخرت ممنوع و منتفی
بهت و در بعضی احادیث آمده مابین حجرتی و مصلای و روضة من ریاض الجنة بعضی مصلا را بمصلای مسجد نبوی که از منبر
شریف بحجره قریب تر ست و بعضی بر مصلای عید که بیرون حصار مدینه مطهره ست در جانب طریق مکه معظمه حمل
کرده اند و لهذا نقل کرده اند که سعد بن ابی وقاص بعد استماع این حدیث برائی خود در میان مسجد و مصلای عید
خانه بنا کرد و بر بن روایت تمامه مسجد نبوی یا زیاده که در جانب مغرب واقع شده روضه از ریاض جنت
باشد و بر فرضی خاص از مسجد که در میان حجره و منبر ست تخصیص نه پذیرد و در تحقیق و تاویل این احادیث

ومعهذا تواند که صلوة نافله در بیوت مکه ومدینه مضاعف باشد از نمازی که در بیوت بلاد دیگر
بگذارند چنانچه شیخ ابن حجر عسقلانی افاده نموده است وچنانچه مضاعفت ومزیت عبادت نماز در این
اماکن شریفه ورد ومأنیه است جمیع خیرات وسائر عبادات همین حکم دارد چنانچه بیهقی از روایت جابر رض
آورده است که آنحضرت فرمود الصلوٰة فی مسجدی هذا افضل من الف صلوة فیما سواه الا المسجد الحرام والصلوة
فی مسجدی هذا افضل من الف جمعة فیما سواه الا المسجد الحرام وشهر رمضان فی مسجدی هذا افضل من
الف شهر رمضان فیما سواه الا المسجد الحرام واز اوضح واضحات است وابین مبینات که از ذکر وبیان
مستغنی است آنست که مضاعفت مذکوره را عمال از حیثیت کثرت ثواب ومزید درجات است نه از جهت ابرای
ذمه وسقوط تکلیف شرعی تا نگویند که برین تقدیر باید که نماز یکروز از هزار بلکه صد هزار کفایت کند وبنا
ظاهر یکی از علما گفته است که یک نماز مسجد حرام را حساب کردم به نماز پنجاه وپنجسال وشش ماه است
روز برآید بالقطع نظر از تضاعف حسنه لعشر در غیر مساجد ثلثه وتضعیف جماعت ومسواک ومانند آن تا بحدی
رسید که احصای آن متعذر بود فسبحان الله ذی الفضل العظیم وصلوته علی نبیه مدسوله الکبیر الکریم واز انجمله
حدیثی است که احمد وطبرانی بنقل ثقات از انس بن مالک رض آرند که من صلی فی مسجدی اربعین صلوة
وزاد الطبرانی لا تفوته صلوة کتب له برائة من النار وبرائة من العذاب وبرائة من النفاق میفرماید هر که
در مسجد من چهل نماز بگذارد بی آنکه نمازی از ایشان فوت شود خدا او را این باشد که آن بنده از آتش دوزخ
که عذاب آخرت است بلکه از جنس عذاب دنیا وآخرت در امان باشد واز علت نفاق بری گردد
ومیتواند والله ورسوله اعلم که حکمت در تعیین عدد اربعین آن باشد که چون اتمام واکمال عدد اربعین
مورث استقامت ومنتج کمال است وحصول آن از منافق میسر نیست دلی وجود صفت صدق
واخلاص تصور آن ممکن نه وچون خلاصی از علت نفاق که بدترین علل وصعبترین امراض است
دست داد لاجرم خلاصی از عذاب دنیا وآخرت وفوز بسعادت دارین بران مترتب باشد

بر بعضی دیگر تفاوتی و اختلافی بحسب زیادت و نقصان مذکور شده است و تواند که ورود آن بحسب اوقات مختلفه بموجب وحی سماوی و کشف احوال حقائق اشیا باشد با آنکه وقوع عدد ناقص منافاتی ندارد بصحت زائد و الله و رسوله اعلم و در باب فضائل مدینه مطهره اشارتی رفت با آنکه مرجع و مآل مضاعفت مذکوره کثرت اعداد و زیادت کمیت ست و لیکن عظم ثواب و قوت کیفیت ذاتی بحسب تعلق رضا و قبول پروردگار تواند که در عدد اقل زیادت بر اکثر ما باشد چنانچه این نکته تفصیل و در انجا شرح انجا مبیده است و انچه تنبیه بران واجب آنست که حکم مضاعفت مذکوره اگر مخصوص ست بمسجد نبوی محمد و بجد یکه در زمان آنحضرت بود صلی الله علیه و آله وسلم بیش از زیادتهای که بعد از ان حضرت صلی الله علیه و آله وسلم بعضی خلفاء امر نموده اند یا عام ست شامل زیادتهای مذکوره نیز و مذهب مختار که موافق احادیث و عمل سلف و قول جمهور علماست همانست که تمامهٔ آن مشتمل بر زیادتهای مسجد نبویست و در حدیث آمده است که لو مدّ بنا المسجد الی صنعا کان مسجدی و عمر بن الخطاب رضی الله عنه فرموده است لو مدّ مسجد رسول الله الی ذی الحلیفة لکان منه و نیز قیام عمر و عثمان رضی الله عنهما در اقامت صلوة در محراب زیادت دلیلی قاطع ست بر مساوات او با اصل مسجد نبوی در مضاعفت ثواب و اگر نه ترک در یافت این فضیلت از ایشان متصور نبود اگرچه افضلیت و اعظمیت مقام آنحضرت به نسبت سائر مقامات باقی ست ابن تیمیه میگوید که از هیچیک از سلف و خلف خلافی در همین مذهب ظاهر نیست و مانا که مقصود وی مبالغه و تاکید در نفی قول مخالف ست و الا شک نیست که بعضی از علما بطریق شذوذ و تخصیص احکام مسجد اصل قائل شده اند و در بعضی کتب امام نووی و خلافی درین باب مذکور شده اگرچه بحسب طریق نقل کرده که وی ازان قول رجوع نموده است و هو الصواب **فائده** نزد اکثر علما فرض و نفل در مضاعفت مذکوره برابر اند و بعضی از علمای حنفیه و اکثر مالکیه بتخصیص این حکم بفرض نموده از جهت حدیث افضل صلوة المرء فی بیته الا المکتوبة و لیکن بوضوح پیوست که فضیلت بی مضاعفت تواند تحقق پذیرفت

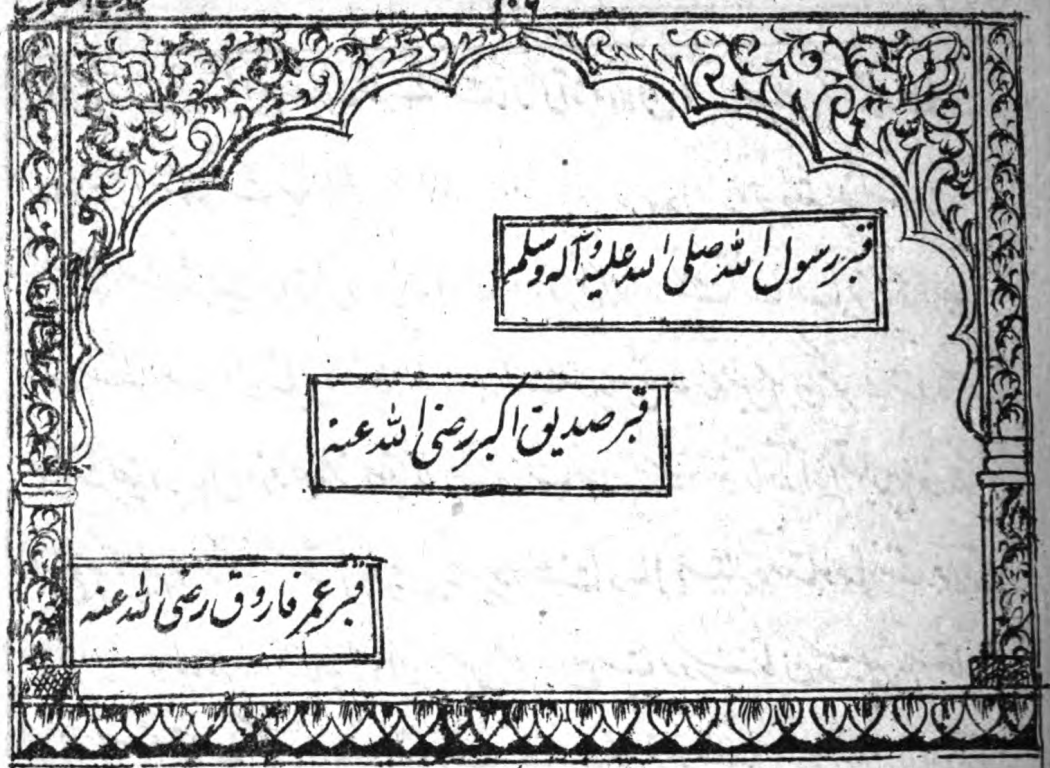
از جملهٔ فضائل مسجد نبوی این حدیث ست که در صحیح بخاری مذکورست قال رسول الله صلی الله
علیه وسلم صلوة فی مسجدی هذا خیر من الف صلوة فیما سواه من المساجد الا المسجد الحرام و مسلم
مانند این روایت کرده با این زیادت که آورده فانی آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد پس مزیت
نماز در مسجد مدینهٔ مطهره برابر هزار نماز ست در مساجد دیگر انبیا مثل مسجد اقصی که مسجد سلیمان ست
غیر مسجد حرام که مسجد ابراهیم علی نبینا و علیه السلام ست چنانچه در احادیث دیگر تصریح بامعنی
ورد و در یافته طبرانی در معجم کبیر بنقل ثقات می آرد که ارقم پیش آنحضرت آمد تا وداع کند و به بیت المقدس
رود فرمود برای چه میروی گفت قصد تجارت دارم عرض کرد لا قصد تجارت ندارم ولیکن میخواهم که
در وی نماز کنم فرمود یک نماز در مسجد من بهتر ست از هزار نماز در انجا و در بعضی احادیث آمده است
که نماز در بیت المقدس برابر هزار نماز ست در مساجد دیگر پس فضل نماز مسجد مدینه بر نماز مساجد دیگر
برابر هزار نماز بود و اما استثناء مسجد حرام که فرموده ست الا المسجد الحرام احتمال دارد که از برای
بیان مساوات بود در مسجد مکه و مدینه یا زیادتی مسجد مکه بر مسجد مدینه یا کمی او و نه باین عدد و بعضی از علما
ترجیح احتمال اول کرده اند که مساوات ست و امام مالک در روایتی و جماعه از اصحاب او باحتمال
ثالث رفته باین معنی که زیادت نماز مسجد مدینه بر سائر مساجد هزار ست و بر مسجد مکه با قل از هزار پس بعضی
از مالکیه بران رفته که بصد ست و بعضی دیگر به پنصد و هر یکی از انها نوعی از احادیث استنباط نموده
و جمهور علما برانند که استثنای مذکور از برای بیان مزیت مسجد حرام ست در مضاعف ثواب بر مسجد مدینه
از جهت ورود مزیت مسجد مکه بر مسجد مدینه بصد که با نضمام فضیلت مسجد مدینه بر مساجد دیگر بهزار
زیادت مسجد مکه بر سائر مساجد بصد هزار لزوم پذیرد چنانچه در حدیث دیگر منصوص و مشروح واقع
شده که الصلوة فی المسجد الحرام بمائة الف صلوة و الصلوة فی مسجدی بالف صلوة و الصلوة فی
بیت المقدس بخمسمائة و معلوم شد بعد از تتبع احادیث معلوم کرد که در عدد مزیت بعضی ازین مساجد شریفه

ابوالفتوح را نیز خوفی وضیق صدری پیدا شد وگفت واللہ اگر سر من درین مهم رود مرا ضرر تمام
ازانکه هست تعرض بموضع شریف در اریکنم وهمدرین شب بادی عظیم فرستادند که کرهٔ ارض
ازصدمت آن ازجای بجای میرفت وشترها پالان و اسب ها زین مثل گوی میگردید ابوالفتوح مذکور را
نیز ازمشاهدهٔ امثال عبرتی وخوفی دست داد که ملاحظه کرد که ازجاگم در دل داشت قدم از ساحت سینه
اوبیرون نهاد وآخر کار او نیز بصدق همت او بسلامت گذشت واز اغرب غرائب قصهٔ یوسف بعضی
ملاحده هست که محب طبری در ریاض نضره آورده است که قومی از دفعهٔ حلب پیش امیر مدینه آمدند
واموال جزیله وهدایای عزیزه آوردند تا درمی رحجرهٔ شریفه بکشایند وابوبکر صدیق وعمر فاروق را
رضی الله عنهما ازبیرون برند امیر مدینه بعلت سوء مذهب ومحبت دنیا که داشت اجابت نمود والیشان را
بدان اذن داد وبه باب حرم شریف گفت که چون ایشان جماعه بیایند درحرم را برایشان کشاده دهی
وهر علی که دران جا کنند مانع نیائی بواب مذکور میگوید که چون نماز عشا گذاردند ودرها را بستند
چهل کس با مساحی ومکاتل وشموع وآلات هدم وحفر آمده بردر باب السلام بایستادند ودر بزدند
من بحکم امیر درها برایشان کشاده دادم وبگوشه رفته نشستم وگریه میکردم که تا چه قیامتی قائم
خواهد شد سبحان الله هنوز محاذی منبر شریف نرسیده بودند که تمامهٔ ایشان را با هرچه از اسباب والات
همراه داشتند نزدیک عمودی که قریب بباب عثمانی است زمین فرو برد امیر چشم انتظار در راه داشت
که موجب این اهمال وتاخیر چه باشد مرا طلبید وگفت حال قوم چیست من آنچه دیده بودم همه امیر را گفتم که
چنین وچنین واقع شد امیر گفت دیوانه شده آخر ببین که چه میگوئی گفتم امیر خود بیاید وبه بیند که
هنوز اثر خسف وبعضی ملابس که برایشان بود باقی است وطبری نسبت این حکایت به ثقات میکند
که جمله صدق وبامانت مشهور اند وبعضی مورخان مدینه نیز ذکر کرده اند چنانچه در تاریخ سمهودی مذکور است
والله اعلم **باب هشتم** در ذکر بعضی از فضائل مسجد شریف وخصائص روضهٔ منیف ومناسب منبر عالی

نوائی بقیع برده می انداختند بعد از تهدیدات بلیغه و تعذیبات شدیده کشف حقیقت حال نموده اند
که ایشان دو نفر نصرانی اند که نصاری ایشان را در لباس حجاج مغاربه با اموال جزیله بمدینه فرستاده اند تا
حیله در وصول بداخل حجرهٔ شریفه نموده باجساد مبارک حضرت سید کائنات گستاخی نمایند در شبی که این
نفب را قبر شریف میرسانند ابر و باران بسیار و رعد و برق و زلزلهٔ عظیم پیدا میشود و در صباح آن شب
سلطان سعید میرسد باستماع این کلام سلطان را حالتی عظیم دست داد و گریه بسیار کرد و هم در تحت
شباک حجرهٔ شریفه هر دو آن بی سعادت ناپاک را گردن زدند و در آخر روز مصوحت و حرم حجرهٔ حضرت
سفر کرده که تا آب ساییده بر صاص بداب پر کرده تا بحال وصول بموضع شریف متعذر مانده و قضیهٔ
دیگر که ابن النجار در تاریخ بغداد علی ساکنها السلام آورده که بعضی از زنادقه بعضی از امرای عبیدیه
که حکام مصر بوده اند و ولایت حرمین شریفین زادهما الله تشریفا و تعظیما در تحت تصرف ایشان
بود و احوال این اشقیا بر وفق آن فن تاریخ روشن ست اشارت کرده اند که اگر جسد مبارک پیغمبر ابوبکر
و عمر صلی الله علیه و آله وسلم و رضی الله عنهما بمصر نقل کرده شود موجب منقبتی عظیم مر سنگدلان این دیار را
حاصل گردد و کافهٔ خلق از سائر آفاق و اقطار بقصد زیارت قاصد این دیار شوند حاکم مصر بنابر
این خیال محال عمارتی عظیم و حظیرهٔ عالی بنا کرده یکی از معتمدان را که او را ابو الفتوح میگفتند
بنابستی فجور شریفه بمدینهٔ مطهره فرستاد و اهالی و اکابر این بلدهٔ مبارک چون پیش از آمدن
وی کیفیت حال معلوم کرده بودند هم در اول مجلس که او را دیدند یکی از ایشان آیهٔ کریمهٔ وَإِنْ
نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
بعظمتی هر چه تمامتر بر خواندند و حرکتی در مردم پیدا آمده خواستند که ابو الفتوح را همدرین مجلس بکشند و لیکن چون زمام مهام این
بلاد در دست تصرف و اختیار این اشرار بود در سرعت و تعجیل آن تانی و تامل مصلحت ندانست

معجزات مبنیات سید کائنات ست علیه و آله افضل الصلوات و اکمل التحیات قضیه نقب حجره شریفه است که
در سنه سبع و خمسین و خمسمائه وقوع یافت آورده اند که سلطان نورالدین شهید محمود بن زنگی که جمال الدین
مذکور وزیر او بود سرور انبیا را یک شب سه بار در خواب دید که اشارت بدو شخص که آنجا ایستاده اند میکنند
و میفرماید زود دریاب و مرا از شر این دو شخص وارهان بفراست دریافت که امری غریب واقع شده
مطهره حدوث یافته است که بدان باید رسید سلطان مذکور همدران ساعت در آخر شب بر راحل خفیفه
بالبست نفر از خواص مجلس خود سوار شده مصحوب اموال کثیره متوجه مدینه طابه شد و در شانزده روز
از شام بمدینه منوره قدوم آورده در مقام استحضار آن دو ملعون آمد و مقدمه تصدق و انعام
و اکرام را حیله و وسیله حضور خواص و عوام ساخت تا هر که از اهل بلد حاضر آمد مالی عظیم حاصل او
شد و درین میان هیچ کس را ندید که بهیات نامطبوع آن دو نفر که در خواب ایشان را دیده بود باشد
و نمود بعد از ایشان کسی دیگر باشد از اهل شهر که حاضر نیامده باشد گفتند همچنین نباشد که نیامده است
الا دو شخص مغربی که بصفت عفت و صلاح از آسته و منبعث صله و آرام و انعام پیراسته اند و بحبت
مشغولی اوقات هرگز در مردم نیایند حکم کرد تا ایشان را حاضر آوردند همان هیاتی که سرور انبیا صلی الله
علیه و آله و سلم نموده بود یافت پرسید منزل شما کجاست گفتند در رباطی که قرب حجره شریفه است و آن
مکان الآن در قبل غربی حجره است خراب افتاده و شبا کی از وی در دیوار مسجد گذاشته اند
سلطان مذکور ایشان را همین جا گذاشته روی بمنزلی که نشان داده بودند آورد و قرآن و دیگر طاقه
نهاده و کتب دیگر در مواعظ و دقائق و مال در ناحیه مبیت نهاده که صرف فقرای مدینه منوره
میکردند و حصیری در محل خوابگاه ایشان افتاده سلطان شهید حصیر را برداشت سرداب دید
که بصوب حجره نبوی صلی الله علیه و آله و سلم حفر نموده اند و چاهی دیگر در یک ناحیه آن کندنا کنندا را
در وی مینهادند و برو آتی دیگر دو انبان پوست دباغت شده اند که بخاک پر میکردند و در میان شب در

مذکور بود و در جوار آن حضرت شرقی شباک که آنرا الآن باب جبرئیل گویند در جانب غربی
رباط حوز که مشهور ست برباط عجم مدفون ست شبابکی از صندل گرد حجرهٔ شریفه کشیده و در میان ایام
ابن بلی البیجا شریف که از وزرای ملوک مصر بود و اسم او در بعضی مساجد مأثوره که در جانب مسجد
فتحند مسطور ست از دیبای سفید مطرز بطرازات حریر سرخ سورهٔ یٰسین بر آن مکتوب شده بجهت تعلیق
حجرهٔ شریفه ارسال نمود بعد از استبدان از جانب خلافت مستضی مابعد آنرا تعلیق نمودند بعد ازین
تاریخ هر کدام از ملوک در ابتدای جلوس بر سریر سلطنت ارسال ستاره معتاد ساختند و الآن
قانون سلاطین روم در ایام آن بر همین نهج واقع ست و در سنه ثمان و سبعین و ستمائه در دولت
فلاون صالحی قبهٔ خضرا که بالای حظیرهٔ شریفه ست بلندتر از سقف مسجد بطرزیکه الآن موجود ست
باشباک نحاس بنا فرمودند و قبل ازان ارتفاع قبه از سقف مسجد زیاده از نصف قامت مردی نبود
الآن بنای مسجد شریف که در سنه احدی الف هجریه که مسودهٔ این اوراق به بیاض میرود موجود
ست بنای ملک قایتبای ست که از ملوک مصر بود و خادم حرمین شریفین و حدود سنه ثمان و ثمانین و ثمانمائه
وجود یافته و این قایتبا از ملوک شراکیه بود و از سعادتمندان وقت آثار عظمت و می از بنای
ربط و تعیین وظائف و اوقاف در حرمین شریفین زادهما الله شرفا و تعظیما بر پاست و دیگر شرف
ادای مناسک حج از سائر ملوک وقت امتیاز یافته و اساس دولت او بدست سلاطین روم متصل
شده و وی بساط روضهٔ شریفه را بجهت تبرک بمواطی اقدام برکات انتظام نبوی و اصحاب او صلی
الله علیه و آله وسلم و رضی الله عنهم ترک تکلف ترخیم و تحجیر داده بفرش خاک پاک اکتفا نموده بود بعد ازو
سلطان سلیمان رومی در اواسط مائهٔ عاشره از سنگ رخام مروضهٔ مبرکه بساط بسته که الآن موجود
و بعضی بناهای دیگر مثل جدار تجدید روضه و تمیز او از زیادت عثمانیه و بنای مسجد شریف از آثار سلطان
سلیمان مذکور ست والله اعلم **فصل** از جمله غرائب امور و عجائب حادثات که فی الحقیقت داخل

پس برین تقدیر اگر پائہای عمرؓ

بہ بنیاد دیوار حجرہ رسد دور نباشد و بعد از بنای عمر بن عبد العزیز تا امروز در آمدن در حجرہ منور ممتنع شد غیر آنکہ آوردہ اند کہ در سنہ ثمان و اربعین و خمسمائہ آوازی از درون حجرہ شریف شنیدہ شد بدان ماند کہ چیزی از عمارت افتادہ باشد شخصی را از مشایخ صوفیہ کہ نسبت طہارت و نظافت و مجاہدت و ریاضت موصوف بود و چند روز مخصوص از برای مزید تنظیف و تطہیر بہ ترک طعام نمودہ بر لسیمانہا بستہ از راہ دریچہ کہ در یکی از جانب سقف بود در آوردند غالبا کہ از سقف افتادہ بود ازالہ آن کردہ و محاسن خود را جاروب آستانہ ملک آشیانہ ساخت و ہمچنین در قرب ہمین تاریخ مذکور برای مصلحتی دیگر کہ بہ تنظیف موضع شریف تعلق داشت یکی از اعوانہ را کہ بجذبہ حجرہ شریفہ متضمن بودند با متولی عمارت فرو آوردہ بہ تنظیف مکان قدس نشان نمودند و در حدود سنہ خمسین و خمسمائہ جمال الدین اصفہانی کہ صاحب اثر جمیلہ و محامد جزیلہ است و در مدینہ مطیبہ احوال خیرات و مبرات او بر صحائف روزگار مسطور و محامد و مناقب او بر السنہ خطباء مسجد شریف دوران زمان

در اول حجره بود داخل بیت عائشه رضی الله عنها از جهت دخل بر طبق سائر حجرات مصطفویه چنانچه معلوم شد و چون دفن سرور انبیا صلے الله علیه وآله وسلم بموجب حکم الهی هم در حجره شریفه شد عایشه صدیقه رضی الله عنها نیز در خانه خود ساکن می بود و میان او و قبر شریف پرده نبود و در آخر بسبب جرأت و عدم تحاشی مردم از در آمدن بر قبر شریف و برداشتن خاک از ان خانه را دو قسم ساخت و دیوارے میان مسکن خود و قبر شریف کشید و تا قبر عمر بن الخطاب رضی الله عنه در حجره شریفه نشده بود عائشه رضی الله عنها گاه بیگاه بهر وضع که بودی بر قبر سرور انبیا و قبر صدیق اکبر رضی الله عنه در آمد بعد ازان که عمر رضی الله عنه را در آنجا نهادند دیگر در آن حجابی و ملاحظه نمیبود و تا ستر کامل و پوشش تمام نمیکرد بر قبور نمی آمد و بعد ازان که امیر المومنین عمر رضی الله عنه در مسجد زیادت کرد حجره را از خشت خام بنا کرد و تا زمان حدوث عمارت ولید این حجره ظاهر بود و عمر بن عبد العزیز بحکم ولید بن عبد الملک آنرا هدم کرد و بجارهٔ منقوشه بر آورد و بر ظاهر آن حظیره دیگر بنا کرد و بحکیدم از ین دو را در گذاشت و بعضے گفته اند که بجانب شام بابی دارد مسدود و تحقیق همان قول اول است از عروه روایت میکنند که وی به عمر بن عبد العزیز گفت اگر حجره شریفه بر حال خود گذارند و عمارتی گردان برآرند احسن باشد گفت امیر المومنین حکم چنین کرده است مرا خلاف آن چاره نیست و از محمد بن عبد العزیز روایت آمده است که در وقت حفر اساس حجره قدمے ظاهر شد و بعد از تحقیق حال ظاهر شد که آن پاے امیر المومنین عمر رضی الله عنه بود که بجهت ضیق مکان در بنیاد حجره افتاده بود زیرا که قول اصح در وضع قبور شریفه

آنست که سر ابو بکر صدیق رضی الله عنه محاذی صدر شریف نبویست صلے الله

علیه وآله وسلم و سر عمر فاروق رضی الله عنه محاذی سینهٔ ابو بکر رضی الله عنهما بدین شکل

صفت روضهٔ منورهٔ حضرت رسول الله

صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم

بمجرد قصد آنچنان بر زمین افتاد که سرش ریزه ریزه شد و بعضی از ایشان بشاهده آن حال در حلقه
اسلام در آمدند و یکی دیگر از ایشان صورت خنزیر بر دیوار قبله مسجد نقش کرد عمر بن عبد العزیز
حکم کرد تا گردنش زدند آورده اند هر کدام که صورت درختی یا نقشی بهتر کشیدی سی درهم جرات او
بطریق انعام میفرمود و ابن زباله می آرد که چون ولید بمدینه قدوم آورد عمارت مسجد تمام شده بود
روزی تماشای عمارت مسجد مینمود امید چون نظرش بر سقف مقصوره مسجد افتاد تحسین کرد و گفت
چرا سقف تمام مسجد چنین نکردی عمر گفت که خرج بسیار میبایست کرد تا چنین شود گفت چه شد
هر چه میبایست خرج میکردی عمر گفت یا امیر المومنین هیچ میدانی که بر دیوار قبله چند خرج شده است
چهل و پنج هزار دینار خرج نقش و نگار ادست ولید چون این بشنید پشیمان شد و گفت این همه خرج
چرا کردی مگر خزانه پدر خود خیال کردی و نیز آورده اند که در اثنای تماشای مسجد یکی از اولاد عثمان رضی
حاضر بود ولید با وی گفت ببین عمارت پدرت چه بود و عمارت ما چگونه است وی گفت بلی عمارت
پدر من عمارت مساجد بود و عمارت شما عمارت کنایس و ابتدای عمارت ولید در سنه ثمان و ثمانین بود
و اتمام آن در احدی و تسعین مدت سه سال در وی کار میکردند و درین عمارت در چهار گوشه مسجد
چهار مناره بود و لیکن سلیمان بن عبد الملک چون بحج آمده مناره نزدیک باب السلام که دار مروان آنجا
بود در صحن خانه وی بنیاد انداخت فرمود تا منهدم ساختند و ظاهر از کلام مصنف چنان مینماید که پیش از عمارت
او هم مناره بود و الله اعلم و در زمان وی نماز جنازه در مسجد شریف ممنوع شد رابع زیادت مهدی است
از خلفاء عباسیه و پیش از وی هیچکس در عمارت وی زیادت نکرد و زیادت مهدی در سنه
احدی و ستین و مایه بود مقدار ده استوانی در ناحیه شامی مسجد و بس و وی نیز رسم تکلف و ترخرف که در عمارت
ولید بود برداشت و بعد از مهدی هیچ کس زیادت نکرد تا آنکه بعضی آورده اند که در سنه اثنین و ثلثین
و مائتین خلیفه یازدهم در عمارت مهدی کرد و الله اعلم فصل در حجره منیفه که حالی قبور شریفه است

عبد العزیز را طلبیده زجر نمود که چرا ایشانرا در اینجا هنوز گذاشته و بیرون نا ورده نخواهم که ایشانرا
بعد ازین اینجا به بینم خلاصه ازایشان بخرد و داخل مسجد کن فاطمه بنت حسین و حسن بن حسن و اولاد
ایشان سلام الله علیهم اجمعین درون خانه بودند و از بر آمدن ابا نمودند حکم کرد که اگر بیرون نیایند خانه
بر ایشان بیندازند سباب خانه را بی رضائی ایشان بدرے آوردند و خانه را ویران میکردند بحکم
ضرورت بر آمدند و هم در زر و زیور و سائر مخدرات اهل بیت بیرون مدینه رفتند و موضعی بر اسکونت
اختیار کردند و در بعضی روایات این واقعه پیش از قتل ولید بهمان حکم سابق از عمر بن عبد العزیز
وقوع یافته هفت هزار دینار بدل خانه بایشان میدادند حسن بن حسن سلام الله علیهما سوگند
خورد که زر نستاند عمر قضیه را بولید نوشت که وی زر نمی ستاند حکم کرد که زر نستاند بهتر خانه را
بگیرد ایشانرا مدبر کن مزد در بیت المال بسپارد همچنین در بیت حفصه رضی الله عنها که در ملک اولاد
عمر رض بن الخطاب بود نزاع شد چون گفتند که هرگز نخواهیم بر آمد و عوض خانه رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم نخواهیم ستاند حجاج بن یوسف نیز در آن وقت در مدینه بود حکم کرد خانه را هم بر سر ایشان
بیندازند و لیکن چون قضیه بولید رسید وی بجانب عمر بن عبد العزیز نوشت که در ستر رضای
خاطر اولاد عمر رض بن الخطاب بتقصیر راضی مشو مثل خانه را بده و اگر نستاند ایشانرا اکرام کن بقصد
از خانه بایشان بگذار و ایشانرا دری بجانب مسجد نیز بگذار و طول مسجد در زمان ولید دویست ذراع بود
و عرض آن یکصد و شصت و هفت ذراع و وی در تکلف و تصنع عمارت باقصی الغایت کوشید
سقوف و جدران و اساطین همه منقش و مطلا و مزخرف ساخت و بقیصر روم نوشت تا چهل استاد کار
رومی و چهل قبطی ارسال نمود هشتاد هزار دینار و سلاسل تقرئی و قنادیل در بر دارند چهل هزار مثقال
طلا و ایوان و اسباب زخرف مصحوب آن پیشکش نمود و علامت محراب که الآن در مساجد متعارف
است او ساخت و پیش ازان نبود آورده اند که یکی از عمال روم خواست که بر حجره شریف بول کند

فتنه نازل ست گفتند آن فتنه چه باشد گفت قتل این شیخ یعنی عثمان رض بن عفان مردی ازین بیان
گفت آخر نه قتل او مثل قتل عمر رض بن الخطاب باشد گفت بلکه بصد هزار مرتبه ازان بیشتر بعد ازو
روم همه قتل باشد و هلاک دانا که اشارت کعب بچیزهای ست که مردم از امیر المومنین عثمان رض بن عفان صعب
دل گرفته بودند و در آخر هم نمای مسجد نبوی و تغییر آن موکدا نهاشده حاجه که در مقام انتقام وی بودند موقوف
اتمام مسجد نبوی کین کرده ایستاده باشد تا بعد از فراغ آن آثارت فتنه و فساد ننمایند و باعث قوی بحرکت
مشاجرات و مقاتلات و فسادات که تا آخر عهد امارت مروانیه بوجود آمده همین قتل عثمان رض بود و اراده
انتقام وی چنانچه از سیاق بیان واقعه حره و غیر آن اشارتی بدان میتوان یافت و اصلا عثمان تغییری
که در مسجد شریف وقوع یافت زیادت ولید بن عبد الملک بن مروان بود پیش ازو هیچ یکی از خلفاء
امرا در عمارت عثمانی رض دخل نکرد و عمر بن عبد العزیز در آن وقت از جهت ولید عامل مدینه منوره بود وی خواست
که حجرات را در حوالی مسجد خانه باشد از دی بجز و هر که از فرزندان با آن خانه را ببیند از و بدل آن زر از مال میداد
و اگر نگیرد خانه را بگیرد و مال را صرف فقرا کند حجرات از درج پیغمبر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز داخل
مسجد کند عمر بن عبد العزیز بفرموده وی عمل کرد و حجرات را منهدم ساخت و داخل مسجد گردانید و در آن
روز نیکه انچنان از ولید بمدینه مطهره آمده و حجرات پیغمبر را هدم کردند مصیبتی عظیم در میان مردم برپا شد
بحیکه در مدینه نبود که بر نخیال گریه نکرد سعد بن المسیب میگوید که تمکی حجرات رسول خدا صلے
اللہ علیہ وآلہ وسلم بجال خود میگذاشتند تا مردم می دیدند که سر ور کائنات چگونه در زیر ردا حیات
بسر برده است ابن زباله از بعضی اهل علم روایت می آرد که چون ولید بن عبد الملک بحج آمد بعد از
اتمام مناسک حج قدوم بمدینه مطهره آورد روزی بر منبر مسجد خطبه میخواند و در اثنای آن نظرش بر
جمال حسن بن حسن بن علی رضی اللہ عنهم افتاد که در بیت حضرت فاطمه زهرا سلام اللہ علیها نشسته بود
و آئینه در دست داشت که در وی جمال جهان آرای خود را مشاهده مینمود چون از منبر فرود آمد عمر بن

سهدم ممود وستونها را بعمود حدید در رصاص استحکام کرد و بیشتر زیادت او از جانب شام شد که شمالی مسجد ست و از جانب قبله و مغرب کمتر و جانب مشرق از جهت حرمت حجرات منیفه بر حال خود گذاشت و ابتدای عمارت عثمان رض در شهر ربیع الاول بود از سنه تسع وعشرین و اتمام او در اول محرم سنه ثلثین پس مدت عمل تمام ده ماه بود و بعضے گفته اند که عمارت وی در آخر سنه خلافت او بود که سنه خمس وثلثین ست و مشهور قول اول ست و الله اعلم و در صحیح مسلم آمده ست که چون عثمان رض بن عفان اراده بنای مسجد نمود مردم را بر انهدمی انکاری پیدا شد وی رضی الله عنه گفت که من از پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم شنیده ام که فرمود من بنی مسجدا لله بنی الله له بیتا فی الجنة و غالبا انکار مردم از جهت بدم بنای اول و اتخاذ حجاره منقوشه و غیر ذلک نباشد نه اصل زیادت در فضای مسجد چنانکه عمر کرد رضی الله عنه زیرا که در اصل زیادت اجازت از حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم وقوع یافته است و در حدیث ابی هریره رض آمده که آنحضرت ص فرمود که اگر این مسجد مرا تا صنعا یمن بنا کنند هم مسجد من ست آورده اند که چون در سنه اربع وعشرین عثمان بن عفان رضی الله عنه بر مسند خلافت نشست مردم از تنگی مسجد که در روز جمعه میشد شکایت کردند وی رو بمشاورت بصحابه کرام اهل فتوی و اصحاب رای بود ند آورد بعد از انقضاء اجماع بمنبر بر آمد و خطبه در ینباب بر خواند و حدیث نبوی و فعل عمر رض و اجماع صحابه را متمسک آورد تا عنان شبهه که بر خواطر نشسته بود برخاست پس عمال را طلبید و در بنای مسجد شروع کرد و بنات خود کار میکرد با وجود صیام دهر و قیام لیل از مسجد بیرون نمی آمد ابن شیبه از کعب احبار روایت می آرد که وی در وقت که بنای عثمان رض میکردند میگفت که نیکی این بنا تمام نشود و اگر طرفی از وی برپا گردد طرفی دیگر بیفتد گفتند یا ابا اسحاق چرا چنین گوئی آخر نه تو حدیث روایت میکردی که یک نماز درین مسجد افضل ست از هزار نماز در مسجد دیگر غیر مسجد حرام گفت بلی اکنون نیز بر همانیم اما از بنای این عمارت فتنه از آسمان مستعد نزول شده است که میان وی و زمین یک شبر بیش نمانده ست و نزول آن موقوف اتمام این عمارت ست همین که این عمارت

گفت رضی اللہ عنہ اکنون من آنچہ نہ را برای مسلمانان تصدق کردم پس عمر رضی اللہ عنہ انجا را
داخل مسجد گردانید و خانہ دیگر بود از جعفر رضی اللہ عنہ بن ابی طالب بجانب ہمین خانہ عباس نصف از انصد دینار
درہم خریدند و در مسجد شریف در آوردند و نصف دیگر از آنچہ در زیادت عثمان رضی اللہ عنہ بن عفان
داخل گردید و عمر رضی اللہ عنہ از جانب شام در پایان مسجد در جہت مشرق مسجد حجرہ بنا کرد یعنی
صفہ کہ او را اطلی میگفتند تا ہر کہ خواہد شعری خواند یا سخن بلند گوید آنجا رود در مسجد آواز بلند نکند
و شعر نخواند روزی دو نفر بودند کہ آواز بلند در مسجد سخن میکردند فرمود بروید و بہ بینید کہ ایشان چہ
کسانند گفتند از اہل طائف گفت اگر نہ از دیار غربت بودند سزای کردہ خود یافتند این مسجد پیغمبر
ست رفع اصوات در وی جائز نباشد و از سعید بن المسیب روایت کردہ اند کہ روزے عمر رضی اللہ عنہ بن الخطاب
بحسان بن ثابت برگذشت و وی در مسجد نشستہ انشاد میکرد تیز تیز در وے نگاہ کرد حسان گفت
چہ می بینی من بحضرت کسی انشاد کردہ ام کہ بہتر از تو بود یعنی سرور انبیا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
ابو ہریرہ حاضر بود حسان روے بوی آورد و گفت بحذای ترا بالعزت ترا سوگند میدہم کہ تو از پیغمبر خدا
شنیدی کہ میگفت اللّٰھُمَّ اَیِّدْ حَسَّانًا بِرُوْحِ الْقُدُسِ ابو ہریرہ گفت اللّٰھُمَّ نَعَمْ آری ہمچنین میگفت کہ گفتے
فائدہ منعی کہ از خواندن اشعار در مسجد آمدہ ست اشعار جاہلیت و اہل بطالت ست و از انچہ مشتمل بر
کذب و زور بود و الا ترمذی از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا آوردہ ست کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
منبری برای حسان بن ثابت در مسجدی نہاد تا بروی بایستد و ہجو کفار بر خواند و کلام فصل و
ضابط در اینجا این حدیث ست کہ فرمودہ ست صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم اَلشِّعْرُ کَلَامٌ حَسَنُہٗ حَسَنٌ وَ
قَبِیْحُہٗ قَبِیْحٌ ثانی زیادت امیر المومنین عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ ست و زیادت این نبا بیشتر از
زیادت عمر بود رضی اللہ عنہ وی بنای صدر ان اسطوانات بحجارہ منقوشہ کرد و سقف از چوب
ساج ساخت و بنای دل کہ در زمان پیغمبر بود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و عمر رضی اللہ عنہ ان زیادت کرد

دران جانب بوده اند زیادت کرد تا طول مسجد از قبله بشام صد و چهل ذراع آمد و عرض از مشرق بمغرب
صد و بست گز گفت اگر نه از حضرت رسالت شنیده بودی که بمن گفت باید که در مسجد زیاده کنی هرگز
نمیکردم یعنی اگر چه جای بر مردم تنگ می آمد و بنای عمر رضی الله عنه هم از همین نبای پیغمبر بود صلی الله علیه وآله
وسلم از خشت خام و جریدِ نخل و ستونها از چوب حرما نقل ست که دار عباس بن عبد المطلب رضی الله عنه مسجد
نزدیک بود عمر رضی الله عنه بادی گفت مسجد بر مسلمانان تنگ شد و من میخواهم که وسعتی بدان راه باید جانبی
حجرات امهات المومنین رض ست و جانب دیگر خانه تو اما حجرات امهات المومنین رض مرا مجال برداشتن آنها نیست
بهمین خانه تو ماند یا بفروش تا هر ثمنی که خواهی از بیت المال بدهی آن بکنم یا هر جائیکه خواهی از مدینه خوش کن
تا عوض آنجا بتو بدهم یا بر مسلمانان تصدق کن ناچار ترا یکی ازین سه چیز اختیار باید کرد عباس گفت
لا والله بیکچیزم از انها که گفتی نکنم این منزل ست که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مرا بمن جدا کرد
و اختیار فرمود ابی بن کعب را در رفع مخاصمت حکم ساختند وی حدیثی از پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم
شنیده بود بعمر بر خواند و آن حدیث اینست که گفت شنیدم از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
که فرمود حق سبحانه تعالی وحی فرستاد بر داود علی نبینا وعلیه السلام که خانه بنا کن از برای من که مرا
در انجا یاد کنند داود علیه السلام بحکم الهی در بنای بیت المقدس شروع کرد ناگاه خطاب
عمارت از یکجانب بزاویه یکی از بنی اسرائیل آمد داود علیه السلام تا بمزد گفت که خانه را بفروش وی
بچون نکرد هر چند که قیمت کردند قبول صاحب خانه نیفتاد داود علیه السلام در دل خود کرد که
کرا نجانه را ازوی بگیرد وحی آمد ای داود من ترا مامور بنای خانه کرده ام که در وی مرا عبادت کنند تو خانه
مردم غصب میکنی عقوبت تو اینست که ترا از بنای آنجا نه منع کردم التماس کرد خداوندا از اولاد من
کسے را بر گمار که این بنا را تمام کند پس سلیمان علی نبینا وعلیه السلام بعد از وی آنرا بنا کرد حاصل
ابی ابن کعب این حدیث بر خواند عمر دست از عرض او داشت عباس باز داشت بعد ازان عباس

آمد ولیکن هیچکس برنه ایستاد باردیگر ندا آمد ایها الناس سدوا ابوابکم قبل ان تتنزل العذاب مردم همه بر
آمدند و علی رضی الله عنه مبادرت کرد و بر سر آنحضرت بایستاد و فرمود تو چه ایستاده
برو و بخانهٔ خود بنشین و درخانه بخود را بحال خود بگذار و در میان مردم از بهر معنی گفتگوی افتاد و در بعضی
روایات راه مایافت آن حضرت در غضب شد و بمنبر رفت و حمد و ثنای مولی گفت و گفت حق سبحانه
و تعالی وحی فرستاد بر موسی علیه السلام که مسجدی بنا کن موصوف بصفت طهارت و ساکن نشود در وی
جز تو و هارون و پسران هارون شبر و شبیر و همچنین وحی کرد بر من که مسجدی سازم طاهر که ساکن نشود در وی
جز من و علی و پسران او حسن و حسین پس من بدینه آمدم و مسجدی گرفتم و مدار در آمدن مدینه و گرفتن مسجد اصل
اعتبار نبود من نمیکنم مگر آنچه بکنانند و نمیدانم مگر آنکه بدانانند پس بر ناقهٔ خود سوار شدم و بیرون آمدم و
قبائل انصار پیش آمدند تا بر ایشان فرود آیم و منزل گیرم و من بگفتهٔ ایشان فرود نیامدم و گفتم راه بر
ناقهٔ من تنگ نکنید او مامور است هر جا که بنشیند منزل من همانست و الله من در هارا نه بسته ام و
نه گشاده ام و علی را من در آورده ام او را خدا در آورد من حکیم و حق آنست که حدیث ابی بکر از حیث صحتش اجب
القبول است و حدیث علی بسبب کثرت طرق ممتنع الانکار پس سر و قضیه حق باشد و وجه توفیق همانکه مذکور شد
چنانچه مشتمل ابن حجر از علمای حدیث نقل کرد و بالله التوفیق و بیده ازمة التحقیق **باب هفتم** در بیان
تغییرات و زیادات که بعد از رحلت آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم در مسجد شریف از ائمه و امرا و سلاطین
وقوع یافت و ذکر این بر وضاع و احوال علی سبیل الاختصار و الاجمال که بعد زمان آنحضرت صلی الله علیه و
آله وسلم واقع شد اول آن بادنیکه در مسجد شریف نبوی شد در زمان امیر المومنین عمر رضی الله عنه بود ابو بکر
صدیق رضی الله عنه را فرصت آن یا مصلحت دران نشد که تغیری در مسجد نبوی راه یابد غیر آنکه بعضی ستونها
افتاده بود بجای آن از جذوع نخل بنشاند و عمر در الخطاب چون اقتدای از جناب رسالت
در بین باب یافته بود در سنه سبع عشر از هجرت از جانب قبله و شام و مغرب غیر جهت مشرق که

را طرق بسیار ست و بعضی از انها بدرجه صحت و مرتبه حسن رسیده اند و وی معارض مثبت بحدیث
ابی بکر رض و جمع و توفیق درین دو حدیث ثابت ست و برازی در مسند خود ایراد آن کرده و گفته که حدیث
علی از روایات اهل کوفه است و حدیث ابی بکر از روایات اهل مدینه و حاصل وجه توفیق انست که اول
امر بسد ابواب واقع شده باشد و باب علی رضی الله عنه را ازوی استثنا نموده زیرا که باب او
در جهت مسجد بود و او را راهی دیگر نبود که درآید و برآید و مویدین ست انچه ترمذی از حدیث ابی سعید
خدری می آرد که رسول خدا صلے الله علیه و آله وسلم بعلی سلام الله علیه فرمود که درین مسجد بحکیر
بجنابت نه درآید مگر من و تو پس درین وقت سد جمیع ابواب کرده غیر باب علی و وقتی دیگر امر بسد بعض خوخات
و روازن درین حین استثنا ابو بکر کرده معلوم شد که جمیع اصحاب را زیرا که ویرا دری بود که راه آن در مسجد بود
چنانکه علی رض که او را دریچه بود بجانب مسجد و بس چنانچه علمای سیر و احادیث بتحقیق آن کرده اند و طحاوی
در مشکل الآثار و کلاباذی در معانی الاخبار تصریح کرده اند باین توجیه در توفیق اینست حاصل کلام
شیخ ابن حجر در شرح صحیح بخاری سید علیه الرحمة میگوید که از انچه دلالت دارد که قضیه فتح باب علی رض مقدم
ست آنست که ابن نباله می آرد که چون رسول خدا امر بسد ابواب جمیع اصحاب کرد غیر علی حمزة بن عبد المطلب
بعد از انکه در اسبدای حال در مبادرت امتثال این امر توقف کرد بحضرت رسالت آمد و آب از چشم وی
میرفت و گفت یا رسول الله عم خود را بیرون افگندی و پسر عم را در دون خواندی فرمود یا عماه من مامورم
مرا درین امر اختیاری نیست پس ندکر سید الشهدا درین روایت معلوم شد که قضیه علی سابق ست
زیرا که قضیه ابی بکر رض در مرض موت آن حضرت واقع بود صلے الله علیه و آله وسلم و شهادت حمزه
رضی الله عنه در غزوه احد و سید در تعدید احادیث و تکثیر طرق در باب علی علیه السلام تقصیر نکرده
و از انجمله احادیث ست که ابن نباله ذکر کند که دارند یکی از اصحاب رسول الله صلوات الله علیه و آله و سلامه
که اصحاب همه در مسجد نشسته بودند ناگاه منادی ندا در داد ایها الناس سدوا ابوابکم انتهای در سرد هم سید

او قولیست وطبرانی در اوسط بنقل ثقات می آرد که اصحاب همه جمع شده آمدند و گفتند یا رسول الله
همه را بستی و باب علی را گشاده ای فرمودند من نبستم و نه گشادم خدا بست و خدا گشاد من مامورم بسد جمیع
ابواب غیر باب علی و هم امام احمد نسائی بنقل ثقات از ابن عباس روایت کرده اند که بسد ابواب
همه امر شد غیر باب علی که باب او هم در مسجد بود و راهی دیگر نداشت و وی در حال جنابت نیز بهمین راه
می آمد و امام احمد از روایت ابن عمر رضی الله عنهما می آرد که وی گفت ما در زمان رسول الله صلی
الله علیه وآله وسلم بهترین مردم بعد از سرور انبیا ابوبکر را میگرفتیم بعد از ان عمر را رضی الله عنهما و در موطا مالک
حدیث بخاری از ابن عمر رضی الله عنهما آورده که گفت بودیم ما که میگرفتیم در زمان رسول خدا صلی
الله علیه وآله وسلم ابوبکر را پس از ان عمر را پس از ان عثمان را و در روایت دیگر برابر نمیکردیم باین سه تن
کسی را انتهی و سید علیه الرحمه همان ابوبکر و عمر را گفت و پس این زیاده کرده گفت ابن عمر بعد ازین
کلام علی بن ابیطالب را سه فضیلت داده اند که اگر یکی از انها مرا بودی بهتر از دنیا و ما فیها و انتهی پیغمبر خدا
صلی الله علیه وآله وسلم دختر خود را بوی داد و از وی اولاد شد و سد ابواب کرد بجز باب او و روز
خیبر رایت بوی داد و نسائی می آرد که ابن عمر را پرسیدند که چه گوئی در حق عثمان و علی پس وی
همین حدیث را برخواند بعد ازان گفت از علی میپرسید و او را بکسی قیاس نمیکنید و به بینید که منزلت
او نزد رسول خدا چیست و رهای تمامه ما را بر بست غیر در او که گشاده داشت شیخ ابن حجر میگوید
که هر یکی از این احادیث صلوح بحیث و قبول او علی الخصوص که بعضی طرق به بعضی تائید یافته تا شد
و صورت تقویت پذیرفته و هم وی میگوید که ابن جوزی این حدیث را که در شان علی مرتضی سلام الله
علیه واقع شده در موضوعات آورده و بر بعضی از طرق تکلم کرده و گفته که وی مخالف حدیث صحیح است
که در باب ابی بکر آمده و رافضی آنرا در معارضه آنها وضع کرده اند و هم شیخ ابن حجر میگوید که ابن جوزی
در مناقب حضرات شیخین کرده است که این حدیث را الحجر و توهم معارضه بوضع و افترا منسوب گردانیده این حدیث

میگرفتم ابوبکر را خلیل میگرفتم ولیکن اخوت اسلام و مودت آن باقی ست جمیع ابوابی که در مسجد ست
ببندید غیر باب ابی بکرؓ و در بعضی احادیث آمده که خوخه در مسجد نگذارید مگر خوخه ابی بکرؓ و خوخه طاقی را
گویند که در دیوار خانه از برای روشنی بگذارند و اگر با پایان خانه افتد در آمدن و برآمدن ازان راه نیز
ممکن باشد و خوخهٔ ابوبکرؓ هم ازین قبیل بود که بیشتر احوال ازان جانب بمسجد در می آمد و لهذا در حدیث
اطلاق باب بر وی و وقوع ما یستلزم الا در خانهٔ وی رضی الله عنه نه در جانب مسجد بود و علمای سنت جماعت
درین حدیث تمسکے قوی ست در فضل ابوبکرؓ و امتیاز او میان اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
علی الخصوص کہ وقوع آن در آخر حیات آنسرور باشد تا آورده اند که عمر بن الخطاب التماس کرد که دریچه
خانه خود سوراخی بگذارد که در وقت برآمدن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم برای نماز نظر بر حال وی افتد
فرمود روا ندارم اگرچه بمقدار سر سوزن بود و جماعهٔ دیگر درین باب سخن میگویند که در خانهٔ دوست خود را
گشاده داد و دیگران را بدر آورد فرمود این نه از من ست بحکم الهی ست مرا درین اختیاری نیست و فرمود
بر در ابوبکرؓ نوری می بینم و بر در شما ظلمت و بعضی از علما در باب تاویل در آمده دعا کرده اند که مراد باین
حدیث ظاهرش نیست بلکه مراد باب خلافت ست و بستن ابواب دیگران کنایه از منع طلب توقع اوست
والا ابوبکرؓ متصل مسجد نبوی خانهٔ نبود بلکه خانه او در عوالی مدینه و دیگر در بقیع بود و این سخن بی تکلفی
نیست و آنکه میگوید که ابوبکر رضی الله عنه را خانه متصل مسجد نبود تحقیق درین باب آنست که دیر خانها
متعدد بودند متعدد زوجات و خانهٔ که بفتح باب آن امر شد متصل مسجد بود میان باب السلام و باب الرحمة
که در وقتی آنرا بدست ام المومنین حفصهؓ بچهار هزار درهم بفروخت و بر جماعهٔ که بر وی رضی الله عنه از جایگاه بوده بود
انفاق کرد و شیخ ابن حجر عسقلانی در شرح صحیح بخاری می آرد که درین باب احادیث دیگر آمده که ظاهر
آن مخالف ست بانچه مذکور شد ازان جمله حدیث سعد بن وقاص ست که گفت امر کرد رسول خدا
بسد جمیع ابواب که راه آن در مسجد بود غیر باب علی و مخرج این حدیث احمد و نسائی ست و اسناد

بمسجد میکرد و دو رکعت نماز می گذارد و بعد ازان پیش فاطمه رضی می درآمد و پرسش احوال خیر مآل او نمود
در بیوت امهات المومنین میرفت از امیر المومنین علی سلام الله علیه روایت کرده اند که روزی آنحضرت
بخانه ما آمد طعامی برای او مهیا ساختم و ام ایمن برای ما شیری فرستاده بود آن نیز حاضر کرد طعام
خورد و شیر نوشید و من آب بردست آنحضرت ریختم بعد از شستن دستها بر روی مبارک محاسن شریف
برآورد و دعا کرد و بر زمین نهاده اشک بسیار از چشم ریخت و همچنین بار از ما بجهت هیبت رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم مجال استکشاف این حال نبود درین اثنا حسنین بر پشت مبارک آنسرور
برجست و بنیاد گریه کرد آنسرور گریه خود را فراموش کرد و بحسنین متوجه شده فرمود بابی انت و
امی یا حسین چیزی گریی گفت ای پدر هرگز ترا باین حال که امروز دارم ندیدم این چه حال است
بر گو فرمود ای پسر من امروز مرا بجبرئیل مسرت تمام شما فرخی و سروری حاصل شد که مثل آن هرگز نبوده بود
جبرئیل از درگاه عزت آمد و خبر رسانید که امتان من هر کدام شما را بغربت خواهند کشت و هلاک خواهند کرد
دعا کردم که اگر در دنیا محن و مصائب بر سر شما رود باری عاقبت کار شما بخیر باشد **فصل** چون در
ابتدای حال ابواب و طرق بیوت بعضی از اصحاب در مسجد مفتوح بود اخرالامر آنحضرت بحکم الهی امر فرمود تا جمیع
ابواب اصحاب که در مسجد واقع اند ببندند غیر از باب ابی بکر صدیق رضی الله عنه در احادیث صحیحه بطرق
متعدده آمده است که روزی آنحضرت در ایام مرض که از رحلت وی در ایام سعدود و مانده بود بالای
منبر برآمد و خطبه بلیغه برخواند فرمود حضرت رب العزت بنده از بندگان خود را مخیر ساخت
در آنکه اگر خواهد در دنیا باشد و الا بجوار قدس انتقال فرماید لاجرم آن بنده همین را اختیار کرد که پیش
مولای خود برود جمیع اصحاب که در حضرت بودند همچنین بفهم انیقه دریافت غیر ابوبکر صدیق رضی الله
عنه که بگریست و دریافت که این خبر هم از حال خود میدهد سفر آخرت آنحضرت قریب آمده بعد ازان
فرمود که بذل کننده ترین مردم بر من در صحبت و مال ابوبکر است و اگر من غیر از خدا خلیل

رسیده است و در روایات متعدده آمده که هر یکی از انصار از نخیل خود خوشه‌ای آوردند و مجموع خوشه‌ها
بر پستانی میان دو اسطوان مسجدی آویختند و در زیر آن اصحاب صفه را می‌نشاندند و خوشه‌ها بر لعصا
می‌افشاندند تا بی تکلف بخورند روزی مردی خوشه خرمای ردی آورده بیاویخت آنحضرت فرمود اگر
صاحب این صدقه خرما بهتر ازین می‌آورد هم می‌شد ولیکن وی نخواست که روز قیامت بهتر ازین خرما
بخورد صلی الله علیه وآله وسلم ورضی الله تعالی عن اصحابه اجمعین **فصل** واما حجرات منیفه در وقتیکه
سید انبیا صلوات الله علیه وسلامه بنای مسجد شریف نهاد دو حجره برای منزل خود که در آن وقت
در عقد نکاح آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بودند سوده و عائشه رضی الله عنهما نیز بنا فرمود
بعد ازان تجدد تزوج برای هر زوجه حجره جدید نیافت حارثه بن النعمان که یکی از انصار بود قریب
مسجد شریف منازل داشت بعد از مرور ایام تمامه منازل خود را پیشکش بندگان آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم ساخت و اکثر بیوت آنسرور صلی الله علیه وآله وسلم بعرف دیار عرب از جریدِ نخل
بود مستور بمنسوج شعر و بر در خانه پرده فرو هشته بود از منسوج و خانه های همه در جانب قبله و مشرق
و شام بود و در جانب غربی مسجد خانه نبود و بعضی بیوت از خشت خام نیز بود و در هر بیتی حجره
بود از جریدِ بالای آن کهگل کرده و ابواب اکثر بیوت بجانب مسجد بود و بلندی سقف خانه‌ها از قامت
آدمی و یکدست زیاده نبود و خانه فاطمه زهرا سلام الله علیها همین جا بود که الآن صورت قبر شریف
او در آن جاست و میان خانه او و خانه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که حق عائشه بود دریچه بود
که آنرا خوخه گویند و اکثر اوقات برآمدن آنسرور هم از انجا بود و هر بار که می برآمد از احوال فاطمه و علی و حسن
و حسین سلام الله علیهم خبر بگرفت و احوال می پرسید نیز بعد عائشه رضی الله عنها این جانب را بسته بود
میان وی و فاطمه رضی الله عنها از آن سخن گفت و گوی واقع شد بعد ازان فاطمه رضی الله عنها از آنحضرت تمام
کرد تا دریچه را بگشاد طبرانی از روایت ابی ثعلبه می آرد که چون آنحضرت از سفری قدوم می آورد اهل

و فرمودی اگر بدانید که قدر و مرتبهٔ شما پیش خدا چیست هر آینه دوست دارید تا زیاده شود این فقر و فاقهٔ شما و گاه گاهی بگمان و گمان از ایشان را با غنای صحابه حواله میکرد تا مهمان ایشان باشند و آنچه باقی ماندی ایشان را با خود شریک گردانیدی و از صدقات آنچه رسیدی با ایشان دادی و از هدایا یا ایشان را نصیبه بودی و ایشان را اضیاف اللہ میگفتند ابو هریره روایت میکند و وی نیز اصحاب صفه را هفتاد و نفر را دیدم از اهل صفه که هر کدام از ایشان را غیر از ازاری که نصف ساق برهنه بود و در وقت سجده آنها را بدست گردمی آوردند تا کشف عورت نشود و هم ابو هریره رضی اللہ عنه روایت میکند که وقتها بودی که از غایت گرسنگی سنگ بر شکم بستمی و جگر بر زمین زدمی تا روزی بر رهگذار قوم نشسته بودم ابو بکر صدیق رضی اللہ عنه از آن راه برگذشت آیتی از آیات قرآنی را بروی برخواندم تا تفقد احوال من کند التفات نکرد و بگذشت بعد از آن ابو القاسم محمد رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله وسلم در رسید چون مرا بر آن حال دید تبسم کرده فرمود یا ابا هریره گفتم لبیک یا رسول اللہ فرمود انجا بیا برخاستم و دنبال آنحضرت بحجرهٔ شریف رسیدم قدحی شیر هدیه پیش آنحضرت صلی اللہ علیه و آله وسلم آورده بودند فرمود برو اصحاب صفه را بخوان با دل خود گفتم این شیر چه مقدار ست تا اصحاب صفه را بران دعوت کنند از من دانی تا بخوردمی و نفسی آرام یافتی ولیکن از اطاعت خدا و رسول چاره ندیدم پیش اصحاب صفه رفتم و ایشان را بجناب رسالت صلی اللہ علیه و آله وسلم خواندم همه آمدند و هر کدام از نسبت نبوی صلی اللہ علیه و آله وسلم جای گرفته نشستند فرمود یا ابا هریره گفتم لبیک یا رسول اللہ فرمود قدح شیر را برگیر و با اصحاب ده ده قدح را برگرفتم و با اصحاب دادم هر کدام سیراب می خورد و شیر بحال خود بود بعد از آن قدح را پیش آنحضرت گذاشتم تبسم کرد و فرمود اکنون ما و تو ماندیم و بس گفتم صدقت یا رسول اللہ فرمود بنشین و بخور چندانکه اشتها داری بخور من شیر بسیری که داشتم خوردم و باقی با آنحضرت دادم حظهٔ شکر حق جل و علا برخواند و بقیهٔ شیر که در قدح بود بخورد و قصهٔ بکثیر طعام و ربا اصحاب صفه در وقت دیگر نیز روایت ابو هریره بنحوت

مسجد شریف اختصاص و امتیاز دارند و الا جمیع اساطین بل تمامۂ مسجد نبوی صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم
فاضل و متبرک اند و مسیح اسطوانی نیست کہ از کبار صحابہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم و رضی اللہ
عنہم دران جا نماز نگذاردہ باشند در صحیح بخاری از روایت انس رضی آرد کہ کبار صحابہ را دیدیم کہ در
وقت مغرب ہر کدام از ایشان بیک اسطوانہ مبادرت می نمودند و در روضۂ منیف بر ہر اسطوان ازین
اسطوانات نام آن را نوشتہ اند و بر اسطوانے کہ مقابل محراب نبویست از جانب شمال غربی اسطوان
عائشہ رضی کہ مذکور بود نوشتہ اند اسطوان ابی بکر و عمر و عثمان و علی رضی اللہ عنہم و بر اسطوانی کہ متصل آن
اسطوان ست از جانب مغرب نوشتہ اند اسطوان سعید بن زید و ابن عباس رضی اللہ عنہما و لیکن
ذکر این دو اسطوان در تواریخ سید علیہ الرحمۃ واقع نیست و اللہ اعلم **فصل** و اما صفۂ مسجد و اصحاب
صفہ صاحب عیاض رحمۃ اللہ علیہ میگوید کہ صفہ بضم صاد مہملہ و ادغام فا رظلۂ بود در پایان مسجد نبوی
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ فقرا و مساکین صحابہ کہ از مال و منال و اہل و عیال چیزی نداشتند در انجا
استادہ می بودند و بنسبت آن مکان ایشان را اصحاب صفہ میگفتند و ذہبی می آرد کہ قبلہ پیش از
تحویل در جانب شمالی مسجد بود بعد از انکہ تحویل یافت حائط قبلۂ اول بجای خود گذاشتند تا جای بودن
فقرا و مساکین باشد و اصحاب صفہ گاہی کم میشدند و گاہی بسبب اختیار تزوج یا بموت و مسافرت
و امثال آن و حافظ ابو نعیم در حلیہ زیادہ از صد عدد اسامی ایشان ذکر کردہ و خوابگاہ ایشان در شب
ہمان مسجد بود و غیر آن جای دیگر نداشتند و آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم را بحکم الہی **وَاصْبِرْ نَفْسَكَ**
مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ با ایشان بجالستی خاص و استیناسی مخصوص بود **بیت** ہلا خوش باش کان
سلطان دین را ؛ بدرویشان و مسکینان سری بہست ؛ و تنہا بودی کہ جماعۂ از ایشان از شدت گرسنگی
بنہایت درماندگی بر در آنسرور صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم افتادہ می بودند آیندگان خیال میکردند کہ
گرد لوا نہ اند و آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر سر وقت ایشان میرسید و دلتسلی می داد و میفرمود شما مبشر

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میرسیدند اکثر سمہ برین موضع نشستہ جمال جہان آرای خود را بایشان
جلوہ میداد و عطای صحابہ افاضل عصابہ در ملازمت او صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم می نشستند ہشتم
اسطوان مربعۃ البعیر و او را مقام جبرئیل نیز گویند اغلب اوقات حضور او علیہ السلام در گذاردن
وحی این موضع بود میانہ وی و اسطوان لوفود یک اسطوانہ است کہ لاحق ست بشباک حجرۂ شریفہ
و در خانۂ فاطمۂ زہرا سلام اللہ علیہا واقع بود و سبب در ایجا بود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در وقت برآمدن از
حجرہ شریف خود می ایستاد و علی و فاطمہ و حسن و حسین سلام اللہ علیہم خطاب میکرد و گفت السلام
علیکم اہل البیت انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت و یطہرکم تطہیرا سید علیہ الرحمہ میگوید کہ
مردم امروز از تبرک باین اسطوان و با اسطوان سریر محروم اند بجہت انغلاق شباک ابواب کہ بر گرد حجرہ شریفہ
دائر ست و انا کہ مرا دسید عدم امکان جلوس و صلوۃ ست بر جمیع اطراف این اسطوانات و الا نصف
اسطوان سریر از جانب مغرب داخل مسجد ست نشستن و نماز گذاردن و رجوع آن میسر و کذلک حال اسطوان ابو
فاوجہ التخصیص و چون اعتکاف آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و را اسطوان سریر جانب داخل شباک
کہ متصل حجرہ ست بود گویا کہ حرمان تبرک از جہت ست و اللہ اعلم ہشتم اسطوان تہجد کہ محراب متہجد
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ الآن متعین و موجود ست و در ست در آن عقب حجرہ حضرت فاطمہ
ست سلام اللہ علیہا در جانب شمال و در روایت آمدہ ست کہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ہم
شب حصیری در ینموضع می افگند و نماز شب یعنی تہجد میگذارد و صحابہ نیز چون دیدند کہ آنحضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ہر شب نماز می گذارد در مقام اتباع آمدند چون ازدحام صحابہ کثرت در
ازدحام مشاہدہ نمود فرمود تا حصیر را پیچیدہ در دون خانہ بردند چون صبح شد عرضداشت نمودند
یا رسول اللہ ہر شب نمازی کردی ما نیز لسعادت اتباع تو می رسیدیم فرمود ترسیدم تا بر شما فرض
شود و امید حق آن را بجا آورد امت اسطوانی کہ بمزید فضل و برکت از میان سائر اسطوانات

او میان فقرا و مساکین می نشست و آنچه در شب از قرآن نازل شده بودی بر ایشان میخواند
و تعلیم احکام میکرد و با ایشان سخن میکرد و از ایشان می شنید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی هٰذَا النَّبِیِّ الْکَرِیْمِ الَّذِیْ
اَرْسَلْتَهٗ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ رَاحِمِ الْفُقَرَاءِ وَمُغْنِیًا لِلضُّعَفَاءِ وَالْمَسَاکِیْنِ ونزدیک طلوع آفتاب اهل ثروت و غنا
مانند با شرف و علا از اصحاب می آمدند و جای نشست و مجلس نمی یافتند و بقصد تالیف قلوب دل آنحضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز بجانب این آیندگان میکشید فرمان آمد وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ
رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ الآیتین وگاهی در اعتکاف وضع سر بر و طرح فراش آنحضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در ای این اسطوانه نیز میکردند تا آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم تکیه بدان نموده
می نشست رابع اسطوانه سریریست که لاحق ست بشباک شرقی اسطوان التوبة و مانا که وضع سریر و
فرش حصیر تازه نزدیک اسطوان توبه بودی وگاهی نزدیک این اسطوان ولیکن الآن اسطوان سریر
همین اسطوان را گویند در حدیث آمده ست که آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در مسجد معتکف می بود
و عایشه رضی اللہ عنہا در سر مبارک آنسرور صلی اللہ علیہ وسلم شانه میکشید و آنحضرت صلے اللہ علیہ
وآلہ وسلم را سیری بود از جرید نخل گاهی در محل اعتکاف در موضعیکه میان اسطوان و قنادیل ست
مینهادند و بیشتر احوال او را حصیری بود که شب زیر پهلو میکشید و روز در زیر پای می افگندند پنجم اسطوان
محرس او را اسطوان علی بن ابیطالب سلام اللہ علیہ نیز گویند که جای نماز وی کرم اللہ وجهه را اکثر اوقات
آن می بود و نیز وی رضی اللہ عنه بشبها نزدیک این موضع نشسته حراست و پاسبانی رسول خدا
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم میکرد و سببی گفته است که وی در مقابله وی ست که رسول خدا
از راه آن در بیت عایشه رضی اللہ عنہا بالمسجد شریف می آمد ششم اسطوان الوفود عقب اسطوان
محرس ست از جانب شمال وفود جمع وافد ست و وافد جماعت را گویند که از جای بجای قدوم
آرند هر گاه که وفود عرب از نواحی بجهت ادراک سعادت اسلام و تعلم شرائع و احکام آنحضرت

ابولبابه فرود آمدند تا هرچه وی بفرماید بران عمل نمایند. اطفال و نسا ایشان در دست و پای او افتادند
و جزع و فزع نمودند که ایشانرا بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم برد و عذر خواهد گفت چنین کنیم
که شما میگوئید و در اثنای این کلام ادائی کرد که بدست اشارت بحلق خود کرد یعنی عاقبت کار شما
پیش آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم ذبح و قتل ست همچنین از ابولبابه بحکم بشریت بحبت مشاهده جزع و
فزع ایشان بصدور آمده است که وی در حق خدا و رسول خدا خیانتی عظیم کرد و ندامت این عمل و اعتذار
این تقصیر خود را بچوبی که در جای این سطوانه بود بزنجیری گران بربست و تا مدت زیاده از ده روز
همچنین حال بود و تضرع و ابتهال می نمود و خترا وی آمد و در وقت نماز یا قضای حاجت میگشاد و
بسبب شدت جوع و عطش و جزع و فزع سامعه او از کار رفت و نزدیک بود که ناصره نیز رود که آیه
یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ همچنین شان نزول یافت و وی سوگند یاد کرده بود
که خود را ازین قید نگشایم تا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بدست خود نگشاید و طعام و شراب
نخورم تا بمیرم یا بخشند آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود اگر وی هم در اول پیش من می آمد
برای او شرط استغفار بجای می آوردم ولیکن چون وی خود را بدرگاه غوث باز بربست تا هم حلم وی
جل و علا نشود من نتوانم گشاد تا در سحر توبه وی در بیت ام سلمه نازل شد و آنحضرت صلی الله
علیه و آله و سلم آمد و او را گشاده و دیگر وی عهد کرد که هرگز در دار نبو قریظه قدم ننهد که وران جا در حق خدا
و رسول خدا خیانت وقوع یافت و در بعضی روایات بربستن بعضی دیگر از اصحاب بسبب بعضی تقصیرات نیز
وقوع یافته است این رابه از محمد بن کعب می آرد که صلوة نافله آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بعد از
توبه بود و بعد از صلوة صبح هم بدینموضع انصراف مینمود و پیش از وی ضعفا و مساکین اصحاب و
مولفة القلوب و اصحاب صفه و مهمانان و آنهای که غیر مسجد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم جای
خواب ندا شتند گرد این ستون حلقه زده نشسته می بودند سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم می آمد

خلوق که نام آن طیب مشهور است او را مالیده بودند بسبب تلوث او بخیری از مکروهات تعلقی اصحاب
کامل نصاب آن حضرت آن جا را برای تنفل اختیار میفرمودند ثانی اسطوانه عائشه است که آنرا اسطوانه القرع
و اسطوانه المهاجرین نیز گویند و مفهوم کلام مطری که از مورخان این بلده معظمه است آنست که مخلق نام
ست و این اسطوانه هم از جانب حجره شریفه و هم از طرف منبر ثالث ست و در میانه روضه مطهره و قبر
سرور انبیا صلوات الله علیه بعد از تحویل قبله مدتی بجانب این ستون نماز گذارده بعد ازان بموضعی
که محراب بنویست انتقال فرمودند و کبار مهاجرین از ابوبکر صدیق و عمر فاروق و غیرایشان رضوان
الله علیهم اجمعین بجانب این ستون نماز میکردند و اجتماع می نمودند و طبرانی از عائشه صدیقه
رضی الله عنها روایت آورده که رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرموده است که در مسجد من بقعه
ایست پیش این ستون که اگر مردم آنرا بدانند بی آنکه قرعه بیندازند ایشان از نماز در ان بقعه سبقت
نمایند حالیکه عائشه این روایت کرد جماعه از ابنای صحابه رضوان الله علیهم گفتند آن بقعه کجاست
تعیین آن بقعه از عائشه وقوع نیافته حاضران از ملازمت او بیرون آمدند عبد الله بن الزبیر که خواهرزاده
ام المومنین بود هم بجای خود ماند جماعه دیگر نیز نامبرده استخبار او از عائشه در مسجد مترصد ماندند
بعد از زمانی عبد الله بن الزبیر از پیش عائشه بیرون آمد و پهلوی همین اسطوانه از جانب راست نماز
گذارده دانستند که آن بقعه که سرور انبیا از وی خبر داده است همین ست و دعامتر و این اسطوانه
مستحاب ست ثالث اسطوانه توبه ست که از حجره منیفه دوم ست و از منبر شریف چهارم در برابر
اسطوانه عائشه بجانب حجره گفته اند که میان او و قبر شریف بست گز ست و الله اعلم و آنرا اسطوانه
ابولبابه گویند که یکی از نقبا انصار بود و خود را بدو بسته تا توبه او قبول درگاه رسالت پناه
علیه السلام گردد و اصل این قضیه آنست که وی صاحب عهد و پیمان بنو قریظه که قبیله از یهود ست
بود در وقتیکه سرور انبیا صلی الله علیه و آله وسلم محاصره ایشان کرده بود ایشان بمشاورت

بجامه قطیفه پوشید عثمان بن عفان بود وهم وی بعد از شش شتال از خلافت خود از درجه شش گفت که عمر
بن الخطاب بعد از ابوبکر صدیق رضی الله عنهما اختیار نموده بود بمجلس جلوس پیغمبر صلی الله علیه وآله
سلم برفت وبقولی اول کسیکه کسوت کرد معاویه بود وهم وی در زمان امارت خود وقتیکه از شام بمدینه منوره
قدوم آورد خواست که منبر آن حضرت را صلی الله علیه وآله وسلم بشام برد چون از جای خود شش ضباع
همانساعت آفتاب گرفته شد بحدیکه ستارها آشکار شدند معاویه از خیال خود برگشت وپشیمان
شد واعتذار آنرا باصحاب گفت که مقصود من نقص وتنقص آن نبود تا او را زمین نخورده باشد بعد از آن
شش درجه دیگر زیاده کرد ومنبر نبوی را بالای آن برداشت بعد از وی مهدی خلیفه خواست که بر مقدار
نیز زیادت کند امام مالک رحمة الله علیه او را منع کرد وچون منبر معاویه نیز بجهت طول عهد روی
به نهاوند نهاد بعضی از خلفای عباسیه بتجدید منبر نموده از بقایای منبر نبوی صلی الله علیه وآله وسلم
بقصد تبرک شانها ساختند وصحیح آنست که منبر محترق بحریق که در سنه اربع وخمسین وسبعمائة واقع
شد منبر خلفای عباسیه بود وبعضی از ارباب تواریخ برآنند که همان منبر معاویه بود با علاوه منبر مصطفی
صلی الله علیه وآله وسلم وصحیح همان قول اول ست والله اعلم بعد از ان هر یکی از سلاطین روم مقام
بتجدید منبر آمده بتغییر انچه بیشتر می بود میکردند الی یومنا هذا که بامر سلطان روم سلطان مراد خان بن
سلطان سلیم خان نصره الله ونصر عساکره در شهور سنه ۹۸۰ ثمان وتسعین وتسعمائة منبری
عالی از رخام بنا یافته ست وقیروزی از نهایت جوش ریخته وبعضی از فضلای روم در تاریخ بنای این
منبر شریف این عبارت یافته منبر اعمر سلطان مراد **فصل** ما اسطوانات رحمت سمات مسجد نبوی
از انهای که بتبرک وتیمن بدان مندوب ومأثورست هشت اسطوانه است اول اسطوانه که متصل محراب
بنویست از جانب یمین مقام امام وآن حضرت پیش از وجود منبر خطبه آنجا میخواند وجذعی که بفراق
آنحضرت گریه کرد همدران مقام بود وبر مقتضای کلام اکثر علما اسطوانه مخلق نام است بجهت انکه

شده و نائب مذکور بر کنف راست بود آن موضع را یافته باشند و آنحضرت پیش از وضع منبر قریب بحجره
متصل جانب غربی ایستاده اصحاب را بخطبه عاریه مشرف میساخت و گاه گاهی بسبب طول قیام
و عروض ملال بر چوبی که همدان مقام نصب کرده بودند تکیه مینمود مردی از دیار عرب بمدینه مطهره قدوم
آورده بود و بروایت صحیح هم از مدینه بود از بعضی انصاریات از جناب رسالت صلوات الله علیه التماس
نمود که اگر آنحضرت قبول فرمایند منبری راست کند که هم عالم بر وی استوان باشد هم جلوس چون التماس او در حیز
قبول افتاد آلمزد منبری راست کرد مشتمل بر سه درجه که درجه سوم همان موضع جلوس بود براصح روایات چون سرور
انبیا آنرا در محلی که الآن منبر شریف است نهاده از موضع معهود کمتر پیشتر آنجا خطبه بخواند انتقال فرمود آن چوب
که گاه گاهی بر وی تکیه مینمود بفراق صحبت شریفش بتر قید و در حنین آمد و فریاد زد چنانچه ناقه آواز آورد
آواز کردن بحیثیتی که تمام حاضران آن را از آن آواز شنیدند و ایشان نیز بمشاهده این حال غریب در گریه آمدند پس
پس آنحضرت از منبر فرود آمد و دست شفقت بر وی نهاده فرمود اگر خواهی ترا هم بر جای نوبجالتی که بود
بگذارم و اگر خواهی در بهشت جاودانت نشانم تا از انهار و عیون آن سیراب شوی و بار و رگردی و ستان
خدا از میوه تو بخورند بعد از لحظه روی باصحاب آورد و فرمود که وی همین را اختیار کرد که در دار الخلد باشد
مرویست که چون حسن بصری این حدیث می شنید گریه میکرد و میگفت ای بندگان خدا هر گاه چوبی بفراق
رسول خدا در فریاد آید آخر نه شما سزاوار ترایید بدان وَمَا أَحْسَنَ مَنْ قَالَ بیت سنگی و نباتی که در و
خاصیتی هست ؛ به ز آدمی دان که در و معرفتی نیست ؛ قاضی عیاض رحمة الله علیه میفرماید که حدیث
حنین جذع مشهور است بلکه بسر حد تواتر رسیده و جماعه کثیر از اصحاب او را روایت کرده اند و جذع مذکور
پیش بعضی اصحاب بود که در آخر بسبب طول عهد بوسیده شد و بروایتی هم با مر آن حضرت در موضعی
که ایستاده بود دفن کردند و طول منبر شریف بقول صحیح دو ذراع بود و عرض او یک ذراع و عرض هر
درجه بشبری و تا زمان خلفای راشدین رضوان الله علیهم اجمعین هم بر حال خود بود و اول کسیکه از را

و در ذکر عثمان رضی الله عنه و آن نیز سخن ست زیرا که وی در زمان هجرت حضرت سید المرسلین صلے
الله علیه و آله وسلم بمدینه حاضر نبود و هنوز از هجرت حبشه قدوم ننموده و الله اعلم و امام احمد از ابو هریره
رضی الله عنه روایت می آرد که اصحاب خشتهای میکشیدند و آن حضرت نیز موافقت ایشان در بن باب
میکرد و یکبار دیدم که خشتهای بسیار از شکم تا سینه مبارک برداشته ست عرض کردم که یا رسول الله این را
بمن ده که بکشم فرمود که خشت بسیار ست تو هم بیار و اینها بمن بگذار یا ابا هریره لا عیش الا عیش الآخره
لاجرم این واقعه در بنای ثانی باشد زیرا که اسلام ابو هریره در سال خیبر ست سنه سبع و بنای
اول مقدم ست و در حدیث هیم آمده ست که اصحاب هر کدام یکان یکان خشت بر میداشتند و عمار بن یاسر دو دو
میکشید نظر سرور انبیا صلے الله علیه و آله وسلم بروی افتاد فرمود ویح عمار یقتله الفئة الباغیة یدعوهم
الی الجنة و یدعونه الی النار و قبله در بنای اول تا مدت شانزده یا هفده ماه بجانب بیت المقدس بود و مسجد را
سه باب بود بابی در جانب پایان که الآن قبله ست و بابی در جانب غربی که الآن آنرا باب الرحمة
میگویند و دری دیگر که آنحضرت ازان در می آمد و آن باب آل عثمان ست که ویرا الآن باب جبرئیل
قریب مسجد آن حضرت نه آن شباک که عموم ناس آنرا باب جبرئیل گویند و بعد از انکه قرآن در شان
تحویل قبله نزول یافت جبرئیل امین از حضرت عزت آمده و جاهای که در میان بود از کوهها و درختان
از جمال کعبه برداشت و بنای مسجد نبوی در موضعی که الآن ست برای العین بر سمت قبله منیراب درست
گردانید و بعد از تحویل قبله مدت چهارده یا نزده روز مقام آنحضرت در نماز عقب اسطوانه مخلق بود که
الآن آنرا اسطوانه عائشه گویند بعد ازان هم در موضع محراب که امروز مقرر ست متعین شد و در زمان
آنحضرت علامت محراب که الآن در مساجد متعارف ست نبود ابتدای آن از وقت عمر بن عبد العزیز
ست و وقتیکه امیر مدینه منوره بود از جانب ولید بن عبد الملک اموی و مقام آنحضرت در قبله
بیت المقدس موضعی بود که اگر نشیب باین اسطوانه مذکور داده متوجه شام روند و محاذی باب عثمان ایستاده

زمین را بایشان داد بعد ازان بنا مسجد نهاد و بعضی از انصار نیز نخلی را از اموال خود علاوه آن ساخته
ارضای خاطر صاحبان زمین کردند و بلندی و پستی که دران موضع بود هموار ساختند و نخلهارا که
بیجا واقع شده بود برداشتند و اساس مسجد فیض اقتباس نهادند و در موضعی از بقیع که قریب بیر ابوب
شمالی مسجد سیدنا ابراهیم است خشت میزدند و آنحضرت بنفس نفیس خود و جمعی از اصحاب سنگ و خشت
برمیداشتند و ازبهر تشویق و تسلی اصحاب این ندا بشارت مآب درمیداد اللهم لا خیر الا خیر الآخرة
فارحم الانصار و المهاجرة و سقف مسجد از جرید نخل و ستونهای او هم از چوب خرما وی ساختند در حدیث
که چون آنحضرت بنای مسجد می نهاد جبرئیل امین از حضرت عزت حکم آورد که عریشی بسان بر طبق عریش موسی
کلیم که بلندی او زیاده از نه گز نباشد و در تزئین و تنقیش آن تکلف را راه نبود و سقف مسجد زمان آنسرور
چنان بود که اگر بارانی می بارید کل از بالا بر سر مردم می افتاد و طول مسجد نبوی در بنای اول از قبله تا
شمال بنجاه و چهار گز بود و از مشرق تا مغرب شصت و سه گز و بعد از فتح خیبر که در سنه سابعه از هجرت بود
تجدید بنای آن کرده و در هر جانب صد و صد ساخت طبرانی نقل میکند که رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم با یکی از انصار که همسایه مسجد شریف بود اشارتی کرد که میتوانی که بقعه زمینی که تراست بعوض خانه
که ترا در بهشت باشد بفروشی تا مسجد را بدان وسیع سازم چون آن انصاری توفیق این معامله نیافت گفت
یا رسول الله من مرد فقیرم و عیال مندم مرا جز این بقعه زمین نیست آنحضرت او را مغرور داشت عثمان
بن عفان رضی الله تعالی عنه آنرا از وی بده هزار درهم خریده بملازمت آنسرور آمد و عرض داشت کرد که آن قطعه
زمین از من بعوض خانه که مرا در بهشت باشد بخرید پس آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم زمین را از
عثمان بن عفان رضی الله عنه بدل مذکور بخرید و داخل مسجد شریف بگردانید و خشتی بدست مبارک
در موضع بنا بنهاد و ابوبکر صدیق رضی الله عنه را طلبیده او نیز خشتی در برابر خشت پیغمبر بنهاد
همچنین عمر و عثمان را فرمود تا هر یک خشتی در آن موضع نهادند و مثل این در بنای مسجد قبا نیز آمده

ضفدعین الی کم تنقین لا الما تکدرین و لا الشارین لتشین راسک فی الما و ذنبک فی الطین و گفته اصیل مائل
له خرطوم طویل ان ذلک من خلق ربنا الجلیل گویند که ازان ملعون بعضی خوارق و استدراجات نیز بظهور
می آمد و لیکن همه برخلاف مدعای و اگر یکی را بدرآرے عمر دعا میکرد فی الحال می مرد و اگر بروشنائی
چشم دعا میکرد در حال کور میشد یکبار مکتوبی بحضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم نوشت باین عبارت
من مسیلمة رسول الله الی محمد اما بعد فان الارض نصفنا و للقریش نصف و لکن القریش یعتدون انحضرت
علیه السلام در جواب وی نوشت من محمد رسول الله الی مسیلمة الکذاب اما بعد فان الارض لله یورثها
من یشاء من عباده و العاقبة للمتقین روز دوشنبه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم بمسجد آمدند مردم
را دید که به نماز صبح مشغول اند خوشحال شد و مسرور بخانه درآمد مردم گفتند یا رسول الله امروز از روزهای دیگر بهتر نیست
پس در نصف روز بقولی در وقت چاشت دوازدهم ربیع الاول بدرگاه پروردگار خود باز رفت پس روز سه شنبه
او را اهل بیت وی غسل دادند و تمام در حجرهٔ طائفهٔ مسلمانان نماز جنازه گذاردند و در شب چهارشنبه دفن کردند
صلی الله علیه و علی آله و اصحابه و اتباعه اجمعین **باب ششم** در بیان عمارت مسجد معظم حضرت خلیفة
الانبیا صلی الله علیه و آله وسلم و منبر عالی مرتبت و اسطوانات رحمت منزلت و حجرات منیفه و
غیر آن از مقامات شریفه علمای سیر و تواریخ شکر الله سعیهم آورده اند که چون ناقهٔ سرور انبیا
صلوة الله علیه آمد و بر در مسجد بنی نجار بنشست آنحضرت فرمود هذا المنزل ان شاء الله تعالی و از پشت ناقه فرود آمد
و این آیت برخواند رب انزلنی منزلا مبارکا و انت خیر المنزلین و در آن زمان این بقعه مبارک نخلستان
بود و در میان آن مربدے بود و حق دو یتیم که در کنار تربیت بعضے انصار پرورش می یافتند
معربد موصنی را گویند که خرما در آنجا خشک کنند و تمر سازند جمعے از مسلمانان پیش از قدوم آن سرور
همدران موضع نماز میکردند سید المرسلین آن دو یتیم را طلبید و آن موضع را برای بنای مسجد از ایشان ابتیاع
نمود و هر چند ایشان مبالغه کردند که بی عوض آن قطع زمین گذرانند آنحضرت راضی نشد اول قیمت

تب و درد سر مرا نحضرت را صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بنیاد کرد و روز پنجشنبہ لوای بدست مبارک خود عقد
کرد و بیرون آمدہ بجرف کہ نام موضعی ست قریب بدینہ منورہ معسکر ساخت و کبار مہاجرین و انصار
و ہر کہ بود مثل ابو بکر رضی اللہ عنہ و عمر رضی اللہ عنہ و سعد بن ابی وقاص و ابو عبیدہ رضی اللہ عنہم و امثال ایشانرا با اسامہ رضی اللہ عنہ بن زید ہمراہ کرد و بعضے
مردم را نوعی از قیل و قال و ریحال راہ یافت پس خطبہ بلیغ در مدح اسامہ و پدرش برخواند و فرمود
و اللہ پدرش سزاوار بود بامارت و ریاست و وی نیز بعد از پدر سزاوار انیکار ست روز شنبہ دہم ربیع الاول
بخانہ درون در آمد روز یکشنبہ مرض اشتداد گرفت و خبر ظہور مسیلمہ کذاب و اسود عنسی لعنہ اللہ علیہما
آوردند پس آنحضرت از وقت کشتہ شدن اسود بوحی الہی خبر داد و آنچنان بود کہ وی در صنعا یمن
خروج کرد و شہر بن باذان را کشتہ و زن او را کہ بنت عم فیروز کہ این اخت نجاشی بود در عقد خود آورد
بود این فیروز حیلہ کرد و قصر او را نقب کردہ در و فیما مدد او را کشت و در وقت جان دادن آوازے
بلند از وی بر آمد مثل آواز گاو یا سبانان کہ گرد سرای او بودند گفتند کہ این چہ آواز ست زن وے
کہ در قتل وی ساعی بود با ایشان گفت کہ بحال خود باشید کہ این آواز وحی ست کہ بہ پیغمبر شما
نازل شدہ ست و این اسود ملعون نام وی عہلہ بن کعب بود و او را ذو الخمار نیز گویند و وی کاہن
بود بلکہ دم عجائب و غرائب میزد و اول خروج وی بعد از حجۃ الوداع بود اما مسیلمہ کذاب قاتل وی وحشی
بود کہ حمزہ رضی اللہ عنہ بن عبد المطلب را کشتہ بود و وی میگفت ہم کشندہ بہترین مردمان و بدترین مردم این مسیلمہ ملعون
کبیر السن بود و در وفد بنی حنیفہ در حضرت رسالت علیہ السلام قدوم آوردہ و در رقبۂ اسلام در آمدہ و چون
بہ یمامہ رجوع نمود مرتد گشت و دعوے شرکت آنحضرت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم مرا و را در نبوت کردہ و
تحلیل خمر و زنا و اسقاط فریضہ نماز کرد جماعۂ از اہل فسق و فساد متابع او گشتند و وی سجعہای مطبوع
در معارضہ قرآن مجید اختراع نمودہ کہ مضحکہ عقلای عالم باشد چنانچہ در معارضہ والعادیات گفتہ او ست
والزارعات زرعا والحاصدات حصدا والطاحنات طحنا والخابزات خبزا والثاردات ثردا دیگر یا ضفدع بنت

اکملت لکم دینکم الآیه نزول یافت و در رجوع از حج در منزل غدیر خم امیر المومنین علی مرتضی رسول الله
علیه تخصیص من کنت مولاه الحدیث مخصوص گردانید و همدرین سال ابراهیم بن رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم وفات یافت و همدرین سال قدوم ضمام بن ثعلبه بود که شرائع دین را از آنحضرت
پرسید و برقوم خود رفت و ایشانرا در اسلام آورد و همدرین سال بنی طی را که قبیله حاتم طائی
ست اسیر کرده آوردند و دختر حاتم درمیان اسیران بود و برادر وی بجانب شام گریخته رفت پس آن حضرت
دیدار ها کرد و خلعت بخشید و وی پیش برادر خود عدی بن حاتم رفت پس هر دو باز آمدند و اسلام آوردند
و بقولی قضیهٔ اولاد حاتم در سال نهم بود و درین سال خالد را بر بنی حارث که به نجران بودند فرستاد
پس اسلام آوردند و بخدمت آمدند چون نظر مبارک آن حضرت بر وفد ایشان افتاد فرمود چه کسانند ایشان
گویا مردم هند اند و درین سال باذان که والی یمن بود وفات یافت و معاذ بن جبل رضی الله عنه
بسوی یمن و حضرموت فرستاد و پیاده در رکاب وی بیرون آمده او را بشرف مشایعت خود مشرف ساخت
و فرمود یا معاذ شاید که مرا بعد ازین سال در نیابی و این آخر ملاقات ما و تو ما شد پس معاذ گریه کرد و آنحضرت
او را وداع نمود و درین سال جریر بن عبد الله را بذی الکلاع بن ناکور بعث فرمود وی و امرای وی
مسلمان شدند و درین سال فروه بن عمر الجذامی که از جانب بادشاه روم بر جذام و عرب که متصل بروم است
عامل بود مسلمان شد و ملک روم او را بگرفت و برارتداد وی باعث شد وی گفت تو خود میدانی که این
همان رسول ست که عیسی علی نبینا و علیه السلام بظهور وی بشارت داده و لیکن تو از زوال مملکت خود میترسی
و بسعادت اسلام مشرف نمیشوی پس فروه را ملک روم در بند کرد و بکشت در سنه حادی عشر سید المرسلین
صلی الله علیه و آله وسلم باجرالی عرشانه براهل بقیع استغفار کرد و گفت خوش وقت شما ای اهل بقیع که
در گذشتید فتنهای را آورده ست که از شب سیاه تاریکتر ست و درین سال روز دوشنبه بست و ششم صفر اسامه
بن زید با جیش عظیم باهل ابنی که پدر وی زید بن حارثه در انجا کشته شده بود بعث فرمود و روز چهارشنبه

که شاید ایمان آرند پیراهن خود را بروی بپوشانید و همچنین شد و قوم وی چون دیدند که وی به پیراهن
آنحضرت نزد وفات استشفا مینماید هزار کس از ایشان ایمان آوردند و درین سال وفود عرب از
هر جانب قدوم آوردند و این سال را عام الوفود نامند تمامهٔ عرب بهم اسلام را بر فتح مکه معظمه موقوف داشته
بودند چون دیدند که قریش که امام و پیشوای عرب و اهل بیت الله بودند اطاعت کردند و ثقیف نیز با اسلام درآمدند
دانستند که دیگر کس را طاقت مقاومت نخواهد بود دین دین محمد ست صلے الله علیه وآله وسلم و دین
اصنام باطل ست جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا فوج فوج مردم از هر کنار و هر
جانب ریختند و گردن در ربقهٔ اسلام درآوردند و ذلک قوله تعالے إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ
النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا وَالحمد لله علی دین الاسلام در سنه عاشره در شهر ربیع الآخر نبی
الحارث بعث فرمود و ایشان را بشرف اسلام مشرف ساخت و درین سال وفد سلمان و ازد و غسان
و عامر و وفد زید قدوم آوردند و در میان ایشان عمرو بن معدیکرب بود که اسلام آورد و بعد از
وفات آن حضرت صلے الله علیه وآله وسلم مرتد گشت و بعد از ان اسلام آورد و درین سال وفد عبد القیس
و اشعث و وفد بنی حنیفه آمد و در میان ایشان مسیلمه کذاب بود که مرتد گشت و دعوی نبوت کرد و گفت محمد
صلے الله علیه وآله وسلم مرا شریک خود ساخته و درین سال قضیه مباهلت با نصاری نجران بود و درین
سال قدوم وفد بجیله بود که جریر بن عبد الله البجلی با صد و پنجاه کس از قوم خود اسلام آورد و وبر السبوی
ذی الخلیفه برای هدم بتی که در وی بود بعث فرمود و درین سال قضیه جام ست که لمتیم داری و عدی
نصرانی دزدیده بودند و درین سال علی مرتضی سلام الله علیه را بجانب یمن فرستاد و همدین سال
قضیه حجة الوداع ست که آن حضرت صلے الله علیه وآله وسلم بعد از هجرت غیر این حج نگذارده بود و پیش از نبوت و بعد از ان
حجها گذارده و بر بعد آن علما را وقوف دست نداده و در حیطهٔ ضبط ایشان نه درآمده ست و عدد
عمرهای آن حضرت بعد از هجرت چهار ست بالاتفاق و درین سال در روز حجة الوداع آیه کریمه اَلْيَوْمَ

خبر رسید در همین غزوه تبوک بود و آنحضرت مدت دو ماه در انجا اقامت نموده بی جنگ رجوع
فرمود و در انجا صاحب ایله و اهل جربا و اذرح آمدند و جزیه قبول کردند و خالد را با چهار صد سوار بر اکیدر
که ملک دومة الجندل بود فرستاد و او را اسیر کرد و برادر او را بکشت و هم بشرط جزیه آش را کرد و رجوع
ازین سفر بر مسجد ضرار که منافقان بعلت حسد اهل قبا بنا موجب تقلیل جماعت آن مسجد تقوی اساس گردد
بنا کرده بودند عبور فرمود و آنرا بوحی الهی خراب ساخت و بسوخت و قرآن مجید ازان خبر میدهد
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا الآیه و در رمضان بمدینه مطهره قدوم آورد پس وفد ثقیف آمدند و مسلمان
شدند و شرط کردند که تا مدتی لات و طاغیه را هدم نکنند و نشکنند و نماز نگذارند بعد ازان گردن در ربقه
استسلام آورده رسم اطاعت بجا آرند این شرط فاسد را ازایشان درگذرانید و باز گردانید و شان
نزول آیه کریمه وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ الآیه این بود و عثمان بن ابی العاص را برایشان
امیر ساخت و از عقب وی ابو سفیان بن حرب و مغیره را برای هدم و کسر طاغیه که در طائف بود بفرستاد
همدرین سال کتاب رسول ملوک حمیر آمد و خبر اسلام ایشان آورد و همدرین سال ابو بکر صدیق رضی را بحج
فرستاد و علی مرتضی را نیز از عقب او بفرستاد تا سورهٔ برات برخواند و نقض عهد مشرکان بکند و از طواف
عریان منع فرماید و هیچ مشرک را نگذارد که حج کند و خبر دهد که در بهشت نه در آید الا مومن و درین سال زانیه
غامدیه را رجم کرد و عویمر بن الحارث با امراة خود ملاعنه نموده و درین سال در شهر رجب نجاشی در حبشه
وفات یافت و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم هم در مدینه بر وی نماز جنازه بگذارد و شافعیه را در نجا دلیل
ست بر جواز نماز جنازه بر غائب حنفیه گویند که آن مخصوص به پیغمبر ست صلی الله علیه و آله وسلم و جنازه
نجاشی را بر وی کشف کردند پس در حقیقت نماز بر حاضر کرده نه بر غائب و همدرین سال ام کلثوم رضی
زوجهٔ عثمان بن عفان رضی وفات یافت و در ذی القعده این سال عبد الله بن ابی المنافق بمدینه
بحجم رفت و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بجهت ایفای وعده که با او کرده بود و برای تمامی

زیر درختی طلحا رساخته ردای مبارک او را از کتف مبارک بربودند و بعضے جوانان انصار نیز دزدیده
تکلم کردند و آنحضرت بتحقیر و تصغیر متاع دنیا نموده ایشانرا بثواب خاص آخرت و بغایت مخصوص خویش بشارت
فرموده بدرجه اختصاص و امتیاز رسانید و فرمود این متاع دنیا سهل ست ایشان را قوام سن اند و ضعیف الایمانند
اموال و اشیاء ایشان بغارت رفته و بلاد و املاک ایشان از دست تصرف ایشان برآمده خواهم تا ازین غنائم
ایشانرا تخصیص کنم و اموال ایشانرا بر ایشان رد کنم تا سبب زوال و تزلزل ایمان ایشان نگردد و بعد ازان
عتاب بن اسید و معاذ را در مکه معظمه استخلاف نموده بمدینه مطهره رجوع فرمود و درین سال کعب بن زهیر
بابت سعاد را بحضرت آورده مخلوف امن و سلامت شد و درین سال آن حضرت ارادهٔ طلاق سوده
نمود و وی نوبت خود را بعائشه رضی بخشیده در سلک ازواج مطهره منسلک ماند و درین سال زینب که اکبر بنات
آنحضرت صلے اللہ علیہ و آله وسلم و زوجهٔ ابی العاص بود وفات یافت رضی اللہ عنها در سنهٔ ثامنه
عیینه بن حصین با پنجاه سوار بعث فرمود و وی قریب پنجاه کس از دشمنان دین را گرفته آورد پس اقرع بن حابس
و جماعه بشفاعت ایشان آمده آن حضرت را علیه السلام ازین در منع کردند و آیه اِنَّ الَّذِیْنَ یُنَادُوْنَكَ
مِنْ وَّرَآءِ الْحُجُرٰتِ نزول یافت و ولید بن عقبه را برای اخذ صدقات بخزاعه فرستاد و چون ایشان به پیشوائی
برآمدند خیال کرد که مگر برای مقاتله برآمده اند پس بمدینه منوره رجوع کرده شکایت ایشان بحضرت آورد
و آیه کریمه اِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَیَّنُوْٓا نزول یافت و همدرین سال آنحضرت صلے اللہ علیہ و آله وسلم
مدت یکماه هجران نشاء کرده و درین سال بغزوهٔ تبوک برآمد و امیر المومنین علی سلام اللہ علیہ را بمدینه بر اهل و عیال
خلیفه گذاشت و چون وی رضی اللہ عنه بسبب مفارقت جناب نبوت و طعن بعضے منافقین و رافضیان بدان
اظهار کلفت و تاذی کرد بحدیث اَنْتَ مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰی تسلی و تشفی وی نموده باین منقبت عظمی
او را مخصوص و ممتاز گردانید و حاضر آوردن صدیق اکبر تمام اموال خود و عمر فاروق نصف مال و
تجهیز عثمان ذی النورین جیش عسره او تخلف آن سه صحابی که آیه کریمه وَعَلَی الثَّلٰثَةِ الَّذِیْنَ خُلِّفُوْا ازان

واز هر جانب انوار فتح رو نمود خالد بن ولید را بر شکست غزی و عمرو بن العاص را بسواع و سعد بن فیروز را
برمنات برگماشت و بنا بر شرک و فساد را برانداخت بعد ازان در دهم شوال با دوازده هزار از اهل مدینه
و طلقای مکه بجانب حنین برآمد و چون اصحاب را نظر بر کثرت و شوکت خود افتاد گفتند بعد ازین هرگز مغلوب
و منهزم نشویم غیرت بارگاه خداوندی اقتضای امتحان و ابتلای ایشان نموده هزیمت گونه در لشکر اسلام
پیش آورد و حقیقت عرب که هنوز ایمان تمام در دلهای ایشان نه در آمده بود در میان خود سخنان گفتن گرفتند
ابوسفیان گفت این هزیمت تا کنار دریا انتها نپذیرد دیگری گفت که تمویهات سحر و آخر بطلان پذیرفت
آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم از پروردگار خود استعانت و استنصار نموده سنگریزه چند برگرفت
و بجانب کفار انداخت تا لشکر کفار تمام انهزام پذیرفتند و از لشکر مسلمانان درین غزوه چهار کس شهادت
یافتند و هفتاد نفر از مخالفان بدوزخ رفتند پس ابو عامر را با لشکری بر اوطاس فرستاده غنائم بسیار
از انجا بدست آمد از اسیران شش هزار و اشتران بست و چهار هزار و از غنم زیاده بر چهل هزار و از فضه
چهار هزار اوقیه و در میان این اسیران شیماء بنت الحارث اخت رضاعی آنحضرت بود صلی الله علیه
و آله و سلم او را اکرام نموده و بجانب اهل و عیال او باز رسانید بعد ازان بطائف آمد و اهل آنرا شش
روز در محاصره داشت پس فرمود تا منادی در دادند که هر که بیرون آید آزاد است پس زیاده از ده کس برآمدند
و ابوبکره در میان ایشان بود که از قلعه خود را در بکره انداخته فرود آمد و دوازده کس از اصحاب در طائف
بشهادت رسیدند و از طائف بی اتمام فتح و انصرام مهم آن خلعت فرمود و از جعرانه احرام بسته
در ششم ذی القعده عمره برآورد و در همین جا غنائم حنین قسمت کرد و وفد هوازن آمده اسلام آوردند
و اموال و اسیران ایشان را باز گردانیده و او بعد ازان مالک بن عوف که سید این قوم بود آمده مسلمان
شد و صد شتر او را انعام فرمود اهل و عیال او را باز داد و او را بر طائف عامل گردانید و در ینجا
جهات عرب در طلب غنائم و قسمت بر آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم غلبه آوردند و حضرتش را در

وبروایتی اتخاذ منبر در سال هفتم بود و همدرین سال سریه موته بود که حارث بن عمیر ازدی ملک بصری
ما کتاب بفرستاد و شرحبیل بن عمرو غسانی را بکشت پس آنحضرت زید بن حارث را با سه هزار کس
سروی بفرستاد و شرحبیل مذکور زیاده از صد هزار کس جمع کرد و قتالی در غایت شدت بهم در پیوست
و رایت در دست زید بود چون بیفتاد و هلاک شد رایت را جعفر رضی الله عنه بگرفت پس وی نیز بیفتاد
و عبد الله بن رواحه گرفت چنانچه حضرت عالم پناه صلی الله علیه و آله وسلم اشارتی بدان کرده بود و در آخر
طلیعه این فتح بدست خالد بن ولید بود و وی درین غزوه بسیف الله خطاب یافت و جعفر بن ابیطالب
بلقب طیار موسوم شد و همدرین سال سریه خبطه بود که ابو عبیده بن الجراح در طلب قافله قریش برآمده بود
و چون توشه که همراه داشتند بآخر رسید دو شتر را در غایت عظم چنانکه در کتب سیر مذکور است و یا از برای
ایشان بیرون انداخت تا نصف ماه و بقولی قریب بیکماه طعام ایشان همان بود و همدرین سال
فتح مکه معظمه بود که در دهم ماه مبارک رمضان با ده هزار کس از مدینه برآمد و عباس بن عبد المطلب رضی
الله عنه با عیال خود هجرت نموده در جحفه که میان مکه و مدینه ست آمده با آن حضرت ملاقات کرد و وی
ازین بحکم رسالت در مکه بر سقایهٔ خود اقامت داشت و اسلام معاویه و ابو سفیان و زوجه وی هند
و عکرمه بن ابی جهل و امثال ایشان درین سال بود و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بعد از فتح مکه بقتل عکرمه
بن ابی جهل فرموده بود و در آخر امراة وی حکیمه بنت حارث اسلام آورده او را استیمان نموده بحضرت
رسالت برد و وی نیز ایمان آورد و در خلافت صدیق رضی الله عنه در روناجاذین کشته شد و چون آن
حضرت صلی الله علیه و آله وسلم بمسجد در آمد ابو بکر رضی الله عنه والد خود را ابو قحافه پیش آورد آنحضرت او را
بنشاند و دست مبارک بر سینه وی برآورد پس ابو قحافه اسلام آورد و در وقتیکه ابو بکر ابو قحافه را بخدمت
آورد آنحضرت علیه السلام فرمود چرا شیخ را تکلیف کردی من پیش وی می آمدم و ظهور نور این فتح مبارک
در بستم رمضان بود و مدت اقامت آنحضرت در مکه معظمه پانزده روز و درین مدت در حوالی مکه سرایا و بعوث می فرستاد

وپسر ساخت وتا زمانیکه فتح کرد در دست داشت واز لشکر مسلمانان یازده نفر بشرف شهادت رسیدند
واز یهود نود وسه کس بدوزخ شتافتند وصفیه بنت حی که یکی از امهات المومنین واز اولاد هارون پیغمبر علیه السلام
ست از اسیران این غزوه بود که آن حضرت اورا آزاد کرد ودر عقد نکاح خود در آورد وقضیه زهر کردن یهودیه
در طعام آن حضرت صلے الله علیه وآله وسلم وطلوع کردن آفتاب بعد از غروب بجهت فوت نماز عصر از امیر
المومنین علی سلام الله علیه که سر مبارک سر در ابنیا علیه السلام در حالت وحی در کنار وی سلام الله علیه بود
وهم در غزوه خیبر بود وهمدرین غزوه از کل حمار اهلی وهر ذی ناب از سباع وانبیع متعه قبل القسمه وطی
جواری پیش از استبرا نهی کرد وهمدرین غزوه نکاح متعه حرام شد ودر ابتداء اسلام تا این وقت حلال بود
بار دیگر در روز اوطاس که بعد از فتح مکه معظمه بود مباح شد وبعد از سه روز حرام گشت حرمت قطعی ابدی بالتفاق
جمیع علما ومخالف درین مسئله هیچکس نیست الا روافض وقضیه لیلة التعریس وخواب آنحضرت صلے الله علیه وآله
وسلم واصحاب وی از نماز صبح وقضای نماز بادان واقامت وجماعت در وقت رجوع از خیبر بود وهمدرین سال ام حبیبه
بنت ابی سفیان رض که همراه زوج خود بحبش رفته بود وبعد از مردن زوج وی نجاشی ملک حبشه اورا برای آنحضرت
تزویج کرد بقولی این نکاح در سال ششم بود وهمدرین سال آنحضرت با دو هزار ویک صد سوار عمره قضا
بجا آورد ودر وقت رجوع میمونه بنت الحارث را در موضع شرف که قریب بمکه معظمه ست تزوج فرمود وهمدرین
موضع باوی خلوت داشت وفوت وی رضی الله عنها در سال شصت وسوم از هجرت نیز درهمین مقام اتفاق
افتاد الان قبر شریف وی نیز درهمین جاست وی رضی الله عنها آخر نساء آن حضرت ست در نکاح وبقولے
در وفات نیز در برابر ایی آخر ازواج مطهره در موت صفیه ست والله اعلم ودر سنه ثامنه در شهر صفر عمرو بن
العاص وخالد بن الولید وعثمان بن ابی طلحه بمدینه منوره هجرت نمودند وبشرف اسلام مشرف شدند و
نزد بعضی اسلام ایشان در اواخر سته سابعه واقع شده ودر ذی الحجه از ماریه قبطیه ابراهیم بن رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم ولادت یافته وآن حضرت مسرور اعلامی بخشیده وهمدرین سال در مسجد نبوی شبرات کردند

باسطوانه مسجد و گرفتن ماه و شرعیت صلوة خسوف همدرین سال بود و همدرین سال آنحضرت علیه السلام
از بالای اسب افتاد و ران شریف را خشی رسید و تا یکچند در درون خانه نشسته نماز گذارد و همدرین سال
بقول اصح و بقول جمهور در سال ششم و بقول جمعی از علما در سال نهم فریضه حج نزول یافت سنه ساد
غزوه بنی لحیان بود که سر و رانبیا صلوات الله علیه با دویست سوار در طلب اصحاب رجیع که به بیر معونه را
شهید ساخته بودند بیرون آمده قریب وادی غفان نزول فرمود و بنو لحیان گریخته بر رؤس جبال برآمدند
و درین غزوه بر قبر والده خود آمده بگریست و بگریانید علیه السلام اصحاب نیز گریستند چنانچه مشهور است
درین سال غزوه غابه بود که غطفان تا نهای آن حضرت را علیه السلام غارت کرده بودند و سلمه
بن الاکوع بر ایشان تاخت و دویدونا نهای را از دست ایشان رهانیده آورد و همدرین سال قضیه صلوة
استسقا بود که آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم دعا کرد و هفت روز متصل باران بارید و در شوال این
سال قضیه عرینین بود و همدرین سال غزوه حدیبیه بود و بقولی غزوه بنی المصطلق و اصابت جویریه بنت الحارث
و قضیه افک درین سال بود و اتخاذ خاتم و بعث رسل بملوک آفاق و اهدای مقوقس پادشاه اسکندریه ماریه
قبطیه را و خواهرش سیرین و حمار یعفور و بغله دلدل همدرین سال بود پس آنحضرت ماریه قبطیه را برای
خود اختیار کرده و سیرین را بحسان بن ثابت بخشید و یعفور در وقت انصراف از حجة الوداع ببرد و دلدل تا
زمان معاویه باقی بود و درین سال کسوف آفتاب وقوع یافت و نماز کسوف مشروع شد و خوله از
ظهار زوج خود شکایت کرد و سورت قد سمع الله قول التی تجادلک فی زوجها نزول یافت و همدرین سال
ام رومان کدام عائشه و عبد الرحمن رض بن ابی بکر بود وفات یافت و اسلام ابی هریره که با قبیله دوس
بمدینه مطهره آمد و آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم در خیبر بود پس وی بهمانجا آمد و در غزوه خیبر حاضر شد
و در آخر همین سال بود و در سنه سابعه غزوه خیبر بود که امیر المومنین علی علیه السلام چون سپر از دست مبارک
افتاد دروازه ادراکه هفت مرد با قوت تمام و بقولی چهل نفر طاقت گردانیدن وی نداشتند برکند و

تحریم وی علی الاطلاق قطعی گشت و همدرین سال در شهر شوال ام سلمه را تزوج فرمود و زوج اول او ابوسلمه
و زینب بنت خزیمه ام المومنین و فاطمه بنت اسد ام علی بن ابیطالب همدرین سال وفات یافتند
در سنه خامسه در شهر ربیع الاول غزوه دومة الجندل بود بی وقوع مقاتله و محاربه و در محرم غزوه
ذات رقاع بود که در وی صلوة خوف شریعت یافت و در وجه تسمیهٔ این غزوه بذات رقاع اقوال
بسیار است اصح اقوال آنست که در صحیح بخاری از ابی موسی اشعری روایت کرده است که اصحاب رسول الله
صلی الله علیه و آله وسلم از جهت پیادگی و برهنه پائی خرقها در قطعهای جامه بپایها پیچیده بودند و بعضی
گویند که ذات الرقاع نام درختی ست یا نام موضعی ست که بعضی بقعهای وی سیاه بود و بعضی
سفید و همدرین سال در ثانی شعبان غزوه مریسیع بود که نام آبی ست مر بنی خزاعه را و این غزوه را
غزوه بنی المصطلق نیز گویند و جویریه بنت الحارث که نام اصل او برده است از سر این غزوه بود که
آنحضرت علیه السلام او را اعتاق نموده تزوج فرمود و حدیث افک عائشه و تزوج زینب بنت جحش که
دختر عمهٔ آن حضرت و در تحت زید بن حارثه رضی الله عنهما بود و در وی نزول آیهٔ تیمم همدرین سال بود
و در ذی قعده این سال غزوه خندق بود که او را احزاب گویند و درین غزوه سید ابرار صلی الله علیه
آله وسلم شمشیر ذو الفقار بر کمر حیدر کرار بربست و نعیم بن مسعود پیش آن حضرت آمده اظهار اسلام خود
نموده ناجر آن حضرت در میان قبائل یهود و کفار قریش که سردار ایشان ابوسفیان بود بلطائف
حیل تفریق و مخالفت انداخته هر دو جانب را مخذول ساخت و درین غزوه شش تن از مسلمانان
و سه کس از مشرکان مقتول شدند و بر کفار نگونسار لشکر باد مسلط ساختند دیگر قدم کفار قریش رحالهٔ
مدینه نرفت و بعد از رجوع این غزوه همان ساعت جبرئیل امین آمده بغزوه بنو قریظه تحریص نمود بست و
پنجروز بنی قریظه را در محاصره داشتند و بعد از نزول ایشان و رضای ایشان بحکم سعد بن معاذ رضی الله عنه
ایشان تقبل رسیدند و حی بن اخطب یهودی نیز درینجا مخذول شده و قضیهٔ ابولبابه و بربستن او خود را

در فنوت مخبر بران قبائل عرب که ایشانرا کشتند دعا کرد و همدرین سال سریه رجیع بود که طائفه از مشرکان
آمده بیعت اسلام کردند و جماعه از اصحاب را بجهت تعلم احکام دین ازان حضرت صلے الله علیه وآله
وسلم التماس نموده بردند چون بموضعی رسیدند که آنرا رجیع خوانند رو بغدر نهاده قبیله بنی هذیل را
آواز در دادند و بعضی را ازین اصحاب کشتند و بعضی را اسیر کرده بدست کفار مکه بفروختند تا بانتقام کشتگان
بدر ایشانرا بقتل رسانند و از جمله شهدا رجیع یکی عاصم رض بن ثابت بود که از حق سبحانه و تعالے حمایت و عصمت
جسد خود از مساس دست کفار درخواسته بود پس حق سبحانه تعالے زنبوران را بر گماشت تا مرده ویرا
در گرفتند و هیچکس نتوانست که نزدیک وی بیاید و چون شب شد سیلی فرستاد که مرده ویرا ازان وادی
پاکیزه ببرد و در ربیع الاول این سال غزوه بنی النضیر بود که قبیله از یهود بود و تا شش روز ایشان را
محصر داشت و در آخر بجانب شام و خیبر بجلائی وطن راضی شده برآمدند و همدرین سال هلال ذی القعده
بدر صغری بود که چون ابوسفیان از جنگ روز احد برگشت منادی فرستاد و ندا داد که موعد میان ما و شما بدر است که
سر سال آنجا جمع آئیم و داد مقاتله و محاربه بدهیم چون میعاد نزدیک رسید ابوسفیان تبرسید و بغیر بن
مسعود را بست قراضه زر وعده کرد تا اصحاب محمد را صلے الله علیه وآله وسلم و رضی الله عنهم از بیرون
آمدن ترساند سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم با هزار و پانصد صحابی رضی الله عنهم برآمده سالماً
وغانماً بمدینه مطهره رجوع فرمودند شان نزول آیه کریمه اذ قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لکم
فاخشوهم الآیه این قضیه بود و همدرین سال زید بن ثابت بحکم حضرت رسالت خط و کتابت یهود را بیاموخت
تا رقعها و احرار ایشان اطلاع تواند نمود و در ذی القعده این سال قضیه رجم یهودی و یهودیه شد
و همدرین سال در قضیه محصر بنی النضیر آیت تحریم خمر نزول یافت و بعضی برآنند که تحریم خمر در سال سوم بود
و تحقیق آنست که تحریم خمر چند بار شده آخر الامر درین سال بقول راجح و بقولی در سال ششم که غزوه حدیبیه
بود آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه

مطهره عود نمود بعد ازین در ماه شوال زید بن حارثه را بر وی قریب فرمود و قافلهٔ قریش را که در
وی ابوسفیان بود غارت کرده مقدار بسیار غنیمت آورده و همدرین سال محمد بن مسلمه با چهار نفر دیگر
کعب بن الاشرف یهودی را که اکثر هجو مسلمانان میکرد و بر کشتگان غزوه بدر میگریست و مشرکان را
بر قتال مسلمانان ترغیب و تحریص میکرد بقتل رسانیدند و همدرین سال عثمان بن عفان رضی الله
عنه ام کلثوم رضی الله عنها بنت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم را تزوج کرد و سید انبیا صلوة الله علیه حفصه
بنت عمر بن الخطاب رضی الله عنهما در ماه شعبان تزوج فرمود پیش ازین در سخت حبیش بن حذیفه
مدری بود که در مدینه فوت کرد و در رمضان زینب بنت خزیمه را که ویرا ام المساکین میگفتند
از جهت کثرت اطعام او مساکین را تزوج فرمود و وی بعد از هژده روز و بقولی دو ماه و بروایتی
سه ماه وفات یافت و همدرین سال امام المومنین حسن بن علی بن ابیطالب سلام الله علیهم در
نصف رمضان ولادت یافت و ولادت امام شهید حسین بن علی سلام الله علیهما در سنه چهارم
شد در رابع یا خامس شعبان همدرین سال و در رابع شهر شوال غزوه احد وقوع یافت که در وی دندان مبارک
و شفقت شریف مجروح شد و سید الشهدا حمزه رضی بن عبد المطلب و هفتاد صحابی دیگر از مهاجرین و
انصار بشرف شهادت رسیدند و از مشرکان بست و دو کس کشته شدند و سردار مشرکان ابوسفیان
بود و بعد از غزوه احد غزوه حمراء الاسد بود که موضعی ست قریب بمدینه مطهره چون از غزوه احد رجوع فرمود
فردای آن روز شانزدهم شوال همان حال و همان مردان که بجنگ احد برآمده بودند بدنبال دشمنان بیرون
برآمد تا ندانند که ضعف و شکستگی بحال خیر مآل مردان دین راه یافته ست و تا هشت میل سیر فرمود و سه روز
همانجا اقامت نموده رجوع فرمود و همدران سال حضرت فاطمه زهرا رضی الله عنها حسین بن علی علیه السلام بعد از ولادت
امام حسن سلام الله علیهم بپنجاه روز علوق گرفت در سنه رابعه سریه بیر معونه شد که هفتاد جوان از
انصار که ایشان را قرا میگفتند در آنجا بشهادت رسیدند و سید المرسلین صلوات الله علیه تا چهل روز

محاربه و قتال رجوع فرمود و همدرین سال عصماء بنت مروان که ایذاء پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم
و هجو مسلمانان میکرد کشته شد و همدرین سال روز شنبه نصف شوال بغزوه بنی قینقاع که نام قبیله از یهود است
برآمد و تا پانزده روز در محاصره داشت بشفاعت عبد اللہ بن ابی منافق از قتل و اگذاشته ایشان را اجلای وطن
فرمود و درین سال نماز عید الاضحی گذارد و همدرین سال امیه بن الصلت شاعر که هم در جاهلیت خیال
تدین و تاله داشت و کتب متقدمه خوانده و درین تصاریف درآمده و از عبادت اصنام اعراض نموده بود
بمرد و وی از علمای اهل کتاب استماع خبر بنی آخر الزمان نموده منتظر ظهور این نور بود و باحساس
فضائل و ذات خود هوای نبوت و رسالت در سر داشت و چون خبر ظهور نبوت آن حضرت صلے اللہ علیہ و آلہ
وسلم شنید لعبت حسد و حقد و سابقه شقاوت ازلی گرفتار نکال و کفران گشت و آن حضرت صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم باستماع شعر وی که متضمن علم و حکمت بود و حق وی فرمود امن لسانه و کفر قلبه و بروایتے
آمن شعره و کفر قلبه واقع شده و اللہ اعلم و هو الهادی و هو المضل و نعوذ باللہ من الضلال و در سنه ثالثه در
پنجم ذی الحجه غزوه سویق بود که ابو سفیان بعد از غزوه بدر سوگند خورده و بر خود در و غسل جنابت
حرام ساخته بود که تا از محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کینه کشتگان بدر نکشد بجای خود ننشیند پس با دویست
سوار از مکه بقرب سه میل از مدینه آمده مردی را از انصار که در آن ناحیه بود کشته و چند خانه را که در حوالی
آن بود خراب ساخته و بگریزیها و سر در انبیا صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم با دویست در بدنبال او
برآمدند و جماعت وی از غایت ترس و گریز پای ابنانهای سویق را که برای زاد راه برداشته بودند
در راه انداخته میرفتند از ینجهت این غزوه را غزوه سویق نامیدند بعد از پنجروز سر در انبیا صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم بمدینه مطهره باز آمده بقیه ذی الحجه اقامت فرمود بعد ازان بغزوه نجد برآمد و تا ماه صفر
در آنجا اقامت فرمود بی وقوع محاربه رجوع فرموده اکثر ربیع الاول در مدینه مکث فرمود باز در
طلب قریش بجانب نجران برآمد و ربیع الآخر و جمادی الاولی در آنجا اقامت فرمود از ینجا نیز بی وقوع واقعه جنگ

بود مراد آنست که از خلفا اول کسیکه او را امیر المومنین میگفتند آن جناب بود رضی الله عنه مطلق
صرح به العلماء و همدرین سال در شهر صفر و بروایتی در ماه رجب فاطمه زهرا را با علی مرتضی سلام الله علیهما
تزویج فرمود و عمر شریف حضرت زهرا در آنوقت شانزده سال و بروایتی پانزده سال بود و سن شریف
حضرت مرتضی بیست و یک سال و پنج ماه و درین سال قبله از بیت المقدس بجانب کعبه تحویل یافت
بعد از هفده ماه از هجرت و هم درین سال در ماه شعبان فریضه رمضان و صدقه فطر نزول یافت و در
مصلی مدینه منوره نماز عید بگذارد و عبد الله بن زبیر بعد از بست ماه از هجرت ولادت یافت و وی
اول مولودی بود که بعد از هجرت بعالم وجود قدم نهاد و درین سال غزوه ابواء که مشهورست در
صبح هفدهم رمضان وقوع یافته سبب نگونساری کفر و باعث عزت اسلام شد و ابو جهل لعین و
دیگر از روساء قریش هفتاد نفر کشته شدند و هفتاد کس از ایشان اسیر گشتند و عباس بن عبد المطلب
و عقیل بن ابیطالب از جمله ایشان بودند و ابولهب گریخته بمکه رفته بعد از شش روز بعلت عدسه
رخت اقامت بدار البوار کشید و از لشکر مسلمانان هشت تن از انصار و پنج نفر از مهاجران بشرف شهادت
رسیدند و عدد مسلمانان درین غزوه سیصد و سیزده بود و هفتاد و هفت از مهاجران و دویست و سی و شش
از انصار و هفتاد شتر و دو اسپ و شش زره و هشت شمشیر بود و عدد مشرکان نهصد و پنجاه بود و صد اسپ و
شمشیر ذو الفقار از جمله غنائم این غزوه بود که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم برای خاصه خود از
غنائم اختیار کرده و همدرین روز نصرت روم بر فارس اتفاق افتاده موجب تضاعف فرح مسلمانان
گشت و همدرین ایام رقیه بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم که زوجه عثمان بن عفان بود در مدینه
منوره وفات یافت اسامه بن زید و عثمان بن عفان بدفن وی مشغول بودند که بشارت این فتح
عظیم بمدینه مکرمه رسید و آنحضرت صلی الله علیه و سلم بعد از قدوم بمدینه مطهره هفت روز اقامت
فرموده بغزوه بنی سلیم برآمده بقدید رسید که از آنجا برگردید و همدران جا سه روز اقامت فرموده وقوع

وبروایتی زفاف عائشه در سال دوم بود و قول اول صحیح‌تر و معتبرتر است و همدرین سال بعد از
هجرت بیکماه در حضر نماز چهارگانی فرض شد و پیش از هجرت فرض نماز دو رکعت بود همچنانکه الآن در سفر
گذارند و همدرین سال سنت اذان مشروع شد و بصوم یوم عاشورا امر فرمود و بعد از نزول صیام
رمضان آن اهتمام و مبالغه که در روز عاشورا بود نماند و استحباب آن هنوز باقی ست و در آخر
عمر فرمود اگر بسال آینده برسم روز تاسع از محرم نیز روزه دارم و در سنه ثانیه از هجرت در ربیع الاول
بغزوه بواط در ولایت نفر از صحابه بقافله قریش که امیه بن خلف دران میان بود در ناحیه رضوی
که سه روزه راه مدینه بجانب مکه ست پیش آمد ولی آنکه قتالی واقع شود بمدینه مشرفه رجوع فرمود و در
جمادی الاولی بغزوه عشیره که نام مکانی ست از بنی مدلج برآمد و با بنی مدلج و بنی ضمیره عهد مصالحت
و مسالمت برسبته نبی وقوع حرب و قتال رجوع فرمود بعد ازان سعد بن ابی وقاص را رضی الله عنه
با هشت نفر از مهاجرین بعث فرمود و وی نیز بی آنکه جنگی واقع شود باز آمد بعد ازان کرز بن
جابر فهری بر مواشی مدینه غارت زد و آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم بطلب وی برآمدند تا قریب آبی
بدر رسید و میراث این غزوه را بدر اولی گویند و همدرین سال در اواخر جمادی الاخری
عبد الله بن جحش اسدی را که پسر عمه آنحضرت بود با هشت نفر و بقولی دوازده کس در ترصد قافله
قریش بیرون فرستاد و در قرب مکه با قافله ایشان که از تجارت شام قدوم می آورد ملاقی شد و از دل
رجب بگمان آنکه سلخ جمادی الاخری ست اقدام نمودند و غنیمتی بدست آوردند و این اول غنائم اسلام بود
و آن حضرت را صلی الله علیه وآله وسلم بملاحظه حرمت رجب که از اشهر حرم ست قتالیکه واقع شد
مرضی نیفتاد و غنیمت را از ایشان قبول نفرمود تا آیت وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ الآیه نزول
یافت پس آنحضرت صلوات الله علیه بحکم الهی غنیمت را قبض نموده قسمت فرمود و درین سریه عبد الله
بن جحش را امیر المومنین میخواندند و آنکه گویند که اول کسیکه بامیر المومنین خطاب یافت عمر ابن الخطاب

از سواد شر و فساد اصلاح نموده ظلام کفر و جاهلیت را بنور علم و ایمان مبدل گرداند و بعد از یازده ماه
در دوم شهر صفر بغزوه ابوا که موضعی ست قریب مدینه منوره باشصت کس در طلب کفار قریش بر آمد
و در دوان که نام موضعیست قریب ابوا ملاقی شد و بی آنکه قتال وقوع یابد بمدینه مطهره رجوع فرمود
و همدرین سال حمزه بن عبد المطلب رضی الله عنه عقد لوای سفید فرموده بجانب سیف البحر با سی
سوار از مهاجرین بر سر قافله ابو جهل لعین که با سیصد سوار میگشت بفرستاد و جماعه از عرب میان
افتاده ما فریقین عقد مصالحت و مسالمت بربستند و عبیده بن الحارث بن عبد المطلب با شصت
و بقولی هشتاد کس از مهاجرین با عقد لوا بر جمعی عظیم که سردار ایشان ابو سفیان و بقولی عکرمه
بن ابی جهل بود بعث فرمود بقولی این اول لوائی بود که در اسلام بسته شد و در بخانیز محاربه وقوع
نیافت جز آنکه سعد بن ابی وقاص تیری بجانب کفار انداخت و این اول تیر بود که در راه خدا انداخته شده
که از جمله مناقب اوست رضی الله عنه و در اوائل این سال عبد الله بن سلام چنانچه سابق ذکر یافت اسلام
آورد و همدرین سال سلمان فارسی مسلمان شد و عمر وی بروایتی سیصد و پنجاه سال و بقولی دویست
و پنجاه سال بود و درین مدت در طلب دین حق و شوق ملازمت خاتم انبیا صلی الله علیه و آله وسلم
سگشت و وی در اول از مجوس فارس بود بعد ازان در دین نصاری در آمد و در آخر بوصیت یکی از علمای
نصاری بشوق دریافت سعادت دین محمدی بمدینه افتاده و درین مدت زیاده از ده جا فروخته
شده و بنده گشته تا بعد از ظهور نور نبوت بسعادت اسلام مشرف گشت رضی الله عنه و
همدرین سال گرگی در خارج مدینه بسجن در آمد و از حقیقت نبوت سید رسل صلی الله علیه و آله وسلم
خبر داد و همدرین سال فاطمه زهرا سلام الله علیها و سوده و عائشه رضی الله عنهما که درین سال
در عقد نکاح آن حضرت بودند دو دیگر بنات شریف را رضی الله عنهن با عیال ابو بکر صدیق رضی
الله عنه از مکه بمدینه طلبید و همدرین سال با عائشه صدیقه بعد از هفت ماه از هجرت زفاف فرمود

عبداللہ میگفتند مو شمرنا وابن نشرنا و احمقنا و ابن احمقنا یعنی عبداللہ بن سلام بدترین و نادہ بد
و جاہلترین و زادہ جاہل از قوم ماست و بر تفصیل مکاید و خباثت یہود از کتب سیر و تفاسیر اطلاع توان یافت
فواللہ ما اخذ لہم و ما اشقاہم و فی الحقیقت دانا تر و شناساتر باحوال آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
حقیقت دین از یہود کسی نبود و در کتب سماویہ احوال و اوصاف آنحضرت علیہ السلام میخواندند و منتظر بعثت
و قدوم او بودند و یکدیگر را باد راک سعادت دریافتاد وصیت میکردند و بشارت میدادند کما قال اللہ
تعالی یعرفونہ کما یعرفون ابناءہم درشان ایشانست معرفت پدران مر پسران را علم شہودی یقینی است
ہمچنان معرفت یہود بنوباحوال و اوصاف آنسرور لہذا گفت یعرفون آباءہم و با وجود این علم و معرفت
بشقاوت و وبال ابدی گرفتار ماندند نعوذ باللہ من علم لا ینفع و قلب لا یخشع مصرع علمی کہ رہ بحق
ننماید جہالت است ؛ و مدۃ اقامت حضرت رسالت مآب صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم باتفاق علماء سیر
و تواریخ در مدینہ مطہرہ دہ سال بود و تفصیل سوانح و وقائع مدت مذکورہ از غزوات و سرایات و فتوحات
و فیوضات و شرائع و احکام کہ عالم را بانوار ہدایت و اسرار حکمت منور و محلی ساخت و از ظلمات جہل
و غوایت و فساد اہل جہل و بطالت پاک گردانید در کتب سیر مبین و مذکور شدہ ست و چون بر این اوراق
مخصوص بنشر بعضی از احوال طیبہ طیبہ ست لسان وقت بشرح و بسط ان مساعدت نکرده موقوف وقت
دیگر و تالیف علیحدہ افتاد و اللہ الموفق ولیکن با وجود آن اگر اشارت اجمالی بتراجم و عنوانات اصول وقایع
و حوادث کہ در سنین ہجرت وقوع یافتہ کردہ شود دور نباشد تا طی این اوراق از اشتمال بعضی از آن خالی
نباشد فما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ و چون مقصود اختصار و اجمال بود ترک تعرض بہ بیان روایات و اختلافات
کہ در تعیین تاریخ و غیر ذلک واقع شدہ مناسب وقت آمد بدانکہ سرور انبیا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در
سنہ اولی از ہجرت بعد از تاسیس بنا مسجد قبا و عمارت مسجد شریف مدینہ مطہرہ و احکام عند مواخات
در میان مہاجرین و انصار بموجب حکم حضرت پروردگار مستعد و متہیی حرب و قتال نشست تا عالم را از لوث

طائفه اتقیا حیله و نفاق را وسیله جمع حطام دنیاوی و صیانت حیات فانی ساخته زر و ناعه
از اوس و خزرج نیز در علت نفاق با ایشان اتفاق نموده مدرکات جهنم افتادند و بعضی دیگر از
احبار یهود و علماء ایشان که سابقهٔ رحمت ازلی برناصیهٔ اقبال ایشان حروف سعادت نگاشته بود
بمقتضای معرفتی که بحقیقت و صدق رسالت حضرت سید المرسلین صلوات الله علیه از کتب
حاصل کرده بودند بدین اسلام مبادرت نمودند و بی توقف و تردد گردن اطاعت در ربقه اسلام
درآوردند چنانچه عبد الله بن سلام که از احبار یهود و اشراف ایشان و از اولاد یوسف پیغمبر علیه السلام
بود همان روز که آنسرور علیه الصلوة و السلام در منزل ابو ایوب نزول فرمود بملازمت آمده شهادت
اسلام بجا آورد و **بیت** مدتی بود که مشتاق لقایت بودم * لاجرم روی ترا دیدم و از جا برفتم
ولیکن از آن حضرت صلوات الله علیه التماس نمود که پیش از آنکه بمجلس اسلام کسی بطلبند و بگوش یهود
تا یهود بر سد احوال مرا از ایشان استفسار نموده استحکام خبث و کذب ایشان فرمایند در حق او
چه میگویند و بوی چه اعتقاد دارند فرمود تا جماعهٔ از یهود را حاضر آوردند فرمود با معشر الیهود وای بر شما
باد که ایمان نمی آرید با آنکه بتحقیق مرا میشناسید و یقین میدانید که من رسول خدایم و بحق آمده ام گفتند
والله ما ترا نمی شناسیم و در کتاب خود اصلا ذکر تو نمی یابیم فرمود عبد الله بن سلام را چه میگویید و او را چسان
خود در چه مرتبه می بینید گفتند هو سیدنا و ابن سیدنا و اعلمنا و ابن اعلمنا او بهتر و مهتر زادهٔ ماست
و داناتر و داناتر زادهٔ قوم ماست فرمود اگر وی ایمان آرد و بصدق من گواهی دهد قبول دارید یا نه
گفتند حاشا و کلا که وی ایمان آرد و بصدق تو گواهی دهد سه بار همین کلمه تکرار فرمود و ایشان همین
نسق جواب می دادند فرمود عبد الله بن سلام را بگویید تا بیرون آید پس بقوم خود خطاب کرد و گفت ای قوم
میدانید که وی رسول بحق ست و فرستادهٔ خدایست چرا منکر میشوید و خود را و ما را بشقاوت میزنید
گفتند ما هرگز دروغ نگوئی ما را میدانیم که وی رسول خداست و فرستادهٔ حق ست و بعد از آن ایشان

عبد الرحمن بن ابی بکر نیز قدوم آوردند تا ظاهر و باطن احوال کرامت مآل آن حضرت صلوات الله علیه رسد بجمعیت آوزده وجهات دعوت دین و ابلاغ رسالت رب العالمین مشغول شدند وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِیْزِ الْحَکِیْمِ مصرع کجا حدست حسنت را نهد آغاز می بینم ؛ بیت باش تا پیش جمال تو بهار و گرست ؛ یک گل از صد نشکفت ست گلستان ترا ؛ وچون مبادی طلوع این صبح سعادت از منازل انصار آمد وظلمات غی وضلالت ایشان را بانوار رشد وهدایت مبدل گردانید عروق حسد بیهود نابهبود و بعلاقهٔ عداوت ایشان نسبت بآن سرور علیه السلام نیز جنبید انواع خباثت ومفاسد درمیان می آوردند بعضی باظهار عداوت کوشیدند وچندانکه توانستند در هلاک خود تقصیر نکردند چنانکه حی بن اخطب برادر او یاسر بن اخطب که از میان یهود بشدت عداوت وخبث سریرت گرفتار تر بودند و امثال ایشان صفیه بنت حی رضی الله عنها که آخر در فتح خیبر قدم در راه مخالفت ایشان نهاده بشرف اسلام مشرف شده بود روایت میکند که من محبوب ترین اولاد بودم پیش پدر و عم خود در ان ایام که آن حضرت علیه السلام تشریف قدوم مدینه ارزانی داشت ایشان بدیدن آنحضرت صلوات الله علیه رفتند از اول صبح تا وقت غروب آفتاب در ملازمت او بودند شب چون بمنزل باز آمدند ایشانرا دیدم که شتقل کسل و غم واندوه ومحنت که بالای آن تصور نتوان کرد آمده در خانه افتادند من بعادت مألوف پیش ایشان رفتم چندان زیر بار غم واندوه بودند که هیچکدام از ایشانرا فرصت وطاقت آن نبود که التفات بجانب من تواند نمود درین میان عم من با پدرم میگوید آهُوَ هُوَ آیا این مرد همان پیغمبر آخر الزمان ست که نعت او در تورات خواندیم پدرم میگوید نعم والله پس گفت یقین میدانی که این همانست گفت نعم والله این همانست گفت که در نفس خود نسبت باو چه می یابی گفت العداوة والله تا زنده ام در عداوت او میکوشم پس هر دو آن شقی ازلی بعلت حسد و عداوت سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم گرفتار وبال ونکال ابدی گشتند نعوذ بالله منها وبعضی نگرانرا

تو بالاخانه اختیار کن تا ما بزیر آئیم فرمود یا ایان خانه ما را اصلح و انسب ست که جماعهٔ با ما اند و طوائف
مردم ملازمت ما می نمایند تو و اهل تو بر بالاخانه باشید ابو ایوب میگوید که روزی کوزهٔ آب در ان جا که ما
بودیم بشکست در خانه جامه خوابی نبود که غیر آن ما را لحاف نبود با مضطراب تمام آبها را بدان جامه
پیچیدیم تا مبادا در زیر پای ما افتد و موجب ایذای ملازمان حضرت سید المرسلین صلے اللہ علیہ
آلہ وسلم گردد و بر وایتے دیگر آمده ست که دائم ابو ایوب در تضرع و التماس بود تا آنکه سرور ما بالاخانه برآمد
او و اهل او در پایان افتادند و هم از ابو ایوب رضی اللہ عنہ روایت ست که در ان مدت که
آن حضرت علیه الصلوٰة والسلام در منزل من شرف نزول ارزانی داشت سعد بن عباده سعد بن
معاذ و دیگر انصار طعامهای بسیار در زمان آن حضرت علیه الصلوٰة والسلام مهیا ساخته میفرستادند
روزی یکی از ایشان در طبخ طعام تکلف بسیار کرده چیزی بقول یعنی پیاز و سیر در ان انداخته بخدمت
فرستاده بود آنحضرت صلوات اللہ علیہ تناول نفرموده کرده داشت ولیکن باصحاب اشارت فرمود
که شما بخورید من مثل شما نیستم مرا مصاحبی ست که از رائحه انبطعام ایذا میکشد من میخواهم که ایذا صاحب خود نکنم
و هم وی روایت کرده ست که روزی من طعامی برای آنحضرت ملایم کردم که سیر داشت آنحضرت
میل نفرموده عرض کردم یا رسول اللہ مگر سیر خوردن حرام ست فرمود حرام نیست من مناجات میکنم با صاحب
خود سر میگویم از انجهت خوردن این مکروه میدارم شما بخورید باکی نیست ابو ایوب میگوید دیگر من نخوردم
و مکروه داشتم چیزیرا که رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مکروه داشته و مدت اقامت آن حضرت در
منزل ابو ایوب باصح روایات هفت ماه بود و در روایات دیگر کم و بیش نیز وقوع شده و بعد از استقرار
منزل قرار ابو رافع و زید بن حارثه را با پانصد درهم در دشت تکه فرستاد تا حضرت فاطمه زهرا
ام کلثوم و ام المومنین سوده را و ام ایمن زوجهٔ زید بن حارثه را و اسامه بن زید آورند و همچنین ابن
عبد اللہ بن ابی بکر رفت تا عیال ابو بکر صدیق یا عائشه و والده اش ام رومان و اسماء بنت ابی بکر و

فرمود المرء رحله یعنی منزل هر کس همانجاست که اسباب و اشیاء او در انجا بود پس هم منزل
ابو ایوب بسعادت نزول شریف مشرف آمد ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء **بیت** مبارک
منزلی کان خانه را ماهی چنین باشد ۴ همایون کشوری کان عرصه را شاهی چنین باشد ۴ و بیشتر در بیان
سبب انصار اشارتی رفت که منزل ابو ایوب همان منزل ست که تبع باستماع خبر بعثت آنسرور صلی الله
علیه و آله وسلم از اخبار یهود و قدوم او در ینموضع برای او بنا کرده بود ابن جوزی در کتاب شرف المصطفی
سے آرد که چون ناقه آنحضرت بر در ابو ایوب انصاری بنشست جماعه از دختران بنی النجار بشادمانی
قدوم سید ابرار دف زنان برآمدند و گفتند **شعر** نحن جوار من بنی النجار ۴ یا حبذا محمد من جار ۴ فرمود
آیا دوست میدارید شما مرا ای قبائل انصار گفتند بلی یا رسول الله فرمود والله من نیز شما را دوست
میدارم ازین که از اکابر علماء حدیث ست می آرد که در وقت قدوم آنحضرت علیه السلام مخدرات
قبائل انصار بر سر کوچها و بر در سراها برآمده بودند و میگفتند **شعر** طلع البدر علینا من ثنیات
الوداع ۴ وجب الشکر علینا ما دعا لله داع ۴ و بنده و آزاد و خرد و کلان و مرد و زن همه بقدوم مسرت
لزوم آنحضرت صلوات الله علیه فرحان و مسرور بوده میگفتند جاء رسول الله وجاء نبی الله و جوش نیز
بعادتیکه دارند نیزه بازی میکردند و او فرح و سرور میداوند انس رضی الله عنه روایت میکند و وی
در آن زمان پسری بود نه ساله میگوید یاد دارم روزی که آنحضرت صلعم بمدینه منوره قدوم آورد در و دیوار
مدینه بنور طلعت او روشن شد همچنانکه آفتاب طلوع کند و روزیکه از ما عالم پنهان شد همه جا تیره و تاریک
گشت بعینه چنانکه آفتاب نشیند محمد بن اسحق بروایت ابو ایوب انصاری آرد که چون سرور انبیا
علیه السلام منزل او را بشرف نزول مشرف ساخت آنحضرت پایان خانه را اختیار کرد من و والده
فرزندان من از بالا خانه ماندیم عرضداشت کردیم یا رسول الله مادر و پدر من فدای تو باد من در سکونت
بالا خانه بسیار حرج و کلفت میکشم چون روا باشد که سرور انبیا در زیر باشد و ما بر بالا خانه نشینیم یا رسول الله

انمقام بدرقی که معلوم شد روز جمعه بعد از ارتفاع نهار بغرلب ماطن مدینه با سکینه رخت اقامت بر بست
قبائل انصار از پیاده و سوار اجتماع نموده و سلاحها پوشیده در رکاب کرامت مآب آنحضرت صلی الله
علیه و آله وسلم روان شدند بنی عمرو بن عوف که ساکنان منازل قبا بودند بعذر خواهی بحضرت صلی الله علیه
و آله وسلم آمده عرض نمودند که مبادا اگر ملال مدابان عزت و جلال حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم
ازین منزل نشسته باشد و موجب انتقال بموضعی دیگر شده فرمود من مامورم بقریه که اکاله قری ست یعنی
مدینه معظمه و معنی اکاله القری در بیان اسامی شریفه این بلده طیبه بظهور پیوسته باشد بعد از برآمدن آفتاب
رسالت از مشرق قبا هر کدام از قبائل انصار دیده توقع و انتظار براه میدوخته بودند تا شاید که بمنزل وی بجهت
نزول و استقرار اندازد و هر کدام سر راه گرفته پیش آمده می ایستادند و التماس نزول برکت وصول کرده
اظهار نعمت و ثروت و وثوق عهد مودت و رسوخ وعد خدمت مینمودند و آنسرور صلی الله علیه و آله وسلم همه را
دعا بخیر میکرد و میفرمود این ناقه من مامورست هر جا که بنشیند همانجا قرارگاه من ست تا بقبیله بنی سالم
و بطن وادی که قریب قباست وقت نماز جمعه در رسید و اقامت جمعه همدران موضع که الآن بمسجد جمعه
مشهورست فرمود خطبه بلیغه متضمن طریقه انذار و اشعار انموده قلوب اهل ایمان را بانوار ساخت بعد ازان
جانب راستهائی طریق گرفته متوجه طیبه مطیبه شد قبیله قبیله همان دستور پیش آمده دست بزمام سعادت
فرجام ناقه آنحضرت میزدند و التماس نزول میکردند و آنحضرت علیه السلام دعای خیر میفرمود و میگذشت
و منتظر بعود ناقه میبود تا کجا بنشیند تا بموضعی رسید که منبر شریف مسجد نبویست صلی الله علیه و آله وسلم
ناقه بی اختیار آنجا بنشست و آنحضرت را صلی الله علیه و آله وسلم هم برپشت او حالتی که مخصوص زمان
نزول وحی میبود در گرفت و هم بی اختیار ناقه ازان موضع که نشسته بود برخاست و قدمی چند از انجا بیشتر
رفت و هم بطور خود برگردید باز همان موضع اول نشست و برای بود در ابو ایوب انصاری که اقرب منازل بود بنی بیاضه
ابو ایوب آنحضرت را علیه السلام از پشت ناقه برداشت و بنظر شریف درآورده درون منزل خود بر آنحضرت فرود

گل نوا از گلستان میرسد ؛ در دل افسرده روحی میدمد ؛ مرده تن را مژده جان میرسد ؛ تازه باش ای غنچه
وادی غم ؛ کز ریاض آنجهان میرسد ؛ در شوای ظلمت شام فراق ؛ کآفتاب وصل تابان میرسد ؛
مسلمانان سلاحها خود برداشته باستقبال و اجلال سرور انبیا برآمدند اول نزول برکت وصول آنسرور
در منازل بنی عمرو بن عوف که حوالی مسجد قبا بود واقع شد در روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول سال اول
از هجرت واز فضائل روز مبارک دوشنبه است که ولادت سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم وابتداء بعثت
او وهجرت وقدوم مدینه مبارک وقبض روح پاکش هم در روز دوشنبه بود کذا فی شرف المصطفی لابن جوزی
وپیش بعضی ارباب سیر ابتداء کتابت تاریخ هم درین روز بود وامر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ولیکن
مشهور السنت که مبداء اعتبار تاریخ وکتابت آن در زمان عدالت نشان عمر رضی الله عنه بن الخطاب بود از شهر محرم
باتفاق جناب ولایت مآب علی بن ابیطالب سلام الله علیهما وسه روز دیگر بروایتی چهار روز وبروایتی بیشتر
زیاده ازان همدرین موضع اقامت فرموده اساس تقوی قیاس مسجد قبا نهاد ودر مدت اقامت
همدرین مجلس نماز گذارند وهمدرین مقام علی مرتضی علیه السلام بتفاوت سه روز که دران مدت دریکه
معظمه رود ودائع مردم نموده متوجه ادراک صحبت سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم شده بود در رسید
ودر خبر صحیح آمده که در روز قدوم آنحضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه بملاقات ودریافت مردم مشغول بود وآنحضرت
نشسته بود وحمت وسکوت بروی صلی الله علیه وآله وسلم غلبه داشت چون آفتاب مقابل جمال جهان آرای
آنحضرت آمد ابوبکر صدیق رضی الله عنه ردای خود گرفته پیش ایستاد تا بران حضرت سایه کند ونیز در روایت است
که بعضی مردم بالسبب از دحام واشتباک عموم خلائق اشتباه می افتاد که مگر پیغمبر خدا ابوبکر صدیق است و
سوتها که نو پوشیده بودند نیز مشابه یکدیگر بود ونیز آنحضرت سر مبارک در پیش افگنده خاموش نشسته بود
ابوبکر چون اینمعنی دریافت برخاست وردای خود را گرفته بایستاد وبران حضرت صلی الله علیه وآله و
سلم سایه کرد تا موجب رفع اشتباه مردم گردد **فصل** سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم بعد از تشریف

وسکونت وجمعیت فرمود بکر گفت قدّر و امّر نا وصلح یعنی خوشی وخنکی باد کار باید کرد آخر روی بصلاحیت دارد
باز فرمود از کدام قبیله گفت از بنی اسلم فرمود خیر وسلامت ست باز فرمود از کدام بنی اسلم گفت بنی سهم
فرمود بافتی سهم خود را یعنی نصیب وحصهٔ خود را از اسلام بعد ازان بریده از آنحضرت پرسید تو چه کسے
فرمود منم محمد بن عبد الله رسول الله بریده بمجرد شنیدن نام مبارک آنسرور صلے الله علیه وآله وسلم
ایمان آورد وگفت اشهد ان لا الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله وجماعه که باوی بودند نیز بشرف
اسلام مشرف شدند بریده عرض کرد که یا رسول الله باید که وقت درآمدن مدینه لوائے با تو باشد بریده عمامه خود را
از سر برآورد وازاله بنیزه بست وپیش سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم روان شد والتماس کرد یا رسول الله
منزل کدام سعادتمند را بشرف نزول مشرف خواهی گردانید فرمود این ماقه من ما مور ست هر کجا که بنشیند
منزل من همان ست تا کجا برند **بیت** رشته ور گردنم افگنده دوست ؛ می برد هر جا که خاطر خواه
اوست ؛ **بیت** بخود ره نیست در کوی تو مشتاقان شیدا را ؛ خم زلف تو بقلاب محبت میکشد ما را ؛
وبعضی اصحاب کامل بصاحب آنحضرت بتجارت بلاد شام رفته بودند نزول الیشان درین منزل موافق صول
سید العالمین صلی الله علیه وآله وسلم افتاد جاهای نسفید برای آنحضرت وبرای ابو بکر صدیق رضی الله عنه
نمودند واز جانب انصار محبت شعار چشم انتظار براه قدوم سید ابرار داشته مترصد قدوم مسرت لزوم
وی صلے الله علیه وآله وسلم می بودند وهر صبح بر بلندی های مدینه منتظر طلوع آفتاب جمال محمدی
صلے الله علیه وآله وسلم می ایستادند وچون آفتاب گرم میشد بخانهای خود برمیگشتند روز همچنین بخانهای
خود باز آمده بودند تا که یکی از یهود در مقام معهود ایستاده بود نظرش بر کوکبه قدوم محمدی افتاد
دریافت که آنحضرت ست که شرف قدوم می آرد بقبیله انصار که نزدیک او بودند فریاد برآورد که آنکه
مقصود ومقصود شما در رسید نظم آنیک آنسرور خرامان میرسد ؛ آنیک آن گلبرگ خندان میرسد
شادباش ای حبسته هجران بلا ؛ کز پی درد تو درمان میرسد ؛ شوق کن ای بلبل گلزار عشق ؛ کان

خاک مذلت بر سر کردند و سر را بها گرفتند حفظ الهی و عصمت حبیب خود کار کرده بود وقت صباح
چون علی رض بن ابیطالب را دیدند گفتند صاحب تو کجا رفت گفت الله اعلم بحال رسوله و برآمدن
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از مکه بعد از بیعت عقبه بدو نیم ماه بود غره ربیع الاول روز پنجشنبه
واضح آنست که روز دوشنبه بود و وجه جمع بین الروایتین آن تواند بود که ابتدا از خروج از مکه روز پنجشنبه
باشد و از غار روز دوشنبه کذا ذکر الحافظ بن الحجر رحمة الله علیه و هیچکس را غیر علی رض مرتضی و اهل بیت و
ابی بکر رض از برآمدن آنحضرت خبر نبود در مواهب لدنیه می آرد که اسما بنت ابی بکر رض هر روز طعام برای آنحضرت
صلی الله علیه و آله و سلم بالای کوه میبرد و محمد بن ابی بکر رض اخبار کفار می رسانید و مدت اقامت آنحضرت در
مکه معظمه در اشهر روایات از ابن عباس رض سیزده سال بود و بروایتی دیگر پانزده سال و تفصیل معجزاتی
که از ابتدای برآمدن سرور کائنات صلی الله علیه و آله و سلم از مکه تا غایت قدوم بمدینه منوره بظهور آمده
از نسج عنکبوت و تبیض حمام و صرف همت کفار از تفتیش و تفتیش غار و فرو رفتن پای مرکب سراقه که بدعای
آنحضرت کرده بود و فرود آمدن بمنزل ام معبد و دوشیدن گوسفند او که از غایت لاغری شیر او
خشک شده بود و شیدن کفار قریش از جبل ابی قبیس موالف غنیمه که بر سلامت حال و صفات
کمال آنحضرت دال بود و غیر ذلک از کتب سیر و احادیث معلوم گردد و چون مقصود اصلی در اینجا ذکر
احوال مدینه مطهره است طی بعضی از حکایات بلکه اسقاط اکثر روایات که در قضیه هجرت منقول
ست از لوازم وقت افتاد ابو سلیمان خطابی می آرد که چون سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم
بشرف مدینه مشرفه شد و قرب نواحی او رسید بریده اسلمی با هفتاد نفر از قوم خود باشاره کفار
قریش که در گرفتن محمد علیه السلام کرده بودند و عده صد شتر در وجه انعام آن قرار داده بقصد
گرفتن سید رسل صلی الله علیه و آله و سلم برآمده بود پیش آمد آنحضرت فرمود چه کسی و چه نام داری
گفت نام من بریده است آنحضرت بطریق تفاؤل از زیادة الارتفاق اسم که برو ده ست و بنی از سلامت

آمدو او را بامر ہجرت خبردار کرد ابوبکر گفت یا رسول اللہ ابوبکر نیز در خدمت باشد فرمود نعم ابوبکر صدیق
را دو شتر بود کہ مدت چہار ماہ آنہا را علف داده فربہ ساختہ نگاہداشتہ بود پیش آورد نبی کریم را آنحضرت
قبول فرمایند قبول کردم ولیکن بشرط مبایعت پس ہشتصد درم آن ناقہ را از وی بخرید و ما ناقہ حکمت در
خریدن ناقہ از وی با وجود صدق و داد و غایت اتحاد آن بود کہ نخواست کہ در راہ خدا استمداد و استعانت
از کسی جوید چنانچہ خلاصہ اشارت آیت وَلَا نُشْرِكَ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا دران ناظرست و نام این ناقہ
بقول صحیح قصوا بود و بقولی جدعا بعد ازان شخصی را از بنی دیل کہ نام او عبداللہ بن اریقط بود در کار ہدایت او بدرگی
ماہر و باامانت و حفظ اسرار مشہور بود اجیر گرفتند تا بعد از سہ روز ہر دو شتر را بہ جبل ثور حاضر آورد و ابن اریقط
ہم در دین کفار بود امام نووی میگوید کہ اسلام او معلوم نشدہ است واللہ اعلم باز حضرت سید کائنات
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بمنزل خود آمد و امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ نیز باوی در خانہ در آمد قریش ہمہ بر در خانہ ہجوم
آورده استادند تا در ساعت بخسارت و شقاوت ابدی برسند ہمدرین حال آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم ردای بر سر مبارک پوشیده بیرون آمد ابوجہل لعین بطریق استہزا گفت این محمد است میگوید کہ اگر شما
تابع دین من شوید ملک عرب و عجم از آن شما باشد و بہشت برین ماوای شما گردد و اگر نہ تابع من گردید در دنیا بہ
تیغ من کشتہ شوید و در آخرت بہاویہ دوزخ در روید سرور انبیا فرمود آری ہمچنین میگویم و ہمچنین خواہد شد
و تو یکی ازان دوزخیان خواہی شد کہ خبر دادم بعد ازان کفی از خاک برگرفت و در روی ایشان انداخت
و اول سورہ یٰسٓ تا فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ و آیہ کریمہ وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
حِجَابًا مَّسْتُورًا بر خواند و از پیش ایشان برآمد و بمنزل ابوبکر رضی اللہ عنہ رسیده از دریچہ کہ در خانہ ابوبکر بود برآمده
متوجہ جبل ثور شدند و مدت سہ روز بقول صحیح در غاری کہ در ان جبل بود اقامت فرمودند تمہید
اثنا شخصے بر جماعہ کفار نگہ نسار آمد کہ انجا چہ ایستاده اید و انتظار کہ دارید گفتند منتظر در آمدن محمد
صابیم تا محمد را بکشیم گفت وای بر شما این نہ محمد بود کہ از پیش شما برآمد ابوجہل و کافہ کافران

وعثمان بن عفان و زید بن حارثه و صهیب جز ایشان رضوان الله علیهم اجمعین از صحابه غیر از ابوبکر
صدیق و علی مرتضی رضی الله تعالی عنهما با آنحضرت در مکه نماندند و مراد باین کلام آنست که از اعیان
صحابه و اکابر ایشان غیر از صدیق اکبر و علی مرتضی رض با وی کسی نماند والا در روایات آمده که بعد از آنکه
سرور انبیا صلی الله علیه و آله وسلم از مکه ابوسفیان و سائر مشرکان صنادید صحابه را که با آنحضرت مانده بودند
برآمدی آوردند و بزجر و حبس و انواع عقوبات گرفتار میکردند القصه چون مشرکان قریش علو مرتبه محمدی
و ظهور شان او و از قوه بفعل مشاهده مینمودند و مبادی ترقی و انتظام مصالح دین احسان میکردند نار
حسد و عداوت این اشرار نسبت برسول مختار و صحابه اخیار بلند تر میشد و بانتقال صحابه بجانب مدینه
استدلال کردند که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم نیز امروز فردا خواهد برآمد و بی مشاورت و رضای
مهم وی صلی الله علیه و آله وسلم بکید یگر آوردند سرگروه ایشان ابوجهل ملعون بود و ابلیس لعین نیز آمده
قرین حال ایشان شد بعضی مصلحت در اخراج و تغریب آنحضرت دیدند و بعضی در حبس و سجن ابوجهل لعین
گفت ازهر یکی از زنج قبیله باید پیدا کرد و شمشیر ها بدست ایشان دادتا یکبارگی بر محمد صلی الله علیه و آله وسلم زنند
دیه هاشم را نیز طلب قصاص و گرفتن خون ازین قبائل متفرقه متعذر باشد همدرین حال جبرئیل امین بر
سید المرسلین این آیه آورده از خبث حال این اشقیا خبر داد قوله تعالی وَاِذْ یَمْکُرُ بِکَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا لِیُثْبِتُوْکَ
اَوْ یَقْتُلُوْکَ اَوْ یُخْرِجُوْکَ وَیَمْکُرُوْنَ وَیَمْکُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَیْرُ الْمَاکِرِیْنَ سید عالم بعد از مشاهده این حال توجه بدیار غربت
آورده قصد هجرت کرد و از ابن عباس مرویست که اذن آنحضرت باختیار هجرت باین آیه بود قُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِیْ
مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِیْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِّیْ مِنْ لَّدُنْکَ سُلْطَانًا نَّصِیْرًا بعد ازان علی مرتضی سلام الله علیه را فرمود که شب در
محل خوابگاه السفر بخواب رود تا مشرکان در مقام اشتباه و التباس در آمده از حقیقت حال باستعجال
آگاه نشوند و اصل باعث برگذاشتن امیر المومنین علی علیه السلام رد ودایع کفار قریش بود که باعتقاد دیانت
و مشاهده امانت پیش آنحضرت میگذاشتند و آنحضرت را امین صادق میگفتند بعد ازان پیش ابوبکر رضی

سید علیہ الرحمہ چنانچہ مذکور شدہ مناسب تتمیہ اوست بعبقہ ثالثہ واللہ اعلم چون عقد بیعت انصار رضی اللہ عنہم مستحکم شد آیہ کریمہ اِنَّ اللّٰہَ اشْتَرٰی مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ اَنْفُسَھُمْ وَاَمْوَالَھُمْ بِاَنَّ لَھُمُ الْجَنَّۃَ نازل آمد بعد ازاں ایشاں را دوازدہ فرقہ ساخت و بر ہر فرقہ نقیبی و رئیسی تعین فرمود تا مراقب و محافظ احوال ایشاں گردد امور مہام دنیا و آخرت انساق و انتظام پذیرد و این نقبا اثنا عشر اکابر و روساء انصار اند و احوال و اوصاف ایشاں و رکتب اسماء الرجال مذکور و مسطور است درین میان یکی از انصار عرض نمود کہ یا رسول اللہ اگر بفرمائی تمامۂ اہل شرک را کہ امروز در مناجع اند تحت تیغ بیدریغ درکشیم ہیچ یکی از ایشاں نماند فرمود لَمْ اُوْمَرْ بِذٰلِکَ مرا از پروردگار من امر نشدہ است کہ تیغ برکشم و با مشرکان قتال کنم بعد ازاں گروہ انصار بمنازل خود قرار گرفتند و از انحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم التماس رخصت نمودند و گفتند کہ اگر رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بما برآید و متوجہ دیار ما گردد زہی سعادت ما حکم حکم اوست ہر چہ فرماید فرمود ہنوز امر الٰہی بہ برآمدن از مکہ نشدہ است و ہیچ مقامی از برائے ہجرت من تعین نیافتہ تا ہر وقت کہ حکم شود و ہر جا کہ اشارت آید برآیم این بگفت و انصار را وداع کرد صلے اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تسلیما کثیرا

باب پنجم

در ہجرت نمودن حضرت سید المرسلین از مکہ مکرمہ و رسیدن بارض مدینہ مطیبہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چون قبائل انصار بعد از تاکید عہد و میثاق متوجہ دیار خود شدند حضرت سید کائنات علیہ افضل الصلوات متوجہ جناب صمدیت شدند تا در باب اختیار ہجرت و تعین مقام آن بچہ امور گردد اول مقامی نمودند کہ صفات آن میان دو سہ موضع مشترک میبود اول بحر کہ از بلاد بحرین ست و قصر دون از ارض شام و یثرب از زمین حجاز بعد ازاں مدینہ بمزیت انکشاف و ظہور تمیز و تعین پذیرفت و لیکن تعین وقت و میعاد خروج ہنوز در توقف بود بمقتضای وحی سبحانی بعضے اصحاب خود را بجانب مدینہ رخصت فرمود بعد از مرور ایام اکثر از اصحاب کرام رضی اللہ عنہم متوجہ مدینہ گشتند مثل عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ با برادرش زید بن الخطاب و حمزہ بن عبد المطلب و عبد الرحمن بن عوف و طلحہ بن عبید اللہ

دریافتند و وعده اجتماع و اصطحاب در اوسط لیالی تشریق بعقبهٔ مذکوره دادند چون شب میعاد
در رسید بعد از گذشتن ثلثی از شب از میان مشرکان قوم که همراه بودند هفتاد و سه نفر بطریق خفیه
در آمدند و در شعب جبل که قرب عقبه است جمع شده منتظر طلوع جمال سید کائنات علیه افضل الصلوة
نشستند آنحضرت نیز با عم خود عباس رض بن عبد المطلب که هنوز بشرف اسلام مشرف نشده بود در موضع
مذکور باید تا از نجاعه اخذ بیعت کند عباس رض گفت ای قوم میدانید که محمد ص در میان ما در چه درجه است
از عزت و شرف هر چند او را منع کردیم سخن ما نشنید و از اجتماع و اتفاق شما باز نیامد اکنون اگر عزمیت
وفای عهد شما را مصمم و محقق است و عهد موافقت مستحکم و موکد فهو المراد و الا در حال بگوئید تا باز پشیمان
نشوید و ما را در مقام عداوت و انتقام خود نیابید گفتند شنیدیم و دانستیم آنچه گفتی یا عباس رض تو گفتی یا رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم اکنون تو چه میفرمائی هر عهدی که از برای خود و از برای پروردگار خود میگیری
از ما بگیر بسم الله حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوات چند آیتی از قرآن عظیم بر خواند و بدین اسلام
ترغیب فرمود و گفت عهد خدا اینست که عبادت او کنید و هیچ چیز را با وی شریک نگردانید و عهد من
اینست که در تبلیغ رسالت نصرت و اعانت من کنید و هر که از این امر مانع آید در جهاد و قتال او از پا
ننشینید گفتند یا رسول الله تو میدانی که ما با عن جد کار ما حرب و قتال ست و لیکن میان ما و یهود و اسلاف
و سوابق حلف و عهد در میان ست اکنون آنها را قطع میکنیم آنچنان نشود که باز رجوع بقوم
خود کنی و ما را تنها بگذاری سرور انبیا صلی الله علیه و آله و سلم متبسم فرمود و گفت چنین نخواهد بود
من از شما و شما از من جان با جان و تن با تن حیات من با شما بود و ممات نیز با شما گفتند یا رسول الله
اگر ما هم در راه محبت تو کشته شویم و جان و مال ما همه فدای تو شود جزای آن چیست فرمود بهشت
تجری من تحتها الانهار گفتند ربح البیع بسم الله یا رسول الله ابسط یدک فقد بایعناک این را
بیعت عقبهٔ کبری گویند و بعضی از ارباب سیر این را عقبه ثانیه نامند و بمقتضای سیاق کلام

سید

با اسعد بن زراره قریب بهمان موضع بدعوت اسلام و تلاوت قرآن باز آمدند تا باز خبر بسعد بن
معاذ رسانیدند امروز اگرچه منکر آمد ولیکن نه بان مرتبه از شدت وحدت که دیروز داشت اسعد بن
زراره چون او را قدری نرم دید پیش آمد و گفت یا ابن خالتی اول بشنو که این مرد چه میگوید اگر میگوید
و براه ضلالت میرود تو بهتر ازان چیزی بیار و راه راست تر ازان بنما و اگر نیک میگوید و براه هدایت
چرا مدد میگوئی و وجود او را غنیمت نمیشماری گفت چه میگوئی مصعب بن عمیر این سورهٔ بر خواند
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حٰمٓ وَالْكِتٰبِ الْمُبِیْنِ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِیًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۚ وَاِنَّهٗ فِیْۤ اُمِّ الْكِتٰبِ
لَدَیْنَا لَعَلِیٌّ حَكِیْمٌ ۚ اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِیْنَ ۚ وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِیٍّ فِی الْاَوَّلِیْنَ وَمَا
یَاْتِیْهِمْ مِّنْ نَّبِیٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ یَسْتَهْزِءُوْنَ ۚ فَاَهْلَكْنَاۤ اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَّمَضٰی مَثَلُ الْاَوَّلِیْنَ ۚ سعد بن معاذ باستماع این
کلمات عظیم البرکات از جاد آمد و عبرت گرفت اگرچه فی الحال اظهار شهادت اسلام نکرد ولیکن نور ایمان
در دل وی جای گرفت تا بر جوع بقوم خود آورده و تمامهٔ بنی عبد الاشهل را بر خواند و اظهار اسلام کرد و
ایشان را بدین اسلام دعوت نمود گفت هر کرا از صغیر و کبیر درین امر شکی باشد بسم الله بهتر ازین چیزی
بیاید تا بدانیم که چه می رود الحاصل این امر است که جانها فدا او کردند و سرها در راه آوردند و گفت یا بنی
عبد الاشهل مرا در میان قوم در کدام مرتبه میدارید و در چه رتبه از عقل و کیاست می انگارید گفتند انت
سیدنا و افضلنا گفت کلام مرد و زن شما بر من حرام ست تا ایمان بخدا و رسول خدا نیارید بعد ازان
امر اسلام در غایت شیوع و ظهور برآمد و هیچ خانه از انصار نماند که منور باسلام مشرف نشد اشراف
قبائل و اکابر قوم همه ایمان آوردند و بتان را شکستند و داد اسلام و توحید دادند و الحمد لله علی ذلک

فصل مصعب بن عمیر رضی الله عنه بعد از تعلیم احکام و شرائع که فرموده بودند در موسم حج بجناب
رسالت عود نمود و با وی جمعی کثیر از انصار بشوق لقای سید ابرار و ادراک شرف بیعت او صلی الله
علیه وآله وسلم مصحوب قافلهٔ حجاج مشرکان که هم از قوم ایشان بودند بمکه رسیدند و سعادت ملاقات سید کائنات

ست که آفتاب رسالت نبی آخرالزمان صلی الله علیه وآله وسلم طلوع نماید وما در سایهٔ حمایت او شما را جمع
بگذاریم که عاوارم رگشتند و بوی ایمان آرید تا بسعادت دنیا و آخرت برسید اوس و خزرج بدریافت سعادت
بیعت اسلام و قبول عهد نصرت سید انام علیه افضل الصلوة والسلام اجابت نموده ببلاد خود عود نمودند
و این بیعت را بیعت العقبة الاولی گویند که در مرتبهٔ اول نزدیک عقبه که در اصل جبل منا است واقع شده
والان در آن سجدی بنا کرده اند که حضور آن و استحضار این قضیه مذکوره عظیم الشان نور ایمان تازه
بدلهای مشتاقان می آرد و اصحاب عقبهٔ اولی بقول اصح شش نفر اند و اسعد بن زراره و جابر بن عبد الله
از ایشانند و بعد از انکه اینجماعه بمدینه رفتند و خبر رسالت سید المرسلین را صلی الله علیه وآله وسلم بقوم خود رسانیدند
بهیچ خانه و مسجد مجلس از انصار نماند که نه بذکر آنحضرت منور و معطر بود موسم دیگر دوازده نفر از ایشان باشش نفر
مذکور و عبادة بن الصامت و عویم بن ساعدة از ایشانند آمده نزدیک همان عقبه بشرف بیعت سید المرسلین
صلی الله علیه وآله وسلم مشرف شدند و دران زمان از فرائض اسلام غیر توحید و نماز چیزی واجب نشده بود و
با التماس ایشان مصعب بن عمیر را تا تعلیم قرآن و فقه دین و اقامت جماعت نماید با ایشان همراه
کرد و وی بعد از قدوم مدینه با این دوازده نفر و بقولی با چهل تن بامداد و اسعد اسعد بن زراره
در مدینه جمعه اقامت نمود و این اول جمعه بود که دران بلده معظمه اقامت یافت بعد ازان با طلب
دعوت اسلام و افشای شرائع و احکام مشغول شدند تا روزی در بستانی از بساتین بنی عبد الاشهل
برجمعی از ایشان تلاوت قرآن و ذکر احادیث پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم میکرد و خبر بسعد بن معاذ
که از اکابر قوم و ابن خالهٔ اسعد بن زراره بود رسید نیزه در دست بر در آن بستان سر اسید تا بشنود
و وعد و وعیدی که رسم رؤسا و اکابر باشد نماید و گفت که چرا باید که این غریب طرید که بخیر دان
از راه می برد بر در سرای ما بیاید و بخان که هر کسی نشسته ست بگوید اگر بعد ازین گرد این موضع گردد سزای
خود یابد بسعد انتقام و التیام جماعتی که صورت یافته بود و نقبهٔ او برهم خورد و روز دیگر مصعب بن عمیر

وعداوت قریش نافرجامم منتظر بسعت الهی و امضاء و انضرام مهام ابلاغ رسالت می بود تا حضرت
مسبب الاسباب سببی پیدا آورد و قومی را برگمارد که موید و ناصر بین و مانع و معارض اعدا باشند و بمشیت
مهمات شریعت بر وجهی که مامورست بظهور پیوندد و بدین جهت در مجامع معاسم که اقوام عرب و قبائل
ایشان جمع می شدند باظهار دین و تبلیغ رسالت اقدام فرمودی تا باشد که سعادت قبول و توفیق نصرت
در کار یکی از ایشان کمند قبائل عرب همه را دراک این سعادت و دریافت این دولت متوقف و متردد
می بودند و میگفتند قوم مرد بواز همه نزدیک ترند و باحوال وی داناترچون ایشان در ربقهٔ طاعت او
نه در آیند دیگران چه کارهم در اثنای اینحال قبیله بنی عبدالاشهل بقصد تحالف و تعاهد قریش از مدینه بمکه
قدوم آورده بودند پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم ایشان را باسلام دعوت فرمود جوانی از میان ایشان
که نام او ایاس بن معاذ بود گفت ای قوم صبت کنید باین مرد بخدا سوگند که این عهد بهترست از آن عهدی
که بقریش بندید و انیکار مهم تر از آن کارست که شما برای او آمده اید مردی دیگر که رئیس قوم بود بر جاست
و از قبول دعوت و ادراک این سعادت مانع آمد دیگران نیز از ترس او طریقهٔ سکوت ورزیدند هم امر مخالف
قریش و هم صعبت اسلام در توقف داشته بدیار خود عود نمودند و ایاس بن معاذ رخت حیات بدار
اقامت برد و قولی برآن ست که مسلمان فت و الله اعلم تا ارادت حضرت مسبب الاسباب جل ذکره
اقتضای آن کرد که از مدینه مطهره جماعه اوس و خزرج در موسم حج آمده بودند و آنحضرت نیز بامر الهی
خود را بر مجالس و مجامع عرب اظهار می فرمود تا گذار او بر بعضی جماعه افتاد فرمود نه آخر شما از موالی
یهود مدینه اید گفتند بلی فرمود اگر بنشینید با شما سخنی گویم بنشستند فرمود پروردگار تعالی مرا برسالت بخلق
فرستاد و بمن کتابی انزال فرموده ست و قوم من مرا از تبلیغ اوامر الهی مانع نگر شما ایمان آرید و بقوت
و تائید دین اسلام نمائید بسعادت ابدی برسید ایشان باستماع این کلام سعادت انجام بجانب یکدیگر
دیدند و گفتند که این همان پیغمبر آخرالزمان ست که یهود ما را بدو می ترسانیدند و می گفتند که امر در فردا

کشتند تبع بعقد انتقام لشکر باز بر سر مدینه آمده و او قتال و او اسپ او در معرکه جنگ کشته شد سوگند
خورد که تا این بلده را خراب نکند قدم پیش نزند بعضی از اخبار یهود پیش آمدند و گفتند که این بلده
محفوظ حفظ الهی ست هیچکس او را خراب نتواند کرد ما در کتاب خود اوصاف و نعوت او را خوانده ایم
و نام او طیبه ست و وی دار الهجرت پیغمبر آخر الزمان ست صلی الله علیه و آله و سلم که از اولاد اسمعیل علیه السلام
باشد تو در خیال خرابی او مباش و ازین سخن باز گرد تبع باستماع این کلمات از خیالی که بسته بود
باز آمد و با جماعه از احبار متوجه یمن شد و باستماع اخبار احبار استیناسی یافت محمد بن اسحاق می
آرد که تبع خانه برای بنی آخر الزمان بنا کرد و با او چهار صد از علمای توریت بودند که تبرک مرافقت وی گفته
عقد موافقت بر اقامت مدینه با زدی و ادراک سعادت صحبت نبی آخر الزمان صلی الله علیه و آله و سلم بستند
تبع برای هر یکی از ایشان خانه بنا کرد و جاریه بخشید و اموال جزیله داد و کتابی نوشت که ورثه او شهادت
اسلام خود ثبت نمود و ازان جمله این ابیات ست شعر شهدت علی احمد انه ۞ رسول من الله باری النسم
فلو مد عمری الی عمره ۞ لکنت وزیر اله و ابن عم و این کتاب را مختوم ساخته بکلان ترین اینجاعت تفویض
نمود و وصیت کرد که اگر وی بنی آخر الزمان را دریابد این کتاب را بخدمت او برساند و گرنه با اولاد و
اولاد خود بدهد و سر ای برای خاتم الانبیا بنماید تا در وقت قدوم میمنت لزوم نزول فرماید و تولیت این سرا
بیکی از علما داد که ابو ایوب انصاری که آن سرور در وقت قدوم مدینه مطهره در خانه او نزول فرمود
از اولاد او ست و از اهل مدینه آنهائی که نصرت و اعانت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم کردند همه
از اولاد آن علما بودند گویند که آن کتاب تا زمان قدوم برکت لزوم آنحضرت در دست ابو ایوب
انصاری بود با آنحضرت رسانید و الله اعلم **باب چهارم** در انبعاث باعثه قدوم سید کائنات
علیه افضل الصلوة و اکمل التحیات و التسلیمات بدین بلده جامع البرکات حضرت سید کائنات
علیه افضل الصلوة و اکمل التحیات بعد از کثرت شدائع ما احکام و شدت جهل

این دیار در آن روزگار مامن و مستقر ایشان بود نزول نصرت و وصول فرمودند بعد از مدتی ایام ایشان را
با یهود صولت تعامل و تخالف بهم در پیوست و اوس و خزرج را نیز شوکتی و دولتی دست داد و در آخر قریظه
و نضیر که از قبائل یهود بودند با ایشان رسم ستم طریقی و غالب حریفی در میان آورده در مقام نهب و غصب
اموال ایشان شدند رابطه عهد حلف که در میان بود از هم گسسته شد و ظلم و تعدی یهود بنی یهود با ایشان
بنهایتی کشید که هیچ نوعروسی بخانه شوهر نمی آمد تا اول دست تصرف یهود مهرانست از وی برنمیداشت و اوس
و خزرج روی تظلم بابو جبیله ورد که هم از قوم ایشان بود در ایام تفرق و انتشار روی بجانب شام آورده
پای بر سریر سلطنت مقام نهاده بود ابو جبیله لشکری عظیم بجانب مدینه آورده رسم انتقام و انتصاف
اوس و خزرج از قبائل یهود بجای آورد تا بوجه استبداد و استقلال در عالیه و سافله مدینه متوطن گشتند
و اموال و اکمام و منازل یهود در دست غلبه و اقتدار ایشان آمده از زحمت نزاع و جدال یهود فارغ البال
گشته با یکدیگر بمقتضی نسبت اخوت مدتی بطریق اتفاق و التیام میگذرانیدند تا هنگامی که آخر بعلاقه
مشارکت و منافست خلافی در میان اوس و خزرج نیز در میان آمده نائره نزاع و جدال مشتعل گشت
تا صد و بست سال آتش جنگ و جدال ایشان کشته نشد تا آن ظهور دولت محمدی و استقلال
کلمه احمدی بسبب ادراک سعادت اسلام و اتفاق کلمه توحید علاقه محبت و ائتلاف بالبلغ وجه
و اوکد طرق ثبوت و رسوخ یافت چنانچه آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا اذکروا نعمة الله علیکم اذ
کنتم اعداء فالف بین قلوبکم الآیة از آن معنی خبر میدهد و بتبدیل عداوت اوس و خزرج بمحبت یکی
از خواص نشان اعجاز نشان حضرت خاتم الانبیاست صلی الله علیه و آله وسلم الفت کیفیت
سکونت انصار رضی الله عنهم الابرار بر وجهی که معروف و مشهور است و از غرائب اخبار آنکه بعضی
مورخان آورده اند که چون تبع بتسخیر ممالک مشرقیه برآمد و مرو را و بمدینه افتاد یکی از پیران خود را
در آنمقام بخلافت نشانده متوجه شام و عراق شد و اهل مدینه پیر او را بر سم دغا و بد عهدی

زوجه او که طریفه حمیریه نام داشت کاهنه بود و پیش از وقوع واقعه نقب سد بعضی امارات و علامات که معرفت آن مخصوص اهل کهانت و عرافت باشد دریافته ازان حال خبر داده بود و عمر بمقتضای اخبار او عزیمت خروج ازین دیار مصمم گردانید لیکن چون برآمدن او از میان اقوام بی سببی که معلوم الیشان گردد مستبعد و مستنکر بود حیله و رین باب انگیخت تا بهانه جلای وطن گردد یتیمی داشت که سالها در ظلال تربیت او پرورش یافته بود باو در خلوت بطریق مواضعت گفت که چون رؤسا و قبیله حاضر باشند با من در سخن منازعت کنی و اگر از من بنسبت تو اهانتی رسد تو برایشان زیاده از حد اعتدال روی تا مرا در اختیار جلای وطن عذری صریح در میان مردم پیدا آید ازبرای توطیه و تمهید این خیال طرح ضیافتی در میان افگنده رؤسا قبیله را دعوت نمود و در اثنای محاورت بمقتضای مواضعتی که با آن یتیم داشت سخن سخت گفت یتیم در برابر آن سخت تر ازان آورد و طپانچه بر روی او عمر در مجلس بر خاست و گفت دیگر مرا درین دیار مجال اقامت تنگ آمد یتیمی که سالها پرورش او کردم با من چنین درآید دیگران خود چه کنند تمامه عروض و عقار که تملک او بود بعرض بازار ابتیاع درآورد و اهل قبیله بعلت عداوت و شماتت این را غنیمت شمرده همه اسباب و اشیای او را در حال بخریدند عمرو با سیزده پسر که همه اولاد طریفه حمیریه بودند با طائفه دیگر از اولاد کهلان بن سبا برآمدند و از عذاب غرق و هلاک سیل عرم نجات یافتند باقی همه از شکنه آن دیار غرق طوفان کفران گشتند و ما که سبب نجات او و هر که با او بود آن باشد که چون وجود انصار حضرت سید مختار صلی الله علیه و آله و سلم از ایشان تقدیر یافته بود و لاجرم بحکم ان تنصروا الله ینصرکم حکمت بالغه الهی مقتضای بقا و سلامت الیشان کرد بعد از انکه عمرو بن عامر رؤسای دیار عرب نهاده بصفت هر یکی از اولاد با اولاد خود در میان نهاد تا هر یکی موافق شهوت و میل طبیعت خود اختیار بلدی از بلاد کرد و اکبر اولاد او ثعلبه بن عمر که پدر اوس و خزرج است اختیار دیار حجاز نمود و چون اولاد و اتباع او بسیار شدند روی توجه بجانب یثرب آورده در میان میوه که

این و یا در آن روزگار با من مستقر ایشان بود نزول نصرت و وصول فرمودند بعد از مدتی ایام ایشان را
با یهود صولت تعامل و تخالف بهم در پیوست و اوس و خزرج را نیز تولی و دولتی دست داد و در آخر قریظه
و نضیر که از قبائل یهود بودند با ایشان رسم ستم طریقی و غالب حریفی در میان آورده در مقام نهب و غصب
اموال ایشان شدند رابطه عهد حلف که در میان بود از هم گسسته شد و ظلم و تعدی یهود بی بهبود با ایشان
بنهایتی کشید که هیچ نوعروسی بخانه شوهر نمی آمد تا اول دست تصرف یهود مهر او نمی داشت و اوس
و خزرج روی تظلم بابو جبیله آوردند که هم از قوم ایشان بود و در ایام تفرق و انتشار روی بجانب شام آورده
پای بر سریر سلطنت مقام نهاده بود ابو جبیله لشکری عظیم بجانب مدینه آورده رسم انتقام و انتصاف
اوس و خزرج از قبائل یهود بجای آورد تا بوجه استبداد و استقلال در عالیه و سافله مدینه متوطن گشتند
و اموال و اکثار و منازل یهود در دست غلبه و اقتدار ایشان آمده از زحمت نزاع و جدال یهود فارغ البال
گشته بایکدیگر بمقتضی نسبت اخوت مدتی بطریق اتفاق و التیام میگذرانیدند تا هنگامی که آخر بعلاقه
مشارکت و منافست خلافی در میان اوس و خزرج نیز در میان آمده نائره نزاع و جدال مشتعل گشت
تا صد و بست سال آتش جنگ و جدال ایشان کشته نشد تا آن ظهور دولت محمدی و استقلال
کلمه احمدی بسبب ادراک سعادت اسلام و اتفاق کلمه توحید علاقه محبت و ائتلاف بابلغ وجه
و اوکد طرق ثبوت و رسوخ یافت چنانچه آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا اذکروا نعمة الله علیکم اذ
کنتم اعداء فالف بین قلوبکم الآیة از آن معنی خبر میدهد و بتبدیل عداوت اوس و خزرج بمحبت یکی
از خواص زمان اعجاز نشان حضرت خاتم الانبیاست صلی الله علیه و آله و سلم الفت کیفیت
سکونت انصار رضی الله عنهم الابرار بر وجهی که معروف و مشهور است دارد غرائب اخبار آنکه بعضی
مورخان آورده اند که چون تبع بتسخیر ممالک مشرقیه برآمد و مرور او بمدینه افتاد یکی از پسران خود را
در مقام خلافت نشانده متوجه شام و عراق شد و اهل مدینه پسر او را بسم دغا و بدعهدی

زوجه او که طریفه حمیریه نام داشت کاهنه بود و پیش از وقوع واقعه نقب سد بعضی امارات و علامات که معرفت آن مخصوص اهل کهانت و عرافت باشد دریافته ازان حال خبر داده بود و عمر بمقتضای اخبار او عزیمت خروج ازین دیار مصمم گردانید لیکن چون برآمدن او از میان اقوام بی سببی که معلوم الیشان گردد مستبعد و مستنکر بود حیله و رین باب انگیخت تا بهانه جلای وطن گردد یتیمی داشت که سالها در ظلال تربیت او پرورش یافته بود باو در خلوت بطریق مواضعت گفت که چون رؤسا قبیله حاضر باشند با من در سخن منازعت کنی و اگر از من بنسبت تو اهانتی رسد تو برایران زیاده از حد اعتدال روی تا مرا در اختیار جلای وطن عذری صریح در میان مردم پیدا آید از برای توطیه و تمهید این خیال طرح ضیافتی در میان افکنده رؤساء قبیله را دعوت نمود و در اثنای محاورت بمقتضای مواضعتی که با آن یتیم داشت سخن سخت گفت یتیم در برابر آن سخت تر ازان آورد و طپانچه بر روی او عمرو از مجلس برخاست و گفت دیگر مرا درین دیار مجال اقامت تنگ آمد یتیمی که سالها پرورش او کردم با من چنین درآید دیگران خود چه کنند تمامه عروض و عقار که تملک او بود بعرض ما را بابتیاع درآورد و اهل قبیله بعلت عداوت و شماتت این را غنیمت شمرده همه اسباب و دستیاری او را در حال بخریدند عمرو با سیزده پسر که همه اولاد طریفه حمیریه بودند با طایفه دیگر از اولاد کهلان بن سبا برآمدند و از عذاب غرق و هلاک سیل عرم نجات یافتند باقی همه از شکنه آن دیار غرق طوفان کفران گشتند و مانا که سبب نجات او و هر که با او بود آن باشد که چون وجوه انصار حضرت سید مختار صلی الله علیه و آله و سلم از ایشان تقدیر یافته بود و لاجرم بحکم ان تنصروا الله ینصرکم حکمت بالغه الهی مقتضای بقا و سلامت الیشان کرد بعد ازانکه عمرو بن عامر رؤسای دیار عزیمت نموده صفت هر یکی از اولاد با اولاد خود در میان نهاد تا هر یکی موافق شهوت و میل طبیعت خود اختیار بلدی از بلاد کرد و اکابر اولاد و ثعلبه بن عمرو که پدر اوس و خزرج است اختیار دیار حجاز نمود و چون اولاد و اتباع او بسیار شدند روی توجه بجانب یثرب آورده در میان بیوتی که

قبائل انصار از اولاد ایشانند بر سر وقت ایشان رسیدند و ما را از روزگار ایشان برآوردند

فصل قصهٔ رسیدن انصار بر یهود بعد از حذف روایات و قطع نظر از بیان اختلافات ملخص آن است که قومی از اولاد یعرب بن قحطان که بقول اکثر مورخان پسر شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح بود در ولایت یمن بارض سبا که در قرآن مجید وصف حال او مذکور شده است و بلدهٔ طیبه موسوم گشته روزگار عیش و کامرانی میگذرانیدند و از مآرب که زمین ایشان است تا زمین شام چنانچه منطوق کلام معجز نظام ست مواضع و قریات مشتمل بر بساتین و عمارات متصل رفته بحدی که مسافران این راه را ابتهایی اسباب سفر و فکر زاد و تدبیر منزل حاجت نبود و بحدیکه ضعفای آن دیار از خانه بی برآمدند و سبد بار بر سر نهاده و دستها بر لسیمان ریسی در کار داشته از زیر درختان میگذشتند سدها احتیاج چیدن میوها که از درختان فرومی افتاد پر میگشت چنین زمینی با نیخالفی که شنیدی بطول و عرض دوازده راه آباد و مردم آن دیار همه بر کلمهٔ واحده اتفاق داشته در مقام امن و استقرار امان بودند از انجاکه کافر نعمتی و ناحق شناسی لازم حال آدمی زاد افتاده است قدر این نعمت نا شناخته از خدا درخواستند که آبادانی و عمارت ولایت ایشان کمتر شود تا بر کوب رواحل مراکب قطع منازل و طی مسافات نکنند و بحمل زاد و تهیای اسباب سفر داد تفرج و تنعم بدهند قادر مختار جل جلاله در اجابت این دعا تعجیل فرموده عساکر قهر و ابتلا را متوجه بلاد ایشان ساخته صورت انتظام احوال معیشت ایشان را بدست تفرقه داده لکن کفرتم ان عذابی لشدید سیل عرم که بعضی مفسران آن را بمطر شدید تفسیر کرده و بعضی بسیل فنار تلخ بار آورده بدیار ایشان فرستاد و سدی را که در طول فرسنگ در فرسنگ بقولی لقمان اکبر عادی و بروایتی سبا بن یشجب بر بگذار سیول تمامهٔ ولایت یمن بسته بود درهم شکست بحدیکه آورده اند سنگی را که پنجاه مرد بر قوت قوت گردانیدن او مدد داشتند طنی از ان سد بر میکنند اولاد کهلان بن سبا اکابر و رؤسای یمن بودند از میان ایشان عمرو بن عامر ماء السماء ریش رئیس بزرگ تر بود و بکثرت اموال و اولاد بر همه فائق و همه آینده

میکردند نزول می نمودند تا شرب را مشعوب بجمیع نعوت مذکوره یافتند جماعهٔ از بنی هارون بنی علی نبینا
وعلیه السلام قرار اقامت دادند و طوائف دیگر از ایشان در نواحی آن از خیبر و خبر آن ساکن
گشتند و چون آبائے ایشان بآخت حیات بدار آخرت می گشیدند وصیت نامه بابنائے خود میدادند که چون بسعادت
ادراک زمان خاتم النبیین برسید اتباع او را لازم و واجب و دانسته روی اطاعت از متابعت و طاعت او
نگردانید و لیکن چون بعد از طلوع آفتاب نبوت از مشرق بطحی انصار بدر یافت سید احرار صلے الله
علیه و آله وسلم چنانچه تفصیل آن بوضوح پیوندد سبقت نمودند یهود نا عاقبت محمود بعلاوهٔ حسد و
عداوت ایشان گرفتار شدند کفر و انکار آمده بنکال و وبال آبدے درماندند و الا پیش ازان وقت در
مناظراتے که درمیان ایشان و انصار بوقوع مے آمد می گفتند که فرد ابنی آخر الزمان صلی الله علیه و آله و
سلم ظهور کند و ما از روزگار شما برآریم سعادت ازلی در کار انصار سبقت کرده قضیه برعکس آن آمد
که متوقع یهود بود و بمصرعه این کار دولت ست کنون تا کرا رسد ؛ بیت سعادت بخشایش داور است
نه بر کتف و بازوے زور آور است ؛ این شمه از حدیث جابر رضی الله عنه می آرد که چون موسی و هارون علیهما
السلام بعد از ادائے مناسک حج متوجه دیار شام شدند و عبور مرور ایشان بزمین مدینه افتاد از یهود بلی بود
خوفی بحال گرامت مآل ایشان راه یافت بدان سبب رخت اقامت ایشان برآورده بر بالائے جبل احد نزول
فرمودند درین اثنا مدت حیات هارون پیغمبر بسر رسیده قاصد اجل از درگاه سلطان ازل بر در سرائے
ایشان رسید موسی علی نبینا و علیه السلام هم بر بالائے جبل احد قبرے برائے او حفر کرد و گفت یا اخی اجل
تو فرا رسیده هست متوجه آن عالم باش هارون علی نبینا و علیه السلام در حالت حیات در قبر در آمد و
در را کشید و هما نجا روح پاک او را قبض نمودند موسی صلوت الله علیه قبر او را پوشید و روان شد
والله اعلم و سکونت اکثری از قبائل یهود در عوالی مدینه بود که بالائے مسجد و قبا و نواحی اوست
و بفراغ بال و سعت عیش روزگار میگذرانیدند تا بحکمت قادری الجلال اقتضائے آن کرد که اوس و خزرج که

ملک وسلطنت ست درمیان نهادند موسی علی نبینا وعلیه السلام بعد از غرق فرعون وفتح بلاد شام بلاک
کنعانیان که در ان مقام بودند لشکری عظیم به بلاد حجاز بفلع وقمع عمالیق فرستاد وایشان را بالکلیه
ایشان الانساء واطفال امر فرمود حق سبحانه وتعالی چون لشکر موسی علی نبینا وعلیه السلام را بر این قوم غالب
گردانید ایشان بموجب امر رسالت تمامه این قوم را با بادشاه ایشان که ارقم بن ابی الارقم بود بقتل رسانیدند
دران میان جوانی دیدند از ابنای ارقم در غایت حسن وجمال که توقف در قتل او بعد از مشاهده صورت حال از
لوازم طبیعت بشری باشد امضاء مهم او را موقوف حکم جدید ذی الجلال از مصالح وقت شمرده متوجه خطاب رسالت
گشتند قضارا پیش از وصول ایشان بمنزل مقصود طائر روح پرفتوح موسی علی نبینا وعلیه السلام بر اوج قدس
عروج فرموده بود چون آوازه قدوم فتح لزوم عساکر موسویه بکاخ صماخ بنی اسرائیل رسید ندا مسترد دمبرد
در داده باستقبال ایشان شتافتند واز کیفیت حال پرسیدند گفتند که خبر این جوان که موقوف حکم ابدی
داشته باخود آورده ایم یک کس را از ان قوم غیر نساء واطفال زنده نگذاشته بنی اسرائیل باستماع این کلام از ایشان
تبری تمام نمودند که این معصیتی ست که بر اه خلاف حکم پیغمبر خود رفته ارتکاب نموده اید دیگر شما را در میان جماعت
منیست ایشان با یکدیگر گفتند که برین تقدیر ما را بهتر از انجا که آمده ایم دیگر نخواهد بود وهم سر بزمین حجاز برگشتند
وتوطن نمودند این بود تقریب سکون یهود در زمین حجاز بعد از هلاک عمالقه وهم ابن زباله گوید که اصح آنست
که طبری گفته ست که نزول بنی اسرائیل بزمین حجاز در واقعه بخت نصر بود در وقتی که بلاد شام را پای سپر کرده
وبیت المقدس را خراب ساخت وبعضی از ارباب سیر از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده اند که چون بنی اسرائیل
بحادثه ظلم بخت نصر گرفتار آمدند در وقتی وذلتی بحال این قوم راه یافت رسی مشاورت بیکدیگر آورده جز
بدیار عرب رو آوردن چاره ندیدند وعلما واحبار ایشان نعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم در کتاب
خود میخواندند که پیغمبر آخر زمان با چنین صفت در قریه از قرای عربیه که او را ذات نخل گویند ظهور فرماید
بعد از خروج بلاد شامیه در هر قریه از قرای عربیه که شمه از نعوت قریه محمدی استشمام وانتباس

برکت قرین مدینه سکونت کردند اول کسی که درین زمین زراعت کرد و نخل نشاند ایشان بودند ایشان
را عالقه و عالیق گویند زیرا که از اولاد عملاق بن ارفخشد بن سام بن نوح اند و عالقه را بعد از ردتی بسطی
عظیم در اموال و املاک و ولایات دست داد و مابین بحرین عمان و حجاز تا شام و مصر در تحت تصرف ایشان
درآمد جبابره شام و فراعنه مصر همه ذریات ایشانند و بادشاه ایشان در زمین حجاز ارقم بن ابی الارقم
شد و عمرهای دراز و عیشهای فراخ موافق روزگار ایشان آمد تا گویند که مدت چهارصد سال میگذشت
که صوت جنازه دیده یا آواز نوحه شنیده نمی شد و بعد از عالقه نواحی این سرزمین مواطن قدما یهود
و مواطن اقوام ایشان شد و اخبار علما تواریخ در بیان سبب نزول و ورود یهود و توطن ایشان در بیجا مختلف
واقع شده و زبن کی از اکابر علما حدیث ست از ابو المنذر شرقی روایت میکند که حدیثی در تاسیس مدینه
از سلیمان بن عبید الله بن حنظلة الغسیل شنیدم و متابع و مطابق آن از بعض رجال قریش از حدیث
عبد الله بن عمار بن یاسر رضی الله عنهم نیز یافتم و چون ماده اتفاق حدیثین از صوت اختلاف آنها مشتبه
بود مضمون هر دو یکیدگر جمع آوردم و آن چنان ست که چون موسی علیه السلام با بنای مناسک حج بکعبه
آمد طوائف کثیر از بنی اسرائیل درین سفر با وی همراه بودند و در وقت رجوع و انصراف از حج عبور ایشان
بر زمین مدینه اتفاق افتاده چون این موضع را بصفت بلده نبی آخر الزمان که در توریت خوانده بودند یافتند
طائفه از ایشان سوی مشاورت در ترک مرافقت موسی علیه السلام یکدیگر آورده رحلت اقامت در همو موضع
نهادند جمعی از اعراب نیز که در نواحی بلاد حجاز ساکن بودند با ایشان عقد موافقت بسته بدین ایشان درآمدند
پس بنا بر این قول اول کسی که درین موضع طرح سکونت و توطن انداخت یهود ما باشند و لیکن راجح پیش اصحاب
تاریخ انست که پیش از یهود عالقه درینجا سکونت داشتند و توطن یهود بعد از ایشانست و الله اعلم و این زباله
که شما را از عروة بن الزبیر می آرد که چون عالیق درین بلاد صوت انتشار یافتند و مکه و مدینه و حجاز
و مزآن بلاد دیگر در تحت تصرف ایشان آمد بمبادی تکبر و طغیان و عتو و عصیان که در غالب لوازم حال

رصافه که مدفن خلفا بوده مقصور بر آنکه پاک سوخته و موت و فنا بطرق وبا در بغداد افتاد و هم ازان
زمان باز بساط خلافت خلفای عباسیه پیچیده شد وَلِلّٰهِ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ واز عجائب
قدرت خداوندی آنکه در همین سال بعد از فرو نشستن این آتش بمسجد شریف نبوی صلی الله علیه وآله وسلم
به بعضی اسباب عادی آتش در گرفت تا مدانند که کنه افعال رب العزت جل جلاله وادراک حکمت آن
مقدور قدرت بشر نیست و بندگان را دران جز تفویض و تسلیم چاره نی مصرع کند هر چه خواهد
بر وحکم نیست لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُوْنَ وهنز چون آتش از غیب بود از عالم قدرت واز بیرون پرده
اسباب ابقای مدینه مقدسه ازان در اظهار شرف و اثبات امتیاز آن او خل بود لیکن اسباب
عادی چون موضوع انداز برای ترتب مسببات و انتظام عادات ظهور آثار آن چندان غریب نباشد
که از غیر عادیات و لهذا اگر انسانی تکذیب و انکار نبی یا ولی نماید اگر چه بدان انسان بمجرد آن نبی
یا کرامت همان ولی زنده شده باشد هیچ در ثبوت در رتبه نبوت و مرتبه ولایت قادح نبود اما اگر جماد یا حیوانی
بدان ناطق گردد قادح بود زیرا که این از غیب ست و از بیرون دائره اسباب **باب سوم**
در بیان اخبار سکان این بقعه کرامت نشان در قدیم الزمان تا وقت قدوم کرامت لزوم حضرت
سید انام علیه الصلوٰة والسلام علمای سیر و تواریخ از ابن عباس رضی الله عنهما روایت کرده اند
که مردم بعد از بر آمدن از سفینه نوح علیه السلام که مجموع ایشان هشتاد تن بوده اند و در اطراف
بابل در بطول ده روزه و دوازده فرسنگ نزول کرده اساس توطن دران سرزمین نهاد و بعد
از توالد و تناسل جمعی کثیر از ایشان بوجود آمده در حوزه اجتماع و اتفاق جمع آمدند و نمرود
بن کنعان بن حام بادشاه ایشان شد و بعد از آنکه ملت کفر و رسم طغیان درمیان آمد
اختلافی و تفرقی باحوال ایشان راه یافت و هر یک ناحیه افتاده بمقتضای مزاج مختلف
گشتند جمعی از ایشان که اولاد سام بن نوح باشند زبان عربی بالهام الهی وضع نمودند و بزمین

و آنچه متعلق بست بحرمت حرم بشیر و نذیر علیه صلوات الله العلیم الخبیر آورده اند که قاضی و امیر مدینه منوره
با جمیع اهالی و سکان او جمع شده روی بتضرع و ابتهال نهادند و از برای تاسیس اساس استغفار در مظالم
و اقرار حقوق کوشیده و اعناق ممالیک نموده داد تصدق و احسان دادند و در شب جمعه و شنبه جمیع اهل مدینه
منوره حتی النساء و الصغار در حرم شریف بیتوتت کردند و گرد حجره شریف سر برهنه حق تضرع و ابتهال بجا
آوردند حق سبحانه تعالی به یمن و برکت حبیب خود صلی الله علیه و آله وسلم روی آتش بجانب شمال گردانیده اهل این بلده
عظیمه را امیدوار کرم خود ساخت و سیول و امواج آتش که اکناف و اطراف او دیه را بمقدار استمال و استیعاب
در گرفته بود هم بدان جانب روی آورد مدت بقای این آتش بقول مورخان سه ماه بود مستطابی در کتاب خود می آرد
که ابتدا او از روز جمعه سادس شهر جمادی الاخره تا غایت روز یکشنبه لست و سبعتم رجب که مجموع مدت آن پنجاه
و دو روز باشد بود و درین سخن نیز مخالفتی هست و لیکن آورده اند تا چندگاه چنان بود که گاهی این آتش
بلندی شد و گاهی فرو می نشست پس تحقیق اند که مستطابی زمان غلبه و استیلای او را تعیین نموده باشد
و مورخان مدت انقطاع و انطفای کلی او را بیان کرده بحقیقتی که اصلا اثری از وی بر روی زمین باقی نبود
بالکلیه زائل شده امنیت بیان این نار قیامت آثار که درین دار الابرار روی نموده و به برکت حضرت سید
مختار صلی الله علیه و آله وسلم آفتی بر و بر نرسانید و هم درین سال وقایع غریبه در اکناف عالم بحدوث آمده
چنانچه دجله بغداد طغیان عظیم آورد و اکثر ابنیه بغداد را غرق کرد و عمارت اعلا را منهدم ساخت
و در اول سال دیگر که بعد از سنه ظهور این نار آمد قیامت کبری که عبارت از خروج لشکر تاتار ست بمدینه السلام
بغداد و قتل خلیفه عباس المعتصم بالله با مسلمانان دیگر قیام پذیرفت آورده اند که سی و چند روز تیغ
قهر و سیاست این کفار در قتل اهل اسلام آمیخته بود و کتاب های علوم دینی را برآورده زیر پای بنای
دواب انداخته و در مدرسه مستنصریه علف خانهای چارپایان بجای خشت بکتابها برآورده بودند و
بغداد از اهالی و سوای خالی افتاده بود و آتشی بروی استیلا یافته دار الخلافه و اکثر اماکن و مقامات و مقبره

اصلاح

زانکه او هرچه کند عین صلاح ست وصواب ؛ و بالجمله عجائب این آتش عظمت او از حیطهٔ بیان
اقلام و مرتبه بسط کلام خارج ست جمال مطری که از مورخان مدینه ست می آرد از عجائب احوال
این آتش آن بود که احجار را میخورد و در اشجار اثری نبود و میگویند که شنیدم از بعضی عقلاء امیر
عزالدین کنیف که صاحب مدینه باسکینه بود میگفت که امیر مذکور مرا با شخصی دیگر با استجار احوال این نار امر فرمود
ما هر دو سوار قریب آن خلیم هیچ حرارتی ازان محسوس ما نشد با انیکه جبال و قلاع فرو میریزد من تیری را از ترکش
گرفتم و دست بجانب او دراز کردم پر تیر همه بسوخت و چوب او بسلامت ماند اینجا مطری میگوید که در خاطر
من از استماع این حالت معنی دیگر میرسد که گویا ناخوردن او اشجار را از آثار تحریم نبوی ست که در شان حرم مدینه
منوره و وجوب طاعت او بر جمیع مخلوقات در عایت ادب باو بر کافهٔ کائنات فرموده ست صلی الله علیه وآله
وسلم ولیکن مسطلانی میگوید از بس شدت حرارت آن نار هیچکس را مجال قرب او نبود و تا دو تیر انداز از موج حرارت
و افواج هیبت او میرسید و نیز وی میگوید که از شخصی که در نقل اخبار وثوق و اعتماد را شاید شنیدم که در وادی
سنگی بزرگ بود که نصف آن داخل حرم بود و نصف دیگر خارج نصف خارج را آتش فرو برده بود و چون نصف
داخل رسید منطفی گشت درین روایتی که جمال مطری آورده است و کلام مسطلانی بظاهر منافاتی ست
سید علیه الرحمه میگوید که کلام مسطلانی اقرب ست بقبول زیرا که وی از اهل آن عصر ست و احوال آن را بالمشاهده
معلوم کرده و اعتنا بجمع اخبار او نموده کتابی علحده در اخبار این نار تصنیف کرده و صدور این حالت که در سنگ
مشاهده نموده از بالغ معجزات حضرت سید کائنات ست که بعد از زمان حضور آنحضرت بظهور رسید صلی الله علیه
وآله وسلم و محرر سطور گوید عفا الله عنه که چون حقیقت وجود این آتش از آیات کامله و معجزات حضرت
رسالت پناهی ست اگر در اوقات مختلفه نسبت باشخاص متعدده آثار و احوال آن مختلف آید چندان
غریب نباشد زیرا که این اختلاف احوال را نیز اثریست در کمال قدرت خداوندی جل جلاله اعجاز محمدی را همچنین
گرم نموده باشند و دیگر میرا آنچنان سرد و الله علی کل شیء قدیر با تفاق هر دو کلام در عدم تاثیر

نار تخویف و انذار اشرار روزگار بود بوقوع حوادث و وجود وقائع که دران ایام بظهور آمده و حکمت در تخصیص
این بلدهٔ شریفه آنکه چون این بقعه محل رحمت و مقام شفاعت ست ظهور او در اینجا در باب تخویف و انذار
و عبرت و اعتبار داخل باشد و بعد از ظهور این حکمت و حصول این مقصود زلال رحمت که خاصهٔ آنحضرت عالی
رتبت ست کار خود کرد و آتش غضب الهی فرو نشاند قرطبی میگوید که از ابتدای سلخ جمادی الاولی سنه اربع و خمسین
و ستمائة در مدینه باسکینه تا غایت ثالث جمادی الاخری زلازل عظیمه بوجود آمد که مانند رعد آواز ها کرد و جمیع
بیوت و جدران در تزلزل و تحرک در آمد در یک شب چهارده بار یا پانزده بار عود نمود و در ثالث شهر مذکور بعد از
نار عشا آتشی از جانب حجاز نمایان شد مثل شهری بزرگ که او را قلعه باشد با برج و شرافات و گویا که
جماعه از آدمیان هستند که او را می کشند و بهر کوهی که میرسد چون خاکستر بباد فنا میدهد و چون از زمین بگذرد
میبرد و چون رعد فریاد میکند و چون دریا جوش می زند و گویا که از میان او جویهای سرخ و کبود می برآید
و بقرب مدینهٔ منوره میرسد و با وجود آن نسیمی بارد از السنو بمدینهٔ منوره می آید مسطلانی که از اهل آن عصر
ست میگوید که ضوء آن نار اکناف و اطراف آن بوادی و براری را گرفته بود و حرم نبوی و جمله بیوت مدینهٔ
منوره را مثل نور آفتاب در گرفته و مردم شبها در روشنائی آن کار میکردند و نور آفتاب و ماه دران ایام از
کار افتاده و انخساف پذیرفته و بعضی در مکه معظمه نور این نار را دیده و در تیماء و بصری مشاهده نموده و مصدق
آنکه مخبر صادق خبر داده بود که آتشی از جانب حجاز برآید که بنوری گردنهای شتران در بصری نماید مشهود
گشته مورخان آورده اند که طول وی مقدار چهار فرسنگ بود و عرض بقدر چهار میل و عمق یک و نیم قامت
آدمی و جریان او مثل سیول و تموج او مانند دریا و از اینجا از حجاز در تراب او گداخته شده بود سدی
عظیم در وادی بوجود آمده تا مدتهای مدید مانع سلوک اعراب و مشی مواشی صعب و اب بود این نیز
متضمن حکمتی بالغه شده که در اکثر احوال ازان جانب بعضی از معدان اعراب آمده تشویش گونه
باهل مدینه میرسانیدند حدوث این سد مانع در آمد الشیطان آمد بیت تو مپندار که در کار خداوند خطا

مصرف شنیدند بیامدند او را از قبر برآوردند و بر دار کشیدند ضحاک میگوید که کسانیکه او را بر دار کشیده دیده بودند
بما حکایت کردند که مردم هم بر دار او را سنگسار کردند و ذکر سوختن مسرین روایت ننموده احتمال دارد که بعضی
او بعد از دو سه روز که بر دار کشیده بودند مانده باشد پس آنکس که سوختن را روایت نکرد در حالت اول دیده باشد
که هنوز از دار فرود نیاورده بودند والله اعلم قرطبی می آرد که مردن او بعد از واقعه بسه شب بود در راه بیمار
شکم او تمام بر زراب وریم پر شده بود بغایت شناعت و فضاحت جان داد و لیکن وی را از غایت حماقت
و سفاهتی که داشت در وقت مردن میگفت خداوندا از من بعد از شهادت لا اله الا الله عملی که محبوب ترین
اعمال پیش من باشد و شایان قبول درگاه تو بود بوجود نیامده الا قتال اهل مدینه اگر مرا با وجود این عمل
در آتش اندازی دیگر مد بخت تر از من کسی نخواهد بود بعد از ان حصین بن نمیر سکونی را طلبید و گفت ترا
امیر المومنین بعد از من والی ساخته است زود متوجه مکه شو و در کار ابن الزبیر تا خیر مکن و در قتال او
بتقصیر راضی مشو و مجانیق نصب کن و اگر پناه بخانه کعبه آرد مترس و بکار خود باش و منجنیق بنداز حصین بن
نمیر بوصیت او بمکه آمده شصت و چهار روز این بلده معظمه را محاصره کرده داد محاربه و قتال داد و مجانیق
را بکعبه مشرفه انداخت آورده اند که یکی از ایشان آتشی بر سر نیزه گرفته بود باد در رسید و آتش بخانه کعبه
در گرفت در اثنای همین حال خبر مرگ یزید پلید در رسید که بعلت ذات الجنب رخت حیات بدار البوار کشید
پریشانی در اهل شام و بنو امیه افتاد و همه خوار و زار و رسوا برگشتند و روی بزلت بفرار نهادند وقوع
واقعه حره روز چهارشنبه بست هفتم ذی الحجه سنه ثلث وستین و موت مسلم بن عقبه غزه
محرم سنه اربع وستین و قتال مکه و قذف بیت الله المنجنیق روز شنبه ثالث ربیع الاول و مردن یزید پلید
اول ربیع الآخر بعد از واقعه بر نجی که سهمودی در کتاب وفا ذکر کرده والله اعلم **فصل** از جمله غرائب وقائع
که درین دیار عظمت شعار وقوع پذیرفته و حضرت سید ابرار صلی الله علیه وآله وسلم بدان اخبار فرموده بود طهور
نار حجاز بود که دلالت او بر عظمت شان این بقعه کرامت نشان اظهر من الشمس است و ما ذکر حکمت در وجود این

و اسباب خانه ما شد همه را با یکی به بردند جماعهٔ دیگر رسیدند چون هیچ چیز در خانه نیافتند آتش قهر در
نهاد ایشان افتاد و گفتند شیخ را بجنبانید هر کدام از ایشان از ریش من سوئی بر کندند و با خیال که مرا می بینید
رسانیدند و بر همین قیاس شنائع و قبائح این قضیه نا مرضیه خارج از حد تعقل و امکان تصورت و آنچه عاقبت
کار این ظالمان نا عاقبت اندیش شد دلالتی واضح دارد بر خذلان و خسران دنیا و آخرت ایشان آورده اند
که چون آن مسرف بدکردار اهل مدینه را بر دعوت یزید پلید باختیار عبودیت او و اطاعت در معصیت طاعت
اکراه و اجبار نمود اکثر مردم بیعت کراهیه و طریقهٔ اضطرار اجابت او نمودند در ان میان مردی بود از
قبیلهٔ قریش گفت بیعت کردم ولیکن در طاعت نه در معصیت مسرف قبول این بیعت از وی نمود و بقتل او
حکم کرد و الله اینم و مقتول سوگند خورد که اگر قدرت یابد این مسرف را زنده یا مرده بسوزد و بعد از انکه وی
از قتل و نهب اهل مدینه مطهره فارغ شد بدانست بجانب که معظمه آورد تا کار عبدالله بن زبیر رضی الله عنه بسازد بعد از دو سه روز
بمرضی که داشت رخت بدار البوار کشید آن زن با جنید غلام بر سر قبر او رفت تا او را از قبر برآورده بسوگند
که خورده بود راست سازد چون قبر بکشاد اژدهائی دید که بگردن مسرف پیچیده است و استخوان بینی او را گرفته
می مکد قوم همه از معاینهٔ این حال ترسیدند و باز گفتند که قادر مطلق جزای عمال او را داده و از قصد انتقام
وی کفایت تو کرده است همین عذاب او را بس است گفت لا و الله تا من عهدی که با خدا کرده ام وفا نکنم از سر
این مسرف نگذرم گفت او را از جانب قدمهای او برآرید دران جانب نیز دیدند که اژدها بهمان طریقه پیچیده
است آن زن وضو کرد و دو رکعت نماز بگذارد و دست تضرع بدرگاه حضرت قهار برداشت و دعا کرد خداوندا
تو میدانی که غضب من بر مسلم بن عقبه از برای رضای تست مرا فرصت ده و قدرت ده تا او را از میان این
مغاک برآرم و بسوزم و بعد ازان چوبی برگرفت و بر دم آن مار زد تا از پایان سر او برآمده بدر رفت فرمود تا او
را از قبر برآوردند و بسوختند و آقدی گوید که پیش ما چنین بثبوت رسیده که آن زن ام یزید بن عبدالله بن
زمعه بود بعد از توجه مسرف بمکهٔ معظمه وی بر مسافت دو سه روزه راه از لشکر با قوم خود میگشت چون خبر مردن

مراد حاصل وقت من شد هیچ چیز محبوب تر از موت نزد من نیست یقین دانم که حق سبحانه تعالی مرا بسبب
قتل این ناپاکان از جمیع ذنوب و معاصی مطهر ساخت سید علیه الرحمه میگوید که این سخن ناشی از غایت
حمق و جهالت و شقاوت او بود زیرا که قتل انجماعه موجب جرم و معصیت بود که برآمدن از زوال و نکال
آن در غایت صعوبت و اشکال ست و از جمله صحابه که بطریق جبر بقتل رسانید عبد الله بن حنظله الغسیل
بود که با هفت پسرانش بقتل رسید و عبد الله بن یزید حاکی وضوء رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و معقل
بن سنان الاشجعی که در فتح مکه معظمه حاضر بود در رایت قوم خود در دست او بود و نیز آورده اند که همین مسرف
شقی و مروان بن الحکم بر کشتگان حرم طوفی میکردند بصفت سیر و تفرج بر سر این مظلومان بگذشتند عبد الله
بن الغسیل را دیدند که انگشت شهادت را بسوی آسمان دراز کرده افتاده ست مروان گفت والله تو اگر بعد
از موت انگشت بآسمان برداشته چه انگشتها که ما در حیات خود از بیست شما بسوی آسمان برنداشته ایم و بدرگاه
مولی تضرع ننموده دعا نکرده ایم مردی چون این حرف بشنید برخاست و گفت اگر احوال این جماعت بر این نهج
است که تو میگفتی پس دعا دایما در قتل اهل جنت بود گفت ایشان مخالفت دین کردند و عهد مسلمانی
شکستند نقل ست که چون مروان بعد از این واقعه بر یزید ملید قدوم سر دشکرانه سعی او که در این واقعه نموده
باحسن طرق بجا آورد و او را نجو مقرب گردانید و ابن جوزی سند که او را ست متصل بسعید بن المسیب می آرد
که وی گفت که در ایامی حره هیچ یکی در مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم غیر من نمی بود و اهل شام که در مسجد
می آمدند میگفتند که این پیرک دیوانه در اینجا چه میکند در هیچ وقت نماز نمی خواند که من آواز اذان و اقامت نماز
از حجره شریفه نمی شنیدم و هم بدان اذان و اقامت نماز میکردم هیچ یکی در مسجد با من نبود رضی الله عنه
و از جمله قبائح و مستنکرات این واقعه شنیعه آورده اند که ابو سعید خدری رضی الله عنه را دیدند که موی ریش او
همه سپید شده ست پرسیدند که این چه صورت ست مگر تو تلطیخ خضاب میکنی و میخوری گفت نه چنین ست این
از آثار ظلم اهل شام ست که در واقعه حره بمن رسیده طائفه در خانه من در آمدند و هر چه از متاع بیت

فرمود تا گردنش زدند مردی برخاست و برجنون او گواهی داد تا از سر جرم او درگذشت و ابن مسلم بن عقبه
مسرف گوید از جهت اسراف و افراطی که در قتل و فساد داشت و آنچه در کتاب البحره نقل میکند که یزید پلید
مسرف آمد دید که او بعلت فالج گرفتار است و بر بستر بلا افتاده گفت اگر این ضعف و مرض تو نبی بود حاکم و
والی این امر نمیتوانست که مخلص تر و ناصح تر از تو کسی دیگر نبی میم امیر المومنین یعنی والد بزرگوار معاویه بن ابی سفیان
مرا در مرض موت خود وصیت کرده است که اگر ترا از جهت اهل حجاز واقعه پیش آید علاج آن از پیش مسلم بن عقبه
جوی مسرف برخاست و گفت سوگند بخدا بر تو باد یا امیر المومنین اگر دیگری را غیر من متولی این امر سازی
حریف اهل مدینه درین کار هیچکس غیر از من نتواند بود من درین باب خوابی دیده ام که درختی را از
درختان عرقدی میم که با شاخهای خود در انتقام عثمان بن عفان بفریاد دست پیشتر رحمتی می شتوم که آن
درخت میگوید که برآمد اینکار بر دست مسلم بن عقبه باشد ازان روز باز فال بر قتال اهل مدینه زده ام و دل
خود را به برآوردن الم انتقام از قاتلان عثمان تسلی داده یزید پلید چون عزیمت او در امضاء این مهم مصمم یافت گفت
پس رو و باش و علی برکة الله بجانب اهل مدینه متوجه شو که تو حریف ایشانی اگر ایشان از در آمدن مدینه و قبول
بیعت و اطاعت من سر باز زنند تیغ بیدریغ قهر و سیاست بر گیر و از صغار و کبار ایشان اثری باقی مدار و
تا سه روز دادن نهب و غارت بده و اگر براه خلاف و جدال تو برنخیزند تو نیز متعرض بحال ایشان مشو و بامضای
مهم عبد الله بن الزبیر متوجه شو آورده اند که چون این مسرف ناعاقبت اندیش بر کشتگان حرم نظر می انداخت
میگفت که اگر با وجود کشتن ایشان بدوزخ روم دیگر از من بدبخت تر در عالم کسی نخواهد بود و از
دکوان که از موالی مروان بود روایت ست که گفت مسلم بن عقبه بعلت مرضی که داشت دوائی
بکار برده بود متصل آن طعامی طلبید تا نخورد طبیب گفت اگر در خوردن بعد از استعمال دوا
صبری کنی بهتر باشد تا دوائی که خورده کارگر افتد گفت اکنون مرا تمنای حیات برای چیست
حیات را برای آن دوست میدارم که تا سوزش سینه را از قاتلان عثمان بآب شمشیر بنشانم اکنون که این

مراجعه

بر یزید پلید فرستاد آخر الامر قهر و غلبه نامزد لشکریان یزیدیان گشته تا سه روز بموجب حکمی که وی کرده بود
اباحت حرم مدینه منوره و نهب اموال و قتل نفوس و فسق نسار شعار ایشان بود و ابو معشر نحوی نقل میکند که
اهل مدینه منوره بعد از مقاربت لشکر یزید در حفر خندق مشاورت نموده هم بر اساس خندق رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم خندقی حفر نمودند و تا پانزده روز در آنجا مشقتی کشیدند و گرد اگرد مدینه مطهره قلعه
با حصار بست بنیاد نهاده راه در آمد بر دشمنان ببستند و از هر طرف تیر و سنگ انداختن گرفتند تا مجال فرصت
بر اعدا تنگ ساختند مسلم بن عقبه از هول این واقعه در گوشه حره در خرید و بمروان کس فرستاد تا در کشف
این واقعه حیله برانگیزد و مروان نیز و بنی حارثه آمده بعضی از ایشان را در دام طمع در آورده گفت که اگر
از یک جانب سر راهی کشاده شود من آنرا به یزید پلید بنویسم تا بانعام و صلات جائزات سنیه مکافات شما
بکند خاصه از بنی حارثه یکنفر مروان گرفتار دام حیله و فریب آمده راه بر ایشان کشاده و ادنتا لشکریان
مسلم بن عقبه راه در آمدیافتند طوائف اهل مدینه مطهره که در هر ناحیه ایستاده بودند بر مدخل اهل شام
رسیده بمقاتله و محاربه در افتادند و ابن ابی خیثمه بسند صحیح رسانیده میگوید که اشیاخ مدینه منوره حدیث میکردند
که معاویه در حالت احتضار موت یزید پلید را پیش خود طلبیده گفت چنین ام که ترا از اهل مدینه منوره و زنی
پیش خواهد آمد باید که علاج آن واقعه بمسلم بن عقبه کنی که همچو او ناصح تر از تو در این واقعه نمی بینم چون یزید
پلید بعد از پدر بر سریر امارت نشست بعد از وقوع واقعه بر نهجی که مذکور شد هم بر وصیت پدر عمل نموده هم
اهل مدینه منوره با نصارم رسانیده الحق علم آورده اند که زنی نزد مسلم بن عقبه بفریاد آمد و در رکاب لشکر خود
که در بندی بود تضرع بسیار نمود حکم کرد تا زود لشکر را از مدینه بیرون آورده گردن بزنند و سر او را نزد
آن زن آوردند و گفت تو بسلامت حیات خود بس نمیکنی تا بشفاعت پسر نیز آمده آورده اند که تا سه روز
اکثر اهل مدینه منوره را در بند داشت که بوی طعام و شراب بلب شام ایشان نمی رسید سعید بن المسیب را که
از کبار تابعین بود پیش وی آوردند گفت بیعت یزید اختیار کن وی گفت بیعت کردم بر سیرت ابو بکر و عمر رضی

ساخت و ابن مرجانه حکم فرستاد تا بغزای ابن زبیر رود و ابن مرجانه در امتثال این امر توقف نمود
گفت لا و الله هرگز جمع نکنم بر آن فاسق قتل فرزند پیغمبر را یا عزیز بیت الله زاده الله تشریفا و تعظیما پس مسلم بن
عقبه را فرستاد و با او وصیت کرد که اگر در اثنای محاربه بوقوع آید حسین بن نمیر سکونی را خلیفه گیرد و گفت
اینها را که من ترا بر سر ایشان میفرستم سه بار دعوت کنی اگر در مقام اجابت و قبول در آیند بگذار و الا
با ایشان جنگ و مقاتله کن بعد از انکه بر ایشان غالب آئی تا سه روز حرم مدینه منوره را اباحت کن و هر چه
در انجا باشد از مال و سلاح و طعام بنصیب لشکریان ساز و بعد از سه روز دست تطاول از
ایشان برگیر با علی بن حسین سلام الله علیهما تعرض مکن که وی در اتفاق داخل انجماعت نیست
بعد از وصول خبر این لشکر با اهل مدینه منوره ایشان نیز به تهیا و استعداد مدافعت اهل فساد برخاستند
و با جماعت بنی امیه که محصور بودند گفتند که با ما عهد و بیعت کنید که بمکر و فساد برنخیزید و جاسوسی
و کشف اسرار ما نکنید و مظاهرت اعدای ما و امداد ایشان ننمائید و اگر نه فی الحال تمامه شما را در
تیغ سیاست هلاک میگردانیم بنی امیه از روی مدافعه وقت و اضطرار حال صورت عهد و اتفاق با ایشان برسته بطریق نفاق
همراه ایشان بدفع مسلم بن عقبه بیرون مدینه آمدند مروان بن الحکم پسر خود عبد الملک را در خفیه لمسام بن عقبه فرستاد
تا از ناحیه حرم در آمده سه روز هم کارزار موقوف دارد بعد از سه روز وی مشاورت با اهل مدینه منوره آورد و گفت
تدبیر چیست و چه میکنید گفتند غیر از محاربه و مقاتله تدبیری نیست تا دفع این فتنه و فساد از حرم این خیر البلاد
کرده شود مروان گفت اثاره مادهٔ فتنه و فساد خوب نیست گردن اطاعت و انقیاد آرید و با یزید بیعت نمائید که
مصلحت اینست اهل مدینه منوره را این سخن پسند نیفتاد و قرار بر محاربه داده برآمدند عبد الله بن غسیل سوار شد
و در صف قتال در آمده داد شجاعت و مردانگی داد مسلم بن عقبه بعلت ضعف و مرضی که داشت و در اثر پیری
نشانده در میان وصف بر داشته بودند و تحریص و ترغیب لشکریان خود می نمود عبد الله بن مطیع نیز
با هفت پسر خود مقاتله کرده مدرجهٔ شهادت رسید و مسلم بن عقبه سر او را

برزید پلید فرستاد آخر الامر قهر و غلبه نامزد لشکریان یزیدیان گشته تا سه روز بموجب حکمی که وی کرده بود
اباحت حرم مدینه منوره و نهب اموال و قتل نفوس و فسق نساء شعار ایشان بود و ابن قتیبه نقل میکند که
اهل مدینه منوره بعد از مقاربت لشکر یزید در حفر خندق مشاورت نموده هم براساس خندق رسول الله
صلے الله علیه و آله وسلم خندقی حفر نمودند و تا پانزده روز در آنجا مشقتے کشیدند و گرداگرد مدینه مطهره قلعه
ماخارست بنیاد نهاده راه در آمد بر دشمنان ببستند و از هر طرف تیر و سنگ انداختن گرفتند تا مجال قرصت
براعدا تنگ ساختند مسلم بن عقبه از هول این واقعه در گوشه حره در خرید و بمروان کس فرستاد تا در کشف
این واقعه حیله برانگیزد و مروان نیز و بنی حارثه آمده بعضے از ایشان را در دام طمع در آورده گفت که اگر
از یک جانب سر راهے کشاده شود من آنرا به یزید پلید بوسیم تا با انعام و صلات جائزات سنیه مکافات شما
بکند خداعه از بنی حارثه بگفته مروان گرفتار دام حیله و فریب آمده راه بر ایشان کشاده و ادنتا لشکریان
مسلم بن عقبه راه آمد یافتند طوائف اهل مدینه مطهره که در هر ناحیه ایستاده بودند بر مدخل اهل شام
رسیده بمقاتله و محاربه در افتادند و ابن ابی خیثمه بسند صحیح رسانیده میگوید که اشیاخ مدینه منوره حدیث میکردند
که معاویه در حالت احتضار موت یزید پلید را پیش خود طلبیده گفت چنین ائم که ترا از اهل مدینه منوره روئے
پیش خواهد آمد باید که علاج آن واقعه بمسلم بن عقبه کنی که هیچکس را ناصح تر از او در این واقعه نمی بینم چون یزید
پلید بعد از پدر بر سر ریاست نشست بعد از وقوع واقعه بر نهجی که مذکور شد هم بر وصیت پدر عمل نموده هم
اهل مدینه منوره با نصرام رسانیدند الله علم آورده اند که زنی نزد مسلم بن عقبه بفریاد آمد و در باب پسر خود
که در بند وے بود تضرع بسیار نمود حکم کرد تا زود پسرش را از بند بیرون آورده گردن بزنند و سر او را بنزد
آن زن آوردند و گفت تو بسلامت حیات خود بس نمیکنی تا بشفاعت پسر نیز آمده اند که تا سه روز
اکثر اهل مدینه منوره را در بند داشت که بوی طعام و شراب بمشام ایشان نرسید سعید بن المسیب را که
از کبار تابعین بود پیش وی آوردند گفت بیعت یزید اختیار کن وی گفت بیعت کردم بر سیرت ابو بکر و عمر

ساخت و ابن مرجانه حکم فرستاد تا بغزای ابن زبیر رود ابن مرجانه در امتثال این امر توقف نموده
گفت لا والله هرگز جنگ نکنم بر آن فاسق قتل فرزند پیغمبر را با غوای بیت الله زاده الله تشریفا و تعظیما پس مسلم بن
عقبه را فرستاد و با او وصیت کرد که اگر در اثنای محاربه بوقوع آید حصین بن نمیر سکونی را خلیفه گیر و گفت
اینها را که من ترا بر سر ایشان میفرستم سه بار دعوت کنی اگر در مقام اجابت و قبول در آیند بگذار و الا
با ایشان جنگ و مقاتله کن بعد از انکه بر ایشان غالب آئی تا سه روز حرم مدینه منوره را اباحت کن و هر چه
در انجا باشد از مال و سلاح و طعام نصیب لشکریان ساز و بعد از سه روز دست تطاول از
ایشان برگیر با علی بن حسین سلام الله علیهما تعرض مکن که وی در اتفاق داخل انجماعت نیست
بعد از وصول خبر این لشکر با اهل مدینه منوره ایشان نیز به تهیا و استعداد مدافعت اهل فساد برخاستند
و با جماعت بنی امیه که محصور بودند گفتند که با ما عهد و بیعت کنید که بکر و فا و بر نخیزید و جاسوسی
و کشف اسرار ما نکنید و مظاهرت اعدای ما و امداد ایشان ننمائید و اگر نه فی الحال تمامه شما را در
تیغ سیاست هلاک میگردانیم بنی امیه از راه مدافعه و قت اضطرار حال صورت عهد و اتفاق با ایشان بر بسته بطریق نفاق
همراه ایشان بدرون مسلم بن عقبه بیرون مدینه آمدند مروان بن الحکم پسر خود عبد الملک را در خفیه لمسام بن عقبه فرستاد
تا از ناحیه حرم در آمده سه روز هم کار را موقوف دارد بعد از سه روز وی مشاورت با اهل مدینه منوره آورد و گفت
تدبیر چیست و چه میکنید گفتند غیر از محاربه و مقاتله تدبیری نیست تا دفع این فتنه و فساد از حرم این خیر البلاد
کرده شود مروان گفت اثارة ما دفع فتنه و فساد خوب نیست گردن اطاعت و انقیاد آن نهید و با ما بیعت نمائید که
مصلحت آنست اهل مدینه منوره را این سخن پسند نیفتاد و قرار بر محاربه داده بر آمدند عبد الله بن غسیل سوار شد
و در صف قتال در آمده داد شجاعت و مردانگی داد مسلم بن عقبه بعلت ضعف و مرضی که داشت او را بر سریری
نشانده حد میان و صف بر داشته بودند و تحریص و ترغیب لشکریان خود می نمود عبد الله بن مطیع نیز
با هفت پسر خود مقاتله کرده مدرجه شهادت رسید و مسلم بن عقبه سر او را

مطهره عود نمودند زبان بسب و شتم یزید پلید بکشادند و به بی دینی و شرب خمر و ارتکاب منهیات
و ملاهی و لعب کلاب و دیگر اوصاف ذمیمه او را یاد کردند و از بیعت او خلع و تبری نمودند و باقی
اهل مدینه منوره را نیز از قصد بیعت و اطاعت او بیزار ساختند مذکر که یکی از ان جماعت بود گفت احدی
وی مرا صد هزار درهم جائزه داد و احسان نمود و لیکن من آستی را از دست ندهم وی شارب خمر است
و تارک صلوة و بعد از خلع بیعت یزید شقی اهل مدینه قرار بیعت بر عبد الله بن حنظلة الغسیل دادند
و عثمان بن محمد را که عامل یزید پلید بود اخراج نموده ساحت کرامت این بلدهٔ مطهره را از لوث
اغیار پاک ساختند و عبد الله بن حنظله میگفت والله از بیعت یزید پلید بیرون نیامدیم و بر وی خروج
نکردیم تا نترسیدیم که سنگ از آسمان بارد و هم ابن جوزی از ابو الحسن مدائنی که یکی از ثقات
رواة است نقل میکند که اهل مدینه منوره بعد از ظهور دلائل فسق و فجور یزید پلید بر منبر آمده
خلع بیعت او نمودند عبد الله بن ابی عمرو بن حفص مخزومی عمامهٔ خود را از سر برآورد و گفت
که اگرچه یزید مرا صله و انعام فرموده و در جائزهٔ من بیفزود و لیکن وی دشمن خدا دائم السکر است
من او را از بیعت خود آوردم همچنانکه دستار خود را از سر خود برآوردم دیگری برخاست و نعلین خود
را از پای خود برآورد و بر همین نهج خلع بیعت یزید پلید نمود تا انکه مجلس از عمائم و نعال پر شد بعد
ازان عبد الله بن مطیع را بر قریش و عبد الله بن حنظله را بر انصار والی ساختند و هر که از بنی امیه
بود همه را در دار مروان محاصره نمودند مروان و جماعه که با وی بودند وی استغاثت و استغاثت
به یزید پلید آورده از وی طلب لشکری نمودند وی مسلم بن عقبه را بر قتال اهل مدینه منوره برانگیخت و
وی پیر سمر بود با وجود ضعف حال در مقام جرات و تجلد آمده همت بر قتال اهل این بلدهٔ شریفه
بر گماشت مشار الیه لجم یزید نداد و رداء تا هر که قدم در سیر حجاز نهد سبا سفر و اسلحه جنگ از سر کار خاصه دیوان گیرد با
آن صد دینار بطریق انعام و جایزه بدهم در ساعت بدست وی دهند دوازده هزار کس را باین طریق بر قتل و فساد آنها

وهم قرطبی گوید که اهل اخبار گویند که مدینه منوره در آن زمان مطلق از مردم خالی ماند و قوا که در قرارات او نصیب وحوش و بهائم آمد و کلاب و دیگر حیوانات در مسجد شریف آرام گاه ساخت و مصداق آنچه مخبر صادق بدان خبر داده بود بظهور آمد انتهی ترجمه کلام قرطبی و طبرانی که از اعاظم علماء حدیث است در خبری طویل از عروه بن الزبیر روایت کرده که چون معاویه رخت اقامت بدار آخرت کشید عبد الله بن الزبیر از انقیاد و اطاعت یزید پلید گرانی نمود و از عقد بیعت او ابا آورد و لب بسب و شتم وی زبان برگشاد و چون صوت ایشان به یزید رسید سوگند یاد کرد که او را جز غل در گردن نیارد و شخصی را بطلب وی فرستاد و یاران عبد الله بن زبیر باو گفتند که اگر از نقره غل سازی و از برای او ببری سوگند یزید در گردنت بندی و بالای آن جامها پوشی هرآینه صلح تو باو بطریق امن و سلامت اقرب باشد عبد الله بن زبیر گفت خداوند تعالی هرگز او را در ین سوگند راست گونگرداند من هرگز برای غیر حق نرم نشوم تا سنگ سخت در زیر دندان نرم نشود بعد ازان عبد الله بن الزبیر بنیاد دعوت کرد و مردم را باطاعت خود خوانده یزید پلید بن معاویه مسلم بن عقبه مری را با لشکری از اهل شام بقتال اهل مدینه برانگیخت و حکم کرد تا بعد از تمام کار اهل مدینه متوجه مکه گردد و کار عبد الله بن زبیر نیز بآخر رساند چون مسلم بن عقبه بمدینه با سکینه درآمد بقایای اصحاب رضی الله عنهم که درین بلده مطیبه بودند رو بگریز نهادند و مسلم بن عقبه در قتل این بلده شریفه داد اسراف و فساد داده بجانب مکه معظمه روی نهاد و هم در اثناء راه بر بستر هلاک افتاد و لشکر و حصین بن نمیر کندی را خلیفه خود بگرفت و لمحاصره ابن الزبیر روی بمغنیق و احراق وصیت نموده رخت اقامت بدار البوار کشید و چون حصین بن نمیر را خبر موت یزید پلید رسید بگریخت و وقوع این مهام انتظام نیافت انتهی کلام طبرانی و ابن حجر گفته که چون سنه اثنین و ستین درآمد یزید پلید بن معاویه عثمان بن محمد بن ابی سفیان را که بسر عم او بود بمدینه منوره فرستاد تا اهل آنرا به بیعت وی دعوت نماید عثمان بن محمد جماعه را از اهل مدینه بجانب یزید پلید روانه ساخت بعد ازان که انجماعت از پیش یزید پلید بحکم العود احمد

که اینها بدست و پای تو واقع نشود اکنون درین واقعه ائمه اهل سیر و تواریخ بطریق تفصیل و اجمال تقریر
مقال کرده و در اینجا عبارت هریکی از ائمه بر هر نحوی که تقریر کرده مجمل یا مفصل مترجم گردد تا در تقریر و تحریر
اصل قضیه تغیر و نقصان راه نیابد و الله اعلم قریبی میگوید که سبب در خروج اهل مدینه منوره از مدینه
مطهره که در بعضی احادیث واقع شده همین واقعه حره ست که در زمانی که این بلده مطهره در رونق
و عمارت بمرتبهٔ حسن و کمال رسید و بوجود بقایای اصحاب مهاجرین و انصار و علمای عالیمقدار از تابعین
اخیار مملو و مشحون بود حوادث و فتن بر سبیل تواتر و توالی روی بدان آورد و اهل مدینه از مخافت
این آفات اختیار رحلت از این موضع که محل رحمه و مهبط برکات ست نموده بیرون آمدند و یزید
بن معاویه مسلم بن عقبه مری را با لشکر عظیم از اهل شام بقتال اهل مدینه منوره فرستاد تا ایشان را
بحرهٔ مدینه مطهره در غایت شناعت و قباحت بقتل رسانیدند و صد و زنهک حرمت حرم نبوی
صلے الله علیه و آله و سلم نموده دادا باحت و الحاد دادند از نجهت این را واقعهٔ حره نام آمده و موقوع
این واقعه در حرهٔ واقم بود که بر مسافت یک میل از مسجد سرور انبیاست صلے الله علیه و آله
و سلم و یکهزار و هفتصد تن از بقایای مهاجرین و انصار و علماء تابعین اخیار بقتل رسانیدند و
از عموم ناس و رای انصار و اطفال ده هزار کس را کشتند و هفتصد تن از حاملان قرآن مجید و نود و هفت
از قوم قریش را در تحت تیغ ظلم در آوردند و فسق و فساد و زنا را مباح ساختند تا بحدیکه آورده اند
که هزار زن بعد ازین واقعه اولاد زنا زائیدند و اسپان را در مسجد پیغمبر صلے الله علیه و آله و سلم
جولان دادند و در روضه شریف که نام موضعی ست در میدان قبر و منبر منیف و حدیث صحیح ورود
یافته که روضه ایست از ریاض جنت اسپان بول و روث کردند و مردم را بر بیعت یزید پلید بر عهد عبودیت
بلکه اگر خواهد بفروشد و اگر خواهد آزاد کند و خواه بطاعت خدا جل و علا خواند خواه بمعصیت جبرا اکراه نمودند
چون نزد یزید پلید عبد الله بن مسعده رضی الله عنه ذکر بیعت بر حکم قرآن و سنت بزبان آورد و حال گردنش زدند

مارا و یاران را نان فرمود و غرات و گوشه گرفتن از خلق و در حدیث دیگر از ابو هریره آمده که گفت سوگند
بخدای که ذات من در قبضهٔ قدرت اوست که در مدینه سکینه مقاتله واقع شود که دین را چنان ستوده پاک برد
که موی سر ستر ندبیرون رود و دران روز از مدینه اگرچه بمقدار یک منزل باشد و نیز در رضی الله عنه میگفت
خداوند مرا از حوادث سنه ستین و امارت صبیان نگاهدار و پیش از رسیدن آن وقت مرا از دنیا بردار
اشارت بفرمان یزید بن معاویه دولت کرد که هم در سال ستین بر سیر شقاوت نشست و واقعهٔ حره هم در زمان
شقاوت لقطان او وقوع پذیرفت و احمدی در کتاب حره از ایوب بن بشیر روایت می آرد که حضرت
سید ابرار صلی الله علیه و آله وسلم در سفری از اسفار بیرون آمده بود چون بحره زهره رسید بتاب
و آیت مصیبت غایت انا لله و انا الیه راجعون برخواند صحابه دانستند که نگر در عواقب امور این سفر امری
که نه موافق مدعا بود معلوم آن حضرت گردید عمر بن الخطاب رضی الله عنه پرسید یا رسول الله چه دیدی
که ستر جامع نمودی فرمود اما امری که تعلق باین سفر شما داشته نباشد خود نیست گفتند یا رسول الله پس
کدام چیز ست بما نیم فرمود کشته شوند درین حره سنگستان آنهای که خیار امت من باشند بعد از اصحاب
من و در روایتی آمده که هرگاه باین موضع میرسید بدست مبارک خود اشارت میکرد و می فرمود کشته
شوند درین حره خیار امت من صلی الله علیه و آله وسلم و رضی الله عنهم و از ابن عباس نیز مثل این
روایت آمده و از کعب احبار روایت کرده اند که گفت در توریت آمده که در سنگستان شرقی مدینه مطهره
مقتولان باشند که روبهای ایشان روز قیامت در روشنی مثل ماه شب چهاردهم باشد و ابن زباله
روایت میکند که روزی در عهد امیر المومنین عمر یاران بسیار بادیه بود و وی با یاران خود بسیر سواد مدینه منوره
بیرون آمده تا بلوصنعی رسید که از حرهٔ واقم گویند و سیلهای آب از زهر کنار روان میرفت کعب احبار هم دران میان
بود گفت به تحقیق یا امیر المومنین سیلهای خون ازین حره روان گردد چنانچه این آب میرود عبد الله بن زبیر رضی الله عنه نزدیک
آمد و گفت در کدام زمان بود این واقعه یا ابا اسحق کعب گفت ای ابن زبیر پیر پیر و بترس که

که اینها بدست و پای تو واقع نشود اکنون درین واقعه ائمه اهل سیر و تواریخ بطریق تفصیل و اجمال تقریر
مقال کرده و در اینجا عبارت هر یکی از ائمه بر هر نحوی که تقریر کرده مجمل یا مفصل مترجم گردد تا در تقریر و تحریر
اصل قضیه تغییر و نقصان راه نیابد و الله اعلم قریبی میگوید که سبب در خروج اهل مدینه منوره از مدینه
مطهره که در بعضی احادیث واقع شده همین واقعه حره ست که در زمانی که این بلده مطهره در رونق
و عمارت بمرتبهٔ حسن و کمال رسید و بوجود بقایای اصحاب مهاجرین و انصار و علمای عالیمقدار از تابعین
اخیار مملو و مشحون بود حوادث و فتن بر سبیل تواتر و توالی روی بدان آورد و اهل مدینه از مخافت
این آفات اختیار رحلت از این موضع که محل رحمه و مهبط برکات ست نموده بیرون آمدند و یزید
بن معاویه مسلم بن عقبه مری را با لشکر عظیم از اهل شام بقتال اهل مدینه منوره فرستاد تا ایشان را
بحرهٔ مدینه مطهره در غایت شناعت و قباحت بقتل رسانیدند و صد و سه تن حرمت حرم نبوی
صلے الله علیه و آله و سلم نموده دادا باحت و الحاد دادند از نسبت این را واقعهٔ حره نام آمده و وقوع
این واقعه در حرهٔ واقم بود که بر مسافت یک میل از مسجد سرور انبیاست صلے الله علیه و آله
و سلم و یکهزار و هفتصد تن از بقایای مهاجرین و انصار و علماء تابعین اخیار بقتل رسانیدند و
از عموم ناس و از نساء و اطفال ده هزار کس را کشتند و هفتصد تن از حفاظان قرآن مجید و نود و هفت
از قوم قریش را در تحت تیغ ظلم در آوردند و فسق و فساد و زنا را مباح ساختند تا بحدیکه آورده اند
که هزار زن بعد ازین واقعه اولاد زنا زائیدند و اسپان را در مسجد پیغمبر صلے الله علیه و آله و سلم
جولان دادند و در روضه شریفه که نام موضعی ست در میدان قبر و منبر منیف و حدیث صحیح وارد
یافته که روضه ایست از ریاض جنت اسپان بول و روث کردند و مردم را بر بیعت یزید پلید بر عهد عبودیت
بلکه اگر خواهد بفروشد و اگر خواهد آزاد کند و خواه بطاعت خدا جل و علا خواند خواه بمعصیت جبرا اکراه نمودند
چون نزد یزید پلید عبد الله بن مسعده رضی الله عنه ذکر بیعت بر حکم قرآن و سنت بزبان آورد و حال گردنش زدند

مارا دران زمان فرمود عزلت و گوشه گرفتن از خلق و در حدیث دیگر از ابو هریره آمده که گفت سوگند
بخدای که ذات من در قبضهٔ قدرت اوست که در مدینه سکینه مقاتله واقع شود که دین را چنان سترده باز برد
که موی سر ستر ند بیرون رود دران روز از مدینه اگرچه بمقدار یک منزل باشد و نیز در رضی الله عنه میگفت
خداوندا مرا از حوادث سنه ستین و امارت صبیان نگاهدار و پیش از رسیدن آن وقت مرا از دنیا بردار
اشارت بزمان یزیدی دولت کرد که هم در سال ستین بر سیر شقاوت نشست و واقعهٔ حره هم در زمان
شقاوت نظام او وقوع پذیرفت واحدی در کتاب حره از ایوب بن بشیر روایت می آرد که حضرت
سید ابرار صلی الله علیه و آله وسلم در سفری از اسفار بیرون آمده بود چون بحره زهره رسید بانگ
و آیت مصیبت غایت انا لله و انا الیه راجعون برخواند صحابه دانستند که اگر در عواقب امور این سفر امری
که نه موافق مدعا بود معلوم آن حضرت گردید عمر بن الخطاب رضی الله عنه پرسید یا رسول الله چه دیدی
که استرجاع نمودی فرمود اما امری که تعلق باین سفر شما داشته نباشد خود عنیت گفتند یا رسول الله پس
کدام چیز ست بما نیز فرمود کشته شوند درین حره سنگستان اما کسی که خیار امت من باشد بعد از اصحاب
من و در روایتی آمده که هرگاه باین موضع میرسید بدست مبارک خود اشارت میکرد و می فرمود کشته
شوند درین حره خیار امت من صلی الله علیه و آله وسلم و رضی الله عنهم و از ابن عباس نیز مثل این
روایت آمده و از کعب احبار روایت کرده اند که گفت در توریت آمده که در سنگستان شرقی مدینه مطهره
مقتولان باشند که روبهای ایشان روز قیامت در روشنی مثل ماه شب چهاردهم باشد و ابن زباله
روایت میکند که روزی در عهد امیر المومنین عمر باران بسیار بارید بود و وی با یاران خود بسیر سیول مدینه منوره
بیرون آمده تا بموضعی رسید که آنرا حرهٔ واقم گویند و سیلهای آب از هر کنار روان گردان میرفت کعب احبار هم دران محل
بود گفت بتحقیق الله یا امیر المومنین سیلهای خون ازین حره روان گردد چنانچه این آب میرود عبد الله بن زبیر رضی الله عنه نزدیک
آمده گفت در کدام زمان بود این واقعه یا ابا اسحق کعب گفت ای ابن زبیر بپرهیز و بترس که

وترک احترام این عالی مقام تا آنکه بعضی علما بآن رفته اند که صغیره درین بلده حکم کبیره دارد همچنانکه بعضی
بمضاعف معاصی در حرم شریف کی قائل شده والله اعلم **فصل** از اشنع شنایع وافظع قبایح که در زمان
یزید پلید بن معاویه بعد از قتل حضرت امام حسین بن علی سلام الله علیهما وقوع یافته واقعهٔ حره است که آنرا
حره واقم وحرهٔ زهره گویند موضعی ست در سواد مدینهٔ مطهره بر مسافت یک میل هرچه از جنس قتل و
وفاد و هتک حرمت این خیر البلاد باشد درین قضیه بوجود آمده اگرچه ذکر آن باعث کدورتی در صفای وقت
طالبان صافی ضمیر بود ولیکن چون وقوع آن مصداق قول مخبر صادق ست که پیش از زمان وقوع بدان
خبر داده ومرجع ومآل آن بظهور فضائل وخصائص این بلدهٔ عظیم الشان بود بمقتضای مضمون حدیث
نبوی صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود هرکه ایذا وتخویف اهل مدینه کند عاقبت حال او در دنیا و
آخرت بعذاب ونکال عائد گردد چنانچه از سیاق قصه وشن خواهد شد لازم افتاد بدین مناسبت که
اشارتی بدان نموده شود بدانکه بعضی علما بر انند که آنچه در بعضی اخبار معجزات آثار ورد یافته که زمانه
بیاید که مدینه منوره بعد از بلوغ وی نهایت مرتبه رونق وجمال وعمارت روی بخرابی نهد ومردم ترک آن
کنند وسکن وماوای وحوش ودواب گردد مصداق آن همین واقعهٔ هائله ست ولیکن تحقیق وفحار چنانچه
امام نووی اشارتی بدان کرده آنست که احتمال در آخر زمان نزدیک قیام ساعت باشد زیرا که بعضی علامات
وامارات که درین اخبار ورد یافته درین قضیه بظهور نیامده چنانکه در روایت این شیبه آمده که جمال
این بلدهٔ عظیمه ویران بود ومنزل وحوش گردد بعد ازان وحشیان از قبیلهٔ مزینه بیایند چون مدینه منوره را
باین حالت به بینند بیکدیگر بطریق تعجب بگویند که مردم کجا شدند پس نه بینند مگر ثعالب وعوانی را وقوع
احتمال در آخر زمان ست ودر خصوص این واقعه نیز اخبار وآثار صحیح با اشارت وصریح آمده است از ابوهریره رضی الله عنه روایت
کرده اند که گفت روزی پیش آمد که اهل مدینه را از مدینه بیرون کنند پرسیدند کیست که بیرون آرد ایشان را
گفت امرالسوء ودر حدیث بخاری ومسلم آمده که هلاک امت من بدست قبیلهٔ از قریش بود گفتند پس چه می فرمائی یا رسول الله

ازین منزل فانی بدار باقی برده گفت از پیغمبر صلعم شنیدم که گفت هر که اهل مدینه را بترساند مدبر ستیکه
گویا مرا بترسانید و در روایات نسائی آمده مَنْ اَخَافَ اَهْلَ الْمَدِیْنَةِ ظَالِمًا اَخَافَهُ اللّٰهُ وَکَانَتْ عَلَیْهِ لَعْنَةُ
اللّٰهِ وَالْمَلَائِکَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ و در حدیث دیگر آمده که هیچ عمل او از فرض و نفل مقبول نیست و احادیث
درین باب بسیارست سید علیه الرحمه میگوید که ظاهر در آنست که امیر مشار الیه که جابر از و میگریخت
بشیر بن ارطاة بود زیرا که قرطبی از روایت ابن عبد البر آورد که معاویه بعد از قضیه تحکیم حکمین بشیر
بن ارطاة را با لشکر انبوه بمدینه منوره فرستاد تا عهد بیعت از اهل این بلده معظمه بر خلافت او بگیرد
ابو ایوب انصاری رضی الله عنه دران وقت از جانب امیر المومنین علی سلام الله علیه عامل مدینه
مکرمه بود وی از هیبت خوف قرار بر فرار داده بجناب ولایت مآب مرتضوی سلام الله علیه
ملحق شد و بشیر بمدینه مدآمد و گفت اگر نه عهد امیر المومنین و حکم او بر خلاف آن بود یک مرد در ین
شهر زنده نمی گذاشتم و همه را تحت تیغ سیاست می کشیدم بعد ازان تمامهٔ اهل مدینه منوره را به بیعت
معاویه باز طلبید و رسولی به بنی سلمه فرستاد که اگر جابر بن عبد الله را حاضر نکردید دیگر شما در عهد و
امان من نیستید جابر چون ازین خبر شنید بخدمت ام سلمه آمد و صورت حال با وی باز گفت و در حاضر آن
مجلس استشاره نمود و گفت که این بیعت ضلالت ست در و امید فلاح نیست و در ترک
آن امان نه مدبر بیعت ام سلمه جابر را گریانا و جبرا باختیار بیعت رخصت داد و اکثر اهل مدینه رو بگریز نهادند
و در جرهٔ بنی سلیم مختفی شدند علما گفته اند رحمة الله علیهم این لعن که برارادهٔ ظلم و فساد بر اهل مدینه
منوره در و یافته نه لعن کفار و اهل شرک ست که این مطلق از رحمت الهی و نعمت نامتناهی حرمان
از دخول جنت بران مترتب گردد بلکه حاصل آن دور افتادن ست از ادراک رحمت خاص حضرت
صمدیت جل و علا و در آمدن در بهشت و اول امر باز مرهٔ اهل قرب و ارباب اصطفا که ذلیل
شان بجهت ظلم و فساد ملوث آلوده باشند و فی الحقیقت مقصود تهدید و توبیخ ست بر اضاعت ادب

یا بد مواخذه نکنند و تا توانند درگذرانند اجتنبوا الکبائر مادام که ایشان یعنی اهل مدینه ارتکاب کبائر
نکنند این هنگام آنچه حق شریعت مطهره باشد در حق الله و حقوق العباد اقامت نمایند من حفظهم کنت له شهیدا و شفیعا یوم القیمة هر که حفظ حرمت ایشان کند روز قیامت شاهد و شفیع او باشم و من لم یحفظهم سقی من طینة الخبال و هر که حق حرمت اهل مدینه نگاه ندارد آنچه را او از طینت خبال بود و طینت خبال حوضیست در دوزخ که ریم و زردابهای دوزخیان در ان جامع گردد و نعوذ بالله منها از انجمله آنست که در حدیث صحیح مسلم آمده که لا یرید احد اهل المدینة بسوء الا اذابه الله فی النار کما یذوب الرصاص او یذوب الملح فی الماء هر که با اهل مدینه اراده بدی کند و در مقام ایذاء ایشان آید بعقوبت ملک جبار گرفتار آید و مانند ارزیز در آتش و نمک در آب بگداز و بعضی این را تخصیص بعقوبت آخرت نموده اند و ظواهر احادیث و شواهد احوال برخلاف آن شاهدست چه بعد استحقاق عذاب آخرت جریان تقدیر الهی بران وجه آمده که هر که بقصد محاربه اهل مدینه و ایذاء ایشان نطاق شقاوت بر میان بست در ادنی مدت ببوال و نکال آن هلاک شد از سعید بن المسیب رضی الله عنه آمده است که روزی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بر مدینه مشرفه مشرف بود پس سر و دست مبارک خود را برآورد و گفت اللهم من اراد نی و اهل بلدی بسوء فاجعل کیده فی نحره خداوندا هر که با من و با اهل بلد من بد اندیشد زود هلاکش کن چنانچه وقوع بعضی وقایع که در زمان یزید بن معاویه و غیر آن وقوع یافته بر صدق این مقال شاهد حال اند امام احمد حنبل در حدیث صحیح از جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت میکند امیری از امرای فتنه بمدینه قدوم آورد جابر رضی الله عنه در ان زمان در مدینه بود و حاشیه بصیرش لعبت کبر سن و فنا بود گفتند مصلحت وقت در انست که چند گاه از مقابلت این ظالم کمیسو شوی تا از آفت این فتنه و مخافت این ابتلا سلامت مانی گوید که دستها بر کتف دو پسر خود نهاده بود و از مدینه بدر رفت بواسطه ضعف و پیری و عدم بصر بر زمین خورد گفت هلاک باد کسیکه رسول خدا را بتر سانید یکی از پسران او پرسید که ترسانیدن رسول خدا چگونه بود با انکه وی صلی الله علیه و آله وسلم رخصت اقامت

دیگر اماکن شریفه و مقامات منیفه که در فضل و کرامت هر کدام از انها اخبار و آثار وارد و دریافته است چنانچه
بهرجی لذان صفایح این اوراق شرف انتقاش خواهد یافت انشاء الله تعالی از انجمله آنست که چون سلطان
بضرب شمشیر آمده و فتح مدینه نموده آن حضانچه در ذکر باعثه هجرت سید کائنات علیه افضل الصلوة ایمنی نوعی
از وضوح باید از انجمله آنست که برون آمدن از ذی الحجه شرعیه مقرون بوعید شده و لهذا صحابه رضوان
الله علیهم بعید از ادای مناسک حج زود عود بمدینه منوره میکردند و در مکه معظمه زیاده بر قدر ضرورت اقامت
نمی کردند چنانچه هنوز جریان عادت آن اهل سعادت برین روش یادازان میدهد طیبت صبر از زیارت محال
بود اهل شوق را و وزر انکه در بهشت برین یافته جا کند ۵ از انجمله تحریم حرم اوست مثل مکه چنانچه ذکر آن
در احادیث بسیار وقوع یافته و علما را در تحدید حدود آن و ترتب حکم تحریم بران اختلاف ست مذهب امام اعظم
ابو حنیفه رح آنست که معنی حرمت او مجرد تعظیم و تکریم ست بی ثبوت احکام دیگر مثل حرمت صید و قطع شجر
و لزوم جزا و مذهب امام شافعی حرمت و ترتب احکام بر آن مثل حرم مکه ست بلا تفاوت و تحقیق این مسئله
و ابواب فقه بسین مسطور ست سید علیه الرحمه در اطناب و اطالت کلام در ینمقام با قصی الغایت
کوشیده ست و الله اعلم از انجمله آنست که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله وسلم مردم را وصیت
نموده بر اکرام اهل این بلده شریف و تعظیم سکنه این بقعه عظیم و ثبوت این مدعا از وعیدی که
برایذا و تخویف اهل مدینه وقوع یافته چنانچه معلوم شود و ضوح می پذیرد باز یادت احادیث دیگر که
بطریق متنوع بعنوان تاکید در ین باب وارد شده قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم آلمدینة منهاجی
مدینه مقام هجرت منست و منهاجی روش منست حوالجا من کنایه از وجود مقدس خود نمود صلی الله علیه و آله
وسلم و منهاجی مستقیمی و

یا بد مواخذه نکنند و تا توانند درگذرانند ما اجتنبوا الکبائر مادام که ایشان یعنی اهل مدینه ارتکاب کبائر
نکنند این هنگام انچه حق شریعت مطهره باشد در حق الله وحقوق العباد اقامت نمایند من حفظهم کنت
له شهیدا و شفیعا یوم القیمة هر که حفظ حرمت ایشان کند روز قیامت شاهد و شفیع او باشم ومن لم یحفظهم
سقی من طینة الخبال و هر که حق حرمت اهل مدینه نگاه ندارد انجزا او از طینت خبال بود و طینت خبال چرکی
ست در دوزخ که ریم و زرداب های دوزخیان دران جامع گردد و نعوذ بالله منها از انجمله آنست که در
حدیث صحیح مسلم آمده که لا یرید احد اهل المدینة بسوء الا اذابه الله فی النار کما یذوب الرصاص او یذوب الملح
فی الماء و معنی هر که با اهل مدینه اراده بدی کند و در مقام ایذاء ایشان آید بعقوبت ملک جبار گرفتار
آید و مانند ارزیز در آتش و نمک در آب بگدازد و بعضی این را تخصیص بعقوبت آخرت نموده اند و ظواهر
احادیث و شواهد احوال برخلاف آن شاهدست چه بعد استحقاق عذاب آخرت جریان تقدیر الهی
بران وجه آمده که هر که بقصد محاربه اهل مدینه و ایذاء ایشان نطاق شقاوت بر میان بست در اولی بذلت
بوبال و نکال آن هلاک شد از سعید بن المسیب رضی الله عنه آمده است که روزی رسول الله صلی الله علیه وآله
وسلم بر مدینه مشرف بود پس رد و دست مبارک خود را برآورد و گفت اللهم من اراد نی و اهل بلدی
بسوء فاجعل هلاکه خداوندا هر که با من و با اهل بلد من بد اندیشد زود هلاکش کن چنانچه وقوع بعضی وقایع
که در زمان یزید بن معاویه وغیر آن وقوع یافته بر صدق این مقال شاهد حال اند امام احمد حنبل در حدیث صحیح
از جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت میکند امیری از امرای فتنه بمدینه قدوم آورد جابر رضی الله عنه در ان زمان در
مدینه بود عایشه بصرش بعلت کبر سن رفته بود گفتند مصلحت وقت در انست که چند گاه از مقابلت این ظالم کسیو
شوی تا از آفت این فتنه و مخافت این ابتلا سلامت مانی گوید که دستها بر کتف دو اسپر خود نهاده بود
واز مدینه بدر رفت بواسطه ضعف و پیری و عدم بصر بر زمین خورده گفت هلاک باد کسیکه رسول خدا را
بترساند یکی از پسران او پرسید که ترسانیدن رسول خدا چگونه بود با انکه وی صلی الله علیه وآله وسلم رخصت قتال

دیگر اماکن شریفه ومقامات منیفه که در فضل وکرامت هر کدام از انها اخبار وآثار وارد ویافته است چنانچه
بهرجی لذان صفایح این اوراق شرف انتقاش خواهد یافت انشاء الله تعالی از انجمله آنست که فتح سائر بلدان
بضرب شمشیر آمده وفتح مدینه بقرآن چنانچه در ذکر باعثه هجرت سید کائنات علیه افضل الصلوة ایمی نوعی
از وضوح یابد از انجمله آنست که بیرون آمدن ازوی بی حجت شرعیه مقرون بوعید شده ولهذا صحابه رضوان
الله علیهم بعد از ادای مناسک حج زود عود بمدینه منوره میکردند ودر مکه معظمه زیاده بر قدر ضرورت اقامت
نمی کردند چنانچه هنوز جریان عادت آن اهل سعادت برهمین روش باد ازان میدهد بلبیت صبر از وی محال
بود اهل شوق را وزرا نکه در بهشت برین یافته جا کند ؛ از انجمله تحریم حرم اوست مثل مکه چنانچه ذکر آن
در احادیث بسیار وقوع یافته وعلما در تحدید حدود آن مرتب بحکم تحریم بیان اختلافات ست مذهب امام اعظم
ابو حنیفه رحمه الله آنست که مصطفی حرمت او مجرد تعظیم وتکریم ست بی ثبوت احکام دیگر مثل حرمت صید وقطع شجر
ولزوم جزا ومذهب امام شافعی حرمت وترتب احکام بر آن مثل حرم مکه ست بلا تفاوت وتحقیق این مسئله
در ابواب فقه بسین مبسوط ست سید علیه الرحمه در اطناب واطالت کلام در ینمقام با قصی النهایت
کوشیده ست والله اعلم از انجمله آنست که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم مردم را وصیت
نموده بر اکرام اهل این بلده شریف وتعظیم سکنه این بقعه عظیم وبثبوت این مدعا از وعیدی که
برایذا وتخویف اهل مدینه وقوع یافته چنانچه معلوم شود وضوح می پذیرد باز یادت احادیث دیگر که
بطریق متنوع بعنوان تاکید در ین باب وارد شده قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم آلمدینة خیر لهم
مدینه مقام هجرت منست وفیها مضجعی ومنبری وست حوالجاه من کنایه از وجود مرقد مطهر خود نمود صلی الله علیه وآله
وسلم وفیها سبتی ودر مدینه ست کبیت من که هم ازین بقعه با منتها دنبکر ملائکه رحمت که هر روز وشب
بر تربتش در بشان محفوف ومشمول ست بخیر وحقیق علی امتی حفظ حرمتی الزامی لازم وسزاوار ست امت را
من که حفظ حرمت همسایهای مثل آرند ودر رعایت حقوق انسان سستی فرو نگذارند وهر چه از انسان صدور

که روزی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم دست در دست علی مرتضی سلام الله علیه در بعضی بساتین مدینه میگذشت ناگاه از میان نخله آوازی برآمد که هذا محمد سید الانبیاء وهذا علی سید الاوصیاء ابو الائمة الطاهرین بعد ازان گذر نخله دیگر افتاد آواز آمد که هذا محمد رسول الله هذا علی سیف الله ازین جهت اورا صیحانی نام کردند که صیحه ریغت یعنی آوازست وازابن عباس رضی الله عنهما روایت آمده است که کان احب التمر الی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم العجوة فرمود که دوست ترین انواع تمر پیش سرور کائنات عجوه بوده وما نا که این خاصیت مذکوره در وی از ره گذر محبت آنحضرت آمده صلی الله علیه وآله وسلم وکفی دلیلا امام نووی میگوید علیه الرحمة که تخصیص این نوع تمر از میان سائر انواع وتخصیص این عدد خاص که سبع است از جمله اسرارلیست که جز شارع را لمعرفت حکمت آن راه نباشد ما را بدان ایمان باید آورد واعتقاد کرد وآنکه بعضی علما گفته اند که آن از تاثیر زمینی مخصوص ست یا کیفیت هوائی خاص یا خاصیت زمان منتظر نشان آنحضرت ست یا از امور اکثری الوقوع ست نه دائمی الثبوت یا از نخله خاص بود که وجود او الان مفقود ومعدوم ست تمام این احتمالات تکلفات واهیه ست که ناشی از تقیید بحکم عقل بوالفضول ست وعجب ست از موسی که تا باین اثر رسیده باشد واین خبر شنیده که سرور انبیا صلی الله علیه وآله وسلم این نوع را از میان انواع تمر دوست داشته وبرغبت خورده باز در خاصیت شفائی وتاثیرات باطل اهل طبیعت دست زند یا از بی نسبتی این شخص سید بخدا نعوذ بالله من سنة ملبت چوالب بکوزه نمی کوزه نبات شود ؛ زکوزه قطره چکد چشمه حیات شود ؛ از انجمله اشتمال این بقعه شریفه ست بر مسجد شریف نبوی صلی الله علیه وآله وسلم که آخر مساجد انبیاست ودر مسجد قبا که اول مسجدیست که در دین محمدی صلی الله علیه وآله وسلم تاسیس یافته ماین قبر شریف ومنبر که روضه ایست از ریاض جنت ومنبر عالی منظر که قوائم عنبر شمائلش بهشت برین مقام دارد وجبل احد که از جبال جنت ومحب محبوب حبیب خداست صلوات الله وسلامه علیه ومقبره بقیع که مقام ومقر آل کرام واصحاب عظام اوست صلی الله علیه وآله وسلم ومشهد سید الشهداء واو سائر شاید

خود گوید که میدانید که این قصر سفید که مینامید حبیبیت این مسجد احمدست بعد ازان قصد در آمدن مدینه کند
دبر هر سر راه آن ملکی باید موکل که حفظ و حراست آن میکند پس در نواحی وادی که مجمع سیول اوست
خیمه زند و مدینه با سکینه سه بار بزلزله در آید و هر که در دی بود از جنس کافر و منافق و فاسق بحانب جبال رود
و مدینه از هر خبث و نجس منزه و مطهر گردد این روز ست روز خلاص از انجمله آنست که حکیم مطلق جل و علا و
تراب این بلده مطهره و ثمارا و خاصیت شفا نهاده در احادیث کثیره آمده که در غبار مدینه شفاست از
هر علت و در بعضی طرق آمده من الجذام والبرص و در بعضی اخبار تراب موضعی مخصوص که اورا صعیب گویند و
وادی بطحان گویند تخصیص یافته و آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بعضے اصحاب خود را امر فرموده تا از غایت
بدان خاک پاک علاج کنند و در مدینه منوره خلفاً عن سلف الی منتهی متوارث آمده و در نقل این تراب از زیر آب مداوی آثار
ورد و یافته و آنکه منع نقل تراب حرم کنند این خاک را از عموم آن تخصیص نمایند والله اعلم و اکثر از علما این علاج را
بالتجربه صنم کرده اند و شیخ مجدالدین فیروز آبادی میفرماید که من خود بتجربه کردم مرا غلامی بود که مدت سال کامل رفته
و بعارضه تپ گرفتار مانده بود پاره از زین خاک برگرفتم و در آب انداختم و بخوردن آن تعلام دادم همدران روز
صحت یافت و کاتب حروف نیز بمشاهده و تجربه این معالجه مشرف گشته دران ایام که بسعادت اقامت این
رحمت انجام مشرف بود بعارضه از عوارض بمآمل اقدام که باتفاق اطبا منذر و منجر از هلاک و فناست پی بسته
شده استشفا هم بدین خاک پاک نمود در اقرب اوقات باسهل وجوه ازین محنت خلاص یافت اما استشفا به
اثمار این بلده الابرار در صحیحین آمده هر که هفت خرمای عجوه نامشتا بخورد هیچ زهری و هیچ سحری در وی کار گر نیاید الحدیث
عائشه صدیقه رضی الله عنها این را از برای علت ذوداء که بصعوبت اشتهار دارد امر میفرمود و عجوه نوعی ست از
تمر که اهل مدینه آنرا میدانند و بعضے گویند که اصل آن از ان نخله ایست که سید کائنات علیه افضل الصلوة بدست
مبارک خود نشانده بود و انواع تمر در مدینه در کثرت بحدیست که احصای آن دشوار باشد سید علیه الرحمه
در تاریخ کبیر یکصد و سی و نه تمره و یکی از انواع تمر صیحانی ست که بروایت جابر رضی الله عنه بثبوت رسیده

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آوردہ اند کہ در ایام جاہلیت ہر کہ قصد قدوم مدینہ کردی وخواستی کہ از جایہ
سلامت ماند چون بر موضعی کہ او را ثنیۃ الوداع گویند برسیدہ بار باز آوازخر کردی وتسمیہ این موضع بہ
ثنیۃ الوداع ہم ازین جہت ست کہ اگر شخصے بوصول این موضع آوازخر نکردی گفتندی کہ وی توریع
حیات خود کرد وخود را ہلاک ساخت تا وقتی کہ در زمان سعادت نشان ہجرت حضرت سید کائنات
یکی از شعرائے عرب کہ نام وی عروۃ بن الورد بود قصد قدوم مدینہ کرد وبا این موضع وصول یافتہ بود عمل بہ
سنت سیئہ وعادت شنیعۂ ایشان نکرد وگفت شعر لعمری لمن عشرت من خشیۃ الردی ۔ نہاق الحمیر
بخروج ۔ ہیچ ازان آفتی کہ متوہم عوام المقام بود بوی نرسید ازان باز این عادت شنیع متروک شد وذکر
ثنیۃ الوداع در کتب احادیث بسیار واقع ست وجہ تسمیہ این ست کہ نقل کردہ شد ومشہور این ست
کہ آنرا ثنیۃ الوداع ازان گویند کہ اہل مدینہ تا آن موضع برای توریع مسافران مشایعت میکردند آنگاہ
آنست کہ این بلدہ مطہر از نجاست ودجود دجال کہ در آخر زمان برآید محفوظ ومصئون ماند بروایت صحیحین ثابت
شدہ کہ دران زمان بر ہر سر راہ مدینہ جمعی از ملائکہ موکل باشند کہ حراست او کنند وازدر آمدن دجال مانع
آیند ودر حدیث دیگر آمدہ کہ بر روی زمین ہیچ شہری نبود کہ دجال آنرا پی نسپرد مگر مکہ ومدینہ ودر حدیث
مسلم آمدہ کہ خروج دجال از جانب مشرق بود بعد ازان قصد مدینہ کند ودر پس جبل احد فرود آید ملائکہ روی
او بجانب شام گردانند وی ہم در شام ہلاک شود ودر صحیحین آمدہ کہ مردی باشد بہترین مردمان از مدینہ
بجانب دجال برآید وبگوید گواہی میدہم تو آن دجالی کہ رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم از خروج تو
خبر داده ست الحدیث بطولہ ابو حاتم از معمر رضی اللہ عنہ روایت میکند کہ وی گفت چنین گویند کہ آن
مرد حضرت علیہ السلام وامام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ در حدیث صحیح روایت کرده ست کہ روزے
آن حضرت یاد کرد از یوم الخلاص وذکر او مکرر بر زبان مبارکش جاری آن حضرت حریان یافت صحابہ پرسیدند
یا رسول اللہ یوم الخلاص چیست فرمود کہ دجال بیاید وچون جبل احد برآید ومکہ کند صحابہ

نسخہ در آخر کتاب الملاحم از ابن ماجہ علیہ الرحمۃ مذکور شد

الحسنات عقوبة بين السيئات وبالجملة صفت تركيبه وتطهيريه جميع اقسام مذكوره لازم اين بلده طيبه است از جمله
آنست كه سيد كائنات عليه افضل الصلوة در حق مدينه بارها دعا بخير وبركت كردى وفرمودى اللهم بارك
لنا في مدينتنا وبارك لنا في صاعنا وبارك لنا في مدنا اللهم ان ابراهيم عبدك وخليلك ونبيك وانا عبدك ورسولك
وانه دعاك لمكة وانا ادعوك للمدينة بمثل ما دعاك لمكة ومثله معه از امير المومنين علي مرتضى سلام الله
عليه رواية كرده اند كه روزى بخدمت آنسرور از مدينه برآمديم وبجره سقيا كه محل سعد بن ابي وقاص بود رسيديم
حضرت صلى الله عليه وآله وسلم آب طلبيد وضو ساخت واستقبل قبله ايستاد فرمود خداوندا ابراهيم بنده تو وخليل
تست دعا كرد براى اهل مكه بخير وبركت من نيز بنده تو ورسول توام دعا ميكنم ترا براى اهل مدينه بخير
وبركت خداوندا بركت ده ايشانرا در مد ايشان وصاع ايشان چنانكه بركت دادى اهل مكه را دو برابر هر يك بر
كه مر اهل مكه را دادى ايشانرا دو بركت عطا كن واحاديث درين باب بسيارست وهر جا كه دعا به بركت
در مد وصاع ورد ويافته مراد بركت وخير وفيض است ودر آنچه مطلق واقع شده شامل نعمت دارين وآثار
بركات ظاهر وباطن درين بلده قدسى موطن معائن ومشاهدست از آنجمله آنست كه آنحضرت دعا كرد
منقل تب ووبا از حوزه اين بلده طيبه بجحفه كه دار شرك وطغيان بود ومدينه پيش از دعا واجابت استاد
سيد كائنات ارض حمى ووبا بود نقل ست كه در ابتداء قدوم مدينه اصحاب معالى نصاب آنحضرت
بعارضه تب دريافتند وابو بكر صديق رضى الله عنه ومولى او بلال وعامر در يكخانه افتاده بودند عائشه
صديقه رضى الله عنها بامر آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم بجز وارى ايشان آمد والدر پرسيد كه حال پدر
ديد كه در يك گوشه خانه افتاده وبسختى تب دريافته ومى گويد شعر كل امرء مصبح في اهله والموت ادنى
من شراك نعله ودر گوشه ديگر بلال وعامر را ديد كه كفار قريش را لعنت ميكنند وبياد مكه ومواضع آن اشعار
اشعار ميخوانند واز ارض مدينه وشدت آن شكايت دارند پس حضرت سيد كائنات صلى الله عليه وآله وسلم
دعا كرد كه اللهم حببها الينا كحبنا مكة او اشد وصحها وبارك لنا في صاعها ومدها وانقل حماها فاجعلها بالجحفة
وبارا از اين بلده بجحفه برد وصد در اينمعنى يكى از معجزات عظيمه آن حضرت است

از ساحت عزت این بلده طیبه و بقول اکثر علما این جا صیت مذکور در وی در جمیع ازمان و دهور پیدا است
روایت کرده اند که اعرابی با آن حضرت برقرار اقامت مدینه بیعت کرد روز دیگر بعارضه تب در مانده پیش آنحضرت
آمد و طلب فسخ این بیعت نمود و استیذان رجوع بوطن اصلی کرد و آن حضرت درین قضیه این حدیث فرمود
و نیز نقل کرده اند که عمر بن عبد العزیز در وقت برآمدن از مدینه مطهره با اصحاب خود میگفت تمنی آن نکون
ممن نفتته المدینة میسرم از انکه ما بتم از انکه مدینه نفی و اخراج شان کرده باشد و تمام و کمال این خاصیت
عظیم در روزی پدید آید که در آخر زمان دجال ظهور کند و بمدینه مطهره راه نیابد پس هر که از اشرار ناس در وی بود
بمناسبت وی بیرون رود و ساحت کرامت این بقعه شریفه از غبار شر و کدورت مطلقا مطهر گردد چنانکه
از احادیث که درین باب وقوع یافته معلوم میشود و طهارت او اکنون از ارباب شرک و اهل ادیان دیگر
ست که مخالف دین اسلام اند از یهود و نصاری و امثال ایشان که محل خبث کامل و عناد بالغ اند و انهائی
که بخباثت ذنوب و نجاست معاصی ملوث باشند اگر استمرار وجود شان تا وقت آخر اتفاق افتد ممکن که
نفی و ازالهٔ آنها بعد از موت بوقوع ملائکه نقاله نقل اجساد طغیانی آنها از زمین ارض مقدسهٔ منوره چنانکه بعضی
علما بران رفته اند و حکایات صالحین نیز درین باب نقل یافته والله اعلم بصحته و بالجمله هر که از اهل شفاعت
آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم از اهل خبث کامل که بسبب آن از زمین بلده کریمه واجب النفی و الاخراج
گردد نیست و بعضی مضمون این حدیث را بر تخلیص نفوس و تزکیه او از میل شهوات رذیله و لذات شهوانیه که لازم
احتمال شدت و محنت فقر و بلاست حمل کرده یعنی اقامت مدینه مطیبه و تحمل شدائد او چنان نفس را ذلیل سازد
ریاضت بگذارد و از کدورت نفسانیت و شهوات جسمانیت پاک سازد که گرد آهنگران ذهب فضه را تا در
بازار حشر او را قدر و قیمت باشد بلیت قلب زاندوده نستانند در بازار حشر خالصی باید که از آتش برون
آید سلیم باشد و شک نیست که روایت تنفی الذنوب موید و مقوی این احتمال ست زیرا که نقاء کدورات ذنوب
با توالی رحمات و تتالی برکات که بجوار قدس شعار سید ابرار حاصل و نازل ست صورت ندارد ان

که رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود که حق سبحانہ وتعالی این جزیره را و برایتی این قریه را از نجاست شرک پاک گرداند اگر نجوم ایشانرا گمراه نکند پرسیدند یا رسول اللہ گمراه کردن نجوم چگونه است فرمود حق سبحانہ وتعالی بامرخود باران فرستد ایشان گویند تمرد در منزل فلان آمد ماران شد از انجمله آنست که رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم امت را ترغیب کرد وتحریص فرمود براقامت این بلده طیبه وصبر بر شدت ومحنت واختیار موت دران فرمود مَنْ صَبَرَ عَلَى آذَاهَا وَشِدَّتِهَا كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا وَشَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ گفته اند شهید برای مطیعانست وشفیع مر عاصیانرا فرمود مَنْ مَاتَ بِالْمَدِينَةِ كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وابن ماجه وعبدالحق بتصحیح این حدیث نموده باین لفظ روایت کرده اند مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ فَمَنْ مَاتَ بِالْمَدِينَةِ كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا هر که تواند که در مدینه بمیرد گو بمیر البته بشرف شفاعت وسعادت شهادت من مشرف خواهد شد ودر حدیث دیگر آمده که اول کسیکه از امتان من شرف شفاعت من یابند اهل مدینه اند ثم اهل مکه ثم اهل الطائف از انجمله آنست که سید انبیا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دعا کرد که رحلت او بدار آخرت درین بلده کریمه بود وکذلک اصحاب وابناع او رضی اللہ عنہم در حدیث آمده که آنحضرت فرمود اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ مَنَايَانَا بِمَكَّةَ خداوندا مرا موت بمکه مکن وروح مرا جز بمدینه مگیر ونیز در حدیث آمده که بر روی زمین بقعه نیست که دوست دارم قبر خود را دران الا مدینه نقل ست که غالب دعای عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ این بود که اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدِ رَسُولِكَ وگویند که امام مالک رحمة اللہ علیہ غیر از یکبار حج نگذارد ودیگر برای نماز فرض حج بار دیگر از مدینه نکرد مبادا که موت او در غیر مدینه جای دیگر واقع شود مدت عمر خود در مدینه بود وهم در مدینه مدفون گشت از انجمله آنست که در حدیث صحیح بطرق متعدده وارد شده است اَلْمَدِينَةُ تَنْفِي خُبْثَ الرِّجَالِ كَمَا تَنْفِي الْكِيرُ خُبْثَ الْحَدِيدِ یعنی مدینه دور میکند خباثت مردمان را چنانکه کیر آهنگر دور میکند خباثت آهن را یعنی خاصیت ازاله خبث وپلیدی مثل کیر آهنگر است که ازاله چرک آهن میکند ودر صحیح البخاری آمده که اَنَا طَيْبَةُ تَنْفِي الذُّنُوبَ كَمَا تَنْفِي الْكِيرُ خُبْثَ الْفِضَّةِ مدینه پاک ست پلیدی گناهان را چنان برد که کیر آهنگر چرک نقره را مراد نفی واتلاف اهل شر وفساد

است و نگذارین شعر رمز ۴ هی حب الدیار لاهلها ؛ وللناس فیما یعشقون مذاهب ؛ مصرع از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است ؛ فاقول و باللہ التوفیق **فصل** از جمله فضائل مدینه طیبه آنست که پیش ازین رقم زده کلک بیان گشت که حضرت پروردگار تعالی و تقدس حبیب خود را صلے اللہ علیه وآله وسلم از مکه امر بهجرت نمود و بمدینه حکم اقامت فرمود به کمالات ظاهر و باطن که در عالم قوت و استعداد بود جمع و مخزون بود همه را درین بلده شریفه بعمل آورد و او را مبدا جمیع فتوحات و مفتاح خزاین برکات گردانید و تربت پاک او را صدف گوهر عنصر شریفش ساخت که تا در قیامت بقعه این مین به جوار وجود پاکش مشرف بوده فیض بخش ملک و ملکوت باشد عائشه رضی اللہ عنها میگوید که چون روح پاک محمدی صلی اللہ علیه وآله وسلم قبض کردند صحابه در موضع دفن اختلاف نمودند علی بن ابیطالب سلام اللہ علیه فرمود که بر روی زمین بقعه شریفه تر و گرامی تر نزد پروردگار عالم جل و علا نباشد ازین بقعه که قبض روح پاکش در وی کرده و ابوبکر صدیق رضی اللہ عنه نیز مطابق این کلام حدیثی از آن سرور صلی اللہ علیه وآله وسلم نقل کرد تا اجماع صحابه انعقاد یافت که هم در موضع قبض مدفون کردند و از جمله فضائل مدینه محبت حبیب خداست مر او را صلے اللہ علیه وآله وسلم که چون آن سرور از سفری قدوم می آورد و قریب بحوالی مدینه میرسید ناقه خود را که بر وی سوار بودی تحریک میکرد و تیز تر می راند بجهت باعثه شوق و محبت که بوصول مدینه باسکینه انبعاث می یافت و ردای مبارک از دوش کرامت نیوش نیفگندی و فرمودی هذا طابه **بیت** ای نفس خرم باد صبا ؛ از بر یار آمده مرحبا ؛ گرد و غباریکه بر چهره مبارکش نشستی پاک نمودی اگر یکی از صحابه سرور خود از جهت گرد و غبار پوشیدی منع فرمودی و گفتی که خاک مدینه شفاست چنانکه در تتمیله و شفا فیه اشارتی بدان رفت از انجمله آنست که علی مرتضی سلام اللہ علیه از رسول صلی اللہ علیه وآله وسلم روایت کرده که شیاطین نا امید شدند از عبادت شان درین بلده یعنی مدینه نهایت انچه مانند شود تحریشی ست که باقی مانده میان ایشان و عباس رضی اللہ عنه روایت کرده

است بامر الهی پس عدم انتقال وی صلی الله علیه وسلم بمکه از خیبت ست نه از ارباب فضیلت جوابش آنست که اصل امر الهی بر انچه مقتضی حکمت ست ما اقامت مدینه و عدم انتقال بمکه لابد بینی بر افضلیت و باشی از اجبیت او خواه بود عند الله اذ الحبیب لا یختار لحبیبه الا ما هو احب و اکرم عنده **بیت** حیف ست جای چون تو نگاری بچشم من ☆ در دل نشین که منزل خاص ز برای لست ☆ انیست مباحثه و مذهبی که نزد علماست تو نسبت نگاهدار و بر شرف محبت باش و باین اعتقاد باش که بعد از جناب احدیت غرشانه فضیلت محمدست صلی الله علیه و آله وسلم بر هر که و هر چه بهر وجه و بهر جهت که ویرا فضیلت دهی ملاحظه کن باقی هر چه غیر اوست فضیلت آن بر نفاست نسبتی ست که با جناب وی دارد خواه مکه بود خواه مدینه مکه مبعث اوست و منشاء او و مدینه مقام و مقر او تو تابع امر الهی باش و محبت حبیب او نزاع و عصبیت مکن در مکه سطوت و جلال امر او و در مدینه برکت کمال دین او بین همه جا ملاحظه امر خدا کن و همه جا مشاهده نور محمد لا اله الا الله محمد رسول الله **نظم** در هیچ ذره نیست که نور محمدی ☆ از طلعت وجود اضافی نه طالعست ☆ دریای فیض جود الهی وجود اوست ☆ انهار کائنات بوی جمله راجع ست ☆ نشنیده سپهر طائر از انفاس فیض اوست ☆ این نکته پیش اهل نظر امر واقع ست ☆ فردا لوای حمد بدست محمدست ☆ متبوع اوست و جمله جهانش متابع ست ☆ **نظم** بیا تا در مدینه نور احمد ☆ ببینی از دو دیده لامع ☆ جمال مصطفی بی پرده بینی ☆ چو خورشیدی که نبود ابر مطلع ☆ بیا ای کور چشم تیره باطن ☆ ببین او را بگوشه صد برهان ساطع ☆ بروق شعله سوز انجا لوایح ☆ بدور دین فروز آنجا سواطع ☆ بنجوم اهتدا آنجا فروزان ☆ بشموس اصطفا آنجا طوالع ☆ چو از ناری کجا تو نور بینی ☆ بود هر کس باصل خویش راجع ☆ چرا با خویش دشمن گشته تو ☆ چه خود را میزنی بر سیف قاطع ☆ ولیکن کی توانی دید این نور ☆ چه نور نظرت گردید ضائع ☆ نصیحت کردمت دیگر تو دانی ☆ فان الدین عند الله واقع ☆ اکنون محامد و فضائل مدینه پیغمبر خود بیان کنم وقت وقت ست و فرصت غنیمت تو استماع کن و مذکر حبیب باد و ما از وی و ذوق گیر مذهب علما امدان و بخوان و لیکن ذوق مشرب اهل محبت از دست مده **مصرع** جانب عشق عزیز ست

گوید و بقولی برجون و آن نیز نام مکانیست قریب معلا بالبناء و بکه معظمه خطاب کرد که تو ای بلده که نزد
محبوب ترین بلادی پیش من اگر نه قوم تو مرا از تو بیرون می آوردند من نیز نمی رفتم و این دلالت دارد بر فضلیت
مکه و احبیت او نزد رسول رب العالمین صلی الله علیه و آله وسلم اجمعین جواب ازین دلیل آنست که صدور این
قول ازان سرور در اول امر و ابتدای کار بود پیش از ثبوت فضل مدینه و ظهور آن بوحی سماوی که بعد ازین
واقعه نزول یافت و بعد از طول اقامت بمدینه و ظهور دین و علو امر و حصول برکات و سنوح فتوحات و افاضات
خیرات و اشاعت مبرات ظاهر شد که این بقعه افضل و اکمل ست از سائر بقاع و بلاد و لهذا از جناب
صمدیت التماس و استدعاء برکت در مدینه اضعاف آن نمود که در مکه ست التماس مودت کرد و در دعا چنانکه
احادیثی که متضمن این مضمون اند در صحیفه ظهور انتقاش پذیرد انشاء الله تعالی و فرمود اللهم حبب الینا المدینة کحبنا
مکة او اشد خداوندا محبوب گردان ما مدینه را چنانکه مکه بلکه بیشتر ازان و طبرانی در معجم کبیر از رافع بن خدیج رضی الله
عنه روایت کرده که گفت شنیدم از رسول خدا که فرمود صلی الله علیه و آله وسلم المدینة خیر من مکة و امام مالک در
موطا روایت کرده که عمر رضی الله عنه بطریق توبیخ و انکار بعبد الله بن عباس مخزومی گفت هیهات تو میگوئی
که افضل از مدینه ست می باز گفت مکه حرم خداوند تعالی ست مقام امن اوست و درست خانه اوست و سبحان الله
عمر فرمود من در حرم خدا و بیت او چیزی نمیگویم باز فرمود تو میگوئی که مکه افضل از مدینه ست می باز گفت مکه حرم خدا
ست که درست بیت اوست عمر فرمود من در حرم خدا و بیت الله چیزی نمیگویم چند بار همین کلام تکرار فرمود و فهم
ازین کلام امیر المومنین عمر رضی الله عنه ظاهر میشود که در تفضیل مدینه بر مکه کعبه معظمه مستقیم ست و دعا تفضیل
مدینه ست بر بلده مکه غیر بیت الله و حاکم در مستدرک خود روایت کرده که آنحضرت در وقت غربت هجرت منیفرمود
اللهم انک ان اخرجتنی من احب البقاع الی فاسکنی فی احب البقاع الیک خداوندا اگر مرا از بقعه که پیش من محبوب ترین بقاعست
بیرون کردی پس سکونت من در بقعه کن محبوب ترین بقاع پیش تو بعد از ظهور اثر اجابت این دعا این بقعه محبوب ترین بقاع شد
هم پیش خدا و هم نزد رسول او و لهذا بعد از فتح مکه عود باو نکرد و هم بر اقامت مدینه استقامت فرمود اگر گویند که اولیت بهجرت

برجمیع مضاعفت افضل راجح بود و اگر مطلق مضاعفت ثواب کافی بودی در افضلیت پس مقرر شد که افضلیت اهل مکه بر خارج مسجد حرام بهیچکس را خلافی معلوم نیست تا آنکه در صحت نماز فرض در درون کعبه علما را اختلاف ست امام مالک جائز ندارد و حنیه جای مضاعفت ثواب پس معلوم شد که اسباب افضلیت منحصر در مضاعفت ثواب ست امری دیگر که سبب قبول درگاه الهی و افاضهٔ جود نامتناهی او عز اسمه گردد نیز تواند بود و چون قبر شریف نبوی افضل محال افاضهٔ رحمت و برکت و رضوان و مهبط ملائکهٔ حضرت رحمن ست تواند بود که بهرکت جوار آنمقام رحمت آثار فیض و عنایت و محبت حضرت صمدیت حالتی و نوریتی و قبولی نصیب کردد که نه مضاعفت اعمال و مزید طاعات حصول پذیرد و حال آنکه سرور کائنات صلے الله علیه و آله وسلم چون بصفت حیات دران بقعهٔ قدس سمات باقی و قائم ست و بر اعمال و طاعات و ترقیات امم و شک نیست که اعمال او صلی الله علیه و آله وسلم از تمامهٔ عباد با وجود فرض مضاعفت اکثر و اجم و افضل ست و چون آن حضرت همیشه در ازدیاد و استغفار و شفاعت امت ست وصول فیض از قرب جوار مدینهٔ مطهره و نفع آن بدیشان بیشتر بود از حصول نفع طاعات مضاعفه که بمکهٔ محترمه اکتساب نمایند و این کلام امام تقی الدین سبکی ست و رعایت وقت و نهایت نفاست و لطافت رحمة الله تعالے علیه **دلیل دیگر** که بر فضیلت مکه معظمه آورده اند آنست که وی محل ادای مناسک و قربات ست مانند حج و عمره با وجود ثواب و فضائل که در اتیان این اعمال و رد و دیعت **جواب** میگویند که حق سبحانه تعالی در اتیان مدینه مشرفه نیز چیزی کرامت فرموده که عوض حج و عمره تواند بود و در احادیث آمده که هر که قصد مسجد رسول صلی الله علیه و آله وسلم کند تا دو رکعت نماز در وی بگذارد ثواب حج کامل دریابد و هر که قصد مسجد قبا کند تا دو رکعت نماز در وی بگذارد ثواب عمره نصیب او کردد با آنکه در یافت نماز در مسجد نبوی صلی الله علیه و آله وسلم در هر روز و شب کرات مرات میسر ست و حج خود در سال یکبار تواند یافت **دلیل دیگر** بر فضیلت مکه مکرمه آنست که در حدیث آمده ست که مکه خیر بلاد الله و در روایتی دیگر احب ارض الله و ایضاً سید کائنات علیه افضل الصلوة و اکمل التحیات در وقت بیرون آمدن از مکه مکرمه بمقامی که آنرا حزوره

گویند

چه بر بلدهٔ مکرمهٔ مکه و چه بر خانهٔ کعبهٔ مشرفه و خانهٔ کعبه معظمه افضل بود از بلدهٔ مکرمه مطیبه مدینه غیر بقعهٔ شریفه
قبر نبوی صلی الله علیه وسلم و باقی مدینه افضل از باقی مکه یا علی العکس در اینجا اختلاف ست و حجج و دلائل که
بر خیریت و افضلیت مدینه اجرا نموده اند در ضمن ذکر فضائل و تعداد محامد او بوضوح خواهد پیوست و خلاصهٔ
آن محبت حضرت سید المرسلین ست صلی الله علیه و آله وسلم مر این بلدهٔ شریف را اکثر و ابلغ از محبت سائر بلدان و اقامت
او در و حصول فتوحات عظیمه مترقبه و وصول کمالات شریفه موعوده و قوت اسلام و رواج دین بودن او
منبع کل خیرات اول و آخر و معدن تمامهٔ کمالات ظاهر و باطن با علاوه سعادت عظمی و نعمت کبری که نبوی
از سائر بقاع سماوی و ارضی امتیاز یافته که وجود مرقد شریف و قبر منیف آنحضرت ست صلی الله علیه و آله وسلم
و هیچ نعمت از نعمتهای دنیوی و اخروی مادی موازات و مواسات نتواند کرد و هیچ عملی بعد از فرائض و واجبات
بزیارت آن برابر نتواند بود با ضمیمه آنچه در احادیث صحیحه از طرق متعدده آمده که خلق هر نفسی از تربتی ست که
مدفون گردد در وی پس لازم آید که خلق نفس زکیه حضرت سید کائنات صلی الله علیه و آله وسلم از تربت طیبه مدینه
باشد و کذلک نفوس اکثر آل و اصحاب و تابعین رضی الله تعالی عنهم اجمعین که در این بقعهٔ شریفه آسوده اند
و کفی به فضلا و شرفا و اقوی دلیلی که در جواب افضلیت مکه ایراد یافته مزید و مضاعف ثواب اعمال ست در مسجد
مکه بلکه در تمامهٔ حرم آن چنانکه بعض اقوال علماء دران ناظر ست و در احادیث صحیحه آمده که یک نماز در مسجد نبوی
برابر هزار نماز ست و در مسجد حرام بصد هزار و لیکن آنها که قائل اند بافضلیت مدینه در جواب آن میگویند که اسباب
فضیلت منحصر نیست در مضاعف ثواب تواند که این خاصیت مخصوص مکه باشد و انواع کرامات و برکات از محبت
خدا و رسول او و منفعت اسلام و اهل آن مخصوص مدینه بوده و در تائید و تقویت این کلام می آرند که همچنانکه ادای
صلوة مرتوجه عرفات را در عرفات و ظهر یوم النحر در منا افضل ست از ادای آن در مسجد حرام با اشتمال آن
بر مضاعفت مذکوره و حقیقت آن بر کسی ست که در رعایت اتباع آنسرور حاصل ست یا آنکه حاصل مضاعفت
خیر کثرت عدد و تعدد و کمیت بیش نیست و تواند که عملی که باعتبار عدد و کمیت اقل بود بحسب کیفیت و حالت

سیدة البلدان در حدیث شریف بروایت امیر المومنین عمر رضی الله عنه آمده یا طیبة یا سیدة البلدان

باب دوم

در بیان فضائل مدینه المنوره واضح گردد انشاء الله تعالی

در بیان فضائل و محامد این بلدهٔ عظیمهٔ شریفه که باحادیث و آثار ثبوت رسیده زاده الله تشریفا وتعظیما بدانکه اجماع امت واتفاق علماست که افضل بقاع واکرم بلاد مکه مکرمه ومدینهٔ مشرفه است زادهما الله تکریما وتشریفا لیکن در تفضیل وترجیح یکی ازین دو بلدهٔ معظمه بزرگان اختلاف واقع شده بعد از انعقاد اجماع کافهٔ علما رحمة الله علیهم بر تفضیل انچه ضم اعضای شریفه سید کائنات صلی الله علیه وسلم کرده از موضع قبر شریف بر سائر اجزای ارض حتی الکعبة المنیفه وبعض علما گفته اند بلکه سائر سموات حتی العرش العظیم وگفته اگرچه در کتب قوم صریح ذکر سموات وعرش وقوع نیافته لیکن انمیقال از ان قبیل ست که بر هر که القا کنند بی توقف وانکار بروی ننگ آید آسمان و زمین هر دو مشرف بتشریف اقدام او نیند بلکه اگر تمامهٔ اجزای زمین را بر سموات بجهة آنکه بقعهٔ قبر شریف او از اجزای زمین ست ترجیح نمایند جای آن دارد و در آخر این کلام سخن بخلافی که در تفاضیل سموات وارض واقع شده میگردد و در ان مقام مقتضی کلام امام نووی آنست که جمهور علما تفضیل سموات بر ارض رفته اند وبعضی زمین را بر آسمان فضل داده که مستقر انبیا ومدفن ایشانست علیهم الصلوٰة والسلام جمهور گویند که اگر زمین مستقر ومدفن اجسام ایشان باشد آسمان محل ومقر ارواح مقدسهٔ ایشانست وبعد از تحقق حیات انبیا علیهم السلام در قبور جواب ازین کلام جمهور در غایت ظهور ست چه برین تقدیر همچنانکه مقر اجسام زمین ست محل ارواح نیز همین ست وبالجمله بعد از استثناء موضع قبر شریف وتفضیل مکه بر مدینه باعکس اختلاف ست مذهب امیر المومنین عمر وعبد الله بن عمر وطائفهٔ دیگر از صحابه رضی الله عنهم ومذهب امام مالک واکثر علماء مدینه تفضیل مدینه ست بر مکه وبعضی دیگر از علما در تفضیل مدینه بر مکه موافق ایشان رفته ولیکن کعبه شریفه را ازان میان استثنا نموده گفته که مدینه افضل ست از مکه الا خانهٔ کعبه پس محصل کلام چنان آمد که قبر شریف حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوٰة واکمل التحیات افضل واکرم بود علی الاطلاق والعموم

بامدینہ رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خطاب کرد کہ ای زمین پاک وای بقعۂ مطہر وای مکان مسکین لتجار
قبول کن و ہم مسکینیت خود سازد و در حقیقت این خطاب راجع بساکنان اوست تا بصفت مسکنت و رقت
کہ اصل او خشوع و خضوع ست متصف باشند و اہل دنیا و ارباب ثروت کہ نہ برین صفت باشند رغبت نکنند
اَللّٰھُمَّ اَحْیِنِیْ مِسْکِیْنًا وَاَمِتْنِیْ مِسْکِیْنًا وَاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَۃِ الْمَسَاکِیْنِ اَعْنِیْ فِیْ اَھْلِ بَلْدَۃِ حَبِیْبِکَ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ صلی
اللہ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین مسلمہ مثل مومنہ نیز از اسماء شریفہ اوست ایمان و اسلام یکی ست فرقی کہ ہست
آنست کہ غالب در ایمان رعایت معنی تصدیق قلبی ست کہ از امور باطنہ ست و در اسلام ملاحظۂ جانب اقرار
و انقیاد کہ احکام ظاہر ست و در ہر دو ہم اشتقاق از امان و سلامت نیز احتمال دارد مطیبہ متقدمہ
نزدیک بمعنی اسماء سابقہ اند و در معنی قریب با آنہا طیب قدس و طہارت و نزاہت و نظافت از لوازم
ذاتیہ این مکان شریف آمدہ مقر از قرار ست و در حدیث ست کہ اَللّٰھُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِھَا قَرَارًا وَرِزْقًا حَسَنًا
مکینہ نیز از اسماء عظیمۂ مدینہ ست از جہت مکانت و منزلتی کہ او را در حضرت خداوندیست ناجیہ
او از نجات ست یا از ناجا یعنی سرور ساخت او را یا بخوزہ کہ نام زمین بلند ست و وجوہ جمیع احتمالاتی در وی
ظاہر و باہر ست المدینہ اشہر اسماء این بقعۂ شریف و اعرف اعلام این بلدۂ عظیم ست و در اصل لغت
مدینہ نام بیوت مجتمعہ ست در کثرت و عمارت از حد قریہ تجاوز نمودہ باشد و بمرتبۂ مصر نرسیدہ کہ
پایان تر از ہمہ قریہ ست و بالاتر از ہمہ مصر و مدینہ و بلد در میان اند و بعضے مصر و مدینہ را در یک مرتبہ داشتہ
اند و این ظنیفہ علم لغت ست و الآن مدینہ علم مدینۂ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شدہ چنانچہ اگر مدینہ
مطلق ذکر کنند ہمین بلدہ معظمہ مراد افتد و در استعمال عرب او را بالف و لام آرند و ہمچنین نفاوت در لغت
عرب بسیار افتد چنانچہ نجم بر ہر کوکب کہ باشد اطلاق باید و لیکن النجم بالف و لام نام چند کوکبی مخصوص
ست کہ او را ثریا گویند اگر نسبت شخص بدیگر مدینہا کنند مدنی گویند بیاء و نسبت بمدینۂ رسول صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم مدنی آید بغیر یاء و در قرآن مجید بتسمیۂ او باین نام در چند محل واقع شدہ و در توریت نیز آمدہ

ایمکان شریف ست از جهت سکونت اهل ایمان در وی و انتشار احکام ایمان و شعائر اسلام از وی و باینکه
نفع و برکت و الفت و مسکنت از علامات مومن ست در مدینه با سکینه نیز این اوصاف پیداست و احتمال
دارد که اجرای این کلمه بر حقیقتش کنند و این بلده طیبه از وی حقیقت ایمان آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم
آورده باشد و محل تصدیق او شده چنانچه از تسبیح حصا بر دست شریف او و نطق جمادات باو
صلی الله علیه وسلم بصحت انمیعنی احساس توان کرد و در حدیث صحیح که در شان جبل احد واقع شده و نسبت محبت
آنحضرت مخصوص گشته دلالتی واضح بر این معنی توان یافت و در حدیث آمده ست والذی نفسی بیده یترنبها المومنة
میفرماید که سوگند بذات پاکی که جان من در قبضهٔ قدرت اوست بدرستیکه خاک مدینه مومن ست و نیز روایت
ست که نام او در توریت مومنه ست مبارکه نیز از القاب برکت مآب ایجاب استطاب ست و در احادیث
صحیحه آمده که حضرت سید کائنات در شان او و در شان جمیع اشیائی او حتی المد و الصاع دعا کرده فرموده
خداوندا برکت او زیاده گردان از انچه در مکه گردانیده و ظهور آثار این دعوات و مشاهدهٔ خیر و برکات در
وی از امور ظاهرست که شک و تردد در ان راه نیست مجموعه مشتق از جبر بجاء مهمله مفتوحه بمعنی سر
یا حر تیا بمعنی نعمت نیز اسم اوست و محبار زمینی را گویند که سریع النبات و کثیر الخیرات بود و وجود او بمعنی
در دو معانی مشاهدست محروسه محفوظه و محفوفه وجه تسمیه بدینها از معانی بعض اسامی مذکور ظاهر
شده باشد و در حدیث آمده که سر هر دو کوهیکه مدینه فرشته نشسته ست که مانع شیطان آن مسکنند مرحومه
و مرزوقه نام اول از توریت نقل کرده اند و وجه تسمیه بدان وشن ست که منزل و ماوای رحمة للعالمین
و محل مهبط رحمت ارحم الراحمین ست و از رحمتهای عام و خاص او بر اهل عالم افاضهٔ اقوات و ارزاق
حسیه جسمانیه و معنویه روحانیه ست که منعت و یرزقه من حیث لا یحتسب مر معتکفان باب توکل متوالی
ست مسکینه وجه تسمیه بدان اجمل نام مومنه بظهور رسیده باشد و در حدیث امیر المومنین علی سلام الله
علیه آمده که حق سبحانه تعالی بمدینه خطاب فرموده یا طیبة یا طابة یا مسکینة لا تقبلی الکنوز پروردگار عالم

با

اشعهٔ لمعات و آثار برکات این بقعهٔ شریفه دران پرتو انداخته باشد چنانکه در بلدهٔ دهلی و امثال آن
که بعضی از خادمان این درگاه و خاکساران این آرامگاه در آنجا خفته اند بیت هر کجا نوریست تابان ماه کمال
ظاهرست اصل آن از آفتاب این جمال افتاده است خیره به تشدید و خیره تخفیف نام این بقعهٔ کریمه است
که جامع جمیع خیرات دنیا و آخرت ست و حدیث اَلذُّرِّیَّةُ خَیْرٌ لَهُمْ لَوْ کَانُوا یَعْلَمُونَ که حضرت سید عالم
صلی الله علیه و آله وسلم از فتح امصار و بلدان و انتقال مردم در طلب سعت معیشت از مدینه بسوی آن
خبر داده مثبت آنست دار الابرار الاخیار و دار الایمان و دار السنة و دار السلام و دار الفتح
و دار الهجرة و قبة الاسلام همه القاب آنجناب مستطاب اند طیبها الله و طاب شافیه نام او
در حدیث آمده که خاک مدینه شفاست از هر علت حتی الجذام و البرص و در استشفا باثمار او نیز حدیث صحیح
به ثبوت پیوسته و ارباب علما متقدمین در کتاب اسماء مدینه و تعلیق آن المجموم نیز اثر آمده و حصول شفا
از امراض قلب و علت عصیان خود لازم و رود انیمکان عاقبت محمودست عاصمه نیز بحیث عصمت
مهاجرین از ایذا مشرکین بلکه حفظ جمیع ساکنان و قاصدان انمقام رحمت آمین از آفات و مخافات
دنیا و دین از اسماء اوست و اگر تسمیه بمعصومه که بمعنی محفوظ ست نیز بسبب محفوظ بودن او در اول بحجوم
موسی و داود علی نبینا و علیهما السلام از بعض جبابره و فراعنه و در آخر ببرکات نبی الرحمة صلی الله علیه وسلم
از دجال و طاعون از زهر مکروه و مشوم جائز دارند یا همین لفظ عاصمه باعتبار معصومه دارند نیز گنجایش دارد غلبه از
اسماء قدیمه اوست که در زمان جاهلیت نیز باین اسم موسوم بود چنانچه شیوع و غلبه و قهر و تسلط لازم و رود
و نزول این زمین عظمت وصول آمده هر که در وی نزول کرد آخر بصفت غلبه و بسمت اشتهار موصوف و موسوم
شده یهود بر عمالقه آمد و غالب شده اوس و خزرج بر یهود و کذلک مهاجران بر اوس و خزرج
و اعاجم بر مهاجران الا ماشاء الله و یکی از اسامی تهدید انتقامی او فاضحه ست که بد اعتقادان و بدکاران
در وی پوشیده نمانند و در آخر کارشان بفضیحت و رسوائی کشد نعوذ بالله من غضب الله مومنه نیز نام

للمدینة عشرة اسماء تبعد در روایات برد و سهم اول دلالت کرده و اسم سوم که جابره است صاحب کتاب انوار احمدی
از توریت نقل کرده و وجه تسمیه جبراوست مرشکسته را و لان غریبا و اغنا او مر بیکسان فقیر را و از جهت جبر
متغربان و گردن فرازان بر اطاعت او عان او بظهور آیات و شهود کرامات او و جبر بلاد و قهر عباد
بر اسلام و استسلام و انقیاد و مجبوره نیز در اسماء او وارد شده زیرا که وی مجبور حکم الهی است در سکونت
سید انبیا عبادیا صلی الله علیه و آله وسلم و جزیرة العرب نیز بقول بعض محدثان از حدیث
اخرجوا المشرکین من جزیرة العرب مدینه مطهره مراد است اگرچه بقول دیگران شامل تمامه ارض حجاز
آمده با تعدد و تکثر اقوال علما در تعیین و تحدید آن و محمد و حبیبه و محبوبه از اسماء مخصوصه مرغوبه اوست
و حدیث اللهم حبب الینا المدینة کحبنا مکة مثبت و موکد آنست حرم و حرم رسول الله به تشریف اضافی
نیز از القاب اوست و در حدیث مسلم آمده است که المدینة حرم و در حدیث طبرانی واقع است حرم
ابراهیم مکة و حرمی المدینة و علما را در تعیین حد حرم مدینه و اثبات احکام حرمت آن اختلاف است مشهور
و در محل خود مذکور و مسطور و شاید که در این اوراق نیز بطی از ان اشارتی رود انشاء الله تعالی حسنه نیز
از اسماء اوست که حسن حسی بسبب اشتمال بر حدائق و بساتین و عیون و انهار و جبال رفیع و فضای
وسیع و قباب عمارت و مشاهد و مزارات با اشتمال و احاطه نور و رونق حضور با جمیع اماکن و نواحی این بقعه
منور السرور و حسن معنوی بجهت وجود قدسی شهود حضرت حتمی که شاهد و مشهود حضرت پروردگار
و مقصد و مقصود کافه ابرار و وجود آل و اصحاب و اتباع او که جامع تمامه برکات و شامل جمیع کرامات اند
صلی الله علیه و آله وسلم در وی منحصر است عرف من ذاق و وجد من عرف مصرع ذوق این معنی بخشای بخدا
تا بچشی ؛ شعر ومن مذهبی حب الدیار لاهلها ؛ ولکن للناس فیما یعشقون مذاهب ؛ لا و الله با قطع نظر از لذات
باطن و حضور قلب که ثمره حسن اعتقاد و صدق و داد است اصل حسن و زیبائی که بحاسه بصر و چشم سر توان
یافت اینجا و درین شهر شریف است در هیچ شهری مشابه نمی افتد و مسموع نمی گردد و بعض جا که شمه از

وآکالة البلدان وآکالة القری نیز لملاحظهٔ تسلط او بجمیع امصار وغلبهٔ امر او در جمیع اقطار واعتنام
غنائم وارتفاع خزائن از القاب اوست وبعض علما این معنی را بر غلبهٔ فضل وعظمت رتبه حمل کرده یعنی
فضائل وخیر عظیم فضل او مضمحل ومتواریست چنانکه مکه مکرمه را ام القری گویند باعتبار عراقت واصالت او
نسبت بسائر بلدان گفته اند که مضمون آکالة القری نسبت به مفهوم ام القری اکمل وابلغ ست زیرا که
امومیت اقتضاء محو واضمحلال نکند الا ثبوت اصالت وحق امومیت بخلاف آکل که مستلزم فوات
واضمحلال ست ویکی از نامهای نامکان عظیم الشان ایمان ست که آیه مجیده وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ
که در شان انصار وثنای این محبان عالیمقدار نازل ست مبنی از انست ونیز مرجع ومآل ایمان مظهر مظهر
احکام آن این بلده مکرمه ست واز انس بن مالک روایت ست که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود
که فرشتهٔ ایمان که القاء والهام آن بر قلوب ارباب یقان میکند گفت که من ساکن مدینه شوم وهرگز از
وی بیرون نروم فرشته حیا نیز عقد موافقت با وی بربست که من نیز با تو ام ابدا از تو جدا نشوم لاجرم
این هر دو صفت حمیده در مدینه رسول کریم صلی الله علیه وآله وسلم مجتمع ولازم یکدیگر اند که الحیاء من
الایمان باره وبره که دال بر معنی بر وخیر اند نیز از اسامی صفات این مکان خیر سمات اند که منبع
خیرات ومعدن مبرات ست وبلد که در لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ خداوند تعالی بوی سوگند یاد کرده ست نیز
مراد بوی بقول بعض مفسران مدینه ست که بحلول ونزول سید المرسلین در رحیات ومحات علیه افضل الصلوة
واکمل التحیات نسبت تکریم ولباس تشریف بوی ارزانی شده وبقول اکثر علما مراد بوی مکه معظمه ونزول
سوره در مکه مرجح این قول است والله اعلم بیت رسول الله نیز از القاب شریفه اوست وجه تلقب
او باین نسبت کریمه او صاف شریفه در کمال وضوح وظهور ست ومضاهات ومناسبت او بعنوان سابق
که ام مکه مکرمه ست ظاهر وباهر بیت زهی سعادت آن بنده که گردد نزول شگهی به بیت خدا وگهی بیت
رسول ۞ جابر ذو جباره بتخفیف وجباره بتشدید نیز از اعلام اشیقام عزت انتظام حضرت

نسیمے وزد بطرۂ دوست ۔ چہ جای دم زدن نافہای تاتاریست ۔ و ایضاً تمامہ طیبہای این بلدہ مطیبہ را روائح مخصوص ہست کہ در ہیچ مکان نیست خصوصاً گل سرخ کہ بہ نسبت خاص آنسرور مشہور و معروف ست بیت نسیم جان فزایت تن مردہ زندہ گردد ۔ ز کدام باغی ای گل کہ چنین خوش ست بویت ۔ و در حدیث آمدہ ست کہ اِنَّ اللّٰہَ اَمَرَنِی اَنْ اُسَمِّیَ لِمَدِیْنَۃَ طَابَۃَ فرمود پروردگار عالم جل جلالہ مرا امر کرد کہ مدینہ را طابہ نام کنم و از وہب بن منبہ آمدہ ست کہ نام مدینہ در توریت طابہ و طیبہ و طیّبہ ست و مذہب امام مالک آنست کہ ہر کہ زمین مدینہ را بعدم طیب نسبت کند و ہوای او را ناخوش گوید واجب التعزیر گردد و او را حبس کنند تا آنکہ توبہ صحیح از وی بوجود آید پیش از زمان سعادت نشان نبوت مدینہ را یثرب و اثرب بر وزن مسجد میگفتند رسول خدا علیہ افضل الصلوات و اکملہا بامر الہی غ اسمہ او را طابہ و طیبہ نام کردہ گویند یثرب نام یکی از اولاد نوح ست علیہ السلام کہ بعد از تفرق ذریت او درین سرزمین مقام گرفت و علماء تاریخ را اختلاف ست کہ یثرب اسم مدینہ ست یا نام ناحیہ کہ در جانب غربی جبل احد ست و در وی عیون کثیر و نخل بسیار بود اکثر علما این قول را ترجیح نموده و ورود اثارب بصیغہ جمع مؤید آنست و ابن بالہ کہ یکی از اصحاب امام مالک ست و قدوہ مورخان مدینہ و بعضی دیگر از علماء نیز ذکر کردہ اند کہ مدینہ را یثرب تسمیہ نکنند و در تاریخ بخاری حدیثے روایت کردہ کہ ہر کہ یکبار یثرب بگوید باید کہ از برای او استغفار کند و تدارک آن دہ بار مدینہ گوید و امام احمد ابو یعلی روایت کردہ کہ ہر کہ مدینہ را یثرب گوید باید کہ استغفار کند ناصر و طابہ ست و امثال این روایات دیگر نیز آمدہ و وجہ کراہیت استعمال او ست از یثرب تحریک کہ بمعنی فساد ست یا تثریب کہ بمعنی مواخذہ و عقاب آمدہ ست یا آنکہ وی در اصل چون نام کافر ست تسمیہ این مکان شریف کہ ساحت عرشش از غبار شرک و کفر منزہ و مبرا ست مناسب نبود و آنکہ در قرآن مجید واقع شدہ یا اہل یثرب لا مقام لکم از زبان بعض منافقان ست کہ در تسمیہ او باین اسم او نفاق میدمند و بعضی اتحاد تیز تسمیہ مدینہ بہ یثرب واقع ست گویند وقوع آن پیش از ورود نہی ست و اللہ اعلم و از جملہ اسماء این بقعہ شریفہ ارض اللہ ارض الہجرۃ ست و آیہ کریمہ اَلَمْ تَکُنْ اَرْضُ اللّٰہِ وَاسِعَۃً فَتُہَاجِرُوْا فِیْہَا صحیح اطلاق این و نام واجب الاحترام ست

سید انام و اقامت در ان عالیمقام و رجوع بوطن بالخیر و السلام شنقد بهم فذکر فضائل و
آداب صلوة بر سید کائنات علیه افضل الصلوة و انچه متعلق ست بدین باب و الله ولیهم الثواب
الیه المرجع و المآب **باب اول** در ذکر مدینه مطهره و القاب این بلده شریفه منوره زادها الله تشریفاً
و تعظیماً بدانکه کثرت اسماء دلیل ست بر شرف مسمی و عظمت او چنانکه از کثرت اسمای الهی عز شانه و القاب
حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه و آله وسلم استیناس بانمعنی توان کرد علی الخصوص وقتی که هریک
از اسماء مشتق بود از ماخذی شریف و مشعر باشد به ثبوت صفتی عظیم و از جنس بلد ان هیچ بلدی نیست
که اسماء او بدین حد کثرت رسیده باشد که اسماء مدینه مطهره است بعض علماء در استقصاء و استقرای
آن کوشیده قریب بصد و بعضی زیاده و کم ازین حد ایراد نموده و درین اوراق انچه دلالت او بر شرف
و کرامت این مکان شریف اظهر و اتم باشد ثبت یافته پس بگوییم مبتدیا باسمه العظیم از اسماء مرغوب
که محبوب سید کائنات و منصوص حدیث کرامت آیات آنحضرت ست صلی الله علیه و آله وسلم **طابه**
بتخفیف موحده **طیبه** بسکون مثناة تحتیه **طیبة** بتشدید **طابیه** بلکه سائر مشتقات این ماده اگرچه ملاحظه
تعظیم و ادب اقتضاء توقیف و تخصیص نماید ولیکن شاید که دراین مقام دعوی وجود دلالتی بر جواز تعدیت
و تعمیم گنجایش داشته باشد و الله اعلم و اطلاق این اسماء جهت طهارت اوست از انجاس شرک و منافقت
او مرطباع سلیمه را طیب رائحه بلکه طیب تمامه مورا گفته اند که ساکنان این بقعه شریفه از تربت و درو دیوار
او روائح طیبه می یابند که در هیچ طیبی نتوان یافت و شاید که استشمام سمه از ین معنی بشامه ذوق
بعض صادقان غریب و محبان مشتاق نیز راه یافته باشد ابی عبد الله عطار گفته **شعر** **یطیب رسول الله**
طاب نشیمها ✦ **فما المسک و الکافور و الصندل الرطب** ✦ و شبلی که یکی از علماء صاحب وجدان ست میگوید
که تربت مدینه رائحه خاص ست که در هیچ مشک و عنبر نیست و گفته که انمعنی از اعجب عجائب ست و در حقیقت
هیچ عجب نیست و رجائیکه انفاس حبیب خدا رسیده باشد مشک و عنبر چه باشد **بیت** درانزمین که

وفاء الوفا بود اگر احیانا با کتاب خلاصة ربعضی روایات مخالفتی ظاهر شود دور نباشد و سید سمهودی را
علیه الرحمة رساله دیگرست که در خصوص قضیه حریق مذکور و انهدام عمارت مسجد شریف و تاخیر مردم
در تجدید آن عمارت تصنیف کرده و درین رساله مسئله حیات الانبیا را بالتفصیل هرچه تمامتر تحقیق ساخته
ازین رساله نیز در محل لائق آن نقل کرده شد اگر احیانا از بعضی تواریخ و کتب دیگر نیز سخنی نقل مافیه باشد
مساق آن عبارت بی انصام اشارت بماخذ آن نخواهد بود الا باشاء الله تعالی و ابتدای تسوید این حروف در سنه
ثمان و تسعین و تسعمائة در مدینه مطیبه بوده و توفیق تبییض آن در سنه احدی و الف در بلده دهلی مامنه و الله
الموفق للعباد و منه الاستعانة فی المبدا و المعاد و مقاصد این کتاب که مسمی بجذب القلوب
الی دیار المحبوب منحصر در هفده بابست **اول** در عد اسماء این بلده عظیم ایشان زاده الله تعظیما
و تشریفا **دوم** در ذکر فضائل و محامدی که باحادیث و آثار به ثبوت رسیده **سوم** در اخبار سکان
این بقعه کرامت نشان در قدیم الزمان **چهارم** در انبعاث باعثه قدوم سید کائنات بدین بلده
جامع البرکات **پنجم** در هجرت نمودن سید المرسلین خاتم النبیین از مکه معظمه بدین بلده مطیبه مکرمه **ششم** در
کیفیت عمارت مسجد شریف نبوی و سائر مقامات شریفه **هفتم** در بیان مجملی از تغیرات و زیادت ها
که در مسجد شریف بعد از حضرت راه مافته **هشتم** در ذکر بعضی از فضائل مسجد شریف و روضه منیف
آنحضرت صلی الله علیه وسلم **نهم** در ذکر عمارت مسجد قبا و بیان سائر مساجد نبوی صلی الله علیه و آله وسلم
دهم در ذکر بعض آبار متبرکه که بشرف حضور فائض النور مشهور و ماثور اند **یازدهم** در ذکر بعضی اماکن شریفه
که در باین مکه و مدینه مشهور و معروف اند و **دوازدهم** در ذکر فضائل مقبره شریفه بقیع و مقابر آن **سیزدهم**
در بیان فضائل جبل احد و شهدای آن رضوان الله تعالی علیهم اجمعین **چهاردهم** در بیان فضائل زیارت بلده
حضرت سید الانام و اثبات حیات انبیا علیه و علیهم السلام **پانزدهم** در بیان حکم زیارت قبر شریف
از وجوب و استحباب و بیان توسل و استمداد از آنجناب جنت مآب **شانزدهم** در آداب زیارت حضرت

که سبب سعادت دنیا و آخرت است بعد از تصحیح استخاره از جناب صمدیت جل جلاله و تقدیم استشاره از آنحضرت
صلے الله علیه وسلم توفیق یافته در تصحیح نیت و صدق طویت اجتهاد نموده تا وجه اخلاص از وجه حقیقی بصوب
دیگر نگردد و نظر همت از مطلوب اصلی بجانب غیر ننهد امید که بسمت قبول کریم وهاب موسوم گردد و
نام داعی بر دیوان واصفان آنجناب مرقوم وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ رباعی با این همه نقص گر قبول افتادم
ای بسا پایه بمنزل وصول افتادم ؛ نومید نیم که عاقبت برحیزم ؛ از صدق جو بدر رسول افتادم رباعی
گنهکارانیم آنها که خواص درگه تکریم اند ؛ دهشت زدگان عالم التسلیم اند ؛ نومید مشو که رحمت حق عام ست ؛ مغرور مشو که
خاصگان رحیم اند ؛ اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ اما بعد میگوید فقیر حقیر نحیف ضعیف
اضعف عباد الله القوی الباری عبد الحق بن سیف الدین الترک الدهلوی البخاری که علمای سیر و تواریخ در
هر زمان و هر عصر در فضائل و اخبار این بلدة الابرار کتب و دفاتر نوشته اند و از انجمله مولفات سید عالم
کامل اوحد العلماء الاعلام عالم مدینه خیر الانام نور الدین علی بن السید الشریف عفیف الدین عبد الله
بن احمد الحسنی السمهودی المدنی رحمة الله رحمة الابرار اسکنه الجنة دار القرارات ضحی یوم الخمیس لیلة بقیت
من ذی القعدة عام احد عشر وتسعمائة و دفن فی البقیع عند قبر الامام مالک رحمه الله مشهورتر و عمده ترین تواریخ
اول کتاب وفاء الوفا باخبار دار المصطفے که آنرا از کتاب دیگر مسمی بانتقار الوفا قبل از اتمام و کامل اتمام
آن در سنه ست وثمانین وثمانمائة اختصاری نموده وجمع کرده و کتاب اصل در قصبه حریق که در مسجد شریف
شده سوخته و مختصری سلامت ماند و این کتاب وفاء الوفا کتابیست جامع شامل احوال مدینه
مطیبه و ذکر وقائع و حوادث که در وی واقع شده و احادیث و آثار که ورود یافته با اشتمال بر تعدد
روایات و اختلاف اقوال که منقول شده بعد ازان از کتاب وفاء الوفا در سنه ثلث وتسعین وثمانمائة
مختصری دیگر انتخاب کرده و آنرا خلاصة الوفا باخبار دار المصطفے نام کرده در غایت تنقیح و نهایت تهذیب
این خلاصه در میان ایام بین الانام مشهور و متداول ست و منظور کاتب حروف در اکثر مواضع کتاب

غربت وحیران کوی کرت را درحرم مرحمت ومحجر تربیت خویش برسم عصمت وعنوان عافیت نگاهداشت
بعدازچندگاه که ارادت ورضا اقتضا بفضل وکرم خود کرد مصحوب قافلهٔ سلامت وممنون آوردگرامت
بصوب وطن اصلی که محل اقامت اهل استقامت ست رخصت فرمود اگرچه بسبب افراط محبت وغلبات
غرام وشدت شوق وفرط شغف باقامت آن مقام که مظهر اسرار الهی ومحل آثار خیر انام ست
گاه گاهی چنان درنظر می آید که رجوع ازان مکان نه ازباب نعمت واتمنان بود بلکه ازقبیل نقمت
وهجران مابشد ولیکن چون وقوع آن بحکم حاکم شریعت واشارت پیر طریقت ست امیدست که متضمن
انواع خیر ونعما واز وصمت غیر معرا ومبرا باشد وازراه سلامت وجادهٔ استقامت بیرون نبرد
واز شر نفس وشیطان نگاهدارد ودوست بدشمن نگذارد اگر توفیق الهی رفیق ست ونصر واعانت دلیل
وصول بمنزل مقصود آسان ست انشاء الله تبارک وتعالی نظم هرکرا قائد توفیق ازل بود رفیق
همه درمنزل مقصود رسید ۞ بر سر گنج سعادت همه جا دست نهاد ۞ ازره رنج وشقاوت زهمه پای کشید
برسر حق همه آن گفت که می باید گفت ۞ درره دین همه آن دید که می باید دید ۞ ملک باقی زپی دولت
فانی نفروخت ۞ مایهٔ دولت جاوید بدنیا نخرید ۞ دولت ملک سعادت بهوس نتوان یافت ۞ این یکی
گشت شقی وآن دگری بود سعید ۞ گوش برگفتهٔ حق اهل سعادت دارند ۞ اِنَّ فِی ذٰلِکَ لَذِکْرٰی لِمَنْ کَانَ لَهُ قَلْبٌ
شَهِیدٌ ۞ واز نعم جسام حضرت کریم منعام جلت آلاءه وعمت نعماءه تالیف این کتاب ست که مخبر
ازاحوال بلدهٔ مطهرهٔ حضرت خیر انام وسید کرام ست صلی الله علیه وآله وسلم دران هنگام که احقر انام
درسلک حاضران عالیمقام حضرت انتظام داشت ساعتی ازنهار بجهت طلب مزید شوق ولهوه
باعثه وبعلاقه آنکه استماع احوال واخبار بانجا حیث اثری درتکمیل یقین وتثبیت فواد دارد مطالعه
بعض کتب سیر وتواریخ که مشتمل برمناقب وفضائل آن خیر البلاد بود بطریق ورد معین ومخصوص
ساخته بود وبکتابت بعض احوال برکات مآل که موجب مزید ایمان محبت وتضمر شوق زیارت آن مقامات عالیه

مِنَ الْاَمِنِیْنَ شنیده مدتی در حریم حرم حفظ و عصمت و المنن از طوارق حدثان و صوارف فتن مامون و مصون بوده و در دار الامان و ممن و خلة کان آمنا برمائده و از رزق اهله من الثمرات بر بساط کرم بر سم ضیافت نشست و بر خوان انعام و انعام حضرت سید انام علیه افضل الصلوة و اکمل السلام بحق تکوم و اکرام که مقاد و وظیفه اضیاف کرام باشد بر وجه خاص و عام مخصوص گشت فلله الحمد و المنة و علی ذلک الصلوة و التحیة و از انجا امارت حسن قبول و علامت اجابت مسئول تواند بود و آن می باید که تا دران اماکن و مقامات مقدسه آیات اجابت سمات جاده شت نوعی از طلب تعطش و تبرک بمقامات کریمه و دریافت اوقات شریفه و التزام تضرع و ابتهال و تمسک بذیال کرم و افضال مساعد وقت و حال افتاده بود امید وار آنست که شاید بغتی و وقتی بر آمده باشد که بمصداق اجابت و قبول عروج و وصول یافته باشد شعر علی مالک ان تعالی عدت یدالرجا + و من جاء هذا الباب لاینثنی الردا + بیت بنیم شب ز خانها که کرده ام بدرش + اگر بگوش کرم نرسید بس ست + و فی الحقیقت هر گدا و رین و عالی مقام باخلاص عمل و توحید مطلب بنیت صدق توجه و حسن ادب جاده اند لابد بر قدر قابلیت و استعداد یابی از ایمان عیانی بر روی حال او کشاده اند و فیه آیات بینات مقام ابراهیم مقام اطمینان و یقین ست چنانکه عبارت لیطمئن قلبی اشارتی بدان میکند اگر در مکه مقام ابراهیم ست بمدینه آنکه مقام محمد ست نبگرد رین و مقام چه مقدار تفاوتست و چه حد مسافت عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا این سخن از عالم دیگرست بگذار که دائره وقت اتساع آن ندارد اینجا بیا تا خود ببینی نظم + اینجا بیا که مهبط اسرار ایزدیست + اینجا بیا که مشرق نور محمدیست + اینجا بیا که نور یقین جلوه میکند + خوشوقت آنکسی که باین نور مهتدیست + اینجا نزول مائده عیش دائمی ست + اینجا وصول فائده فیض سرمدیست + ای در حجاب ظلمت شک اینطرف بیا + تا ننگری بچشم که دین دین احمدیست + عطیه آخری نوریست مقتبس از زجاجه مشکوة الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و بابی منتخب از خلاصه کتاب ان الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد کما بدأک چنانکه لطف و رحمت رب العالمین چیده گاه باین سر گردان وادی

برگی هزار رنگ و بزگی هزار بو + نتوان حسنات یافت زگلهای این چمن + در صد هزار عمر ابد در و بین نکو
هر تازه رس گلی که بدست آید از ان + هم مست بوی وی شو و کام دگر مجو + برباید دست و ذوق و طرب عاشقست
و بس + اینچند بوی چون شد از بنها سخن مگو + و انچه الان مشهود وقت و منظور حال میکرد و نعمتی چند است
که الطاف عام حضرت ذی الجلال و الاکرام این بیکس ذی سر انجام را بدان مخصوص گردانید اول نجات
از طغیان ابتلای نفس و طوفان اغوای شیطان که اگر صد نوح هزار سفینه حیله و تدبیر دران دریای بیکران
می انداخت تا ریاح رحمت کریم فتاح از مهب عصمت انجاح دستیاری نمی نمود وصول و نزول بساحل
نجاح و منزل فلاح تا ابد الاباد متصور نبود پروردگار عالم میفرماید جل و علا وَمَن یَکُنِ الشَّیطَانُ لَهُ قَرِینًا
فَسَاءَ قَرِینًا از صدق این خیال برین منهاج و منوال که سرگذشت این غریب منکسر البال ست صحت مصدوقه
وَمَن یَهدِی اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِن مُضِلٍّ و صدق کریمه اَللّٰهُ وَلِیُّ الَّذِینَ اٰمَنُوا یُخرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَی النُّورِ از علم الیقین
بلکه بحق الیقین میرسد یقین ست که تا کسی از سابقه حسنی ازلی و لاحقه تبشیری نصیبه نشده باشد خلاص
و نجات از چنین ورطه بلا و چندین فتنه ابتلا آسان نگردد و لَا حَولَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ العَلِیِّ العَظِیمِ بیت آنرا
که رحمتش بر لطف خویش خواند + از چاه برکشید و روان سوی راه برد + و انرا که هم زپای درآورد قهر او +
از راه راست عاقبتش سوی چاه برد + نعمت دیگر اکمل و افضل که متمم و مکمل اول باشد آنکه چون از ظلمات ضلال
و غیاهب غوایت بدر آورد و بانوار رشد و هدایت رهبری فرمود و بسوی خانه خود راه نمود چنانچه از ظلمات
توهم و نابود و رگذرانید و ابواب خزائن کرم وجود بروی مفتوح گشود و دستگیری فرمود یک حالتی
وجذبه در باطن بنده خود پیدا آورد که با وجود آن قرار و سکون محال ست بسر منزل عدم کشید و بی اختیار روی
از مصاحبت اغیار برتافته و باختیار ترک یار و دیار گفته روی ارادت بقبله مقصود و وجه بهبود نهاده
توجه تبلقای حرمین مراد و ادی امین سداد و رشاد آورد بعد از وصول بدرگاه رسول بی ریب صدق و نشف
بی عیب وضع اسرار غیب و سند بشارت لَا تَخَف نَجَوتَ مِنَ القَومِ الظَّالِمِینَ و اشارت اَقبِل اَنکَ

بصیرت و عین عیان بمشاهدهٔ کشف کیفیت افاضهٔ حضرت وجوب و مکاشفهٔ حقیقت افتقار مرتبهٔ امکان
و ارتباط توجه و عنایت آنحضرت بدین و تعلق و استفاضهٔ این مرتبه بدان بامشهود و تواتر امطار انعم و تلاطم
امواج کرم بر سبیل تجدد امثال بی انقطاع و انفصال مقامیست که دست تصور اهل کمال از ارتقاء باب کشف
و وجد و حال از وصول ذیل عز و جلال آن کوتاه است چه جای دیگران اثبات مدعی بدلیل و سلوک
این سبیل بچراغ فکر علیل و نظر تحقیق و تدقیق نوعی از تقلید و تقیید ست بیش ازین موجود که مستدل
تقلید دلیل کند و بحکم او در برطبق آنکه مقلد در پی مردی و در اتباع او کند و از کوری که با ستناد عصا راه
رود با شخصی که با اقتباس چراغ شمعی از طریق بیند تا دیده وری که در عین احاطه نسبت حضور و اطلاق شمول
نور کشف و اشراق در جمیع جوانب و آفاق حجاب از پیش نظر او برخاسته باشد چه مقدار تفاوت ست از ادراک و
بیان اگرچه بدلیل و برهان بود تا کشف و معرفت بذوق و وجدان بمان مقدار قیاس کن بیت بیچاره او مے
که درین کارخانه اش + در نیم ذره دعوی قدرت بود فضول + مشکل ترآنکه کر برسد معترف بعجز + از هم
بزور قدرت از و کم فتد قبول + عاجز شنیده که ز قدرت بود ولے + عاجز شدن ز عجز چه باید بش عقول + بعد
از اعتراف بعجز حقیقے از ادای شکر تحقیقے وظیفه در ادای این واجب که شرع و عقل در ایجاب و الزام آن
متطابق و متوافق اند آنکه در هر وقت بر هر نعمت که نظر افتد و منظور نظر شهود آید بشکرگذاری و قدرشناسی آن
فی الحال تبادر نماید اگرچه عرائس نفائس نعم و آلاء حضرت ذی الجلال در صدر و مجلات اوقات و احوال
غیر متناهی اند ولیکن انچه بالفعل از دریچهٔ شهود و حضور بر منصهٔ بروز و ظهور جلوه گر شده باشد مشاهد جمال
و ملاحظهٔ کمال آن فرض وقت و لازم حال گشته بر سائر اقران و دیگر انباران اگرچه در مرتبه مساوی بلکه خود
اعلی باشد مقدم و راجح آید و بر سبیل رد نما اقتضای شکر و استمداد عا توجه نماید پس در هر آن و هر زمان بسیار
وقت عارف بمشاهدهٔ نعمتی قدیم یا جدید قریب یا بعید مشغول و لسان حال و مقال او ادای شکر آن مشغول
بیت زین بستان که هر دمش نو میرسد + ما را چه جای رفتن و ما را چه حاصل است

بسم الله الرحمن الرحیم

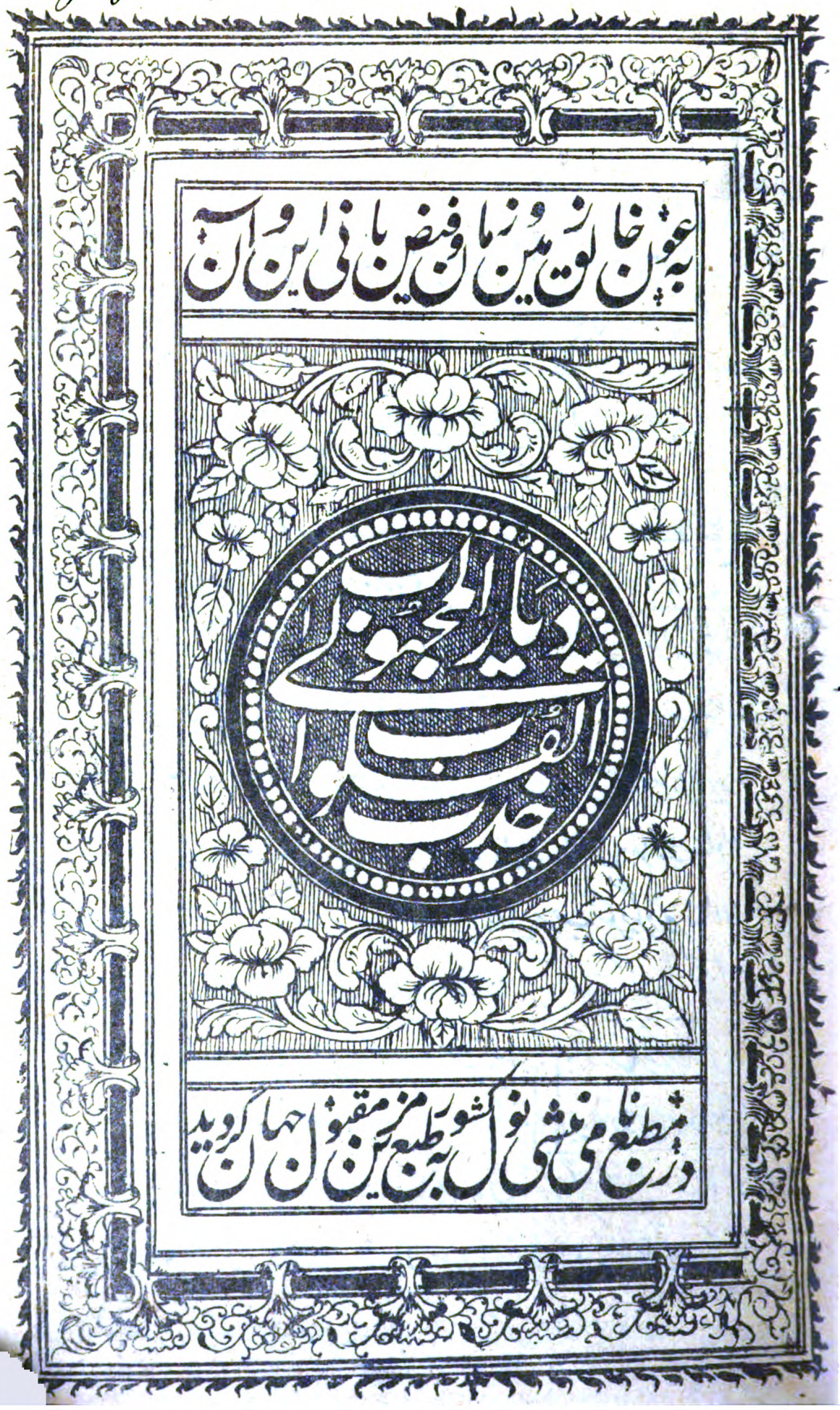
صد شکر که از تشنگی غم رستم | چون قطره بدریای کرم پیوستم | برگشته توفیق ازل بنشستم
و زرزم قدس چیره دل گشتم | الحمد لله والسلام علی عباده الذین اصطفی و افضل صلوات الله علی اکمل

عباد الله محمد المصطفی و علی آله و اصحابه زبدة ارباب الکرم و قدوة اهل الوفا صلی الله علیه و آله وسلم
و رضی عنهم و ارضی حمدیکه سزاوار جناب الهی آید و شکریکه بحق ادای حق نعم نامتناهی او را شاید
بحقیقت مقدور بشر نیست و محاط علم غیر خالق قوی و قدرتی چون توفیق شکر از حیثیت ادای حق
عبودیت و استجلاب مزید نعمت عطیه دیگرست اعظم و افضل از اول موجب شکر دیگر و در مرتبه ازان بالاتر و
بهتر لاجرم امتداد این سلسله انقطاع پذیر خود و نهایت این کار خرد عجز و تقصیر نیست اگر از اول و آخر تمام جمع آیند

که راه شکر خدا نعم همی جویند | باجتماع درین گفتگو آن نرسند | باتفاق ره جستجوی آن پویند
بصد هزار زبان گر کنند ممکن نیست | که حق شکر کمین نعمت خدا گویند | این خود روشن ست ولیکن درین کشف

این حقیقت دقیقه دیگرست که در بادی النظر و تبادر وهم چنان نماید که اگرچه عقل انسانی را ادای شکر
تفاصیل نعم ربانی عاجز و قاصرست ولیکن بر ادراک این عجز و ناتوانی قادر و این حقیقت آنست که ادراک این
عجز دشوارتر است و عقل در دریافت سر این کار بسیار تر او را کار آن ندرد و وجدان در دریافت حقیقتش بشهود

Jazbul qaloob

Jazla al-qulub.

49 D 135

[redacted]

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.

